

J. Selye University

11th International Conference of J. Selye University

Theological Section

Conference Proceedings

September 10-11, 2019 Komárno, Slovak Republic

11th International Conference of J. Selye University
Theological Section

Title: 11th International Conference of J. Selye University.
Theological Section. Conference Proceedings

Editors: doc. RNDr. József Bukor, PhD., Mgr. Attila Lévai, PhD.

Reviewers:

prof. István Karasszon, PhD.

Mgr. György Csík, PhD., Mgr. Zsolt Görözdi, PhD.

Ing. Jolán Kis, PhD., Mgr. Attila Lévai, PhD.

ThDr. Alfréd Somogyi, PhD., Mgr. Lilla Szénási, PhD.

Mgr. Péter Tanító, PhD., Mgr. Ferenc Tömösközi, PhD.

Published by J. Selye University, 2019

ISBN 978-80-8122-332-7

TEOLÓGIAI SEKCIÓ

SEKCIA TEOLOGICKÝCH VIED

Szekcióvezető - Vedúci sekcie:

Mgr. Attila Lévai, PhD.

TARTALOMJEGYZÉK – OBSAH

Előszó – Predslov	6
Programbizottság – Programový výbor	7
Szervezőbizottság – Organizačný výbor	8
ALBERT András	9
A 'IUS ADVOCATIAE' ÉS A 'IUS SUPREMAE INSPECTIONIS'	
I. Apafi Mihály fejedelemsége idején	
BÁNDY György	19
A JAPÁN SZÍVEK MEGINDÍTÓJA A PROTESTÁNS TEOLÓGIA IRÁNYÁBA: JAMES CURTIS HEPBURN	
BOHÁCS Béla	29
RÉGI FORMA – ÚJ TARTALOM	
CZAGÁNY Gábor	37
A PÁRHUZAMOS EGYHÁZ DILEMMÁJA – A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS A MEGÚJULÁS	
Milan JURÍK	45
KATECHIZMOVÉ PIESNE MARTINA LUTHERA A ICH RECEPCIA V SLOVENSKÝCH EVANJELICKÝCH SPEVNÍKOKH PIESEŇ NA MODLITBU PÁNOVU – OTČE NÁŠ	
MÉNÉS András	69
EGY STIGMATIZÁLT SZENT ÉLETE	
NÉGYESI Zsolt – PŐCZE István	79
LELKIGONDOZÁS JELENTŐSÉGE AZ ÉLETVÉGI DÖNTÉSEK KIALAKÍTÁSÁBAN, SAJÁT FELMÉRÉS ALAPJÁN	
PÁNGYÁNSZKY Ágnes	87
ELMÉLET ÉS GYAKORLAT INTEGRÁCIÓJA A KOMPETENCIA-ALAPÚ TEOLÓGIAI KÉPZÉSBEN	
PETHEŐ Attila	103
A REFORMÁTUS ISKOLAÜGYBEN TAPASZTALT S ÉRELMEK A TRIANON UTÁNI CSEHSZLOVÁKIÁBAN	
PŐCZE István – NÉGYESI Zsolt	115
A SZORONGÁS ÉS FÉLELEM PASZTORÁL-TEOLÓGIAI VONATKOZÁSAI	
RÓBERT Péter	123
FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM A ZSIDÓ SAJTÓBAN	
SANDA István Dániel	131
EINE ANDERE ART PÄDAGOGISCHER WIRKSAMKEIT ME-LANCHTHON S – BEZOG SICH AUF DAS SCHULWESEN	
SEBŐK János	139
MI VAN AZ ÁTOK MÖGÖTT? AZ ANATHEMA KIFEJEZÉS NYOMÁBAN	
SIBA Balázs	149
SPIRITUALITY AND THEOLOGY - THE PLACE FOR PERSONAL FAITH EXPERIENCE IN THEOLOGICAL EDUCATION	

Štefan ŠROBÁR	157
BOŽIE SLOVO AKO MOC A VÝZVA	
SÜLL Kinga	163
BACH JÁNOS PASSIÓJÁNAK TEOLÓGIÁJA	
SZÉNÁSI Lilla	171
A GAMIFIKÁCIÓ LEHETSÉGES FORMÁI AZ ISKOLAI KATECHÉZISBEN	
TANÍTÓ Péter	179
AZ ÚJSZÖVETSÉGI ESZKCHATOLÓGIA FŐBB TERÜLETEI	
A konferencia programja – Program konferencie	187

Előszó

A komáromi Selye János Egyetem Dr. habil. PaedDr. Juhász György, PhD. rektor úr védnöksége alatt rendezi meg a XI. Nemzetközi Tudományos Konferenciáját. A konferencia 2019. szeptember 10–11-én kerül megrendezésre, helyszíne a SJE Konferencia-központja – Hradná 2, Komárno, Szlovákia.

A rendezvény elsődleges célja az előző évfolyamokhoz hasonlóan hazai és a külföldi egyetemi oktatók és kutatók tudományos eredményeinek prezentálása. Elsősorban a humán tudományok, a társadalomtudományok, a neveléstudományok, a közgazdaságtan és a vállalatirányítás és a teológia területein tevékenykedő szakemberek számára nyit teret, továbbá az informatikai és az IKT tudományterület művelői számára, azonban részt vehetnek a rokon szakterületeken dolgozó kutatók is. A konferencia keretén belül lehetőség nyílik tapasztalat- és eszmecserére, új kapcsolatok kiépítésére és a kutatási programok és célok összehangolására.

Az előadások anyagait ebben az évben is a résztvevők és a leadott tanulmányok nagy számának köszönhetően külön konferenciakötetben adjuk ki a szekciók tudományágakba való besorolása szerint.

A megjelent tanulmányok két független szakmai lektorálás után kerültek a kötetekbe.

Az elfogadott publikációkat tartalmazó köteteket szabadon elérhetővé tesszük az interneten, a közlemények DOI azonosítóval lesznek ellátva.

Komárom, 2019. 9. 5.

Bukor József

Predslov

V dňoch 10–11. septembra 2019 sa koná pod záštitou Dr. habil. PaedDr. Györgya Juhásza, PhD., rektora Univerzity J. Selyeho X. Medzinárodná vedecká konferencia UJS – 2018. Miestom konania konferencie je Konferenčné Centrum UJS – Hradná 2, Komárno, Slovensko.

Cieľom konferencie je v súlade s cieľmi predchádzajúcich ročníkov prezentácia výsledkov vedecko-výskumnej práce vedeckých a vedecko-pedagogických pracovníkov univerzít z domova a zo zahraničia. Konferencia dá priestor predovšetkým pre odborníkov zaoberajúcich sa vednými oblasťami: humanitné vedy, spoločenské vedy, pedagogické vedy, ekonomické vedy a riadenie podniku, ďalej informatické vedy a IKT, ale vítaní sú aj účastníci z príbuzných vedných odborov.

V rámci konferencie je priestor aj na aktívnu výmenu názorov a skúseností, na nadviazanie kontaktov a na zosúladenie spoločných vedecko-výskumných programov a cieľov.

Jednotlivé príspevky aj tohto roku z dôvodu vysokého počtu prihlásených a veľkého množstva odovzdaných príspevkov sme zaradili do zborníkov podľa vedných odborov jednotlivých sekcií.

Do jednotlivých zborníkov boli zaradené iba príspevky, ktoré prešli dvoma nezávislými odbornými recenznými konaniami.

Zborníky budú voľne dostupné na internete, prijatým publikáciám bude pridelený identifikátor DOI.

V Komárne, 5. 9. 2019

József Bukor

PROGRAMBIZOTTSÁG

Elnök:

Dr. habil. PaedDr. Juhász György, PhD.
Selye János Egyetem, Szlovákia

Tagok:

Dr. habil. PaedDr. Horváth Kinga, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

RNDr. Csiba Peter, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Mgr. Lévai Attila, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Cservák Csaba
Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest,
Magyarország

Prof. Dr. Józsa Krisztián, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Kókai Nagy Viktor
Debreceni Református Hittudományi Egyetem,
Debrecen, Magyarország

Prof. Dr. Kolumbán Vilmos József
Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet,
Kolozsvár, Románia

Prof. Ormos Mihály, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. Dr. Pukánszki Béla István, DSc.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. Dr. Poór József, DSc.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. Dr. Tóth Péter, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. Vajda Barnabás, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. RNDr. Tóth János, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Prof. RNDr. Kmet' Tibor, CSc.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. PhDr. Liszka József, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Doc. RNDr. Bukor József, PhD.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

PROGRAMOVÝ VÝBOR

Predseda:

Dr. habil. PaedDr. György Juhász, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Slovenská republika

Členovia:

Dr. habil. PaedDr. Kinga Horváth, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

RNDr. Peter Csiba, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Mgr. Attila Lévai, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Csaba Cservák
Károli Gáspár University, the Reformed
Church in Hungary, Budapest, Maďarsko

Prof. Dr. Krisztián Józsa, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Viktor Kókai Nagy
Debrecen Reformed Theological University,
Debrecen, Maďarsko

Prof. Dr. Vilmos József Kolumbán
Protestant Theological Institute of Cluj Napoca,
Cluj Napoca, Rumunsko

Prof. Mihály Ormos, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. Dr. Béla István Pukánszki, DSc.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. Dr. József Poór, DSc.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. Dr. Péter Tóth, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Dr. habil. Barnabás Vajda, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. RNDr. János Tóth, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Prof. RNDr. Kmet' Tibor, CSc.
Selye János Egyetem, Komárom, Szlovákia

Dr. habil. PhDr. József Liszka, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

Doc. RNDr. József Bukor, PhD.
Univerzita J. Selyeho, Komárno

SZERVEZŐBIZOTTSÁG

ORGANIZAČNÝ VÝBOR

Doc. RNDr. Bukor József, PhD.

Doc RNDr. József Bukor, PhD.

Doc. Dr. univ. Csehi Ágota, PhD.

Doc. Dr. univ. Ágota Csehi, PhD.

Dr.habil. PedDr. Nagy Melinda, PhD.

Dr.habil. PedDr. Melinda Nagy, PhD.

Dr. habil. Ing. Szököl István, PhD.

Dr. habil. Ing. István Szököl, PhD.

PhDr. Antalík Imrich, PhD.

PhDr. Imrich Antalík, PhD.

Mgr. Görözdi Zsolt, PhD.

Mgr. Zsolt Görözdi, PhD.

RNDr. Gubo Štefan, PhD.

RNDr. Štefan Gubo, PhD.

Ing. Gyurián Norbert, PhD.

Ing. Norbert Gyurián, PhD.

PhDr. Korcsmáros Enikő, PhD.

PhDr. Enikő Korcsmáros, PhD.

Ing. Šeben Zoltán, PhD.

Ing. Zoltán Šeben, PhD.

Simon Szabolcs, PhD.

Szabolcs Simon, PhD.

Bc. Hernády Adrienn

Bc. Adrienn Hernády

A 'IUS ADVOCATIAE' ÉS A 'IUS SUPREMAE INSPECTIONIS'

I. Apafi Mihály fejedelemsége idején

András ALBERT¹

ABSTRACT

After the election of Mihály Apafi I. as prince of Transylvania, he didn't hesitated to rebuild the country in ruins. Mihály Apafi I. through diplomatic channels, worked to rescue and prosper the statehood of the principality, its cultural and ecclesiastical institutions. For a prince who has manifold activities, one of the most feasible paths in the given political, economic and social context was the material and moral support of scientific, cultural life, the protection and supervision of the Reformed Churches in Transylvania. Whith his profound religion and theological training, he defended and supervised the Transylvanian Reformed Church life in the second half of the 17th century. The aim of my essay is the presentation of the prince's church protect activities and church supervison activities.

KEYWORDS: polemics, church protection, theology, religion politics, church supervison.

BEVEZETÉS

Az I. Apafi Mihály (1661-1690) nevével fémjelzett időszakról kevesen írtak. Akik pedig írtak azok elítélően nyilatkoztak. A régi történészek és egyháztörténészek figyelmét lekötötte a nagy fejedelmek Báthory István, Bocskai István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György dicsőséges uralkodása. Az azt követő mintegy hetven évet csaknem teljesen elhanyagolták és elhallgatták. Az a néhány történész és egyháztörténész, aki foglalkozott I. Apafi Mihály fejedelemségével az erkölcsi romlásokról, pusztulásokról, politikai intrikákról, hatalmi harcokról és kulturális, gazdasági válságról számolt be. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem személyét negatív jelzőkkel illették: "Apafi Mihály lassú észjárású, inkább tehetségtelen, emellett részeges, a borivás hatása alatt hirtelen haragú ember volt, aki mellett a politikai dogákat felesége, Bornemissza Anna vezette, nagy vagyonszerző, zsugori, okos asszony."²[4] A fejedelemsége idején elért eredmények azonban mindezekre rácáfolnak.³ [15] Bethlen Gábor (1613-1629) és I. Rákóczi György (1631-1651) erdélyi fejedelmek dicsőséges uralkodása után a romlás és pusztulás időszaka következett. Az 1657-es végzetes kimenetelű lengyelországi hadjárat majd az oszmán és tatár seregek által okozott (1660-ban Várad eleste) pusztítások után I. Apafi Mihály akaratán kívül, a Porta politikai nyomására

---

¹ Mgr. Albert András református lelképásztor, a Selye János Egyetem Református Teológiai Karának Phd. hallgatója. E-mail: tortenesz72@gmail.com

² Hóman Bálint-Szekfű Gyula: Magyar történet. VI. kiadás, Budapest, 1939. IV. 86. o. [4]

³ „Az, amit Apafi fejedelem végzett és alkotott, nem vezett el, hanem éltető elemévé vált annak a lelki Erdélynek, amely erős és ékes tartóoszlopa marad mindenha a Nagy-Magyarországnak. Az, amit Apafi fejedelem teljesített, nem lassú észjárásra és tehetségtelenségre, nem tétlenségre és részegségre mutat, hanem éppen nagy lelki és szellemi erőre, tettekben megjelenő győzelmes hitre.” Tavaszy, 4. o. [15]

került az erdélyi fejedelmi székbe. Fejedelemmé való megválasztása után I. Apafi Mihály tanácsosaival együtt kellő prosperitással fogott hozzá az ország újjáépítéséhez. A Habsburg és az Oszmán birodalom közé ékelődve I. Apafi Mihály diplomáciai úton menti, védelmezi a fejedelemség államiságát, annak kulturális, egyházi intézményeit és az 1568-ban elfogadott vallásszabadságot. A sokrétű tevékenységet kifejtett erdélyi fejedelem számára az adott politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok között a járható út az ügyes politikai játszma, a Habsburg és Oszmán hatalom közötti lavírozás volt.

A levéltári kutatások kiderítették, hogy fennmaradtak olyan diplomáciai iratok, amelyek szerint az 1661-1690 közötti időszakban, a nyugati nagyhatalmak mindvégig geopolitikai tényezőnek tekintették az Erdélyi fejedelemséget. Különösen a nyugat-európai protestáns országok által alapított Protestáns Unió tartott fenn szoros politikai, kulturális és vallási kapcsolatokat I. Apafi Mihály udvarával. A feltárt levéltári anyagok az Erdélyi fejedelemséget virágzó szakaszaként mutatják be az 1661-1690-ig terjedő Apafi-korszakot. Virágzott az erdélyi társadalmi, gazdasági, a kulturális, a tudományos és a vallásos élet. Az erdélyi értelmiség, amely a 17. századi Európa legkiválóbb egyetemén tanult, hazahozta Erdélybe a korabeli Európa egyházi műveltséget és tudományt. Nagymértékben hozzájárultak az erdélyi anyanyelvi műveltség, tudományosság megteremtéséhez és lelki-szellemi megújulásához.

A 17. századi Erdély történéseiről, kulturális életéről jelentek meg tudományos egyháztörténeti munkák. I. Apafi Mihály teológusi munkásságának elemzésére és bemutatására azonban eddig senki nem vállalkozott. Tavaszy Sándor erdélyi teológus⁴ az I. Apafi Mihállyal és fiával foglalkozó tanulmányában csak röviden elemezte I. Apafi Mihály teológusi, egyházi tevékenységét.⁵ [15] Ebből adódóan tanulmányom I. Apafi Mihály fejedelem teológusi, egyházvédelmezői és egyházfelügyelői tevékenységének jelentőségét veszi górcső alá a tudományosság igényével.

APAFI MIHÁLY A REFORMÁTUS TEOLÓGUS (1661-1690)

Tavaszy Sándor erdélyi teológiai tanár tanulmányában ráirányítja a figyelmet I. Apafi Mihály vallásosságára, buzgó kegyességére és erkölcsi nagyságára, amelyet példaképként állít az olvasóközönség elé: „Apafi fejedelemben lehetett sokféle emberi gyöngesség, de az istenfélelem tekintetében magasan kiemelkedik kortársainak sorából. Istenfélelméből és buzgó kegyességéből következik, hogy országos gondjai közepette különösen szívén viselte országa társadalmának, népének és közvetlen alattvalóinak erkölcsi magatartását.”⁶ [15]

I. Apafi Mihály tudós, teológusnak a 17. századi erdélyi államiságban, kultúrában, tudományosságban betöltött szerepét vizsgálva megállapítható, hogy uralkodására az országépítés, a gazdasági fellendülés, a tudományos élet virágzása, az erdélyi egyházak lelki-szellemi megújulása és azok újjászervezése volt a jellemző. Protestáns egyházpolitikájának köszönhetően a 17. századi Erdélyben számos teológiai remekmű született. A gyászévtized alatt (1671-1681) Kolozsváron megjelent 50 magyar nyelvű, egyházi témájú mű többnyire polemikus jellegű volt. A megjelent művek szerzői és patrónusai között ott találjuk I. Apafi Mihály fejedelem nevét.⁷ [5] A teológiai tudománynak nemcsak kedvelője hanem művelője is volt.⁸ [13]

---

⁴ Tavaszy Sándor (1888-1951) erdélyi filozófiai író, református teológiai tanár.

⁵ Tavaszy Sándor: A két Apafi fejedelem. Erdélyi Múzeum Egyesület. (Erdélyi Tudományos Füzetek 148.) Kolozsvár, 1943. (A továbbiakban: Tavaszy) [15]

⁶ Tavaszy, 8. o. [15]

⁷ Juhász István: Hitvallás és türelem. Kolozsvár, 1996. 74.o. [5]

Teológiai munkái, Az egész Keresztyén Vallásnak rövid fundamentomi (Gyulafehérvár, 1645, 1753), a Marcus Fridericus Wendellinusnak a keresztyén Isteni tudományokról írott két könyvről készített fordítása. (Kolozsvár, 1674), az Universis orbis christiani regibus..⁹ [9] (Kolozsvár, 1681) Tavasz Sándor erdélyi teológus megállapítása is ezt támasztja alá: "... Ha Apafinak fennmaradt két irodalmi alkotását megtekintjük, el kell ismernünk, hogy korának tudományos teológiai színvonalán állott..."¹⁰ [15]

Az egész Keresztyéni Vallásnak Rövid Fundamentomi c. munka vizsgálata

I. Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek „Az egész Keresztyén Vallásnak Rövid Fundamentomi”¹¹ [1] című teológiai műve egy tiszta logikára és biztos gondolatvezetésre épült. A munka méltatásában elismerően nyilatkozik a munka tudományos színvonaláról. A művet a teológia iránt érdeklődők figyelmébe ajánlja: „Az egyik kisebb eredeti műve Az egész Keresztyén Vallásnak Rövid Fundamentomi című munka, amelyet nemcsak kegyetből, hanem okulás és tanulmányozás céljából is méltán vehetünk kezünkbe. A hitvallásoknak és a Szentírásnak olyan alapos ismeretéről tanúskodik ez a könyv, a mely a legkiválóbb tudós teológusnak, ma is tiszteletére válhatnék. Különösen meglepő ennek a munkának Az, aki ezt a könyvet megírta, nemcsak tehetséges tudósa tudományának, hanem tudóshoz méltó rendszeres birtoklója a teológiai ismereteknek.”¹² [15]A szerző ebben a műben alapos bibliai és teológiai ismeretről tesz tanúbizonyságot. Teológiai művének tudományosságát növeli a kálvini teológiai tételek rendszerezése és azoknak bibliai hivatkozása. A Heidelbergi Káté¹³ stiláris és szerkezeti felépítését követi munkája megírásában. A teológiai mű megírásának célja a kétségbeesés elleni lelki vigasztalás nyújtása minden szenvedő léleknek és a lelki problémákból kivezető helyes út megtalálása. A mű vezérigéje: „Te pedig marag meg azokban az mellyeket tanultál, és hogy gyermekségedtől fogva tudtad a Szent Írást, amely téged bölcsé tehet az üdvösségre a Jézus Krisztusban való hitnek általa.” (2.Tim. 3. r. és 14-15.) A mű tudományos értekezés a hit teológiai megközelítéséről és értelmezéséről. A mintegy 52 oldal terjedelmű munka hat fejezetre van felosztva a következő sorrendben.

Az Istenről és személyéről szóló részben a Szentháromság egy Isten lényéről és mindenhatóságáról értekezik:”K. Mit hiszesz az Istenről? F. Hiszem az Istent egynek lenni mindeneknek teremőinek és meg tartojának ki három személyeknek kik Atya, Fiú és Szent Léleknek kulomboztetik.”¹⁴ [1]

Az emberről és a bűneset utáni állapotról szóló részben az eredendő bűnről és annak következményeit értelmezi:”K. Mit vallasz az emberről és ténen magadról? F. Hogy egyig minden emberek, és ennen magam is, az Ádámnak a’mi első szülénknek esete által

---

⁸ „... a tudományos theologiai irodalom, mely virágzásának és fejlődésének tetőpontját érte azon fejedelem alatt, ki, mint író maga is szép sikerrel próbált szerencsét e téren azon időben, mely erre teljesen alkalmas volt, s oly férfiak által, kiket Katona és Medgyesi méltó utódainak tekinthetünk.” Szilágyi Sándor: Erdélyország története. Pest, 1866. II. 435.o. [13]

⁹ Országos Széchényi Könyvtár, Régi Magyar Könyvtár, II. 1483/1. [9]

¹⁰ Tavasz, 8. o. [15]

¹¹ I. Apafi Mihály: Az egész Keresztyéni Vallásnak Rövid Fundamentomi. Megint kétségben esés ellen-való egy néhány lelki vigasztalások. Gyulafehérvár, 1645.-II. kiadás. 1753. [1]

¹² Tavasz, 10. o. [15]

¹³ A Heidelbergi Káté hitvallási iratot 1563. január 29-én adták ki Heidelberg városban. III. Frigyes (1515-1576) pfalzi választó fejedelem támogatásával és a zsinat jóváhagyásával.

¹⁴ I. Apafi Mihály: Az egész keresztyéni vallásnak rövid fundamentomi. Gyula-fejirvaratt, MDCXLV.7.o. (A továbbiakban: I. Apafi) [1]

tellyességgel meg-vesztenék, az ördögnek rabjai löttének és az örök kárhozat alá vetettek, azt vallom.”¹⁵ [1]

A Jézus Krisztus személyéről és váltságművéről szóló részben a kereszthalál általi megváltást emeli ki. Jézus Krisztust Isten eszközként használta fel megváltói munkájában.”K. Vagyon azért valami oly ut, s eszköz, a’ mely által ez rettenetés állapotból ki-szabadulhas? F. A’ Jesus Christus, az istennek amaz az fán. hogy az bűnnek meghalván élénk az igasságnak, kinek sebeivel gyógyultunk meg.”¹⁶[1]

A hitről, mint Isten ajándékáról szóló részben a Jézus Krisztusban való megigazulást fejtegeti. Az ember csak a Krisztusban való hit által üdvözülhet. Az Atya Krisztus jótéteményeinek részesévé teszi a megváltott embert.”K. Miképpen részesülhez pedig az Christussal és minden ő jótéteményivel, hogy azokkal hasznoson élhes? F. Hiszem azt az embert, a’ki igazán tördelmes szível vagyon és a’ Christust minden ő érdemivel és jótéteményivel együt hitivel megfogja és magához czatollya, az Istennek színe előtt megigazitatotnak és megsze(n)telttetnek.”¹⁷ [1]

A hit kereséséről és megtalálásról szóló részben elvezeti az olvasót a hit fontosságához. Az imádságnak ereje által jut el a bűnbánatot tartó ember az őt meghallgató Istenhez: „ K. Micsoda eszközök kívántatnak annak az hitnek keresésire? F. Az az hit csak az Iste(n) igéjinek predikálásából származik és naponkint azzal együt nevededik és öregbül, és a’ Sácramentumoknak kiszolgáltatása s’ a’ könyörgés által is.”¹⁸ [1]

Az ember halála utáni állapotról szóló rész az ember földi létének folytatását vizsgálja. Az emberi lét folytatódik az örökéletben. Azok, akik állhatatosak maradnak az Isten Igéjéhez üdvözülnek és a mennyország örököséivé válnak. A gonoszak és a hitetlenek pedig a pokolba kerülnek.”K. Még valaha micsoda állapotya léssen minden embereknek az halál után? F. Feltámadnak az önnön tulajdon testekben minden emberek az utolsó ítéletre: de úgy hogy az ítélet meg lévén az hívek és az választottak mindnyájan az Istennek országát örökségül elbírják: az hitetlenek, megvetettek pedig a’ Pokolban az ördöggel és annak angyalival mindöröké gyötrődgyenek.”¹⁹ [1]

A könyv befejező része a bűn miatt megsebesített szíveknek, a kétségbeesés ellen való vigasztalásról szól. A bűn miatt szorongatott lelkeknek kétségbeesés és elkeseredés helyett az Istenhez való menekülést ajánlja. Az Isten ajándéka az a vigasztaló szó, amely Jézus Krisztusban testesült meg. Isten Fia azért jött e világra, hogy a bűnösöket megtartsa és megvigasztalja. Ő a maga a vigasztaló szó. Az ő vére megtisztítja az emberi lelkeket. Mindezt ingyen kegyelméből teszi. A bűnök megbocsátása egyedül az ő érdeme. A megfáradt és megszomorodott lelkeknek jó szívvel ajánlja az alázatos és tördelmes szívből származó könyörgéseket. Meggyőződéssel hirdeti, hogy az imádságban nagy erő és segítség lakozik. Azok akik vigasztalásért könyörögnek az Istenhez azokat Ő meghallgatja és megvigasztalja.” Azt kérdeznéd, Hát azoknak, akik az Sátántól szorgoztatnak hogy magokat meg ölljék, kit kel czelekedniük? Szüntelen könyörögjenek, ne vigy minket a’ kísértetben, Matt.6. v. 13. Olvassák a’ Szent írást:hallgassák az ő megsebesített szíveknek meg-gyogaitásárávalo praedicatiokot inkább, mint a’ mellyek még –is meg sebesithetnék: igen az ő elméjekben tartsák nem a’ törvénybéli rettentéseket, hanem az Evangéliomi vigasztalásokat: előtttek viselyék a’ Christust, ne(m) mint ítélő birójokat, hanem mint Jésust, azaz, megtartójokat s, idvezítőjüket: tudakozzanak a’ tudós és istenfélő emberektől, amiképen az Jérusálembéliek Pétertől és a’ több Apostoloktól, Act. a. v. 37. imádkozzanak házoknál magokra, a, mind pedig, közönségesen helyen a’ templomban:

---

¹⁵ I. Apafi, 8.o. [1]

¹⁶ I. Apafi, 9. o. [1]

¹⁷ I. Apafi, 11. o. [1]

¹⁸ I. Apafi, 12. o. [1]

¹⁹ I. Apafi, 13.o. [1]

az egyedül való lételt, a melynek követője a kedvetlenség, eltávoztassák: az Istennek kezét rajtok békességes türessel viselyék. Az Isten, osztán alkalmas időben, az ő meg sebesített sziveket meg gyógyitya, a siralmat örömrre, és az ő gyászokat vigasságra forditya: és a'kik könyhullatással vetetennek, örvendezéssel arattatnak.”²⁰ [1]

Marcus Frodericus Wendelinusnak, a Keresztyén isteni Tudományról írott két könyvei című fordítás elemzése

Előljáró beszédében megfogalmazta teológiai nézetét és egyházpolitikai programját:” ...De kiváltképpen való, fő és legelső tiszti a Keresztény Magisztrátusnak, az igaz Religiót előmozdítani, és az Ecclesiából s Republicából, minden istentelenséget ki-gyomlálni: tudós, kegyes, és Isten féltő lelki tanítókat tartani: hasznos és rendes Scholákat és Collegiumokat építeni, és azokban értelmes és jó életű Igazgatókat s Professorokat állítani: az alatta való népet eképpen a minden emberi találmányoktól üres, sz. Irás szerint való igaz vallásra taníttatni, és amaz mindenre hasznos kegyességnek, melynek ígéreti vagyon e világon, és a más világon való megajándékozásáról, útában előmozdítani. Ezt mi is köteles tisztünknek ismervén, noha annak előtte is, de mióta Isten kegyelmességéből sanyarú, nyomorúságos és vasas kemény rab-ságunkból ki-szabadulván, az Erdélyi Hazának igazgatására előállattatunk, tehetségünk szerint az Istennek dicsőségét, minden rendes módokat és utakat el-követvén, szívesen előmozdítani igyekeztünk: az Ecclesiákban és Collegiumokban, költségünknek semmit nem kedvezvén., nemcsak Hazánk tudós fiait, hanem a szomszéd Országoknak is sok értelmes embereit, nekik hivatalt adván és tisztességes fizetést rendelvén, hogy azoknak serény forgolódások által, az alattunk való népet, az Istennek idvességés ismeretiben jobban építhetnők, helyhezítettük...”²¹ [7]

Fejedelmi rendeletei és az országgyűléseken az ő jelenlétében hozott határozatok a megromlott erdélyi erkölcsöt, a lelki élet megújulását és a társadalmi rend javítását célozták meg. A mindennaposká vált káromkodások, dorbézolások ellen hozott határozatok is ezt szolgálták.²² [14] Az országos böjt elrendelésével a lakosságot bünbánattartásra és megtérésre ösztönözte. Meggyőződéssel hirdette, hogy az Erdélyi fejedelemség csak egy belső erkölcsi rend megteremtésével erősödhet meg és fejlődhet gazdasági és kulturális téren.²³ [3] I. Apafi Mihály fejedelem szívéen viselte az egyházi iskolák fenntartását és támogatását. Az egyházi iskolákat az egyház veteményes kertjeinek nevezte, ahol az erdélyi református egyház „terményeit” gyűjtik be a jövőben. Meglátása szerint az egyházi iskolák az Erdélyi fejedelemség tartó oszlopaivá kell válniuk. Az egyházi iskolák mellett nagy gondot fordított az egyházközségek és lelkipásztoraik anyagi támogatására. Az egyház belső életének és zavartalan működésének biztosításával az állami élet fejlődését és a közjót mozdítja elő.

I. Apafi Mihály fejedelem hangsúlyozza azt is, hogy az államnak és egyháznak szorosán együtt kell működnie. Meglátása alapján a világi hatalomnak elsődleges feladata, a keresztyén vallás politikai, erkölcsi és anyagi támogatása. I. Apafi Mihály fejedelem meglátása sze-

---

²⁰ I. Apafi, 38.o. [1]

²¹ Marcus Fridericus Wendellinusnak a Keresztyén isteni Tudományról írott két könyvei Melyek mostan Isten dicsőségére, az Erdélyi és Magyarországi Reformata Ecclesiáknak és minden isteni dolgokban épülni igyekező Keresztyén Embereknek idvességeis hasznára, Magyar Nyelvre fordittattanak Apafi Mihály Isten kegyelméből Erdélyországának Fejedelme, Magyar-ország részeinek ura és Székelyeknek ispánnya által Kolozsvártt Nyomatott Veresehy-házi Szentyel Mihály által. Anno 1674. Előljáró beszéd, 1-19.o. [7]

²² Szilágyi Sándor (Szerk.) Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 1540-1699. Bp. 1875-1898. XIV, 241. [14] (A továbbiakban: Erdélyi Országgyűlési Emlékek)

²³ Dávid György: Az erdélyi református egyházközség XVII. századbeli képe. Marosvásárhely, 1929. 59.o. [3]

rint egy társadalom léte és fennmaradása a kegyes életű és tudós lelkészek, tanítók képzettségétől valamint azok együttműködésétől függ. A vallásosság mellé a tudományosság iránti igényességet kell társítani. Ennek megvalósításában fontos szerepet játszanak az egyházi iskolákban tevékenykedő tudós professzorok és tanítók. Az egyházi iskolákat az egyház veteményes kertjeinek tekintette, ahol sok 'munka' révén begyűjthetővé válik a jövő 'termése', a jövő nemzedékek lelkészei, tanárai, tudósai. Ők képviselik majd a mindenkori erdélyi értelmiséget. I. Apafi Mihály fejedelem ezért tekintette szívügyének az egyházi iskolák és tanítók, tanárok támogatását és védelmét.

A Biblia tanítását vallva meggyőződéssel hirdeti, hogy minden bölcsesség kezdete az Úr Isten félelme és követése. Ezt a bibliai tanítást ajánlja figyelmébe a magyar nemzetnek és az erdélyi reformátusoknak is. Óvatosságra inti az erdélyi főurakat, az egyházi vezetőket és az egész erdélyi társadalmat. Óvja őket az elbizakodástól, a hamis tanításoktól és a tudatlanságtól. Teljes meggyőződéssel vallja a fejedelem, hogy elvész az a nép, amely hit és tudomány nélkül való. I. Apafi Mihály fejedelem rámutat arra, hogy az ország fennmaradásának és fejlődésének titka elsősorban az erkölcsi és szellemi műveltségben rejlik. Amennyiben ezzel rendelkezik egy ország, akkor remélhető, hogy lesz gazdasági fejlődés is.

A mű hatalmas terjedelmű, mintegy 1012 oldalnyi, veretes magyar fordítás latinból. Kolozsvárott jelent meg nyomtatásban 1674-ben. A könyv első oldalán fellelhető 2 Tim: 6,13-14. igeszakasz I. Apafi Mihály fejedelem teológiai ars poeticája, vezérigéje:” Maragy meg azokban, amellyeket tanultál és amellyek reád biztatgattak, tudván azt kitől tanultál.” Fejedelmi küldetésének meghatározó igeszakaszában megfogalmazott felszólításhoz hűségesen ragaszkodott. A könyv megírásának (fordításának) célja a lelki, a mennyei öröm és béke megtalálása Jézus Krisztusban. Az emberi élet célja és értelme a boldogság megtalálása Istenben. A mennyei öröm vagy boldogság megtalálásának eszköze a Szent Írás és a hit.

A 'ius advocatiae'²⁴ és a 'ius supremae inspectionis'²⁵ a 17. századi Erdélyi Református Egyházban

I. Apafi Mihály fejedelemsége idején a summus episcopus²⁶ [10] [8] jogával élve erősítette meg a református püspököket hivataluk elfoglalásakor. Dr. Sipos Gábor erdélyi történész frappánsan fogalmazta meg az erdélyi fejedelmek ilyen irányú jogkörét a főpatronusi és de facto főgondnoki tevékenységekben:” ...e felügyeleti és egyházvédelmi jog kereteit maga az élet töltötte ki tartalommal, s a fejedelem hitbuzgóságától, erélyétől, illetőleg a református püspök személyi kvalitásaitól függött, hogy időről-időre mekkora körre terjedt ki a legfőbb világi hatalom egyház igazgatási működése...Az erdélyi református egyház kormányzatának felső szintjén a defacto főgondnok fejedelem szerepe, végső döntési joga fennmaradt a fejedelmi korszak végéig. A dogmatikai vagy liturgikai kérdésekben a zsinat és a püspök önállóan dönthetett, de az egyházszervezeti, fegyelmi s főleg az iskolai –tehát a társadalmat érintő-ügyekben –döntő súllyal esett latba a fejedelem akarata.”²⁷ [12] Ezt bizonyítja I. Apafi Mihály fejedelem valláspolitikája, amely a Tordai vallásszabadság és tolerancia jegyében rendezte

²⁴ A 'ius advocatiae' a fejedelemnek főpatronusként a református egyház felett gyakorolt egyházi jogi védelme.

²⁵ A 'ius supreme inspectionis' a fejedelemnek a református egyházközségek és iskolák felett gyakorolt legfőbb felügyeleti joga.

²⁶ A német-római császárságban alkalmazott jogtól eltérően az erdélyi fejedelmek a 16-17. századokban a legfőbb felügyeleti és egyházvédelmi jogot gyakorolták. - Pokoly József: Az erdélyi református egyház története. Bp. 1904-1905. IV. 76, 78, 80-85.- Miklós Ödön: A magyar protestáns egyházalkotmány kialakulása a reformáció századában. Pápa, 1942.74-75. [10] [8]

²⁷ Sipos Gábor: Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása 1668-1713 (1736), Kolozsvár, 2000. 8. o. [12]

Erdély vallásai közötti belső rendet és egyensúlyt. Vallásos, kegyes életvitelével, naponkénti bibliaolvasással és elmélkedéssel sokak számára példaként szolgált a nehézségek és problémák leküzdésében. Kevés fejedelemről mondható el az, hogy egy kifosztott és kisémmizett országot újjáépített. Tudós alkata és mély vallásossága révén képessé tette arra, hogy talpra állítsa a romokban hevert Erdélyi fejedelemséget és lelket öntsön a reményt vesztett lakosságba. Apafi jól érzékelte azt, hogy a reményt vesztett lakosoknak elsősorban lelki támaszt és vigaszt kell nyújtania.

Az erdélyi református egyház főpatronusaként a lelkiek mellé az anyagiakat is biztosította az egyházközségek és iskoláik számára.²⁸ [10] A hajdani Gyulafehérvári Református Kollégiumot (Collegium Academicumot, 1622) újéletre keltette Nagyenyeden. Az 1662-ben újr alapított Református Kollégium részére alapítványt hozott létre és birtokokkal látta el. Anyagiakkal támogatta az újrainduló Nagyenyed-Gyulafehérvári Református Kollégiumot és bízta az erdélyi főurakat, tanácsosokat, hogy mindenki az ő anyagi lehetőségeihez képest járuljon hozzá az iskola fenntartásához. Az 1668-as erdélyi püspökválasztáson a fejedelem Bethlen János kancellár és Bánffy Zsigmond fejedelmi tanácsos megbízottjai révén biztosította a zsinat képviselőit, hogy nincs szándékában korlátozni a zsinat püspökválasztási jogait és szabadságát, de együtt kíván szavazni a zsinati tagokkal. Egyhangúan megválasztották Kovásznai Pétert az erdélyi reformátusok püspökévé azzal a meghagyással, hogy: "...abban kedve ellen is megerősített, de oly kondícióval vette fel a püspökséget, sok maga meintegetése után, hogy abból esztendő múlva, ha maga fogja kívánni, elbocsáttassék."²⁹ [17] [2]

Az 1670-es években elkezdődött felső-magyarországi protestáns üldözések egyik szenvedő alanya a Sárospataki Református Kollégium volt.³⁰[19] A római katolikus hitre visszatért Báthory Zsófia fejedelemasszony a Habsburgok és a katolikus egyház iránti lojalitását igyekezett maximálisan kifejezni és azt érvényre juttatni. Ennek egyik megnyilvánulási formája a Sárospataki Református Kollégium 1671-es megszüntetése volt. Az elűdözött Sárospataki Református Kollégiumnak I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem nyújtott menedéket és anyagi támogatást. Az 1671-ben elűdözött Sárospataki Református Kollégium tanárai és diákjai csak 1672-ben érkezett Erdélybe. Az intézet tanárai és diákjai átmenetileg a Bethlen Gábor erdélyi fejedelem által 1622-ben Gyulafehérváron alapított Collegium Academicum³¹ épületében folytatták oktatási tevékenységeiket és tanulmányaikat. I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem és udvara, valamint a többi református főúr határozatot hozott a menekültek megsegítése ügyében. Pénzadományokat gyűjtöttek az elpusztult gyulafehérvári kollégium felújítására. A tanárok és diákok részére pénzalapot hozott létre.³² [14]

---

²⁸ Pokoly József: Az erdélyi református egyház története. Budapest, 1904-1905. II. 256.o. [10]

²⁹ Illyés Géza: Az erdélyi református zsinatok emlékei és végzései. Kolozsvár, 1940-1942. Kézirat. 112.o. –Bod Péter: Smirnai Szent Polikárpus, avagy ...erdélyi református püspököknek Históriajuk. (Nagyenyed, 1766) 99.o. [17] [2]

³⁰ A Sárospataki Református kollégiumot Perényi Péter alapította 1531-ben. A későbbiekben I. Rákóczi György erdélyi fejedelem és felesége Lórántffy Zsuzsanna anyagi és erkölcsi támogatásával fejlődött a magyarországi reformátusság egyik tudományos pantheonjává. - www.patakcollege.hu/a-kollégium [19] (2019.07.01)

³¹ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem által Gyulafehérváron alapított református főiskola (1622-1662)

³² A Sárospataki Református Kollégium tanárai és diákjai mellett számos lelkész, tanító és értelmiségi menekült akkor Erdélybe a kérészetű 1670-es felkelés elbukása után. Az üldözött magyarországi protestánsok tömege egyre nagyobb kihívást jelentett a fejedelmi udvarnak. Az Erdélyi fejedelemségbe menekült Sárospataki Református Kollégium tanárai, diákjai és protestáns értelmiségiek munkálkodása révén felporzult az irodalmi és vallási élet. Az erdélyi egyházi irodalom és művelődés a virágkorát élte ebben az időszakban. Az 1670-es években megjelent 50 magyar nyelvű egyházi irodalmi munka kölcsönös hatást fejtett ki a magyarországi bujdosókra és az őket befogadó erdélyiekre. A gazdag egyházi irodalomban a szerzők az üldözött magyarországi protestantizmusért és a vallásszabadságért emelték fel szavukat. Az üldözött magyarországi protestánsokat két megvalósítandó cél vezérelte: a magyarországi üldözött egyház megsegítése a hithűség megtartásával és a vallásszabadság

I. Apafi Mihály fejedelem gyakorolta a főgondnoki jogokat is. Közel állt ahhoz, hogy bevezesse a summus episcopus jogkört, amely a korlátlan befolyást biztosította volna a fejedelem számára.

Az erdélyi református egyházban Vajdaszentiváni János küküllői esperes hatékony munkálkodása során a küküllői egyházmegyében 24 egyházközségben alakultak presbitériumok.³³ [17] A nemesi rend heves tiltakozása miatt a presbitériumok 'megrázogatására' I. Apafi Mihály fejedelem 1671. október 3-án Gyulafehérvárra gyűlésre hívta a feleket, a nemesi rendet (Főkonzisztórium tagokat) és a református lelkészi kart: "Ennyi sok országos gondjaink között is szemünk előtt viselvén azt, az mi reánk biztatott Istennek talentuma szerint, mely nagy kötelességünk légyen az Ecclesiáknak és Scholáknak gondviselésére, akarván ez iránt való tisztünknek megfelelnünk, concludáltuk magunkban, hogy ad diem 3um proxime affuturi mensis octobris Fejérvári városunkban convocáltassuk az keresztyéni vallásunkon lévő minden prédicátori rendeket és azon religion levő keresztyén patronusokat..."³⁴[6] A gyűlés fontosságát jelezte, hogy I. Apafi Mihály fejedelem meghívta a teljes esperesi és lelkészi kart valamint az összes jeles erdélyi református kollégiumi professzort is. A világi részről pedig a fejedelmi tanácsot és az erdélyi országgyűlés református vallású főurait hívta meg.³⁵ [16] A két rend külön ülésezett és levelezéssel tartotta a kapcsolatot. A fejedelem által megfogalmazott postulatumokra a lelkészi kar replicációkkal válaszolt. A gyűléseken zajló tárgyalások az erdélyi református hitélet megújulásának szükségességéről és a presbitériumok szervezését pártolók és ellenzők vitáinak tiltásáról szóltak. A fejedelem, tanácsosai és az országgyűlési képviselők ezzel kapcsolatban a Geleji kánonok betartását javasolta. A lelkészi kar ettől eltérő véleményére I. Apafi Mihály fejedelem válaszolt. Figyelmeztette a lelkészi kart az Approbaták törvénykönyvben biztosított református egyházalkotmányra: "Valamire a Canonok és az ország Approbata Constitutioi szabadságot engedett ő kegyelmeknek tegnapi napon sem ellenzettük s mostan is nem ellenzük, csak éljenek ő kegyelmek a szerint véle és küljebb ne erezkedjenek"³⁶[12]

A fejedelem elnökletével a nemesi rend nagy nyomás alatt tartotta a református zsinatot így akarván rákényszeríteni a maga akaratát. A zsinat ragaszkodott az eddigi jogaihoz. Így sikerült megakadályozni azt, hogy a fejedelmi hatalom beavatkozhasson az egyházi életbe. A gyulafehérváron tartott vegyes gyűlést 1671. október 7-én zárták be azzal

---

visszaállítása katonai fellépéssel az elnyomó hatalommal szemben. Ezek megvalósításához kérték I. Apafi Mihály fejedelem erkölcsi, anyagi és katonai támogatását. A fejedelem az adott körülmények között mindent elkövetett, hogy a magyarországi protestánsoknak az erdélyiekhez hasonló békében és vallásszabadságban éljenek. A két ország vallási és nemzeti összetartozását erősítésén fáradozott a fejedelem. Elődje Bocskai István erdélyi fejedelem politikai végrendeletének tükrében cselekedett, amikor a magyarországi protestánsok védelmére kelt. A magyarországi és erdélyi vallásszabadság biztosítása, a két ország közötti jó kapcsolat és kölcsönös politikai támogatása mindennél fontosabb volt. Ennek ékes bizonyítéka volt az 1669-es eperjesi tárgyalásra készített követetetés volt, amelyben világosan leszögezi a fejedelem politikai szándékát: "ante omnia a magyarországi evangélikus státus bántódási megorvoslását urgeálják...ha az német császár comissariusai a magyarországi megbántódott evangélicusok gravameni megorvoslásába, hogy mi magunkat elegyítjük, nem akarják, csak meg kell aperte mondani: minden praetensióink semmik ehhez képest, mert az mind csak testi...de itt a mi lelki tagjainkba bántódunk meg, mely legelső s legnagyobb nyavalya ha nem tolláltatik, nem szükség a többihez is szólni. Deus providebit"- Erdélyi Országgyűlési Emlékek, XVI., 418.o. [14]

³³ Illyés Géza: Az erdélyi református zsinatok emlékei és végzései. Kolozsvár, 1940-1942. Kézirat. 113.o. [17]

³⁴ Kemény József: Erdélyi fejedelem I. Apafi Mihály időkorai eredeti levelekben. Árpádia III. 1838.84.o. [6]

³⁵ Teleki Mihály levelezése. Szerk. Gergely Sámuel I-VIII. Budapest, 1905-1926. 621-623.o. [16]

³⁶ Sipos Gábor: Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása 1668-1713 (1736), Kolozsvár, 2000. 16. o. [12]

a határozattal, hogy mindkét fél kerülje a szétszakadást és inkább „...a Krisztusban egymás szeretetében éljenek...”³⁷ [17]

Az 1673-ban tartott marosvásárhelyi vita egy újabb próbálkozás volt a fejedelmi hatalomnak az egyházi életben való érvényesítésére. A fejedelem keményen megdorgálta a református híveket és figyelmeztette őket, hogy a lelkészüket a fejedelmi udvar támogatja anyagilag:” tudtokra lévén az, hogy mi fizetünk Praedicatorjoknak”.³⁸ [18]

Az 1673. június 15-én tartott radnóti zsinaton az a veszély fenyegette az erdélyi református egyházi alkotmányt, hogy kialakul a fejedelmi hatalomhoz kötött legfőbb egyházi tisztség, a summus episcopus. Ennek megvalósulását Bethlen János erdélyi kancellár bölcs közbelépése és az erdélyi református lelkészi kar heves tiltakozása akadályozta meg. A nevezetes zsinaton maga I. Apafi Mihály fejedelem és tanácsosai is jelen voltak. A vegyes gyűlés tárgya hamis tanítások terjesztése miatt perbefogott coccejánus Dézsi Márton, Csernátoni Pál és Pataki István karteziánus enyedi professzorok ügye volt. Ezt megelőzően április 7-én I. Apafi Mihály fejedelem Fogarasban konzultáción hallgatta meg a vádolt személyeket. Tekintettel arra, hogy dogmatikai kérdésekben csak a vegyes gyűlés az illetékes dönteni ezért a fejedelem Radnóra hirdette meg az ülést. A lelkészi rend azt gondolta, hogy dogmatikai kérdésekben csak őket illeti meg a döntés joga.

A nemesi rend pedig részt kívánt venni a döntéshozatalban. Kompromisszumos megoldásként elfogadták azt, hogy az egyháziak a radnóti református templomban, a világiak pedig a fejedelmi rezidencián tanácskozzanak. Levelezéssel tartották a kapcsolatot. A lelkészi kar kemény ítéletet hozott. Dési Mártonnak a professzori állásáról való lemondását követelték. Továbbá azt kérték, hogy szószéki szolgálatain nem botránkoztat meg másokat. A második határozatukban megfogalmazták, hogy Pataki Márton tegyen reverzalist és ígéretet, hogy senkit sem botránkoztat meg tanításaival. A harmadik végzés alapján Csernátoni Pál professzor a cartesianus filozófiát taníthatja, akinek nem tetszik, az írhat ellene. A nemesi rend a határozatok ellen szavazott és megakadályozta azok alkalmazását.³⁹ [17] A nemesi rend határozata nem az egyházi rend és tanítás ellen szólt. A nemesi rend főlénye a vegyes ülésen az 1668-ban létrehozott Főkonzisztórium megerősödését jelentette. Az újonnan létrejött tanács hallatta szavát az egyházi üléseken és egyre nagyobb szerepet vállalt az erdélyi református egyházi életben.⁴⁰ [12]

ÖSSZEGZÉS

I. Apafi Mihály (1661-1690) erdélyi fejedelemmé való megválasztása után habozás nélkül hozzáfogott a romokban hevert ország újjáépítéséhez. I. Apafi Mihály diplomáciai úton a fejedelemség államiságának, annak kulturális és egyházi intézményeinek átmentésén és felvirágoztatásán fáradozott. A sokrétű tevékenységet kifejtő erdélyi fejedelem számára az adott politikai, gazdasági és társadalmi viszonyok között az egyik ilyen járható út az a tudományos, kulturális élet anyagi és erkölcsi támogatása, az egyházak védelme és felügyelete volt.⁴¹ (11) Mély vallásossága és teológiai képzettsége segítették őt abban, hogy Erdély református vallású fejedelmeként a 'ius advocacionis'-nak és a 'ius supremae inspectionis'-nak készséggel

---

³⁷ Illyés Géza: Az erdélyi református zsinatok emlékei és végzései. Kolozsvár, 1940-1942. Kézirat. 115-117.o. [17]

³⁸ A marosvásárhelyi ref. egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület marosvásárhelyi Gyűjtőlevéltárában, Nro 93. [18]

³⁹ Illyés Géza: Az erdélyi református zsinatok emlékei és végzései. Kolozsvár, 1940-1942. Kézirat. 115-117.o. 120-122.o. [17]

⁴⁰ Sipos Gábor: Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása 1668-1713 (1736), Kolozsvár, 2000. 7. [12]

⁴¹ R. Várkonyi Ágnes: Erdélyi változások. Budapest, 1984. 32-33. o. [11]

eleget tegyen. Tanulmányom célja I. Apafi Mihály fejedelem teológusi, egyházzvédői és egyház főfelügyelői tevékenységének tudományos vizsgálata és bemutatása.

IRODALOMJEGYZÉK

Kötetek

- [1] I. APAFI Mihály: Az egész Keresztyéni Vallásnak Rövid Fundamentomi. Megint kétségben esés ellen-való egy néhány lelki vigasztalások. Gyulafehérvár, 1645.-II. kiadás, 1753. 7.p.
- [2] BOD Péter: Smirnai Szent Polikárpus, avagy ...erdélyi református püspököknek Históriajok. (Nagyenyed, 1766) 99.p.
- [3] DÁVID György: Az erdélyi református egyházközség XVII. századbeli képe. Marosvásárhely, 1929. 59.o.
- [4] HÓMAN Bálint-SZEKFŰ Gyula: Magyar történet. VI. kiadás, Budapest, 1939. IV. 86. o.
- [5] JUHÁSZ István: Hitvallás és türelem. Kolozsvár, 1996. 74.o.
- [6] KEMÉNY József: Erdélyi fejedelem I. Apafi Mihály időkora eredeti levelekben. Árpádia III. 1838.84.o.
- [7] MARCUS Fridericus Wendellinusnak a Keresztyén isteni Tudományról írott két könyvei Melyek mostan Isten dicsőségére, az Erdélyi és Magyarországi Reformata
- [8] Ecclesiáknak és minden isteni dolgokban épülni igyekező Keresztyén Embereknek idvességeis hasznára, Magyar Nyelvre fordittattanak Apafi Mihály Isten kegyelméből Erdélyországának Fejedelme, Magyar-ország részeinek ura és Székelyeknek ispánnya által Kolozsvártt Nyomatott Veresehy-házi Szentyel Mihály által. Anno 1674. Előljáró beszéd, 1-19.o.
- [9] MIKLÓS Ödön: A magyar protestáns egyházalkotmány kialakulása a reformáció századában. Pápa, 1942.74-75.
- [10] Országos Széchényi Könyvtár, Régi Magyar Könyvtár, II. 1483/1.
- [11] POKOLY József: Az erdélyi református egyház története. Bp., 1904-1905. II., IV. 256.o.
- [12] R. VÁRKONYI Ágnes: *Erdélyi változások*. Budapest, 1984. 32-33. o.
- [13] SIPOS Gábor: Az Erdélyi Református Főkonzisztórium kialakulása 1668-1713 (1736), Kolozsvár,2000. 8.o.
- [14] SZILÁGYI Sándor: Erdélyország története. Pest, 1866. II. 435.o.
- [15] SZILÁGYI Sándor (Szerk.) Erdélyi Országgyűlési Emlékek, 1540-1699. Bp. 1875-1898. XIV, 241.
- [16] TAVASZY Sándor: A két Apafi fejedelem. Erdélyi Múzeum Egyesület. (Erdélyi Tudományos Füzetek 148.)
- [17] TELEKI Mihály levelezése. Szerk. Gergely Sámuel I-VIII. Budapest, 1905-1926. 621-623.o.

Levéltári irodalom

- [18] ILLYÉS Géza: Az erdélyi református zsinatok emlékei és végzései. Kolozsvár, 1940-1942. Kézirat. 112.o.
- [19] A marosvásárhelyi ref. egyházközség levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület marosvásárhelyi Gyűjtőlevéltárában, Nro 93.

Internetes irodalom

- [20] www.patakcollege.hu/a-kollégium (2019.07.01.)

A JAPÁN SZÍVEK MEGINDÍTÓJA A PROTESTÁNS TEOLÓGIA IRÁNYÁBA: JAMES CURTIS HEPBURN

György BÁNDY¹

ABSTRACT

The aim of this paper is to present the life and work of James Curtis Hepburn, highlighting his missionary work in Japan. Hepburn was a key figure of the Christian mission in Japan in the 19th century. Besides his job as a doctor, he compiled the Japanese-English and English – Japanese dictionaries. He facilitated the translation of the Bible to Japanese and was a great supporter of Christian education in Japan.

KEYWORDS: Hepburn, Bible translation, dictionary, Meiji Gakuin University

James Curtis Hepburn, a japán Biblia fordítója, nagy hatást gyakorolt a japán keresztyénségre és irodalomra. Megszerkesztette az első japán-angol szótárt, megalkotta az ún. Hepburn—féle átírást, ugyanakkor megalapította a bibliaközpontú Shiloh-templomot Yokohamában, valamint keresztyén kollégiumot alapított, mely ma egyetemenként működik. Sokak szerint Hepburn volt az, aki megnyitotta a japánok szívét és lelkét Isten szavának és a nyugati civilizációnak.

James Curtis Hepburn 1815. március 13-án született Miltonban, Pennsylvánia államban (USA). Alapismereteit szüleitől, Samuel Hepburn ügyvédtől (1782 - 1865) és Ann Claytól (1788 - 1865), Slaytor Clay tiszteletes lányától kapta, akik a skóciai presbiterianizmusban „mélyen elmélyedtek”. Hepburnnek öt leány és egy fiútestvére született. A hitbuzgó szülők közül édesanyja „erősen érdeklődött a külföldi missziók iránt”², amit az is bizonyít, hogy olvasója volt a *Missionary Herald* című folyóiratnak. A Princeton Egyetemre (Princeton University), amelyet a Presbiteriánus Egyház alapított tanárképzés céljából, tizennégy évesen jelentkezett, ahol vegyészetet és klasszikus tudományokat tanult. 1832-ben diplomázott. Tanulmányai alatt nem kedvelte a latin, görög és héber nyelvet. Nyelvi jártasságát azonban a későbbiekben nagyon is kihasználta. Ezután orvosi tanulmányokat folytatott a Pennsylvániai Egyetemen (University of Pennsylvania) édesapja tanácsa ellenére, aki jogi pályára ösztönözte. Orvosi tanulmányait 1836-ban fejezte be 21 éves korában.

Hepburnnek a Princeton Egyetemen olyan tanárai voltak, akik szintén missziós tevékenységet végeztek és ezáltal hatással voltak Hepburn későbbi elhatározására. Megemlítendő közülük Richard Armstrong, akit a Hawaii amerikai oktatás atyjának neveznek, Matthew Laird, aki Afrikában szolgált és Matthew B. Hope, aki Szingapúrban végzett missziós szolgálatot.

Hepburn személyes mély meggyőződése olyannyira megnyilvánult, hogy gyakran hangoztatta: „Nem én élek, hanem Krisztus él bennem”³ (Gal 2, 20).

Már 1837-ben jelentkezett a miltoni Első Presbiteriánus Egyházba és orvosi misszionáriusként szeretett volna aktívvá válni. Apja kérésére azonban elhalasztotta az utazást és 1838 őszén rendelőt nyitott Norristown-ban, Pennsylvániában. Itt ismerte meg Clarissa Mary Leete-

¹ PaedDr. Bándy György, PhD., SHA SSOŠ SDJ Šamorín, juraj.bandy@gmail.com

² FRANKLIN, James H.: *Ministers of mercy*. New York, Missionary Education Movement of the United States and Canada, 1919, 77. old.

³ GRIFFIS, William Elliot: *Hepburn of Japan*. Philadelphia, The Westminster Press, 1913, 25. old.

t, az Észak-Karolinából származó tanítónőt, akit Hepburn Clarának szólított és akit 1940. október 27-én feleségül vett.

Mivel mindketten késznek érezték magukat a missziós munkára, elhatározták, hogy igent mondanak a hívásra és ezt az American Board of Foreign Missions szervezetben látták megvalósulni. Kínába kívántak utazni, ahol ismeretlen volt a modern orvostudomány és a lakosságnak az igaz Istenről szinte semmifajta ismerete nem volt. Bostonból indultak pár évvel házasságkötésük után 1846. március 15-én. Útjuk során megálltak június 10-én Jáván Batáviában (ma Jakarta), majd július 11-én Szingapúrba érkeztek.

A Kínába való érkezés előtt azonban Sziámba kerültek, ahol a Kínába induló misszionáriusok alapképzése folyt. Továbbutazásukban feltartóztatta őket az ópiumháború (1839 - 1842) utáni zűrzavar, ami miatt a kínai kikötők el voltak zárva a beutazók elől. Ez idő alatt sajnos a házaspár két gyermeküket veszítette el: még a Batáviába vezető út során Clara elvetélt (május 12-én megszületett a hathónapos csecsemő holtan a Potomac hajón), és habár Szingapúrban Hepburnéknek fiúgyermekük született, a születés után pár órával a csecsemő meghalt.

Végül Xiamen (廈門) kínálkozott mint misszionáriusi terület Kínában, amit a házaspár örömmel elfogadott. Annak ellenére, hogy Amoy szigete szép környék volt és egészséges vízben is bővelkedett, a maláriát előidéző moszkítók hemzsegték a területen, ami a feleség megbetegedését is okozta. Ugyanakkor a szigeten megismerkedtek Elijah Coleman Bridgman-nel (1801 - 1861) és Michael Simpson Culbertsonnal (1819 - 1862), akik a későbbiekben kínai nyelvre fordították a Bibliát. Az egészségügyi viszonyok miatt kénytelenek voltak visszatérni Macaoba (澳門) 1845 novemberében, illetve 1846 március 5-én megérkeztek New Yorkba már 1844. április 9-én Amoy-n született fiukkal, Samuel Dyer-rel együtt.

A New York-i évek alatt (1845 - 1859) a házaspárnak három gyermeke született, akik sajnos fiatalon (1, 2, illetve 5 évesen)⁴ haltak meg skarlátban vagy vérhasban. Hepburn azonban New Yorkban az ázsiai származású lakosok között felmerülő kolerát nagyon pontosan diagnosztizálta és kezelte, aminek köszönhetően nagy megbecsülésre tett szert. Ugyanakkor a természet terén is előrehaladottan kezelte betegeit. A családi tragédiák után Japán megnyitása (1854) egy új lehetőséget kínált Hepburnék számára, akik éltek az alkalommal.

Japán megnyitása a nyugati missziók előtt nem volt konfliktusmentes. 1853. július 8-án Matthew Perry admirális (1794 – 1858) a négy „fekete hajó” kapitánya lehorgonyzott az Edōi-öbölben, amivel megtörte a Tokugawa-shōgunátus által vezetett Japán izolációját. A következő évben 1854. március 31-én aláírásra került a Kanagawa-i egyezmény (Convention of Kanagawa - 日米和親条約 - *Nichibei Washin Jōyaku*), mely részben megnyitotta a szigetországot a nyugati hatalmak előtt. Towsand Harrysnek (1804 - 1878), az USA első japán nagykövetének két évvel később már barátsági és kereskedelmi szerződést sikerült tető alá hoznia 1858. július 29-án Treaty of Amity and Commerce (日米修好通商条約 - *Nichibei Shūkō Tsūshō Jōyaku*) cím alatt. Ennek a szerződésnek a 8. cikkelye kimondja, hogy az amerikaiaknak megengedett a szabad vallásgyakorlás, imahelyek (templomok) építésére is lehetőséget kínál, ugyanakkor az amerikaiaknak a japán templomok és szentélyek látogatása szigorúan tiltva volt. A fumie-t (踏み絵), vagyis a bronzból készült Máriát vagy Jézust ábrázoló szentképek megtaposását, a japán kormány betiltotta.

Samuel Wells Williams lelkész (1812 - 1884), aki Perryt mint tolmács kísérte és Kínában állomásozott, levelet küldött Amerikába, hogy misszionáriusok érkezhetnek Japánba. Leveleiben javasolta, hogy az első misszionáriusok között orvos is legyen. Erre a hívásra a

---

⁴ Érdekes, hogy a legidősebb gyermek Charles-on kívül neveik nem maradtak fenn a Hepburn életéről szóló legfontosabb kortárs publikációkban sem.

Hepburn házaspár azonnal reagált, 1859. január 9-én keltezett kérvnyüket már január 12-én jóváhagyták, így ők alkották a presbiteriánusok missziós küldöttségét.

Hepburn bezárta jól működő praxisát és 1859. április 24-én, szülei támogatása nélkül, hátrahagyva a 14 éves Samuel Dyer-t bentlakásos iskolában⁵, feleségével együtt elutazott 1859. április 24-én New York-ból Japán irányába. 1859. október 18-án érkezett meg 170 nap után Kanagawába (ma Yokohama része). A hosszú út során Hepburnnek volt ideje tanulmányozni a japán nyelvtant és a kínaira már lefordított János evangéliumot (fordította Karl Friedrich August Gützlaff (1803 - 1851).

Kanagawában a Hepburn házaspár a Jobutsu templomban (buddhista templom) rendezte be a misszió központját, ahol később társukká vált Samuel Robbins Brown (1810-1880, Japánba 1859-ben érkezett)⁶ és John Craig Ballagh (1832-1920, Japánba 1861-ben érkezett), akik a németalföldi református egyházat képviselték.

A 44 éves Hepburn központi személlyé vált nemcsak a keresztyén misszióban, hanem a Japánba érkező utazók között is. Annak ellenére, hogy a Hepburn házaspárt, mint sok külföldit Japánban ebben az időszakban, szintén ért fizikai támadás⁷, az incidens feledésbe merült, mert nem kívánták kockáztatni a misszió esetleges bezárását⁸. „Az angol nagykövetséget megtámadták és több őrt megöltek. Az amerikai nagykövetséget felgyújtották és a titkárát⁹ meggyilkolták. Dr. Hepburn, Dr. Brown és családjaik számára a kormány magas cölöpkerítést emelt a templom köré, amit rezidenciájuknak adtak át, valamint négy őrt a kapuhoz.”¹⁰ Állhatatosságukért és bátorságukért Miltonban emléktáblát állítottak tiszteletükre, melyen a II. Kor. 4, 9-10 verse szerepel: „Üldöztetünk, de el nem hagyatunk; tiportatunk, de el nem veszünk; Mindenkor testünkben hordozzuk az Úr Jézus halálát, hogy a Jézusnak élete is látható legyen a mi testünkben“.

Mivel a Jobutsu-templom szűknek bizonyult az idővel egyre inkább felkapottá lett orvosi kezelésekre, Hepburn 1861 tavaszán új rendelőt nyitott gyógyszerházzal, mely már a missziós házon kívül volt felállítva a Soko-templomban (buddhista templom). A gyógyításon kívül - ahol elsősorban a szembetegségekre, belgyógyászati vizsgálatokra és sebészeti beavatkozásokra specializálódott - Hepburn érdeklődő japán érdeklődők tanításában is orvoslásból. Az utolsó öt évben Hepburn a kezelés előtt minden betegnek olvasott a Bibliából. Betegeitől nem kért fizetséget, a rendelő költségeit saját New York-i spórolásából és kisebb adományokból fedezte. Mivel a rendelőt a megnyitás után öt hónappal kénytelen volt állami utasításra bezárni¹¹, Hepburn a székhelyét 1863-ban Yokohamába tette át, ahol saját házában (Yokohama 38) praktizált. „A legtöbb sikeres operációja [annak módszere] addig az ideig ismeretlenek voltak Japánban.”¹² A rendelőt csupán 1879-ben zárta be.

---

⁵ Később ő is Japánba utazott, ahol az 1860-as években mint üzletkötő dolgozott a Walsh, Hall & Co. társaságnál. 1896-ban Nagasakiban telepedett le, ahol ugyanebben az évben rövid ideig az USA kihelyezett konzulátusának is szolgálatokat teljesített. 1908-ban Tökyoba tette át székhelyét. 1910-ben feleségével, Clarával hazautazott az USA-ba. Samuel Dyer Hepburn 1922. január 8-án halt meg Lockhavenben, Pennsylvániában 77 éves korában.

⁶ Brown-nal Hepburnék még 1842-ben találkoztak Szingapúrban, majd a Morrison Memorial School-on Hong Kong-on.

⁷ Az ún. Sonnō jōi (尊皇攘夷) mozgalmat, mely az idegenek kiűzését tűzte zászlajára, felelősség terhel néhány kioltott emberéletért. A mozgalom elsősorban a Tokugawa-shōgunátus bakufu politikai rendszerét akarta eltávolítani, később a Meiji-restauráció során a mozgalom hatására két következő folyamat kelt életre: a fukoku kyōhei (富国強兵, - gazdag ország, erős hadsereg) és a wakon yōsai (和魂洋才 – japán lélek, nyugati technika)

⁸ Hepburn felesége rövid időre hazautazott az USA-ba, majd később visszatért férje mellé.

⁹ Hendrick Conrad Joannes Heusken (1832 - 1861)

¹⁰ FRANKLIN.: *Ministers of mercy*. 82. old.

¹¹ A rendelő a rövid időszak ellenére nagyon látogatott volt, Hepburn a New York-i missziós központnak 1861. szeptember 8-án keltezett levele szerint kb. 3.500 receptet írt fel, és különböző sebészeti beavatkozásokat is elvégzett.

¹² FRANKLIN: *Ministers of mercy*, 84-85. old.

Hepburn szakismerete politikailag is nagyon fontosnak bizonyult az 1862. szeptember 14-i Namamugi incidens kapcsán, ami a Tōkaidō úton történt. Shimazu Hisamitsu (島津久光, 1817 – 1887), Satsumai daimyōjának csatlósai rátámadtak négy angol lovasra¹³, akik sérüléseit éppen Hepburn látta el. Ennek az eseménynek következtében Britannia kártérítést kapott Japántól, illetve bizonyossá vált, hogy Satsuma tartomány lesz a Tokugawa-shōgunátust megdöntő csoport vezető ereje.¹⁴

Hepburnt Townsend Harris tanácsára, aki abban az időben az első Japánban székelő konzulja volt az Egyesült Államoknak, 1860-tól Ryūzan Yano tanította japánul. Tanulmányainak ékköveként megszerkesztette az első japán-angol, angol-japán szótárt A Pocket Dictionary of the English and Japanese Language (英和对訳袖珍辞書 - *Eiwa Taiyaku Shuchin Jisho*), amely 1866-ban került befejezésre. A japán nyelv kanji és kana írását Hepburn a japán kiejtés alapján angol helyesírással írta, ami kisebb változásokkal a mai napig használatos. Ez lett az ún. Hepburn-féle átírás. Mivel Japánban nem volt akkoriban angol betűszett nyomtatásra, a kéziratot Shinghaiba kellett volna nyomdába elvinni. Hepburn azonban nem kapott ehhez az utazáshoz pénzügyi támogatást a missziótól, mondván, hogy ez a tevékenység nem tartozik a fő küldetésének munkakörébe.

A Hepburn-féle szótár végül 1867-ben látott napvilágot Shinghaiban saját költségre az American Presbyterian Mission Press gondozásában, miután csupán a kézirat került Kínába. A kötet 20.000 szót tartalmazott. 1872-ben már további 3.000 szóval bővített és javított kiadás jelent meg szintén Shinghaiban. A szótár harmadik kiadására 1886-ban került sor, ebben a szöveget újabb 10.000 szóval bővült. A publikáció nagy jelentőségét az is bizonyítja, hogy az előzetes megrendelések száma elérte a 18.000 példányt. Ahhoz, hogy egy másik szótár jelenjen meg a színen, amely meghaladná a Hepburn által megszerkesztett japán-angol szótárt, egészen 1896-ig kellett várni, amikor kiadásra került a "Unabridged Japanese-English Dictionary with Copious Illustrations" Átgondolt japán-angol szótár több illusztrációval (*Sanseido* - 和英大辞典) Frank Brinkley (1841 – 1912, a brit nagykövetség katonai attaséja Japánban és újságíró), Bunyū Nanjō (南条文雄) és Gyōshin Iwasaki (岩崎行親) szerkesztésében. A Meiji korszak végére a Hepburn szótár a japán társadalomban elfoglalta vitathatatlan pozícióját.

A szótár nyomtatásának jogát a Maruzen nyomda kapta meg. Hepburn munkásságáért 2.000 \$ kapott. Ő ezt az összeget azonban a Meiji Gakuin (明治学院大学- *Meiji gakuin daigaku*) iskolának ajánlotta fel, ahol az összegből az iskola vezetősége kollégiumot épített, ami Hepburn Hall néven került átadásra.

A szótár megszerkesztése megteremtette a lehetőséget annak, hogy Isten ígéje japánul is közreadható legyen. Hepburn már korábban, 1867-ben fordítani kezdte Máté Evangéliumát, amivel kilenc hónap alatt elkészült. 1872-ben Hepburn Samuel Robbins Brown és Masatsuna Okuno (奥野昌綱) segítségével publikálták Márk és János Evangéliumának japán fordítását. 1873-ban Hepburn romanizált japán átírással és párhuzamos angol szöveggel publikálta János Evangéliumát az USA-ban. Ugyanebben az évben jelent meg Hepburn Japánba való visszatérése után Yokohamában Máté Evangéliuma. Ezek Hepburn és Brown egyéni bibliafordításai japán nyelvre.

A teljes Biblia japán nyelvre való fordításánál Hepburn álláspontja az volt, hogy egy komisszió felállítására van szükség, amely koordinálja és ellenőrzi a fordítást, ami minden felekezeti számára elfogadható lesz. Ennek nevében 1874-ben Yokohamában Brown-t megválasztották az Egyesült Bibliafordító Tanács elnökévé. Hepburn Brownnal közösen azonban

---

¹³ Charles Lennox Richardson, Woodthorpe Charles Clark, William Mashall és Margaret Watson Borradaile

¹⁴ Ezzel az incidenssel kezdődik James Clavell Gaijin című nagysikerű regénye.

már 1872-ben lefordította Márk és János evangéliumát, 1873-ban Máté evangéliumát, amit a bizottság elé terjesztettek.

A fordítás során figyelembe kellett venni, hogy a XIX. században már voltak próbálkozások japán nyelvű bibliafordításra. A fennmaradt részletek a következő személyekhez köthetők:

- Karl Friedrich August Gützlaff (1803 - 1851) London Missionary Society – János Evangéliuma, János 1,2,3 levele
- Samuel Wells Williams (1812 - 1884) American Board of Commissioners for Foreign Missions – Máté Evangéliuma, Teremtés Könyve
- Bernard Jean Bettelheim (1811 - 1870) British Loochoo Naval Mission – Lukács Evangéliuma, János Evangéliuma, Márk Evangéliuma, Apostolok Cselekedetei, Rómaiakhoz írt levél – Ryukyu-i nyelvre
- Jonathan Goble (1827 - 1896) American Baptist Foreign Missionary – négy evangélium, Apostolok Cselekedetei

Ugyanakkor meg kell említeni, hogy egyéni japán fordító is munkálkodott a Biblia terjesztésén. Hosei Nagata (永田方正, 1844 - 1912) – a biblia rövidített fordítását jelentette meg *Seiyo Kyoso Ichi Mei Aikei Hen* cím alatt 1873-ban.

A Biblia fordítási munkálai az Újszövetséggel kezdődtek. Az Újszövetség fordítócsoportja, az ún. Yokohama Bizottság (Yokohama Committee) a következő személyekből állt: James Curtis Hepburn, Samuel Robbins. Brown (1810 - 1880) Reformed Church in America, D.C. Greene (1843 - 1913) American Board of Commissioners for Foreign Missions, Nathan Brown (1807 - 1886) American Baptist Foreign Missionary Society - később kilépett, Robert Samuel Maclay (1827 - 1904) Methodist Episcopal Missions, J.P.Piper (1840 - 1932) Church Missionary Society, W.B.Light (1843 - 1912) Society for Propagation of the Gospel in Foreign Parts. Japán nemzetiségű segítők voltak Masatsuna Okuno (1823 - 1910), Goro Takahashi (1856 - 1935), Kokichi Matsuyama (1847 - 1935). A bizottság 1873. március 25-én alakult. A munka 1874-79 között zajlott „Az Újszövetség fordításánál a Yokohama Bizottság a Jakab király-féle bibliafordítást¹⁵, illetve az Erasmus-féle görög nyelvű Bibliát, miközben a japán tagok a Bridgman-Culbertson-féle kínai nyelvű bibliafordításból¹⁶ merítettek.”¹⁷

Hepburn a fordítás során a következő könyveknél vállalt szerepet a japán nyelvű Újszövetségből: a négy evangélium, a Római levél, az Első és Második Korintusiakhoz írt levél, az Efezusiakhoz írt levél, az Első és Második Thessalonikaiakhoz írt levél, Timóteushoz írt két levél, a Zsidókhoz írt levél, Jakab levele, valamint Péter első és második levele. Ez a fordítás 1880-ban látott napvilágot és 1917-ig, az új fordítás megjelenéséig érvényben maradt.

Az Újszövetség elkészülésének megünneplésére 1880. április 19-én Tōkyōban került sor. A megemlékezésen Hepburn szavait Nathan Brown tolmácsolta japánul. Ez a tény is azt bizonyítja, hogy bár szakmailag néhány esetben (pl. Isten megnevezésének kérdésében japán nyelven) nem értettek egyet, a közös cél és barátság felülírta a véleménykülönbségeket.

A Tokyo Committee (Tōkyō-i Bizottság) 1876-ban alakult az Ószövetség fordításának céljából. Vezetője Hepburn lett. Ő volt az egyetlen, aki a Biblia mindkét részének fordításában szerepet vállalt. A bizottságot 1878-ban átnevezték The Permanent Committee on the Translation, Revision, Publication and Preservation on the Text of the Holy Scriptures – nek, melynek 12 tagja volt. Legaktívabban Hepburn, Philip Kemball Fyson (1846 – 1928),

---

¹⁵ Eredeti nevén King James Bible (1611), elnevezve a megrendelő, I. Jakab (1603 - 1625) angol uralkodó alapján

¹⁶ Megjelent 1864-ben Shanghaiban Elijah Coleman Bridgman (1801 - 1861) Michael Simpson Culbertson (1819 - 1862) gondozásában

¹⁷ DOI, Akira: *Pioneers of Japanese Bible Translation*. Massey University, Palmerston North, 2007. 91. old.

Hokkaidō anglikán püspöke és Guido Herman Fridolin Verbeek (született Verbeek, 1830 – 1898) németalföldi református misszionárius bizonyult (Izaiás könyvét és a Zsoltárokat fordította). 1884-ben csatlakozott a bizottság tagjai közé Kochiki Matsuyama, Masahisa Uemura (植村正久, 1857-1925) és Kajinosuke Ibuka (1854 - 1941). Az Ószövetség fordításában S. R. Brown már nem vett komolyabban részt, ugyanis 1880. június 20-án, élete legnagyobb művének, az Újtestamentum kiadásának évében, elhunyt.

Hepburn elég jól tudott görögül, de sajnálatos módon héberül nem. Ennek a hiánynak a leküzdésére Zürichben egy évig (1881-1882) hébert tanult. A fordítási munkában a Septuagintára, Vulgatára, a francia nyelvű bibliafordításra és a kommentárookra támaszkodott. A fordítás irodalmi szépsége Masahisa Uemura misszionárius, Fujimichō-i lelkész munkáját dicséri. Az Ószövetség első japán fordítása egészen 1955-ig maradt használatban.

Az Ószövetség fordítása 1887-ben befejeződött és kiadásra került Kyūyaku Zensho (旧約聖書) cím alatt 1888-ban. A teljes Szentírás kiadására 1889-ban került sor Kyū Shinyaku Zensho (旧約と新約聖書) címmel.

A bibliafordítás során az ökumenikus bizottság nem csupán interpretációs, hanem nyelvi és stiliztikai nehézségekbe ütközött. A keresztyén tanítás legfontosabb fogalmai nem léteztek korábban japánul, illetve az előző fordítások vagy latin, vagy kínai fogalmakat használtak pl. Isten, Megváltó, keresztség megnevezésére.

Isten megnevezése a bizottsági fordítás előtt több japán, ill. kínai fogalmat alkalmazott: dainichi (大日), tianzhu (天主), shang di (上帝), gokuraku (極樂), shen (神). A dainichi kifejezést még Xavéri Ferenc használta, de később elvetette. A tianzhu fogalmát Alessandro Valignano használta a XVI. században, Kínában szintén elterjedt a használata. A brit misszionáriusok vezették be a shang di kifejezést, melyet a későbbiekben a shen fogalom váltott fel a kínai bibliában. Karl Friedrich August Gützlaff hatására az első japán bibliafordításban már a gokuraku megnevezés szerepel. Hepburn azonban a kami (神) fogalmat használta, aminek írása tökéletesen megegyezik a kínai shen (神) fogalmával. A kami fogalom használata annál is inkább volt kérdéses, mivel Japánt az istenek földjének nevezik, ahol nagyjából nyolcmillió kami létezik. A keresztyén Isten és a japán istenek is ugyanazon fogalom alatt szerepeltek tehát, ráadásul az írásban is teljesen megfelelték egymásnak. Meg kell jegyezni, hogy a Japánban elterjedt összes felekezet által használt Szentírásban „Isten megnevezését a japán keresztyén zsinat csupán 1959-ben változtatta meg egyöntetűen kamira, azelőtt tenshu volt használva”¹⁸.

A kész japán nyelvű bibliához mint segédezközt Hepburn és munkatársa Yamamoto Hideteru, (洛陽堂) közösen kiadták a japán bibliai szótárt Seisho jiten (聖書辭典) név alatt. Hepburn továbbá lefordította a Westminsteri Hitvallást, valamint a Westminsteri Kis Kátét is.

A japán nyelvű Biblia fogadtatása a japán társadalomban nem csupán keresztyén, hanem kulturális jelentőségű is volt. A zsoltárok a japán költők számára, akik leginkább haiku (俳句) típusú költeményeket írtak, új inspirációt nyújtottak. A világi iskolák énekeiben pedig megtalálhatóak bibliai idézetek is.

A japán nyelvű Biblia a nyugati nyitás, a császári hatalomátétel korai időszakában jelent meg, amikor a bushidō, a samurájkódex, azaz a régi bevett értékrend kezdett kiveszni (illetve a samurájok kiváltságainak eltörlése által) a japán társadalomból és az ország a modernizáció útjára lépett annak minden társadalmi hibáival. Ezért lényeges a Hepburn által vezetett bibliai fordítás, mivel egy új értékrendet tudott kínálni az esetleges lelki és társadalmi ürességbe vezető úton mozgó japán társadalom számára. Mindazonáltal Hepburn ismerte Luther Márton univerzális papságról szóló elgondolását és ezt próbálta létrehozni éppen Japánban.

¹⁸ DOI: *Pioneers of Japanese Bible Translation*. 20. old.

Az oktatás kérdésében is nagy lépéseket tett a Hepburn-vezette misszió. Felesége vezet-
te az első leányiskolát már 1862-től az országban, ami „a mustármagja volt a japán női okta-
tásnak”¹⁹, melyen bibliai ismereteket tanított. Korábbi tanytványai között voltak fiúgyerme-
kek is, többek között Takahashi Korekiyo (高橋是清)²⁰, 1854-1936), Hayashi Tadasu,(林 董,
1850 – 1913)²¹ vagy Ōmura Masujirō (大村 益次郎, 1824 – 1869)²². Diákjai közé tartozott
továbbá még Shimazaki Tōson (島崎 藤村, 1872 -1943) elismert író és Masuda
Takashi (益田 孝, 1848 – 1938) a Mitsui Bussan cégsoport alapítója is.

Ezen az iskolán kezdte missziós tevékenységét Mary Eddy Kidder (1834 – 1910), az
Amerikai Németalföldi Református Egyházból, aki 1870 – 1872 között Hepburn felesége
mellett tanított az iskolán. Ezután saját leányiskolát alapított Ferris Waei
Jogakkō (フェリス和英女学校) név alatt, mely a ma is létező Ferris²³ Egyetem
(フェリス女学院大学) alapját képezte. A Hepburn Akadémia vezetését pedig az alapító 1875-ben
John Craig Ballagh (1842 - 1920) és felesége, Lydia E. Benton kezébe helyezete. Egy évvel
később Hepburn átköltözött Yokohama egy másik részébe, Yamatába.

Az Egyesült Tokyoi Szemináriummal²⁴ (alapítási év 1877) egyesült két, Hepburn által
alapított iskola (az első 1863-ban létesült) és 1886 megalapították a Meiji Gakuin-t
(明治学院大学), melynek első elnökének 1889-ben éppen Hepburnt választották meg. Itt
Hepburn az orvostudományi karon sebészetet tanított. A Meiji Gakuin első végzősei (össze-
sen 20 diák) 1891-ben vehette át diplomáját. A Meiji Gakuin szellemét a mottója kellőképpen
szemlélteti: Luk 6,31.: „És amit szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is úgy
bánjatok velük.”, aminek rövidített verziója „Tenni másokért” – „Do for others” –他者への貢献
Tasha e no Kōken.

Hepburn tevékenységének egyik központi kérdéseként tekintett egy templom felépítésé-
re. 1873-ban a japánok számára is engedélyezve volt a keresztyén hit szabad gyakorlása. Ezt
emgelőzően „1872. március 10-én megalakult az első templom Japánban, tizenegy taggal.
Ennek a yokohamai templomnak nem volt sem neve, sem pedig kapcsolata egyetlen hitvallás-
sal.”²⁵ A templomot Kaigan templomnak nevezték. A Tōkyō Tsukiji városrészben található
keresztyén templommal együtt közösen Egyesült Krisztusi Egyház Japánban (United Church
of Christ in Japan -日本のキリスト教会, *Nihon no kirisutokyō-ka*) nevet viselte. 1890-ben
az egyesült fogalom kikerült a megnevezésből.

A japán keresztyének szempontjából Hepburn úgy vélte, hogy a templom mellett lakó-
helyet is kell biztosítani a japán keresztyéneknek, hogy ezáltal még előrhetőbbé váljon a val-
lásgyakorlás. Így építették meg a Sumiyoshi-chō kápolnát 1876-ban, melynek első lelkésze
Henry Loomis (második lelkésze J. W. Knox.) kb. negyven tagú gyülekezetet vezetett. Tíz
évvel később a gyülekezeti tagok száma már 200 körülre tehető, Yokohama lakossága is
többbszörösödött kereskedelmi fontosságának növekedése által. Ebből kifolyólag Hepburn
úgy gondolta, hogy nagyobb méretű templomra volna szükség, mégpedig a város központjá-
ban. Ebből a célból 8.000 dollár támogatást kérvényezett a misszió vezetőségétől. Ehhez az

---

¹⁹ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 113.old.

²⁰ Takahashi Korekiyo (高橋是清, 1854-1936) Edōban született, majd tanulmányait az USA-ban folytatta. A
Japán Bank elnökévé, pénzügyminiszteré, majd miniszterelnökké is megválasztották. A Seiyūkai Párt elnöke.
Az ún. Február 26-i incidensben merénylet áldozatává vált.

²¹ Tadasu Hayashi (林 董, 1850 – 1913) Angliában székelő japán miniszter, később külügyminiszter

²² Masujirō Ōmura (大村 益次郎, 1824 – 1869) a modern japán császári hadsereg atyja

²³ Isaac Ferris (1798-1873) lelkész, a New York Egyetem harmadik elnöke

²⁴ Érdekessége a szemináriumnak, hogy több iskola egyesüléséből jött létre, melyeket közösen az USA Presbite-
riánus Egyháza, az USA-ban székelő Németalföldi Református Egyház és a Skót Egyesült Presbiteriánus Egyház
vezetett.

²⁵ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 180. old.

összeghez még később egy 1.000 dolláros támogatás párosult, ami lehetővé tette, hogy a templom építése 1892-ben befejeződjön. A templom Shiloh-templomnak (指路教会) lett elnevezve. A Shiloh megnevezés (שילה), mint a béke helye a japánok keresztyénség iránti még jobb megnyerésének egyik jelképévé vált. A Shiloh-templom felépítése és felszentelése Yokohamában Hepburn utolsó nagy tette volt Japánban való missziós tevékenysége alatt.²⁶

A templom felépítésének évében a Hepburn házaspár 33 év missziós munka után elhagyta Japánt. 1892. október 13-án a Meiji Gakuin vezetősége elfogadta Hepburn lemondását az egyetem éléről és ugyanezen napon a Shiloh-templomban elbúcsúztatták Hepburnt és feleségét. Az istentiszteleten az Apostolok cselekedetei 20. fejezetéből olvasták fel Pál búcsúzását az Efezusiaktól (ApCsel 20, 17-38.).

Japánt 1892. október 22-én hagyta el a házaspár és East Orange-ben, New Jersey államban telepedett le. Utolsó éveiben sem télenkedett. Részt vett többek között a Princeton Egyetem új elnökének beiktatásán 1902. október 25-én, aki nem volt más, mint a későbbi 28. USA elnök, Woodrow Wilson. Hepburnt 90. születésnapja alkalmából a Princeton Egyetem a Doctor of Laws (LL.D.) titullussal tüntette ki. Ugyanezen az egyetemen 1906. augusztus 1-én megalakult a Princeton Alumni Association of Japan, melynek tiszteletbeli elnökévé választották.

Clara M. Leete 1906. március 6-án, 88 évesen hunyt el. Élete utolsó napjait a Paterson sanatóriumban töltötte New York államban szellemi gyengeség miatt. Halálhírére a Shiloh templomban megemlékezést tartottak, az Unió Missziós Iskola diákjai elénekelték kedvenc zsoltárát, a 19.-et. Egyetlen életben maradt fiuk, Samuel Dyer Hepburn apja kívánságára 1910-ben távozott Japánból, hogy apja mellett lehessen.

Hepburn hűséges társa nem érthette meg, hogy a Shiloh templomban 1909. október 21-én megemlékezést tartottak Hepburn Japánba való érkezésének 50. évfordulója alkalmából, mely során japán és angol nyelvű emléktábla került felavatásra a következő szöveggel:

„A szeretett orvos, James Curtis Hepburn, M.D., LL.D., a Japán Presbiteriánus Misszió úttörőjének 1859. október 18-án való érkezésének emlékére, akinek fáradságával ez az épület felállított és a Shiloh-templom a Shiloh tiszteletre átadásra került. Övé legyen a nép engedelmessége.“²⁷

Hepburn tevékenységét a Japán Állam olyannyira nagyra értékelte, hogy 90. születésnapján a császár a Felkelő nap Érdemérem Harmadik fokozatával (Arany sugarak nyakszaggal) tüntette ki. Ennek az elismerésnek az is a jelentősége, hogy ebben a kitüntetésben előtte csupán egy külföldi részesült.

Hepburn nagy odaadással kísérte figyelemmel Japán fejlődését a sajtón keresztül. Megfigyeléseit a japán-kínai háborút illetően így fogalmazta meg naplójában: „A siker, melyet a japánok a kínaiak ellen értek, szinte csak a kínai civilizáció eredménye, ami a háborút a keresztyénség előnyeként vezetheti fel. ... Isten keze látható ebben a háborúban, amelyben a konzervativizmust, bigottságot és a kínai büszkeséget taszítja le és Kínát az evangélium és a nyugati civilizáció előtt megnyitja. Kórea is forradalomba megy át, a kormány reformot vezet be, a nép felkel, és végezetül a japánok számára ez egy áldás lesz, ha az ember belegondol, hogy az ő közvetlen hatásuk milyen sok szenvedéssel van összefüggésben.“²⁸

---

²⁶ A 6-85, Onoe-cho, Naka-ku, Yokohama-shi, Kanagawa-prefektúra cím alatt vörös téglából épült templom az 1923-as hatalmas földrengés következtében megsemmisült. Az újraépített templom teljesen kiégett 1945. május 29-én Yokohama bombázása során. A háború borzalmainak kiheverése után azonban ismét felépült és jelenleg is szolgálja a közösséget.

²⁷ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 214. old.

²⁸ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 222. old.

James Curtis Hepburn 1911. szeptember 21-én, 96 évesen hunyt el. Hepburnnek utolsó éveiben hát- és lábfajdalmai voltak, idegzsábjában és reumában szenvedett. Érdekesség, hogy ugyanazon a napon a nevét viselő Hepburn-Hall-ban tüzeset történt. Hepburn temetési szertartására szeptember 23-án került sor, amely során a templomból a temetőbe való menet alatt 96-szor kondult meg a templomharang.

Hepburn működése Japánban annyira meghatározta az ország új korszakba való sikeres belépését, hogy halálának híre címdalokon jelent meg a japán sajtóban. Uchida báró, Japán washingtoni nagykövete táviratban küldte értesítését Hepburn halálhíréről: „Dr. James Curtis Hepburn 1911. december 21-én csütörtök reggel elhunyt²⁹. A Meiji Gakuin Egyetemen 1911. szeptember 28-án tartottak megemlékezést tiszteletére.

Hepburn a japánokat, akik a keresztyénség irán érdeklődtek, nem gyermeiként kezelte, hanem segítőt látta benne Isten szőlőjében. Ezért is szervezte meg a templom mellett a japán keresztyénekből álló presbitériumot, amely a jövőben példaképként szolgált a protestáns japán gyülekezetek körében. A japánokat a nyugatról érkezettekkel egyenlőknek tartotta, ezáltal a japánok alárendeltség-érzését próbálta gyengíteni. Ezzel a hozzáállással a keresztyénséget még kedveltebbé és elfogadottabbá tette a japánok körében a Westminsteri Hitvallás (1646) fényében. A jó barát William Elliot Griffis szavaival élve „Hepburn igaz szamurája volt Jézusnak, akinek a kardja a Szentlélek, mégpedig Isten Igéje volt.”³⁰

---

²⁹ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 3. old.

³⁰ GRIFFIS: *Hepburn of Japan*, 30. old.

RÉGI FORMA – ÚJ TARTALOM

Béla BOHÁCS

ABSTRACT

Akathistos is an ancient form of a prayer in Byzantine liturgical rite. The ancient form can be filled with a new content at any time. Thus, Akathistos of Blessing for Families has also been given a new content. The presented article will introduce this unique and very relevant prayer for families.

KEYWORDS: Akathistos. Prayer. Family. Trinity. Blessing.

BEVEZETÉS

Az imádság általános jellemzése, hogy az a lélek felemelkedése Istenhez. Az apostolok megtapasztalták ezt a lélek felemelkedést Mesterük életében, amikor imádkozni látták. Azonnal hozzá is fordultak a kéréssel: „Uram, taníts meg minket is imádkozni.”¹ A Miatyánk az a felülmúlhatatlan ima, amihez semmi ember által összeállított ima nem ér fel. Vannak azonban olyan alkalmak az Egyház, de a keresztény ember életében is, amikor valamilyen aktualitás kíséréséhez megfelelő, aktualizált imát várunk el. Ilyen aktualizált ima a *Családok megáldásáért* könyörgő akatisztosz is.

1. Az akatisztosz létrejöttének az előzményei

Az Eperjesi Főegyházmegyében a 2014-ik évet főpásztora, Mons. Babjak János érsek- metropolita, a Család évének hirdette ki (2014.január 6 – 2014.december 31).² Pásztorlevelében méltatta a család lelki értékeit az isteni alapítás és küldetés alapján: a család alapja a férfi és nő között megkötött felbonthatatlan szentségi házasság, a gyerek áldás elfogadása, a hitből fakadó imádság, szentáldozás és a sokszori megbocsájtás.

Rámutatott azonban a család veszélyeztetésére is és az isteni értékek sorvadására, sőt, sajnos, sok család esetében teljes elvesztésére is.

A család lelki értékeit megtartó, és a család veszélyeztetését elkerülő erőért a családtagoknak de a házastársaknak is imádkozniuk kel. A családokért való imába, kivétel nélkül be kellene kapcsolódnunk minden hívőnek is.

A Család évének a meghirdetése és főleg a családokért való imára való felhívás spontán módon sugalta a gondolatot, hogy a családokért imádkozni akarók egy olyan imát kapjanak kézhez, amelyik aktuális az év témájához és megfelel a bizánci szertartás lelkületének. A választás az akatisztoszra esett.

Az akatisztosz szerzői: Mgr. Marek Kolesár (olvasd: Koleszár Márk), görögkatolikus pap. 1994 június 18-án Terebesen(Trebišov) szentelte pappá Mons. Hirka János, eperjesi megyés püspök. Több helyen teljesített papi szolgálatot, 2013-óta Lubovecen parókus.³

---

¹ Lk 11, 1.

² ABÚ : Obežník č.1/2014 (Az Eperjesi Gör.Kat. Érsekség 1.sz. körlevele).

³ GRADOŠ, J.: *Schematismus gréckokatolíckej prešovskej archieparchie*. Prešov : Petra,n.o. Prešov, s. 258. ISBN 978-80-8099-061-9. 338 s.

Mgr. Drahomíra Kolesárová (olvasd: Drahomíra Koleszárová) Marek Kolesár (olvasd: Koleszár Márk) felesége.

PhDr. Valéria Juríčková (olvasd: Valéria Juricsková), az Eperjesi Egyetem bölcész kárán a szlovák – ukrán nyelv szakot végezte el. Ő az akatisztosz szlovák nyelvi és gramatikai helyességét kísérte figyelmesen és javasolta a megoldásokat.

2. Az akatisztosz felépítése

A Családok megáldásáért szóló akatisztosz az akatisztoszok hagyományos szerkezetét követi. A szokásos kezdet a Miatyánkig. A Mi Atyánk papi fennhangja után következik a tizenhárom kondák. Az első kondák refrénje szlovák nyelven: Presvätá Trojica, požehnaj naše rodiny svojou milost'ou. (Legszentebb) Szentháromság áld meg családjainkat kegyelmeddel. A következő tizenkét kondák refrénje a hármassal alleluja. A tizenharmadik kondákot háromszor ismétli a szöveg a hármassal (3) Alleluja refrénjével. Minden kondák után következik egy ikosz – összesen tizenkét (12) különböző ikosz. Minden ikosz három, négy verses kérés csoportból tevődik össze – ami összesen száznegyvennégy kérés. Az ikosz felépítése: a pap imája bevezető a következő kérés sorozat tartalmába. Minden ikosz felépítése: az első négy kérés csoport a mennyei Atyához a második négy kérés csoport az Istenfiához és a harmadik négy kérés csoport a Szentlélekhez esedezik áldásért a családokra. A tizenharmadik ikosz és kondák az első kondák és ikosz megismétlése. Mind a tizenhárom ikosznak a refrénje egyforma az első kondák refrénjével, majd az utolsó, tizenharmadik ikosz után ismétlődik az első kondák. A kondákok és ikoszok után következik az akatisztosz záróimája majd az elbocsájtó fejezi be az akatisztoszt.

A szerzők a Szűz Mária tiszteletére írt akatisztosz felépítését követték.

3. Az akatisztosz tartalma

Maga az akatisztosz elnevezése is utal a tartalmára: **A családok megáldásáért** fordul mennyei segítségért.

Az **első(1) kondák** elmondja, hogy az Úristen a teremtés hajnalán teremtette az első emberpárt saját küldetéssel. Ádám és Éva hivatásukat megtagadva és a Teremtő szavát be nem tartva hozták létre a világon a bűnt.⁴ De felhangzott már az ígéret is a Megváltóra, és a názáreti otthonon keresztül lépett világunkba Jézus Krisztus a Megváltó.

Az **első(1) ikosz** bevezeti az imádkozót az isteni igazságosság rejtekeibe. Isten törvényét nem lehet büntetés nélkül semmibe venni. A Földön elterjedt a büntetést érdemlő bűn. Isten vízőzönnyel bünteti az emberiséget, amelyikből csak Noé menekül meg családjával, mert az Úr szavát előzőleg is és a bárka építése esetében is elfogadta és betartotta.⁵ A büntengerben a keresztényeknek a Szentcsalád a biztos menedék.

Az Atyához intézet kérések azokra családokra kéri az áldást, amelyek gyerekekkel a középpontjukban az Ő dicsőségére lettek teremtve.

Az Istenfiához intézet kérések a bűn felet való győzelemért és a bűnbánati élet megszerzésére, a közöttünk élő Krisztussal a nehézségek legyőzésére kéri az áldást.

A Szentlélekhez intézet kérések a hit bátor megvallására és a remény megtartására kéri az áldást a világ viharaiiban az élő forrásokat kereső családok részére.

A **második (2) kondák**, Ábrahám Istenbe vetett bizalmáról és az iránta való engedmességéről szól. Ezzel feleségének Sárának, de egész házanépének is példaképe lett. Ezek az erények, egyetlen gyermeke, Izsák fia feláldozásának a próbatevésén is átvezették.

A **második (2) ikosz** Isten nemzedékről-nemzedékre szálló gondviselését állítja az imádkozó elé. Ábrahám kiküldött szolgája kérésére Rebeka útra kel, hogy Izsák felesége le-

---

⁴ Gen 2-3.

⁵ Gen 7,1-17.

gyen. Ábrahám hűségéért egész családja erősen érzi Isten áldását. A Szent család is ezzel a bizalommal volt az Úr iránt.

Az Atyához intézet kérések azért kérik a családokra az áldást, hogy engedelmeskedjenek szavának és bátran megnyissák szívüket a vendégszeretnek.

Az Istenfiához intézet kérések a próbatételekben való kitartásra, a lelkiismeret tisztaságáért, a bűn divatjának és ármányságainak a felismerésére kérik az áldást.

A Szentlélek áldását azért szükséges kérni, hogy a családok felismerjék a Lélek közelében felfrissülésük kegyelmét és a félelem legyőzésének a fontosságát, de arra is, hogy örüljenek a Lélek közösségének és a róla való beszédnek.

A **harmadik (3) kondák** Jákobot mint saját életútjain az Isten áldását kereső személyt mutatja be. De az Úr csak a neki szánt sajátos úton tanította meg a férfias próbatételre, a kitartásra a Ráchelét és Liáért való szolgálatban.⁶ Ősatyja lett Izrael tizenkét(12)törzsének.

A **harmadik (3) ikosz** az Egyiptomi József esetét mutatja be. Bár jó szolgálatiért csak rabszolgaságot, hamis tanúság alapján börtönt és hálátlanságot kapott, nem keményítette meg a szívét és testvéreit családjaikkal az éhínség idején ellátta.⁷ Egyiptom forróságát a jósága nedvével termékenyítette meg, hogy Egyiptom későbbben a Szent család menedéke legyen.

Az Atyához intézet kérések a keresztény apák megáldását kérik, hogy az apák a menyeyei Atyához legyenek hasonlóak, legyenek engedelmesek, vágyakozzanak igazságban és hűségben élni.

Az Istenfiához intézet kérések a családok gyermek áldásáért, a bátorságért nem akadályozni a fogamzást, az okos családi életért és a testiség feletti uralomért könyörögnek.

A Szentlélek áldását olyan családok részére kéri, amelyeket hitükért gúnyolnak, másokat jobban szeretnek mint magukat, amelyek hála nélkül szolgálnak környezetüknek, és megvetik őket erkölcsi követelményeikért.

A **negyedik (4) kondák** a bibliai Noémi, Rút és Bóz⁸ esetén keresztül mutatja meg a különböző családi kötelékek igazi értékét, amelyeket a család tagjain keresztül kapnak a család tagok.

A **negyedik (4) ikosz** az ószövetségi Anna könnyeit és kéréseit az Úr fiú áldással - Sámuellel

ajándékozta meg. Anna fia életét az Úrnak ajánlotta fel, aki próféta küldetésre hívta meg. Sámuel nem tiporta porba⁹ az Isten igéjét, csak úgy mint József és Mária, akik szintén hűek maradtak az isteni ígékhez.

Az Atyához intézet kérések olyan családok megáldását kéri, amelyekben özvegyek is élnek, amelyek gyermekeik hálátlanságától szenvednek és ahol meghalt valamelyik családtag.

Az Istenfiához intézet kérések a szülőkre és a gyermekeikre kérik az áldást, hogy az egymás iránti kölcsönös tiszteletet és alázatot respektálják, tudják megosztani értékeiket és találjanak időt egymás látogatására.

A Szentlélek áldását azon családok részére kéri, amelyekben Mária lelkületű, bátor, osztozkodni tudó és Istennek élő anyák vannak.

Az ötödik (5) kondák Dávidnak az Uriás feleségével elkövetett házasságtörését és bűnének következményeit mutatja be. Dávid Nátán próféta figyelmeztetésére elismeri bűnét és bűnbánatot tart.¹⁰

---

⁶ Gen 27-29.

⁷ Gn 37.39-40.

⁸ Rút 1-4.

⁹ 1 Sam 1-3.

¹⁰ 2 Sam 11-12.

Az ötödik (5) ikosz

Salamon király bölcsességet kért az Úrtól hogy népének szolgáljon vele. De az élvezetek utáni vágy megnyitotta vele ajtaját az ágyasai és azok bálványai előtt is. Ezzel beszenyezte a családi szentélyt és sokaknak rossz példát is mutatott.¹¹

Az Atyához intézet kérések a családok rabszolgai élvezetek elleni, a féltékenyek megnyugtatót, az irigység kerülését és a harag és a paráznság elleni erőt kéri.

Az Istenfiához intézet kérések családokban az igazságos cselekedetekre, az igazság követésére, az igazságos magatartásra és az igazság szeretetteljes közlésére kéri az áldást.

A Szentlélek áldását a családokban arra kéri hogy a családok hűségben tartsanak ki jobban és rosszban egyaránt egymás mellett, maradjanak hűek a NEKI való életnek és annak amit egymásnak ígértek.

A hatodik (6) kondák

A hatodik kondák az engedelmesség erényét hangsúlyozza, elsősorban Recháb fiainak a példáján.¹² Kiemeli Jézus engedelmisségét is szüleinek és Mária engedelmisségét Józsefnek.

A hatodik (6) ikosz

A Makabeus testvérek anyja a halál kapujában is buzdította fiait az Úr iránti hűséghez.¹³ A türelmes Jób is megállta a próbatételben a helyét, bár elveszítette családját, amit az Úr vissza adott neki.¹⁴ De a gyerekeik nem voltak náluk helytelenül az Isten helyén.

Az Atyához intézet kérések a betegetek ápoló, munkát vesztett, pénz és lakás hiánnyal küszködő családokra esdik az áldást.

Az Istenfiához intézet kérések az egymásra időt kereső családtagokra, kedvteléseiket nem előnybe helyezőkre, idejüket a szerencsejátékok és az alkoholt kísértését kerülő családokra kéri.

A Szentlélek áldását a családokban a médiák hamis információ felismerésére, a darabosság és a pizsokság eltávolítására, az anyagiasság legyőzésére és nem csak az evilági célok kitűzésére kéri.

A hetedik (7) kondák

A hetedik kondák az Isten igéjének megtestesüléséről szól.¹⁵ János Zakariás és Anna családjában látta meg a napvilágot, hogy tanúságot tegyen az Igéről¹⁶ és előkészítse útját a világban.

A hetedik (7) ikosz

Az Ige öröktől fogva előkészítette Mária szívében és testében földi lakását¹⁷. Mint hiteltelen Bárány csodálatosan költözött és lakozott Mária és József családjában.¹⁸ József szíve pedig a Fiú műhelyében formálódott.¹⁹

Az Atyához intézet kérések a gyerekeiknek példaadó szülők megáldását kéri. Utána a család szeretet és áldozat készségére, közös imáira és közös tanúbizonyságaira kéri az áldást.

Az Istenfiához intézet kérések a családtagok példaadására, a családra mint az öröm forrására, és biztos hajlékára, valamint a családban az igazi szabadság lehetőség felismerésére kéri az áldást.

A Szentlélek áldását a családokban azokra kéri, akik felebarátjuk javát keresik, akik felelem nélkül ismerik be bűneiket, akik megbocsátanak és szabadon képesek a befogadásra.

---

¹¹ 1 Kir 3-11.

¹² Jer 35.

¹³ 2 Mak 7.

¹⁴ Jób 1.42

¹⁵ Jn 1, 14.

¹⁶ Lk 1, 57- 80.

¹⁷ Lk 1, 26-38

¹⁸ Jn 1,29.

¹⁹ Mt 1, 24.

Nyolcadik (8) kondák

A nyolcadik kondák szerint Jézus születése megzavarta a jólétben élők nyugalmát.²⁰ Nem csoda, hogy gyermekek gyilkosságához is vetemültek.²¹ A szent család meneküléssel védte Jézus életét.²² Kérjük Urunkat, hogy mentsen meg minket ezektől a szenvedésektől és nyomorúságoktól.

Nyolcadik (8) ikosz

A kánai menyegzőn meghívott vendégként vett rész Jézus és Mária. Mária észrevette a bor fogytával a vendéglátók szükség helyzetét. Kérésére Jézus első csodájával segítő kezet nyújtott a vendéglátóknak.²³

Az Atyához intézet kérések a családok szentségtörekvésére, a gyermekáldás elfogadására, a hajlandóságra a bántalmak megbocsátására és a kölcsönös alárendeltség elfogadására kéri az áldást.

Az Istenfiához intézet kérések a családi csalódások javítására, a felsülések megbocsátására, a helyes személyi szabadságra és a megváltozás támogatására kéri az áldást.

A Szentlélek áldását a családokban a példaadó szülőkre, a gyermekek szeretetben való érésére és kedveségére és a feltétel nélküli szeretetére kéri.

A kilencedik (9) kondák

Az testvéri szeretetnek köszönhetően az Úr pihenő helye Betánia volt. Márta és Mária bár különbözőek voltak, Jézus gyakori látogatása és jelenléte révén, szíveik változtak²⁴ és testvérük halála sem ingatta meg bennük a Jézusba vetett bizalmat és reményt.

A kilencedik (9) ikosz

A Zebedeus testvér pár anyja kéri Jézust, hogy fiai az ő királyságában a jobb és a bal oldalán ülhessenek. Jézus az anyjuknak nem válaszol, de testvérek megdorgálása után bemutatta,²⁵ mennyire tetszenek neki a lelkileg aláztatások - kicsinyek.

Az Atyához intézet kérések a családok önzetlenségére és a kényelem kerülésére kér áldást, valamint védelmet kér az érzéketlen sértegetések és hatalomvágy uralására is.

Az Istenfiához intézet kérések feltűnést kerülő, az egymás szükségét látó, szolgálni kész és az aláztatások családok megáldását kéri.

A Szentlélek áldását azokra a családokra kéri, amelyek vágnak megvigasztalni a nincsteleneket, táplálni az éheseket, enyhítik az Isten után való szomjukat és azokra, akik Benned nyugalomra találnak.

Tizedik (10) kondák

A vakonszületett fiú szülei, félve a törvénytudóktól a fiúhoz érzett szeretet elé helyezték az emberi véleményeket.²⁶

Tizedik (10) ikosz

Sok szülő jött Jézushoz segítséget kérni szenvedő gyerekeiknek, követve Jairus és a Feníciai asszony példáját.²⁷ A szülők hitére válaszolva Jézus meggyógyította és felszabadította őket, összetörte ezzel a reménytelenség bilincseit.

Az Atyához intézet kérések a családok részére a nevelési bölcsességet, szívük Uruk felé fordulását, egymás áldását és világ előtti példájuk megáldását kéri.

Az Istenfiához intézet kérések a frissesség, a napi nehézségek elviselését, a remény megőrzését és a béke magtálalását kéri megáldani a családokban.

---

²⁰ Mt 2, 3.

²¹ Mt 2, 16-18.

²² Mt 2,13-15.

²³ Jn 1, 1-12.

²⁴ Lk 10, 38-42; Jn 11, 1-14.

²⁵ Mt 20, 20-28.

²⁶ Jn 9.

²⁷ Mk 5, 21-43; 7, 24-30.

A Szentlélek áldását kéri a családokra, hogy naponta közösen imádkozzanak, önmagukért is imádkozzanak, bűjtölésel erősítsék imáikat és minden kezdeményezésüknek a Szentlélek legyen az értelme.

Tizenegyedik (11) kondák

A tékozló fiú kikérte apjától öröksége részét és önkényesen elpazarolta azt. Bár az apjától kapott anyagiakat elpredálta, de a bűnbánat lehetőségét el nem predálva megtartotta.²⁸ Saját bűneitől megalázva visszatért az atyai házba.

Tizenegyedik (11) ikosz

A tékozló visszatérése az apai szívet felvidította, de az idősebb testvért haragra gerjesztette. Apja irgalmasságát félreértette és azért nem tudta elfogadni testvére visszatérését,²⁹ bár apjuk egyformán szerette mindkettőjüket.

Az Atyához intézet kérések a tőle eltávolodott, visszatérni nem tudó, az Atyát keresni félő és tisztelni nem tudó családokra kéri az áldást.

Az Istenfiához intézet kérések a pazarló módszer ellen küzdő, az önzetlenséget gyakorló, a jóságot vég nélkül megvalósító családokra kéri az áldást.

A Szentlélek áldását azokra a családokra kéri, ahol a szeretetett bölcs módon gyakorolják, ahol a büntetés valóban magával hozza a javulást, ahol a nyíltság tartósan jelen van és ahol az igazságot nem rejtik véka alá.

Tizenkettedik (12) kondák

A mennyei Atya olyan nagy szeretettel volt irántam, hogy egyszülött Fiát adta, hogy mint fogadott gyermeke öröké éljek.³⁰

Tizenkettedik (12) ikosz

A szent Ötvened napján a Szentlélek életadó víz fakasztása által szülte az Egyházat,³¹ amely nagy családja tagjává a keresztség által lettem. Váljanak a családok valódi kis egyházak.

Az Atyához intézet kérések azért fohászkodnak, hogy a családokban a keresztség ne csak üres szertartás maradjon, hogy működjön bennük a szentségi élet, hogy az oltárról való Szent Kenyérrel táplálkozzanak és a bűnbánat szentsége bensőleg változtassa meg őket.

Az Istenfiához intézet kérések azért fohászkodnak, hogy a bűnbánat ereje megváltoztassa a családtagokat, hogy tudják egymást buzdítani, hogy közösen zarándokoljanak a szent helyekre és az ünnepeket mint szent napokat üljék meg.

A Szentlélek áldása kísérje a családokat, hogy keressék a mennyek országát, hogy másokat a hithez vezessenek, hogy a feltámadásról tanúskodjanak, és a te képmásodat sugározzák.

Tizenharmadik (13) kondák

Az utolsó kondák kéri az Atyától, hogy őrizze meg a családokat a gonosz támadásaitól, a világ hazugságaitól, a pénz hatalmának a kísértésétől, a test imádatától és a bűnös vágyaktól. Kéri az az Atyát, hogy fedje be a családokat Krisztus vérének erejével, szabadítsa meg a bűntől, haláltól és a sától, hogy védőszárnyai alatt atyai jóságában találják meg a biztos menedéket.

A tizenharmadik (13) ikosz egyenlő az első ikosszal és az első kondák zárja a kondákok és ikoszok sorozatát.

A befejező ima azt kéri, hogy a családok a Szentháromság kegyelme révén visszatérjenek az isteni képre alkotott család képmásához.

A befejező imát az elbocsájtó követi.

---

²⁸ Lk 15, 20-32.

²⁹ Lk 15, 20-32.

³⁰ Jn 3, 16.

³¹ ApCsel. 2, 1-4.

BIBLIOGRÁFIA

1. KOLESÁR, M. - JURÍČKOVÁ, V. - KOLESÁROVÁ, D.: *Akatist požehnaní rodín*. Prešov : Gréckokatolícke arcibiskupstvo Prešov, 2014, p. 2-31. 31. p. ISBN 978-80-8099-082-4.
2. ABU: Obežník č.1/2014 (Az Eperjesi Gör.Kat. Érsekség 1.sz. körlevele).
3. GRADOŠ, J.: *Schematismus gréckokatolíckej prešovskej archieparchie*. Prešov : Petra, n. o. Prešov, p. 258. ISBN 978-80-8099-061-9. 338 p.

A PÁRHUZAMOS EGYHÁZ DILEMMÁJA – A REFORMÁTUS EGYHÁZ ÉS A MEGÚJULÁS

Gábor CZAGÁNY¹

ABSTRACT

We can be the witness of a new and interesting phenomenon in the Reformed Churches, especially in Western Europe, but more and more in Hungary, too. In the same institutional frame there are two different forms of Christian communities. Beside the older, traditional churches – partly as a result of church plantings – there are more new, missional communities. These two forms exist inside the same church, but live two different lives, sometimes against each other. How can we value this situation in the light of European secularization? Is this 'parallel-church' phenomenon a problem, or a possibility? What is the role of church planting in present day reformed churches, especially in Hungary? In this article we look for the answers for these crucial questions.

KEYWORDS: mission, missional communities, mission field, Europe, Hungarian Reformed Church, innovation, church planting

BEVEZETŐ

A világ református egyházaiban, de egyre inkább hazánkban is egy furcsa jelenségnek lehetünk tanúi. Egy intézményi, szervezeti kereten belül legalább két, egymástól teljesen eltérő logika alapján működő közösségi formát láthatunk, amelyek sokszor semmiféle kapcsolatban nincsenek egymással. A hagyományos formákat konzerváló gyülekezetek és a friss, önmagukat néha ellen-kultúraként meghatározó közösségek párhuzamos valóságként léteznek az egyházon belül.

Az avatatlan szemlélőnek úgy tűnhet, mintha nem is egy egyházzal lenne szó, hanem két külön felekezet képviselői léteznének egy kereten belül, ráadásul úgy, hogy a legtöbbször nem vesznek tudomást egymás létéről és értékeiről, vagy éppenséggel ellenséges magatartással viszonyulnak a másik felé. Természetesen maga a jelenség nem új, de korunkban az újonnan formálódó közösségek szerepe átértékelődött és egyházon belüli súlyuk megnőtt. Mind az erősen elvallástalanodott nyugat-európai, mint pedig a még vallásilag jobban aktív észak-amerikai közegben azt látjuk, hogy egyre többen pontosan az új közösségek létrehozásában – a gyülekezetplántálásban – látják az egyház megújulásának útját, míg mások a meglévő közösségek megújítását, vagy épp a meglévő struktúrák konzerválását tartják egyedül járható útnak.

Rövid tanulmányunkban a „párhuzamos egyház” jelenségét vizsgáljuk meg, illetve megrajzoljuk azt az európai kontextust, ahol az újonnan plántált közösségeknek egészen speciális kihívásokkal kell szembenéznie. Dolgozatunkban arra a kérdésre keressük a választ, hogy van-e létjogosultsága ezeknek az új közösségeknek és ilyen módon valóban lehetnek-e a jövő letéteményesei.

---

¹ Dr. Czagány Gábor főiskolai docens (Gál Ferenc Főiskola, Szeged) reformatus.szeged@gmail.com

Párhuzamos egyház(ak) – egy alapélmény

Habár a Magyarországi Református Egyházat alapvetően egy homogén egységnek tekintjük, számos lelkeségi irányzata mégis sokrétű, sokszínű közösséggé teszi.² A lelkeségi, megújulási közösségek illetve mozgalmak mindenkor jelen voltak az egyházban és jelentős hatással bírtak a magyar reformátusok történetére, akár a puritánokra, vagy a pietistákra, valamint akár a második világháború utáni „bethánista” ébredési irányzatra gondolunk.

A háború utáni politikai átrendeződés jórészt véget vetett e lelkeségi közösségeknek és hivatalosan csak a fennálló hatalom által jóváhagyott intézményes egyház működhetett. Búvópatakként ennek ellenére fennmaradtak a „másként gondolkodó” közösségek és részint ezek, részint pedig a rendszerváltás után, főként nyugatról érkező új teológiai, lelkeségi impulzusok új szellemi környezetet teremtettek az egyházban. Ebben a miliőben továbbra is fennmaradt a „hivatalos” egyház dominanciája, ám emellett egyre több, egymástól sok tekintetben eltérő, mégis közös jegyeket is viselő missziói közösségek alakultak meg, akik valamilyen formában nem „kompatibilisek” a hagyományos egyházzal. A teljesség igénye nélkül ilyenek például a régi és az új lelkeségi irányzatok által létrehozott közösségek, a cigány misszió gyümölcseként létrejött csoportok, evangelizációs szolgálatok non-formális közösségei (pl. Református Cursillo), vagy épp az egyetemi missziók, amelyek kezdet lelkészségként alakultak meg, de végül határozottan gyülekezeti formát öltöttek.

E közösségeket a továbbiakban missziói közösségekként³ foglaljuk össze és ez alapján értékeljük szerepüket a teljes egyház szervezetében. A missziói közösségek a következő általános ismertetőjegyekkel bírnak:

1. Bibliai értelemben a legtöbbször gyülekezetek formájában léteznek, azaz Krisztus köré összegyűlt emberek közösségéről beszélünk, ugyanakkor egyházi értelemben szinte sohasem számítanak gyülekezetnek.
2. Formájukban, gyakorlatukban klasszikus kisközösségi jegyeket mutatnak, tehát alulról szerveződők, célorientáltak és informatívak, de létszámuk nem feltétlenül kicsi, hanem sokszor meghaladja egy átlagos magyarországi református gyülekezet méretét.
3. E közösségek identitása kivétel nélkül református, ám ez az identitástudat eltér a hagyományos értelemben vett, reformátusságot körülíró kritériumoktól.

Ez utóbbi egy nagyon fontos szempont az új, református missziói közösségek megítélése szempontjából, ugyanis a református identitást rendszerint két szemponthoz szokták kötni. Az egyik a formai szempont, a másik pedig a teológiai szempont.

A *formai* szempont alapján az a református, aki azokat a tradíciókat, szokásokat, formákat használja, amelyek az egyházban megszokottak, vagy épp kötelezőek. Ilyen például a „fekete énekeskönyv”, a palást, a jellegzetes szóhasználatok, a liturgia, vagy bármely olyan kötött dolog, ami jellegzetesen református. Ebből a szempontból a missziói közösségek egyértelműen kilógnak a sorból, hiszen e formai kritériumok nagy része nem jellemző rájuk.

A *teológiai* szempontból vett identitás, a református teológiaihoz való kötődést és az ehhez kapcsolódó jellegzetes lelkeséget jelenti. Ebben is árnyalt képet kapunk, hiszen bár a református missziói közösségek ideológiailag semmiképp nem térnek el a Kálvin és más teológusok által megalapozott világréptől, de abban már mindenképp különbséget mutatnak, hogy miként kötődnek pl. a hivatalos hitvallások megéléséhez, következetes használatához. Ugyanakkor e tekintetben a református egyház már eddig is sokszínű volt.

---

² Bővebben lásd Czagány Gábor, *Lelkiségi mozgalmak a Magyarországi Református Egyházban*, in: Lelkeségek, lelkeségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-Közép Európában, Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014, 11-19.

³ Francis Rothery, *Missional: Impossible!*, Eugene, OR: Resource Publications, 2013, 132.

A kérdés az, hogy lehetséges-e a missziói közösségeket egy harmadik identitási szempontból reformátusnak tekinteni. E forma szerint az új közösségek *dinamikájukban* lennének reformátusok, amely a következő kérdés alapján határozható meg: *Lehetséges-e a reformáció azon gondolatát identitássá tenni, hogy minden kor sajátosságaihoz igazítva építjük a közösséget? Ebben az esetben a kálvini örökség nem maga a kálvini szellemi corpus, hanem corpusnak az a gyakorlati tartalma, amely arra irányul, hogy korának társadalmában újrafogalmazza a keresztény hitet.*

Amennyiben erre a kérdésre igennel tudunk felelni, úgy bármilyen formai különbség dacára és minden tartalmi sokszínűség mellett a missziói közösségek egyértelműen reformátusnak tekinthetők.

Maguk a missziói közösségek – és ezek történeti formái – nem véletlenül jöttek létre. Kialakulásuk okát sok tekintetben a hagyományos modell válságában találhatjuk meg, amely az egyházat egyszerre tekinti nép- és missziói egyháznak. A Magyarországi Református Egyház 1995. évi II. törvénye ezt így mondja ki: „*A Magyarországi Református Egyház népegyház és hitvalló egyház egyszerre.*”⁴

Az ez által meghonosodott missziói gondolkodás ahhoz a problémához vezet, hogy a népegyház megpróbál misszionálni és ha ez nem megy, akkor misszióivá válni (*revitalizálódni*). A gyakorlat azt mutatja, hogy egyik sem működik igazán.

Mindennél is nagyobb probléma az igazi realitás, hogy a népegyház *nem* akar misszionálni és két jellegzetes hiba körül toporog:

1. Csak a papíron reformátusokra koncentrálnak és tevékenységének az ilyen módon egyháztagnak számító emberek pasztorálását, jobb esetben „visszaszerzését” tekintik. E gondolkodásmód jellegzetes segédkérdése az, hogy a legutóbbi census során „*hányan váltak magukat reformátusnak*”.
2. Szintén tipikus jellegzetesség a „majd bejönnek” mentalitás, amely arra apellál, hogy templomaink, iskoláink valamint más intézményeink elég feltűnőek ahhoz, hogy az emberek észrevegyék és bejöjjenek rajta. A gyakorlat sajnos azt mutatja, hogy ezt nem teszik meg.

A „párhuzamos egyház” dilemmája abban fogható meg, hogy e két realitás, a missziói közösségek és a misszionálni csak visszafogottan képes népegyház párhuzamosan létezik, de sokszor úgy hogy egymás létéről, tevékenységéről nem vesznek tudomást és ebből következően nem is működnek együtt.

Előfordul az egymásra eszmélés pillanata is, ami viszont általában konfliktusokhoz és kirekesztéshez vezet, mondván hogy csak ez, vagy csak az az út járható az egyház jövője szempontjából.

Ez az alapprobléma világosan ellene tesz az egyház fejlődésének és ezért megoldásra szorul.

---

⁴ Az 1995. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház missziójáról, Preambulum, https://www.reformatus.hu/data/documents/2019/05/24/1995.evi_II.tv.A_MISSZIO2019.evi_III.tv.mod.pdf
Elolvasva: 2019. június 26.

Európa, mint missziós terület

Annak kérdés, hogy működik-e egyházunk missziói potenciálja annak fényében válik igazán fontossá, ha kiemeljük, hogy Magyarország, Európa részeként a misszió bázisából a misszió területévé vált.

Nagyon röviden végigtekintve a misszió legfontosabb történeti vonásait, fontos tanulságokat vonhatunk le jelenünk számára. Az európai misszió, *Stefan Paas* felosztása szerint három fő részre bontható.

1. Európa keresztény kultúrával való teljes elérése, amely a IV. századig állami segítség nélkül, míg a IV. század közepétől kb. 1500-ig állami segítséggel zajlott le, utolsóként a Baltikumot és Skandinávia eldugottabb csücskeit is bekapcsolva a *Corpus Christianum* rendszerébe. Ennek a szakasznak az első részében a missziói közösségek domináltak, míg az állami segítség korszakában háttérbe szorultak.
2. A második szakaszt több dolog is jellemezte:
  - a) A reformáció nyomán a protestánsok számára a misszió, hitvallásváltásként lett értelmezhető és az állammal való szoros összefüggésben volt értelmezhető.
  - b) A vallásháborúk időszaka az úgynevezett konfesszionális misszió időszakát hozta el, amely szintén nem segítette a missziós közösségek megerősödését
  - c) A római katolikusok a világmisszióban helyzeti előnybe kerültek és közvetlen kapcsolatot alakítottak ki a tengeren túli területekkel, amivel újra lehetőséghez jutottak a missziós közösségek.
  - d) A radikális reformáció közösségei számára a misszió evangelizáció volt és kritikát fogalmazott meg a lutheri „egyedül a hit” elvvel szemben, mert az elválasztotta a tanítást az etikától.⁵
3. A harmadik szakasz 1900-tól következett be. A kortársak szerint ez már a „megkeresztelt pogányok” és a belmisszió időszaka volt. Habár 1910-ben Edinburgban, a Missziói Világkonferencián még egy utolsó vak kijelentésként az hangzott el, hogy Európa evangelizálni fogja a világot, ez a törekvés egy évtizeden belül semmivé lett. 1928-ban, Jeruzsálemben már azt mondták ki, hogy „Európa is missziós terület”. Református részről többek között *Hendrik Kraemer* kondította meg a vészharangot, amikor 1938-ban programadó értekezésének a „*Keresztény üzenet egy nem keresztény világban*” címet adta, direktben utalva a regnáló náciizmus „törzsi jellegűnek nevezett vallására”. 1947-ben már nem többet és nem kevesebbet tudott csak írni, mint hogy „evangelizálni, evangelizálni, evangelizálni.”⁶

Nagyon fontos mérlegre tennünk, hogy hol tart ehhez képest a Magyarországi Református Egyház missziója? Hogyan igazodik a ma kihívásához struktúránk, képzésünk és mentalitásunk? Nagyon úgy tűnik, hogy mindezek egy letűnt kor realitására reflektálnak és tehetetlenek a ma kihívásai közepette.

Izgalmas kérdés azt is feltenni, hogy létezik-e IV. szakasz? Miben különböznek a feladatok és a megoldási lehetőségek attól, amit a II. világháború környékén realizáltak és próbáltak kezelni. Ha létezik IV. szakasz – ami nyilvánvaló módon csak értelmezés kérdése – akkor abban jelentős szerepe van a hagyományossal párhuzamosan létező missziói közösségeknek.

---

⁵ Stefan Paas, *The Making of a Mission Field: Paradigms of Evangelistic Mission in Europe*, Exchange 41. (2012), 46-57 alapján.

⁶ i.m. 57-66 alapján.

A kérdést másik oldalról megközelítve a probléma nem csak a missziói aktivitás hiányában realizálható. A tradicionális közösségeknek két egyértelműen kimutatható hiányossága van, melyek a

- 1) a kontextualizáció alacsony volta, illetve
- 2) a hitelesség hiánya.

Az első leegyszerűsítve azt jelenti, hogy a struktúra, a stílus, valamint a nyelvezet egész egyszerűen nem igazodik a kor kihívásaihoz. Egy korábbi korszak jellegzetességeit konzerálva, ezek a közösségek gyakorlatilag idegen testként léteznek a társadalomban.

Habár általánosítani nem lehet, de mégis a legtöbb esetben ehhez az alapproblémához a hitelesség hiánya is csatlakozik. A hagyományos közösségek nem tudnak jó példák lenni a világban, mert a társadalom nem fogadja el az egyház létét, vagy nem bízik tagjaiban. A kereszténység által elkövetett hibák sokszor igazságtalanul zúdulnak a mai közösségekre, de a hagyományos struktúrák – minden jó szándékuk ellenére – nem tudják ezt ellentételezni.⁷

Nagy kérdés, hogy a missziói közösségek tudnak-e olyan létet élni, amely hidat teremt az egyház tanítása és a társadalom között, valamint olyan példát mutatni, ami helyreállítja az egyház hitelességét a világban. Erre minden esélyük megvan, mert ahogy Philip Jenkins írja: „*Európa a hit új formáinak laboratóriuma, az organizáció és az interakció új struktúráinak megteremtője.*”⁸ Az újfajta szervezet és újfajta hozzáállás képes áthatolni a falakon és újraépíteni a kapcsolatokat, valamint a bizalmat.

Ugyan erre utal *Kirsten Kim*, amikor arról beszél, hogy milyen típusú gyülekezetekre van szükség a jelenkori Európában. Meglátása szerint a gyülekezeteknek három jellemzővel kell bírniuk. Legyenek:

- 1) kontextuálisak
- 2) pneumatikusak
- 3) dinamikusak.⁹

E három azt jelenti, hogy külső formájukban igazodjanak ahhoz a világhoz, amelybe el vannak hívva, azonban tevékenységüket a Szentlélek élő jelenléte határozza meg, így betöltve azt a küldetést (dinamikát), amely Isten akaratát az emberi világba hozza el.

Korunk egyre inkább követeli az újszövetségi formájú, evangéliumi ihletettségű gyülekezeteket. E közösségek a legalkalmasabbak a misszió folytatására, ahogyan az a legkorábbi közösségekre is jellemző volt. Ezek a csoportok:

- illegálisak voltak, maximum toleráltak, legrosszabb esetben üldözöttek
- nem voltak épületeik
- nem volt Szentírásuk
- nem volt professzionális vezetésük
- nem voltak kereső központú alkalmaik, ifjúsági csoportjaik és dicsőítő zenekaraik, szemináriumaik és kommentárjaik,

mégis alkalmasak voltak arra, hogy terjesszék az evangéliumot. Tudnak-e a mai közösségek ennek fényében szerveződni és nem annyira a már megszerzett javakra, formákra és pozíciókra koncentrálni, hanem a hatékony struktúrákra?¹⁰

---

⁷ Stefan Paas, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, *Theology Today* 68:4 (2012), 470.

⁸ u.o.

⁹ Kirsteen Kim, *Mission's Changing Landscape: Global Flows and Christian Movements*, *International Review of Mission* (2011), 259.

A változtatás bátorsága: a gyülekezetplántálás

„*Cambia lavoro prima, che lui cambia te*”, azaz „*Változtasd meg a munkádat, mielőtt az változtat meg téged*”. Henk de Roest holland missziológus arra nézve idézi ezt a szlogenné vált olasz újságcikk címet, hogy az egyházban is fennáll a reális veszély arra nézve, hogy a történeti keret adta rutin és a megszokottság átalakítja az eredeti biblikus mentalitást. Mielőtt ez bekövetkezne, érdemes radikális változások mellett dönteni.¹¹

A radikális változásnak azonban nem maga a változás a célja, hanem az, hogy a forma átalakításával maga a szervezet szolgálata változzon meg teljesen. Bart Noteboom így érvel: „*Radikális változás csak ott tud történni, ahol az emberek képesek kimenekülni a meglévő struktúrák erejéből és a megszokottságból, ami jelen van minden intézményben.*”¹² A XVI. századi reformáció ezt a változást hozta el, ezért ha keressük a protestantizmus, illetve azon belül a reformátusok jelentőségét a jelenkorban, akkor ebben fogjuk megtalálni azt: a változás és a változtatás szabadságában.

Ennek a változásnak az egyik formája lehet a *gyülekezetalapítások* következetes támogatása. Ahogyan a tanulmány első felében láthattuk, a párhuzamos egyház egy realitás, de a kettősség jelen pillanatban inkább zavart és értetlenséget okoz. Amennyiben a missziói közösségek kialakulása nem esetleges folyamat lenne, hanem tudatos döntés eredménye, úgy az egyház sokkal hatékonyabban szembesülhetne a jelenkor kihívásaival.

- 1) A gyülekezetalapítás a missziót az egyház szívébe viszi. Az emberek visszatálnak gyökereikhez és az evangélium frissessége átjárja a közösséget.
- 2) Gyakorlati teológiai szempontból a gyülekezetalapítás behozza a kisközösségek erejét, amely nyomán a közösség nagyobb eséllyel tud visszatálni az újszövetségi lelkületre.¹³

A cél tehát nem lehet más, mint teret adni a missziói közösségeknek és tudatosan felvállalni a párhuzamos egyház létét. Habár ezt a jelenséget úgy is olvashatnánk, mint egy olyan problémát, amely megoldást kíván, de talán sokkal jobb, ha lehetőségként tekintünk rá.

A gyülekezetek új szemlélet alapján való plántálása lehetőséget ad arra, hogy a Magyarországi Református Egyház újra felfedezzen valamit gyökereiből, amely egyenesen az Újszövetség lényegéhez, az evangéliumhoz köti. A több évszázados kitartó és hűséges munkára való hivatkozás önmagában nem elegendő, hanem a reformáció eredeti intenciója alapján vissza kell térni a kiindulópontokra és az egyháztól (újra) idegen világban elmondani az örömhírt, amely reményt ad az embereknek.

---

¹⁰ Alan Hirsch, és Darryn Altclass, *The Forgotten Ways Handbook*, Grand Rapids: Bazon Press, 2009, 29.

¹¹ Henk de Roest, *The Precarious Church: Developing Congregations in an Individualized Society*, *Ecclesiology* 4 (2008), 206.

¹² Idézi Paas, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, 471.

¹³ i.m., 474.

IRODALOMJEGYZÉK

1. DE ROEST, Henk, *The Precarious Church: Developing Congregations in an Individualized Society*, *Ecclesiology* 4 (2008), 204–221. <https://doi.org/10.1163/174413608X308627>
2. HIRCH, Alan és ALTCLASS, Darryn. *The Forgotten Ways Handbook*. Grand Rapids: Bazon Press, 2009.
3. KIM, Kirsteen, *Mission's Changing Landscape: Global Flows and Christian Movements*, *International Review of Mission* (2011), 244-267. <https://doi.org/10.1111/j.1758-6631.2011.00066.x>
4. PAAS, Stefan, *Church Renewal by Church Planting: The Significance of Church Planting for the Future of Christianity in Europe*, *Theology Today* 68:4 (2012), 467-477. <https://doi.org/10.1177/0040573611424326>
5. PAAS, Stefan, *The Making of a Mission Field: Paradigms of Evangelistic Mission in Europe*, *Exchange* 41 (2012), 44-67. <https://doi.org/10.1163/157254312x618799>
6. ROTHERY, Francis. *Missional: Impossible!*. Eugene, OR: Resource Publications, 2013.

Internetes hivatkozás

Az 1995. évi II. törvény a Magyarországi Református Egyház missziójáról, Preambulum, https://www.reformatus.hu/data/documents/2019/05/24/1995.evi_II.tv.A_MISSZIO2019.evi_III.tv.mod.pdf Elolvasva: 2019. június 26.

KATECHIZMOVÉ PIESNE MARTINA LUTHERA A ICH RECEPCIA V SLOVENSKÝCH EVANJELICKÝCH SPEVNÍKOCH PIESEŇ NA MODLITBU PÁNOVU – OTČE NÁŠ

Milan JURÍK¹

ABSTRAKT

Duchovná pieseň získala v nemeckom reformačnom hnutí významné miesto. Okrem oslavy Boha sa stala nositeľom zvesti evanjelia, slova Božieho, neskôr i prostriedkom cirkevného vyučovania - katechézy. Získala tak výrazný pedagogicko – katechetický rozmer. Tento zvlášť dominuje v skupine piesní nazvaných katechizmová pieseň. V štúdiu venovanej Lutherovým katechizmovým piesňam venujeme pozornosť vzniku a poslaniu Lutherovej katechizmovej piesni o modlitbe Pánovej Otče náš – „Vater unser im Himmelreich“, jej vzťahu k Malému a Veľkému katechizmu. Zvlášť si všimneme recepciu tejto Lutherovej piesne v spevníkoch slovenských evanjelikov.

KEYWORDS: catechism song, hymn, catechism, Martin Luther, Cithara Sanctorum, Lords Prayer

KATECHIZMOVÁ PIESEŇ

Keď Luther a jeho spolupracovníci vložili do rúk a na pery ľudu duchovné piesne² v bežnom človeku zrozumiteľnom jazyku, urobili tak v presvedčení, že ľudia sa prostredníctvom piesní dostanú do tesného kontaktu s Božím slovom. Spev duchovných piesní preto v reformačnom ponímaní úzko súvisí so zvestovaním a šírením evanjelia o Božej milosti, ktorú Luther novo poznal. Božie slovo a v ňom obsiahnuté evanjelium malo byť podľa Lutera šírené a zvestované nielen prostredníctvom kázní kázaných kazateľmi, ale aj prostredníctvom spevu duchovných piesní.³ Pretože duchovná pieseň dokáže zvestovať Božie slovo rovnocenne ako

¹ Mgr. Milan JURÍK, PhD., jurik@fevth.uniba.sk, Univerzita Komenského v Bratislave, Evanjelická bohoslovecká fakulta, Katedra praktickej teológie, Bartókova 8, 811 02 Bratislava

² V slovenskej cirkevnej terminológii sa väčšinou pojmy duchovná, cirkevná, sakrálna, či liturgická pieseň vnímajú ako synonymá. Muzikológovia a literárni vedci, ktorí reflektujú zahraničné (spravidla nemecké) výsledky bádania správne upozorňujú, že pri uvedených pojmoch nejde o synonymá. Väčšinou dochádzajú k zhode, že *duchovná pieseň* predstavuje pojem širší, ktorý v sebe zahŕňa všetky piesne s náboženským obsahom, teda okrem piesní používaných na službách Božích i piesne určené na mimoliturgické účely, domáce pobožnosti, či biblické hodiny. Užšie vymedzujúcim je pojem *cirkevná pieseň* (Michalková, 90), či *kostolná pieseň* (Malura, 61 - 64), ktorý definuje kánon piesní používaných primárne v liturgii a počas služieb Božích.

V nemčine sa piesne, ktoré spievalo spoločenstvo veriacich na službách Božích označovalo pojmami „geistliche Gesänge“, „christliche Lieder“, či „deutsche Lieder“. Z uvedeného dôvodu pri všeobecných úvahách o funkcii piesní používame pojem „duchovná pieseň“, neskôr sa prikloníme k terminológii vymedzujúcej konkrétny žáner. Pripomenieme ešte, že Ján Moko vo svojom základnom slovenskom evanjelickom hymnologickom diele „História posvätej piesne slovenskej a história kancionálu“ používal pojem „posvätná pieseň“. Tento sa nám dnes, o storočie neskôr, javí ako archaizmus.

³ Brown, Christopher Boyd, *Singing the Gospel: Lutheran Hymns and the Success of the Reformation*, 14

kázeň, ba dokonca i účinnejšie, keďže hudba disponuje prostriedkami, ktoré reči samotnej chýbajú. Luther sa snažil, aby sa slovo Božie mohlo šíriť spôsobom bežnému človeku blízky – a spev takýmto spôsobom určite bol. Luther vnímal hudbu ako médium darované človeku Bohom. Hudba podľa Luthera dosahuje svoj najvyšší cieľ práve vtedy, keď je spojená s evanjeliom, aby mohlo prostredníctvom nej byť zvestované evanjelium a tak bol oslavovaný Boh. Nemecký hymnológ Martin Rössler vyjadril symbiotickú väzbu Biblie a piesne logickou tézou: „Biblia propaguje a legitimizuje spev duchovných piesní a spev piesní prolonguje obsah Biblie a interpretuje ju.“⁴

Používanie hudby ako média, ktoré môže stáť v službe zvesti evanjelia zdôraznil Luther vo viacerých predhovoroch k spevníkom, k napísaniu ktorých ho prizvali ich zostavovatelia. V predhovore k jednému z prvých nemeckých evanjelických spevníkov - *Geystliche gesangk Buchleyn*, ktorý vyšiel v roku 1524, Luther píše:

„Svätý Pavol povzbudzoval Kolosenských (kresťanov), aby spievali duchovné piesne a žalmy srdečne Pánovi, aby Božie slovo a kresťanské učenie mohlo byť vštepované a zvestované mnohými spôsobmi. Preto aj ja (...) som s pomocou iných zostavil niekoľko piesní, aby sväté evanjelium, ktoré teraz skrze Božiu milosť znova povstalo, mohlo byť zvestované a nebolo mu nijako bránené.“⁵

Poňatie duchovnej piesne, ako piesne, ktorá obsahuje, zvestuje a vyučuje Božie slovo sa tak stalo definitívnym spôsobom porozumenia evanjelikov duchovnej piesni.⁶ V dôsledku toho evanjelici povýšili duchovnú pieseň na jeden z najdôležitejších spôsobov, ktorým môže byť Božie slovo a evanjelium zvestované.⁷ Duchovná pieseň preto zaujala v poriadku evanjelických služieb Božích popredné miesto, a to hneď vedľa kázne. Pieseň našla výrazné uplatnenie okrem služieb Božích aj v katechéze, ktorá sa realizovala a dodnes realizuje v cirkvi, v škole a v kresťanskej domácnosti. Tu všade je jej úlohou byť nositeľom zvesti evanjelia a neskôr aj učenia cirkvi.⁸

Klasické evanjelické piesne postavené na Písme sa tak stali zároveň i teologickými piesňami, ktorých poslaním bolo prostredníctvom spevu vyjadriť podstatu viery s primárne pedagogickým – teda katechetickým zámerom. Robin Leaver, z ktorého série štúdií o Lutherových katechizmových piesňach publikovaných v americkom časopise *Lutheran Quarterly* budeme vychádzať zdôrazňuje, že vnímanie piesne ako špecifickej formy katechézy bolo základným fundamentom praxe evanjelickej teológie prinajmenšom do 18. storočia.

Trvalým svedectvom vnímania evanjelickej duchovnej piesne ako špecifickej formy katechézy sa vo väčšine kancionálov vydaných do konca 18. storočia stali oddiely piesní

---

⁴ Rössler Martin, *Liedermacher im Gesangbuch. Liedgeschichte in Lebensbildern*, 44

⁵ LW53:316

⁶ Brown Boyd Christopher, *Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music and Prayer*, In: Kolb Robin (ed.) *Lutheran Ecclesiastical Culture 1550 - 1675*, 215

⁷ Kalvín považoval za jedinú prijateľnú formu duchovnej piesne v spoločenstve kresťanov spev metrických žalmov. Spev žalmov v ženevskom zhromaždení veriach vnímal primárne ako modlitbu ľudu adresovanú Bohu. Evanjelicko-luteránska hermeneutika kladie vplyvom Lutherovho chápania duchovnej piesne dôraz na aspekt zvestovania evanjelia prostredníctvom textu a melódie piesne. Viac o Kalvínovom vnímaní duchovnej piesne pozri: Charside Charles, *The origins of Calvin's Theology of Music*.

⁸ Brown Boyd Christopher, *Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music and Prayer*, In: Kolb Robin (ed.) *Lutheran Ecclesiastical Culture 1550 - 1675*, 215

s názvom „katechizmová pieseň“⁹, v prípade Tranovského kancionála Cithara Sanctorum od diel piesní nazvaný „*O sume sv. katechizmu*“¹⁰.

Vráťme sa však k Lutherovi. Luther začal tvoriť piesne už v roku 1523, popri práci na novom poriadku omše (neskôr služieb Božích). Už koncom roka 1523 oznámil jednému zo svojich najbližších spolubojovníkov – Spalatinovi: „Nasledujúc príklad prorokov a cirkevných otcov, plánujem (...) vytvoriť pre ľud nemecké žalmy, to znamená duchovné piesne, aby slovo Božie prebývalo medzi ľuďmi aj pri speve.“¹¹ Luther následne oslovil viacerých talentovaných básnikov a hudobníkov, včítane básnicky nadaného priateľa Spalatina, aby sa spolu s ním podieľali na príprave nových duchovných piesní.

Prvé evanjelické piesne, ktoré boli vytvorené krúžkom autorov okolo Luthera vo Wittenbergu v rokoch 1523 – 1524 boli tvorené s primárne katechetickým zámerom, poznamenáva Leaver.¹² Svedčí o tom aj vyššie citovaný odsek listu Spalatinovi, v ktorom Luther vyjadruje primárnu motiváciu skladania piesní: „aby slovo Božie prebývalo medzi ľuďmi.“ Pre porozumenie kontextu treba dodať, že keď Luther preložil Novú zmluvu do nemčiny a vydal ju tlačou, Rím čítanie Lutherovho prekladu Biblie zakázal. Knižné vydanie Novej zmluvy navyše nebolo všetkým vrstvám obyvateľstva dostupné. Preto šírenie slova Božieho prostredníctvom piesní sa javilo ako jeden z mimoriadne efektívnych spôsobov, ako dostať aspoň kľúčové časti nemeckého prekladu Novej zmluvy medzi ľudí. Novozložené piesne boli spravidla tlačené najskôr jednotlivo na letákoch, vďaka čomu sa tvorené piesne lacno a rýchlo šírili medzi ľuďmi.

V roku 1524 nürnbergský tlačiar Jobst Gutknecht vydal zbierku ôsmich duchovných piesní a žalmov pod názvom „*Etlich Christlich lider Lobgesang und Psalm*“, tzv. „*Achtliederbuch*“.¹³ Medzi vydanými piesňami boli aj tri Lutherove žalмовé piesne, včítane piesne „*Z hlubokosti volám k Tobě*“ („*Aus tiefer Noth*“ – Ž 130), ktorá mohla byť neskôr používaná i ako katechizmová pieseň. Aj ostatné piesne v tomto spevníku mali výrazné katechetické implikácie.¹⁴

---

⁹ V nemčine „*Katechismuslieder*“, v angličtine „*Catechism hymn*“. Oddiely katechizmových piesní sa začali zo spevníkov masovo vytrácať v 19. storočí. Tak tomu je aj v prípade novších slovenských evanjelických spevníkov – Zpěvníka Evanjelického (1842) a Evanjelického spevníka (1992), v ktorých sa oddiely katechizmových piesní už nenachádzajú.

¹⁰ V Tranovského kancionáli je oddiel katechizmových piesní zaradený ako prvá čiastka 3. dielu Písni duchovných (Třetj Djl Písni Duchownich, obsahuje v sobě Písně: 1. O Slowu B. a Summě Katechyznu). Zaradenie katechizmových piesní v kombinácii s piesňami o Slove Božom nie je náhodné: Luther definuje katechizmus ako „krátku sumu a výťah z celého Písma Svätého“. (VK, 199, 1) Lutherov Malý katechizmus krátko po vydaní získal prívlastok „*Biblia pre laikov*“.

¹¹ List Spalatinovi – citované podľa: LW 53:221;

¹² Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „*Lord Keep Us Steadfast in Your Word*“. In: *Lutheran Quarterly*, XI. (1997), 398

¹³ Prekl. Knižôčka ôsmich piesní. Cf.: LW 53:222

¹⁴ Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „*Lord Keep Us Steadfast in Your Word*“. In: *Lutheran Quarterly*, XI. (1997), 398

Lutherove piesne zaraďujú hymnológovia do skupín podľa doby vzniku, tematických okruhov, spracovaných predlôh, či kombinácií uvedených kritérií. Martin Rössler člení Lutherovu piesňovú tvorbu do nasledovných skupín: a. žalmové piesne; b. piesne na výročité slávnosti spracované podľa latinských hymnov starej cirkvi a nemeckých predreformačných spevov; c. piesne spracované podľa latinských hymnov starej cirkvi; d. antifóny a litánie; e. oltárne spevy, liturgické spevy omšového ordinária; f. katechizmové piesne. Rösslerove členenie považuje za „zmysluplnú typológiu“ aj Ľudmila Michalková, ktorá sa venovala Lutherovým piesňam z muzikologického pohľadu. Cf: Michalková Ľudmila, Lutherove piesne v Cithare Sanctorum 1636. In: Kovačka Miloš, Augustínová Eva (eds): *Cithara Sanctorum 1636 - 2006*. Zborník prác z vedeckej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 370. výročia 1. vydania kancionála v dňoch 22. a 23. novembra 2006 v Liptovskom Mikuláši a Liptovskom Jáne, 92 - 94

Približne v rovnakom čase, ako začal wittenbergský krúžok autorov s piesňovou tvorbou, píše Luther liturgické dielo *Formulla missae et Communionis pro Ecclesia Vuittembergensi* (1523), v ktorom odporúča do programu omše (služieb Božích) zaradiť okrem iného aj spev piesní v ľudom zrozumiteľnom jazyku. Pridáva aj konkrétne návrhy: počas prijímania Večere Pánovej navrhuje spievať prepracovanú verziu starej ľudovej piesne „*Got sei gelobet und gebenedeiet*“.¹⁵ O rok neskôr vychádza tlačou už aj jeho vlastná, prepracovaná verzia tejto piesne.¹⁶ Hoci ide primárne o pieseň o Večeri Pánovej, táto taktiež poukazuje na piatu čiastku v tom čase ešte nejestvujúceho Lutherovho katechizmu.

Koncom roka 1525 dokončuje reformátor svoje ďalšie liturgické dielo - *Deutsche Messe und ordnung Gottis deiensts* (1526). Do poriadku slávenia sviatosti Večere Pánovej opäť navrhuje zaradiť spev piesne „*Got sei gelobet und gebenedeiet*“, no tentokrát k nej pridáva už aj ďalšie alternatívy: pieseň pripisovanú Jánovi Husovi „*Jesus Christus unser Heiland*“, či nemecký Sanctus „*Jesaja dem Propheten*“. Po prednese evanjelia odporúča, aby zhromaždenie zaspievalo ako krédo pieseň „*Wir glauben all an einem Gott*“.¹⁷

Môžeme si tak všimnúť, že pieseň Krédo a pieseň o Večeri Pánovej vznikli vo Wittenbergu počas liturgickej reformy v rokoch 1523 – 1526. Lutherov Malý, či Veľký katechizmus v tomto období ešte nejestvoval. Luther však už v tomto období vnímal potrebu pedagogicko – katechetického diela, ktoré neskôr vydáva pod názvom - katechizmus. V spise *O nemeckej omši - Deutsche Messe* (1526) píše: „Nemecké služby (Božie) potrebujú v prvom rade jednoduchý, jasný a presný katechizmus. Katechizmus znamená inštrukciu, podľa ktorej sú pohania, ktorí chcú byť kresťanmi učení a vedení, čo majú veriť, vedieť, robiť a zanechať podľa kresťanskej viery.“¹⁸

O tri roky neskôr Luther takýto katechizmus skutočne vydáva. A nie jeden, ale rovno dva. Veľký katechizmus – vo forme kázni, ktorý je primárne určený kňazom, aby vedeli čo majú učiť. Malý katechizmus, ktorý je určený bežným kresťanom - otcom rodín, žiakom. Sústredenejší pohľad na obsah oboch katechizmov prezrádza, že svoje miesto pri odporúčaníach používania oboch Lutherom vydaných katechizmov nachádza aj duchovná pieseň. Vo svojej úvodnej štúdii k sérii Lutherových katechizmových piesní na to správne poukázal aj Robin Leaver.¹⁹

V Malom katechizme Dr. Martina Luthera, v prídavku pod číslom jeden, nazvanom – „*Ako má otec rodiny naučiť svoju domácnosť modliť sa ráno aj večer*“ odporúča Luther zakončiť rannú pobožnosť rodiny spevom piesne; pridáva aj konkrétne odporúčanie, akú pieseň zaspievať - má to byť pieseň na prvú čiastku katechizmu: „môže byť pieseň na Desiat Božích prikázani“.²⁰

Vo Veľkom katechizme, v Predhovore Luther píše:

---

¹⁵ Cf: LW 53, 36 - 37

¹⁶ Cf.: LW 53: 252-254. V Tranovského kancionáli „Bud' Bohu chvála, česť i požehnaní...“ (T 376).

¹⁷ LW 53: 78. 81-82. Cf.: Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „Lord Keep Us Steadfast in Your Word“. In: Lutheran Quarterly, XI. (1997), 399

¹⁸ LW 53: 64

¹⁹ Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „Lord Keep Us Steadfast in Your Word“. In: Lutheran Quarterly, XI. (1997), 399

²⁰ Cf: The Book of Concord, 352. Slovenský preklad Malého katechizmu je na tomto mieste zovšeobecnený, Lutherovo odporúčanie spevu katechizmovej piesne neakcentuje: „Hneď na to nech ide každý s radosťou po svojej práci alebo možno si ešte zaspievať pieseň, odriekať Desiat Božích prikázani alebo niečo, čo povzbudzuje zbožnosť.“ (SK 194: 3) Zároveň konštatujem, že pre praktický duchovný život slovenských evanjelikov je škodou, že vydavatelia Evanjelického spevníka zaradili do jeho výtlaku len Malý katechizmus bez uvedeného dodatku. Ten by mohol aj dnes ponúknuť cenný impulz k stvárneniu súkromných, či rodinných pobožností. V dôsledku jeho vynechania z najbežnejších vydani Malého katechizmu vydaných v 20. storočí ho väčšina evanjelických kresťanov nepozná.

„Zaoberať sa Božím slovom, rozprávať a uvažovať o ňom veľmi účinne pomáha aj proti diablu, svetu, telu a všetkým zlým myšlienkam. (...) Ver, že niet účinnejšej kadidelnice a kadidla proti diablu, ako keď sa zaoberáš Božími prikázaniami a Božím slovom, hovoríš si ich, spievaš, alebo o nich uvažuješ.“²¹

V záverečnej časti Krátkeho predhovoru k Veľkému katechizmu, po predstavení jeho obsahu, pridáva Luther jeho užívateľom ďalšie dôležité didakticko - metodické usmernenia:

„Takto by sme mali už všetkých päť článkov celého kresťanského učenia, ktoré bez prestania treba cvičiť a žiadať ich vyrozprávať od slova do slova. Nespoliehaj sa, že sa to mládež zo samej kázne naučí a si zapamätá. A keď tieto články dobre vedia, možno potom pridať ešte niektoré vhodné žalmy alebo piesne ako prídavok na upevnenie a mládež takýmto spôsobom privykáť k Písmu a ju denne vzdelávať.“²²

Ešte v tom istom roku, ako vyšiel Malý a Veľký katechizmus vydáva Luther pre cirkevný zbor vo Wittenbergu spevník. Leaver upozorňuje, že tentokrát nejde o (viac-menej náhodnú) antológiu piesní zostavenú bez systému, či poriadku. Spevník *Geistliche lieder auff's new gebessert zu Wittemberg D. Mart. Luther* (Wittenberg, 1529) je zostavený podľa vopred premysleného plánu: v prvej časti sa nachádzajú Lutherove piesne, za nimi nasleduje desať piesní zoradených podľa cirkevného roka od Adventu po Sv. Trojicu. Tieto zostavovateľ v stručnom úvode označuje ako katechizmové piesne.²³

Uvedený wittenbergský spevník vychádza v prepracovanej verzii v roku 1543 pod názvom *Geistliche Lieder Zu Wittemberg* (Wittenberg Klug, 1543/44). Nachádza sa v ňom kompletná zbierka katechizmových piesní, ktorá pokrýva všetky časti Lutherovho katechizmu. Hoci v uvedenom spevníku nachádzame viacero piesní ku každej čiastke katechizmu, my si v našej sérii štúdií v nadväznosti na Leavera všimneme nasledovných šesť Lutherových piesní, ktoré boli zložené, alebo boli neskôr používané ako primárne katechizmové piesne:²⁴

Tabuľka 1 Katechizmové piesne Martina Luthera

Čiastka Lutherovho katechizmu	Názov v <i>Geistliche Lieder Zu Wittemberg</i>	Názov v Tranovského kancionáli	Obsah
I.	Dies sind die heiligen zehn Gebot	Tatod' jsou nám prikázání	Desať Božích prikázání
II.	Wir glauben all an einen Gott	My všickni věříme V jednoho Boha	Krédo
III.	Vater unser im Himmelreich	Otče náš, jenž v nebi bydlíš	Otče náš
IV.	Christ unser Herr zum Jordan kam	Kristus Pán náš k Jordánu šel	Krst svätý
V.	Aus tiefer Not schrei ich zu dir	Z hlubokosti volám k Tobě	Vyznanie hriechov
VI.	Jesus Christus, unser Heiland	Ježiš Kristus, náš Spasitel	Večera Pánova

²¹ Veľký katechizmus (SK 199: 10)

²² Veľký katechizmus (SK 202, 24 – 25)

²³ Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „Lord Keep Us Steadfast in Your Word“. In: Lutheran Quarterly, XI. (1997), 400 - 401

²⁴ Z priestorových dôvodov sa v našej štúdií venujeme len prvej piesni (vo dvoch alternatívach) – piesni na desať Božích prikázání.

Podľa Leavera sa uvedené katechizmové piesne používali predovšetkým pri vyučovaní katechizmu v cirkvi, v domácnostiach, či v školách.²⁵

V nasledujúcej časti sa zameriame na priblíženie vzniku, štruktúry a obsahu tretej uvedenej katechizmovej piesne – „Otče náš jenž v nebi bydlíš“, zloženej k vysvetleniu modlitby Pánovej. Všimneme si jej vzťah k Lutherovým katechizmom, prekladové varianty a jej podoby v slovenských evanjelických spevníkoch.

Podrobnou históriou recepcie Lutherových piesní do spevníkov slovenských evanjelikov sa nebudeme zaoberať. Spomenieme len vo všeobecnosti, že prekladateľom takmer všetkých Lutherových piesní z nemeckého do českého jazyka bol Juraj Tranovský. Nakoľko slovenská národnosť bola len z jednou z troch národností evanjelikov v Uhorsku (popri nemeckej a maďarskej), slovenskí evanjelici aj vyše storočie po prieniku reformácie do Uhorska používali české kancionály a popri nich i vlastné, spravidla menšie piesňové zbierky domácich a zahraničných autorov.²⁶ Lutherove piesne sa v prvom storočí šírenia reformácie v Uhorsku v slovenských cirkevných zboroch používali len v obmedzenom počte. Ilustruje to poznámka samotného Juraja Tranovského, ktorý sa v predhovore Cithara Sanctorum zmiňuje, že v čase zostavovania svojho kancionála našiel do českého jazyka preložené len štyri Lutherove piesne.²⁷

Lutherove piesne nepoužívali ani cirkvi českej reformácie. Biskup Jednoty bratskej Ján Ámos Komenský sa v predhovore k svojmu Amsterdamskému kancionálu pozastavuje nad skutočnosťou, že dosiaľ nikto nepreložil do českého jazyka Lutherove piesne, ktoré by mohli byť užitočné nielen pre luteránov, ale aj pre českých bratov v Čechách a na Morave.²⁸

Zámer preložiť a vydať v slovenskej reči všetky Lutherove piesne zrealizoval Juraj Tranovský pri príležitosti vydania nového kancionála pre potreby pobělohorských exulantov a slovenských evanjelikov v Uhorsku. Svoj zámer aj patrične zdôraznil, a to v samotnom názve kancionála: „Pjsně Duchownj: Staré i Nowé kterýchž Cýrkev Křestianská při Výroč-njch Slawnostech a Památkách Gakož y we wsselikých potřebách swých, obecných y obzwlásstnjch s mnohým prospěchem, vžjwá: Knjmž přidaný gsau Pjsně D.M. Luthera wssecky z Německé řečj, do nassj Slowenské přeložené, Od Kněze Giřjka Třanowského Služebnjka Páně, při Cýrkwi SwatoMikulassské w Liptowě.“²⁹

Preklady Lutherových piesní budeme preto uvádzať z prvého a posledného vydania Tranovského kancionála Cithara Sanctorum.

Pieseň o modlitbe Pánovej – Otče náš: „Vater unser im Himmelreich“

---

²⁵ Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 1. „Lord Keep Us Steadfast in Your Word“. In: Lutheran Quarterly, XI. (1997), 402

²⁶ Otázku aké spevníky a zbierky piesní používali slovenskí evanjelici do vydania Tranovského kancionála Cithara Sanctorum sa zaoberal profesor SEBF Ján Ďurovič v prvej polovici 20 storočia. Cf.: Ďurovič Ján, Duchovná poézia slovenská pred Tranovským.

²⁷ Dovoľujem si upozorniť, že ide len o predpoklad postavený na nasledujúcom argumente. Riešenie uvedenej otázky čaká na podrobnejšie spracovanie.

²⁸ „Nepohrdali předešlého věku Němci našich otců dary Ducha, překládavše sobě zpěvy jejich do jazyka svého: proč sme my posavad darů jejich sobě k užitku obrátiti zanedbali? V pravdě německé Lutherove písňe plně jsou Ducha a moci, jako i některých z pomocníků jeho: proč nemají oni také nám udělití částku nějakou milosti duchovní ku potvrzení našemu? Zvláště poněvadž Poláci naši předešle teď všechny nejpřednější německé písňe svými učinili, a některé polské naproti tomu Němci svými. Proč ne i my? aby jeden a týž Duch spojoval všechny?“ Z predhovoru Amsterdamského kancionála, citované podľa: Mocko Ján, Historia posvätej piesne slovenskej a historia kancionálu, 48

²⁹ Názvy a bibliografiu jednotlivých vydaní Tranovského kancionála Cithara Sanctorum spracovala Eva Augustínová v Slovenskej národnej knižnici. Cf.: Augustínová Eva, Cithara Sanctorum – Bibliografia. 17 - 164

Tabuľka 2 Pôvodný text Lutherovej piesne a jej preklad v Cithare Sanctorum (1636) (Nápev z Lutherovho chorálu: Vater unser im Himmelreich z r. 1539)

Pôvodný text Lutherovej piesne³⁰	Preklad z Cithary Sanctorum
1 Vater unser im Himmelreich , Der du uns alle heissest gleich Brüder sein, und dich rufen an Und willt das Betten von uns han: Sieb dass nicht bet allein der Mund, Hilf dass es geh von Herzens Grund.	1 Otče náš, jenž v nebi bydlíš A nám všem společne velíš V bratrské lásce vždy státi, Tebe samého vzývati, Dejž at' Tě za Otca máme A celým srdcem vzývame.
2 Geheiligt werd der Name dein, Dein Wort bei uns hilf halten rein, Dass auch wir leben heiliglich, Nach deinem Namen würdiglich. Behüt uns, Her, für falscher Zehr, Das arm versühret Bolk bekehr.	2 Posvět' se Tvé svaté jméno; Rač slova svého semeno V nás všech čisté zachovati; Dejž nám svatě obcovati; Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.
3Es komm dein Reich zu dieser Zeit Und dort herach in Cwigkeit; Der heilig Geist uns wohne bei, Mit seinen Gaben mancherlei; Des Satans Zorn und gross Gewalt Zerwich, für ihm dein 'Kirch' erhalt.	3 Tvé kráľovství rač přijíti, Zde i na nebi v nás býti; Ducha Svatého v srdce vlí, At' s svými dary v nás bydlí, Všeliké zlosti d'ábelské Uchovej církve křesťanské.
4 Dein Qill gescheh', Herr Gott, zugleich Auf Erden wie im Himmelreich, Gib uns Geduld in Leidenszeit, Gehorsam sein in Lieb und Leid, Wehr und Steu'r allem Fleisch und Blut, Das wider deinen Billen Thut.	4 Dejž se vždy Tvá svatá vůle Jak na nebi, tak zde důle: Pošlešli kdy na nás žalost, Dej nám míti trpělivost; Dábla i naší vůli zlou Zruš a dokonej vůli svou.
5 Gib uns beut unser täglich Brot Und was man darf zur Libes Noth; Behüt uns, Herr, für Unsried, Streit, Für Seuchen und für theuer Zeit, Dass wir in gutem Fireden stehn Der Sorg und Geizens Müssig gehen.	5 Dejž nám dnes náš vezdejší chléb, Našemu tělu všech potřeb; Dej nám ustavičný pokoj; Odvrat' od nás nemoc i boj; Zbav nás lakomstva i péči; Rač nás krmiti svou řečí.
6 All unser Schuld' vergib uns , Herr, Dass sie uns nich betrüben mehr, Wie wir auch unsern Schuldigern, Ihr Schuld und Fehl vergeben gern; Zu dienen mach uns all bereit In rechter Lieb und Sinigkeit.	6 Všeliké naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jakož i my odpouštíme, Což proti sobě viníme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.
7 Führ uns, Herr, in Bersuchung nicht, Wenn uns der böse Feind ansicht Zur linfen jund zur rechtern Hand, Hilf uns thun starken Widerstand; Im Glauben fest und wohlgerüf't Und durch des heil'gen Seistes Trost.	7 Neuvod' nás v pokušení Skrze d'ábelské svedení; Na pravou i levou stranu Buď vždy při nás a svou obranou; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slovu neomylnou.
8 Von allem Nebel jns erlös, Es find die Zeit und Tage bös; Erlös uns von ewigen Tod Und tröst uns in der lessten Noth. Bescher uns auch ein felig's End, Nimm unser Seel in deine Händ'.	8 Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas; Zbav věčného zatracení A dej nám dobré skončení; Při skončení buď náš vůdce, Poroučímeť se v Tvé ruce.

³⁰ Citované podľa: Bacon, W. Leonard (ed.): Dr. Martins Luthers eutsche Geistliche Lieder. The Hymns of Martin Luther Set to their original melodies. With English version. Classic reprint series. Forgotten Books. New York: Charles Scribner's Sons 1883, s. 64 - 65

9 Amen, das ist: es werde wahr; Stärk unsern Glauben immerdar, Aus dass wir ja nicht Zwelfeln dran, Dass wir hiermit gebeten han; Auf dein Wort in dem Namen dein, So sprechen wir das Amen sein.	9 Amen, rcemež již společně A vermež tomu srděčně, Že to dá Bůh bezpochyby Pro své svaté věrné sliby Skrz svého milého Syna, Jezu Krista Hospodina.
---	---

Pieseň „Vater unser im Hemmelreich“ (Otče náš, jenž v nebi bydlíš) je jednou z dvoch piesní, ktoré sa zachovali v Lutherovom rukopise.³¹ Nedatovaný rukopis piesne "Vater unser im Himmelreich" obsahuje množstvo opráv a textových alternatív.³² Nakoľko rukopis nie je datovaný, Leaver predpokladá, že pieseň mohla byť napísaná v priebehu roka 1538, nakoľko v tlačenej verzii bola prvý krát publikovaná v roku 1539 v spevníku „*Geistliche lieder, auff's new gebessert und gemehrt zu Wittenberg. D. Marti Luther*“ (Leipzig, 1939). Pred jej zaradením do kancionálu, na prelome rokov 1538 – 1539 sa pieseň mohla šíriť vo forme letákov.³³

Musíme súhlasiť s Leaverom, že Luther nebol prvý, kto zveršoval modlitbu Otče náš do formy duchovnej piesne v nemeckom jazyku. Z obdobia stredoveku sa zachovalo viacero verzií nemeckých piesní, ktoré boli vcelku rozšírené. Leaver uvádza ako príklad reformátora pôsobiacého vo Vroclave, Ambrosiusa Moibanusa, ktorý napísal počas svojho pôsobenia vo Wittenbergu na text modlitby Pánovej niekoľko piesní, z ktorých boli viaceré aj vydané. Najskoršia, pozostávajúca z troch veršov, z rozmedzia rokov 1523 – 1525 „Ach, Vater unser, der du bist“ bola vydaná v spevníku Eyn gesang Buchleyn (Zwickau, 1525). Ďalšia, pozostávajúca z deviatich veršov „Vater unser, der du bist“ vyšla v roku 1527 v spevníku Enchiridion (Erfurt, 1527), neskôr sa stala súčasťou ďalších spevníkov (Johann Walter – Chorgesangbuch; Wittenberg, 1528, či Bapstov Geystliche Lieder; Lipsko 1545).³⁴

Leaver vidí práve v rozšírení a v hojnom používaní „otčenášových“ piesní vysvetlenie, prečo Luther tvorbu vlastnej piesne na Modlitbu Pánovu odkladal. Lutherova pieseň „Vater unser im Himmelreich“ pozostáva rovnako ako Moibanusova „Vater unser, der du bist“, z deviatich veršov. Lutherove verše sú však viac rozpracované. Ako môžeme vidieť z nasledovného porovnania textu Malého katechizmu a veršov Lutherovej piesne, štruktúra Lutherovej piesne vychádza z rozpracovania látky Modlitby Pánovej v jeho Malom katechizme. Lutherovým zámerom je jednotlivé časti modlitby Pánovej vysvetliť, rovnako ako v Malom katechizme. V prvom verši rozpracováva oslovenie Hospodina z modlitby Pánovej, v ďalších siedmich veršoch jednotlivých sedem prosieb a v poslednom deviatom verši povzbudenie k viere vychádzajúce zo slova Amen. V nasledujúcej tabuľke vyznačujeme hrubým písmom obsahové a významové prieniky textu modlitby Pánovej a jej vysvetlenia v Malom katechizme Dr. Martina Luthera s textom piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš.“

Tabuľka 3 Porovnanie vysvetlenia Modlitby Pánovej v Lutherovom Malom katechizme a katechizmovej piesni „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“.

³¹ Druhou piesňou zachovanou v Lutherovom rukopise je pieseň „Vom Himmel kam der Engel schar“ (1543). Vo faksimilii bola publikovaná vo Weimarskom vydaní Lutherových spisov. Cf.: WA 35: 636-637. Rukopis piesne je uložený v Staatsbibliothek, Berlin.

³² Niektoré z nich uvádza vo svojej štúdií, z ktorej vychádzame Robin Leaver. Cf.: Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 91-94

³³ Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 94

³⁴ Robin Leaver. Cf.: Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 94

Prosba modlitby Pánovej	Vysvetlenie prosby v Malom katechizme Martina Luthera³⁵	Parafráza a vysvetlenie v piesni „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ (T 484)³⁶
Otče náš, ktorý si v nebesiach	Čo to znamená? Boh nás chce týmto povzbudiť, aby sme verili, že On je našim pravým Otcom a my sme Jeho pravými dietkami; aby sme Ho tak smelo a v úplnej dôvere prosili ako dobré dietky svojho dobrého otca.	Otče náš, jenž v nebi bydlíš A nám všem spoločne velíš V bratrské lásce vždy státi, Tebe samého vzývati, Dejž, at' Tě za Otce máme A celým srdcem vzýváme.
Posväť sa meno Tvoje.	Čo to znamená? I keď je meno Božie samo o sebe sväté, prosíme v tejto prosbe, aby sme ho aj my posväcovali; Ako sa to deje? Keď sa slovo Božie čistotne a úprimne učí a keď my ako dietky Božie podľa neho sväte žijeme: k tomu ráč nám dopomáhať, milý Otče nebeský. Kto však inak učí a žije, ako slovo Božie učí, ten znesväcuje medzi nami Božie meno; toho ráč nás uchovať, nebeský Otče.	Posvěť se Tvé svaté jméno; Rač slova svého semeno V nás všech čisté zachovati; Dejž nám svatě obcovati; Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.
Príd' kráľovstvo Tvoje!	Čo to znamená? I keď kráľovstvo Božie prichádza samo od seba, aj bez nášho modlenia, prosíme v tejto prosbe, aby aj k nám prišlo. Ako sa to deje? Keď nám nebeský Otec dáva svojho Ducha Svätého, aby sme Jeho svätému slovu skrze Jeho milosť verili a pobožne žili tu časne a tam večne.	Tvé kráľovství rač přijíti, Zde i na nebi v nás býti; Ducha Svätého v srdce vlí, At' s svými dary v nás bydlí, Všeliké zlosti ďábelské Uchovej cirkve kresťanske.
Bud' vôľa Tvoja, ako v nebi tak i na zemi!	Čo to znamená? I keď sa dobrá a milostivá vôľa Božia deje aj bez nášho modlenia, prosíme v tejto prosbe, aby sa aj pri nás diala. Ako sa to deje? Keď Boh lomí a ruší každú zlú radu a vôľu, ktorá nám meno Božie nedovoľuje posväcovať, ani Jeho kráľovstvu k nám prichádzať, ako je vôľa diabla, sveta a nášho tela; ale nás utvrdzuje a zachováva vo svojom slove a vo viere pevnými až do konca; to je jeho milostivá a dobrá vôľa.	Dejž se vždy Tvá svatá vůle Jak na nebi, tak zde dŭle: Pošlešli kdy na nás žalost, Dej nám míti trpělivost; Ďábla i naší vůli zlou Zruš a dokonej vůli svou.
Chlieb náš	Čo to znamená? I keď Boh dáva	Dejž nám dnes náš vezdejší

³⁵ Citované podľa: Enchiridion. Malý katechizmus Dra Martina Luthera pre pospolitých farárov a kazateľov. In: Vízner Oto (prekl.) : Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Tranoscius: Liptovský Mikuláš 1992 s. 189 - 191

³⁶ Citované podľa: Tranovského kancionál. Tranoscius: Liptovský Mikuláš v CN Bratislava 1974, s. 381 - 382

<p>každodenný daj nám dnes!</p>	<p>každodenný chlieb aj bez nášho prosenia všetkým hriešnym ľudom, prosíme v tejto prosbe, aby nám to dal poznať a tak s vdakou prijímať každodenný chlieb. Čo je náš každodenný chlieb? Všetko, čo prináleží k živobytiu a potrebám tela, ako pokrm, nápoj, odev, obuv, dom, dvor, pole, dobytok, peniaze, majetok, pobožná manželka, pobožné dietky a čelad', pobožná a verná vrchnosť, dobrá správa, dobré počasie, pokoj, zdravie, striezlivosť, česť, dobrí priatelia, verní susedia a tomu podobné.</p>	<p>chléb, Našemu tělu všech potřeb; Dej nám ustavičný pokoj; Odvrat' od nás nemoc i boj; Zbav nás lakomstva i péči; Rač nás krmiti svou řečí.</p>
<p>A odpusť nám viny naše, ako i my odpúšťame svojim viníkom.</p>	<p>Čo to znamená? Prosíme v tejto prosbe, aby Otec nebeský neráčil hľadiť na naše hriechy a pre ne zavrhnúť naše prosby; Lebo nie sme hodní toho, za čo prosíme, ani si to nezasluhujeme; ale aby nám to všetko ráčil dať zo svojej milosti. Ved' každého dňa mnoho hrešíme a zasluhujeme si len samý trest. Preto aj my chceme srdečne odpúšťať a ochotne dobre robiť tým, čo sa proti nám previnili.</p>	<p>Všeliké naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jakož i my odpouštíme, Což proti sobě viníme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.</p>
<p>A neuvod' nás do pokušenia.</p>	<p>Čo to znamená? I keď Boh nikoho nepokúša, prosíme v tejto prosbe, aby nás Boh ráčil chrániť a zachovávať, aby nás diabol, svet a naše telo neoklamali a nezviedli do nevery, zúfalstva a iných veľkých hriechov a nerestí; a keby nás zachvátili, aby sme nakoniec vždy obstáli a zvíťazili.</p>	<p>Neuvod' nás v pokušení Skrze ďábelské svedení; Na pravou i levou stranu Bud' vždy při nás a svou obranou; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slovu neomylnou.</p>
<p>Ale zbav nás od zlého!</p>	<p>Čo to znamená? V tejto prosbe súhrnom prosíme, aby nás Otec nebeský vyslobodil od všetkého zlého na tele a na duši, na majetku a cti a nakoniec, keď príde naša posledná hodinka, aby nám dal blahoslavené dokonat' a z tohto údolia plaču nás milostivo k sebe do neba.</p>	<p>Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas; Zbav věčného zatracení A dej nám dobré skončení; Při skončení bud' náš vůdce, Poroučímeť se v Tvé ruce.</p>
<p>Amen.</p>	<p>Čo to znamená? Aby som bol istý, že tieto prosby sú príjemné mô-</p>	<p>Amen, rcemež již společne A vermež tomu srděčně, Že to</p>

jmu nebeskému Otcovi a ich vyslyší; lebo On sám prikázal nám takto sa modliť a zaslúbil nás vyslyšať. Amen, amen, to znamená: iste, tak sa stane.	dá Bůh bezpochyby Pro své svaté věrné sliby Skrz svého milého Syna, Jezu Krista Hospodina.
--	---

Leaver správne poznamenáva, že Lutherovu katechetizmovú pieseň zloženú na Modlitbu Pánovu môžeme vnímať svojim spôsobom ako protiklad k piesňam zloženým na predchádzajúce dve hlavné časti Malého katechizmu: Desať Božích prikázaní a Vieru všeobecnú kresťanskú. Dve piesne zložené na desať Božích prikázaní („Dies sind die heiligen Zehn Gebot“ / „Tatoť jsou nám prikázání“; „Mensch willst du leben seliglich“/„Človeče, chcešli dojíti“) a jednu na Vieru všeobecnú kresťanskú (Wir glauben all an einen Gott / My všickni věříme V jednoho Boha) zložil Luther ešte predtým, ako napísal Veľký a Malý katechizmus.

Jednotlivé verše týchto piesní tak Lutherove vysvetlenia Božích prikázaní, či článkov Viery všeobecnej kresťanskej z Veľkého a Malého katechizmu len anticípujú. Nakoľko pieseň „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ / „Vater unser im Himmelreich“ napísal Luther takmer desať rokov po vydaní oboch katechizmov, jednotlivé verše piesne (ako môžeme vidieť v predchádzajúcej tabuľke) môžu byť obsahovo oveľa viac identickejšie s konkrétnymi formuláciami vysvetlení prosieb modlitby Pánovej v Malom katechizme. Preto azda v tejto piesni je najlepšie možné vidieť výraznú obsahovú prepojenosť Lutherových katechizmových piesní s látkou a formou Malého katechizmu.³⁷

Ako uvádza Leaver, pieseň „Vater unser im Himmelreich“ mala dvojaký spôsob využitia: spievala sa v rámci liturgie na mieste, kde mala zaznieť modlitba Pánova, alebo bezprostredne po nej. V prípade, že sa na službách Božích, katechizácii, či v domácej pobožnosti pojednávalo o téme, ktorá súvisela s niektorou prosbou modlitby Pánovej, mohli sa zaspievať tri verše: prvý s oslovením adresovaným Bohu, ďalej jeden z veršov 2 - 8 s aktuálnou témou a na záver posledný verš piesne s Amen. Takéto použitie možno označiť ako katechetické.³⁸ Pieseň, ktorá zhrňujúco podávala vysvetlenie jednotlivých prosieb modlitby Pánovej teda mohla byť používaná v procese katechézy podľa Lutherovho odporúčania z predhovoru Veľkého katechizmu, kde odporúča po katechéze, či didakticky zameranej kázni zaspievať katechizmovú pieseň, pomocou ktorej môže byť učivo zopakované, poslucháči sa v ňom môžu utvrdiť, súc si vedomí, že spev pôsobí aj na emocionálnu a vôľovú stránku osobnosti.³⁹ Prípomene ešte, že z látky katechizmu boli deti a mládež preskúšavani pravidelne pred každým prijímaním sviatosti Večere Pánovej.⁴⁰

Recepcia Lutherovej piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ v slovenských evanjelických spevníkoch

Pieseň „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ / „Vater unser im Hemmelreich“ zaradil Juraj Tranovský do svojho kancionála Cithara Sanctorum do 3. oddielu piesní, ktorý nazval: „O Slowu Božijm / a přitom, o některých hlavnjch Artykuljch Wjry Křestjanské, z něho.“, a pododielu

³⁷ Robin Leaver. Cf.: Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 95

³⁸ Robin Leaver. Cf.: Leaver, A. Robin, Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 95

³⁹ Cf.: Veľký katechizmus nemecký Doktora Martina Luthera. In: Vízner Oto (prekl.) : Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Transcius: Liptovský Mikuláš 1992 s. 199 a 202

⁴⁰ Cf.: „...Katechizmus, to je učenie dietok, totiž to, čo má vedieť každý kresťan. Kto toto nezná, nemôže sa počítať medzi kresťanov a nemôže byť pripustený ku sviatosti.“ Veľký katechizmus nemecký Doktora Martina Luthera. In: Vízner Oto (prekl.) : Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Transcius: Liptovský Mikuláš 1992 s. 200 - 201

„O platnosti Modliteb / Na Modlitbu Páně“. V prvom vydaní Tranovského kancionála Cithara Sanctorum z roku 1636 ju tak nachádzame na s. 384 a 385.⁴¹

Pieseň ostala (až na meniace sa úpravy pravopisu) v rovnakom znení vo všetkých vydaniach Cithary Sanctorum viac ako tri storočia (1636 – 1971). Stala sa tak pevnou súčasťou piesňového kánonu Cithary Sanctorum. Neskoršie číslované vydania ju uvádzajú pod číslom 484.

Tranovského kancionál obsahuje okrem Lutherovej, viaceré piesne, ktorých priamou predlohou bola modlitba Pánova. Jedna z najstarších, ktorú spomenieme je ranná pieseň „Ó všemohoucí Bože náš“ (T 697). Táto vznikla spojením dvoch nezávislých predlôh: staročeskej lutherskej piesne a slovenskej piesne na text modlitby Pánovej „Otče náš jenž jsi v nebesích Posvet se jméno v tvých verných“. V prvých desiatich veršoch nachádzame pieseň „Ó, všemohoucí Bože náš“ (T 697, 1-10), v nasledujúcich šiestich veršoch pieseň „Otče náš jenž jsi v nebesích“ (T 697, 11 – 16). Ján Ďurovič túto pieseň označuje za pôvodnú slovenskú pieseň,⁴² s argumentáciou hojného slovenčenia textu, ako aj skutočnosť, že okrem Tranovského kancionála ju nachádzame už v prvých zbierkach slovenských evanjelických piesní: v Bystrickej agende (1581)⁴³ a v Pribyšovom katechizme (1634)⁴⁴, odkiaľ sa následne dostáva aj do Tranovského Cithary Sanctorum.

Mimochodom, vzájomná komparácia textov Lutherovej katechizmovej piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ so slovenskou verziou piesňovej Modlitby Pánovej „Otče náš, jenž jsi v nebesích“ odhaľuje špecifiká žánru katechizmovej piesne. Úlohou katechizmovej piesne je okrem citácie, či parafrázy modlitby Pánovej podať jej katechizmové vysvetlenie a daný text spievajúcemu čo najzrozumiteľnejšie vysvetliť. Prakticky tak má kresťana poučiť, čomu má veriť, v čo dúfať, čo znamená daný text pre jeho praktický kresťanský život.

Slovenský Otče náš nepatrí medzi katechizmové piesne. Jej autor nemá ambície text modlitby Pánovej katecheticky vysvetľovať, objasňovať, a preto sa uspokojuje s citovaním, či stručnou parafrázou textu modlitby Pánovej. Ani tu sa však úplne nevyhne potrebe jeho krátkeho vysvetlenia, čo je však podmienené skôr potrebou rýmu, alebo zachovania rovnakej dĺžky verša. Text pôvodnej slovenskej piesne na Otče náš je preto oproti Lutherovej katechizmovej piesni výrazne kratší, stručnejší a je vhodnejší na liturgické, ako katechetické využitie.

---

⁴¹ Pripomeňme, že v ranných vydaniach Cithary Sanctorum piesne nie sú na rozdiel od neskorších vydaní číslované.

⁴² Ďurovič P. Ján, *Duchovná poezia slovenská pred Tranovským* (Pribyšova sbierka piesní). Nákladom Spolku Tranoscivus v Liptovskom svätom Mikuláši: vytlačila kníhtlačiareň Štecko a Trepáč v Ružomberku 1938, s. 134

⁴³ *Agenda Czeská, t. j. Spis o Czeremonijch a Prádcých Cyrkewnjch, kterak se Slowem Božjm a Swátostmi Kristovými lidu w Králowstwj Českém prawdu Ewanjeliurn sw. magicjmu a milugicjmu posluhowati má.* MDLXXI. V Lipsku, u J. Deffnera. Druhé vydanie 1581. Tzv. Bystrickú agendu v skutočnosti predstavuje rukopis vplený do uvedenej Agendy českej, ktorý pozostáva zo 71 strán. Jeho prílohou je aj zbierka duchovných piesní, medzi ktorými nachádzame pieseň „Otče náš, jenž jsi v nebesích“. Znamená to, že táto slovenská pieseň bola používaná už v druhej polovici 16. storočia.

⁴⁴ *Myslíme zbierku piesní, ktorá je prívieskom vydania Lutherovho Malého katechizmu Danielom Pribyšom.* Vydal ho v roku 1634 pod názvom „Katechismus D. M. Lutheri z Nemeckého jazyku na Slowensky preložený. Od Trech Super Attendentů Roku 1612. Njny znouu od Wysoce Urozeneg a Welikomožneg Páneg, Pánij Kateriny Turzo-Groff Wělikomožného a na Kessmárku Slobodného Pana, Pana Toekoelí Isstwana Maželkj werneg, vlastnym nakladkem obnoweny: ku ktoermu Přidáné gsu try Knižečki: 1 Rosarium Annimae 2. O způsobu Modlenj 3 Písně Duchownij. Od kneze Daniele Pribischa řřarare Harhowskeho a na ten čas Seniora bratrstwa přj niznem Hornadu. Anno 1634.“ Uvedenú zbierku piesní popísal Ján Ďurovič vo svojej monografii: *Ďurovič P. Ján, Duchovná poezia slovenská pred Tranovským* (Pribyšova sbierka piesní). Nákladom Spolku Tranoscivus v Liptovskom svätom Mikuláši: vytlačila kníhtlačiareň Štecko a Trepáč v Ružomberku, 1938. Pozri zvlášť s. 134 a 208.

Tabuľka č. 4 Porovnanie textov piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ (T 484) a Otče náš, jenž jsi v nebesích (T 697, v. 11 – 16).

Otče náš, jenž jsi v nebesích (T 484)	Otče náš, jenž jsi v nebesích (T 697, v. 11 – 16)
1 Otče náš, jenž v nebi bydlíš A nám všem společne velíš V bratrské lásce vždy státi, Tebe samého vzývati, Dejž at' Tě za Otca máme A celým srdcem vzývame.	11 Otče náš, jenž jsi v nebesích, Posvět' se jméno Tvé v věrných, Přid' k nám království Tvé.
2 Posvět' se Tvé svaté jméno; Rač slova svého semeno V nás všech čisté zachovati; Dejž nám svatě obcovati; Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.	
3 Tvé království rač přijíti, Zde i na nebi v nás býti; Ducha Svatého v srdce vlí, Ať s svými dary v nás bydlí, Všeliké zlosti ďábelské Uchovej církve křesťanské.	
4 Dejž se vždy Tvá svatá vůle Jak na nebi, tak zde důle: Pošlešli kdy na nás žalost, Dej nám míti trpělivost; Ďábla i naší vůli zlou Zruš a dokonej vůli svou.	12 Budiž Tvá vůle vždy s námi, Jakož v nebi, tak na zemi, Mocně všudy vládneš.
5 Dejž nám dnes náš vezdejší chléb, Našemu tělu všech potřeb; Dej nám ustavičný pokoj; Odvrat' od nás nemoc i boj; Zbav nás lakomstva i péči; Rač nás krmiti svou řečí.	13 Chléb náš vezdejší dej nám dnes, Pokoj, zdraví a což sám chceš, K užitku našemu.
6 Všeliké naše viny nám Odpust', Otče, pro sebe sám, Jakož i my odpouštíme, Což proti sobě viníme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.	14 I odpust' nám naše viny, Jakož odpouštíme i my Svojim protivníkům.
7 Neuvod' nás v pokušení Skrže ďábelské svedení; Na pravou i levou stranu Buď vždy při nás a svou obranou; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slovu neomylnou.	15 Neuvod' nás v pokušení; Všecko lidské pokolení Zbav od všeho zlého.
8 Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas; Zbav věčného zatracení A dej nám dobré skončení; Při skončení buď náš vůdce, Poroučímeť se v Tvé ruce.	
9 Amen, rcemež již společne A vermez tomu srděčně, Že to dá Bůh bezpochyby Pro své svaté věrné sliby Skrz svého milého Syna, Jezu Krista Hospodina.	
	16 Neb jest, Pane, Tvé království, Čest, moc, sláva i císařství Věky věků. Amen.

A napokon, v uvedenom porovnaní textov piesní si môžeme všimnúť, že kým Luther používa ako predlohu pre svoju pieseň „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ verziu modlitby Pánovej z Evanjelia podľa Lukáša (L 11, 2-4), autor slovenskej piesne „Otče náš, jenž jsi v nebesích“, prvýkrát známej z Bystrickej agendy, používa verziu z Evanjelia podľa Matúša 6, 9-13. Jej typickým znakom je okrem iného rozšírené zakončenie modlitby (cf. Mt 6, 13. T

697, v. 16).⁴⁵ Okrem tejto, zrejme najstaršej slovenskej piesne na modlitbu Pánovu obsahuje posledné vydanie Tranovského kancionála ďalších päť piesní zložených na modlitbu Pánovu.⁴⁶

Pieseň „Otče náš jenž v nebi bydlíš“ v Zpěvníku evangelickom (1842)

V období racionalizmu 19. storočia mali slovenskí evanjelici pocit, že Tranovského kancionál Cithara Sanctorum už nevyhovuje požiadavkám doby. Rozhodli sa vydať nový spevník, ktorý by bol postavený na dedičstve Tranovského kancionála, ktorý však bude obsahovať väčší podiel novej tvorby. Tak vzniká pod gesciou biskupov nový Zpěvník evangelický, ktorého prvé vydanie uzrelo svetlo sveta v roku 1842.

Zostavovatelia Zpěvníka evangelického⁴⁷ prevzali a zaradili Lutherovu pieseň „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ do nového spevníka v plnom znení, jej text však bol oproti predošlým vydaniám v Tranovského kancionáli upravený. V Zpěvníku bola zaradená do VI. oddielu piesní – „O slowu Božím, službách Božích a o modlitbách; Obecné prosby a chvály.“ V oddieli „O modlitbách“ je nadpísaná poznámkou: Modlitba Páně. Pieseň je vo všetkých vydaniach uvedená pod číslom 371. Prvé vydania Zpěvníka ju odporúčajú spievať na nápev: Odvrať od nás, večný Bože, neskôršie sa vracajú k pôvodnému nápevu Lutherovho chorálu „Vater unser im Himmelreich z r. 1573).⁴⁸

V nasledujúcej tabuľke uvádzame zmeny textu, ktoré oproti textu v Tranovského kancionáli vykonali zostavovatelia Zpěvníka. Uvádzame len verše s pozmeneným textom.

Tabuľka 5: Porovnanie textov piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ v Tranovského kancionáli a Zpěvníku evangelickom

Otče náš, jenž v nebi bydlíš (T 484)⁴⁹	Otče náš, jenž v nebi bydlíš (Z 371)⁵⁰
2 Posvěť se Tvé svaté jméno; Rač slova svého semeno V nás všech čisté zachovati; Dejž nám svatě obcovati; Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.	2 Posvěť se i v nás Tvé jméno, Rač slova svého semeno Při čistotě zachovati; Dej nám svatě obcovati; Zahlad' medzi lidmi bludy, Pravda Tvá at' svítí všudy.
3 Tvé království rač přijíti, Zde i na nebi v nás býti; Ducha Svatého v srdce vlí, At' s svými dary v nás bydlí, Všeliké zlosti d'ábelské Uchovej církve křesťanské.	3 Přijď, Pane, Tvé království k nám, At' jsme Tvoji zde i tam, Ducha svého v srdce nám vlí, At' s dary svými v nás bydlí; Pomoz, at' zruší Tvé slovo Zlé království satanovo.
4 Dejž se vždy Tvá svatá vůle Jak na nebi, tak zde důle: Pošlešli kdy na nás žalost, Dej nám míti trpělivost; Ďábla i naši vůli zlou Zruš a dokoněj vůli svou.	4 Buď Tvá svatá vůle, Pane, Co Ty chceš at' se stane Jak v nebi, tak i na zemi; Mezi příhodami Kráčeti dej trpělivě, Mít se k Tobě mlčenlivě.
5 Dejž nám dnes náš vezdejší chléb, Našemu tělu všech potřeb; Dej nám ustavičný	5 Dej nám dnes náš vezdejší chléb, Tělu našemu všech potřeb; Přej nám stáleho

⁴⁵ Znenie modlitby „Otče náš“ z Evanjelia podľa Matúša sa aj v neskoršom vývoji stalo oficiálnou liturgickou verziou modlitby Pánovej evanjelikov na Slovensku.

⁴⁶ T 479 „Bože, jenž věčnou vroucností“ (slovenská zo zač. 18. stor.), T 480 „Bože Otče náš“ (T 1636 od J. Tranovského); T 481 „Modleme se Otci svému“ (staročeská podoba); T 483 „Ó Bože Otče náš, jenž v nebi prebývaš“ (Z Kleychovho kancionála); T 485 „Pripravmež se, věrní, k modlení“ (Lukáš Pražský).

⁴⁷ Používame 3. vydanie: Zpěvník Evangelický, aneb: Písně Duchovní staré i nové, k věřejné i domácí nábožnosti Křesťanů Evangelických Augšp. Vyznání s přídavkem Modliteb. 3. vyd. (Pešř, J.M. Trattner a Š. Károlyi 1845)

⁴⁸ Cf.: Zp 371 In.: Zpěvník Evangelický. 4. vydanie Spolku Tranoscius: Liptovský Mikuláš 1947, s. 205

⁴⁹ Citované podľa: Tranovského kancionál. Tranoscius: Liptovský Mikuláš v CN Bratislava 1974, s. 381 - 382

⁵⁰ Citované podľa: Zpěvník Evangelický. 4. vydanie Spolku Tranoscius: Liptovský Mikuláš 1947, s. 205

pokoj; Odvrat' od nás nemoc i boj; Zbav nás lakomstva i péči; Rač nás krmiti svou řečí.	pokoje; Zbav nás lakomství i péči; Rač nás krmiti svou řečí.
6 Všelike naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jakož i my odpouštíme, Což proti sobě viníme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.	6 Všelike naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jako i my odpouštíme Těm, od nichž křivdy snášíme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.
7 Neuvoď nás v pokušení Skrze d'ábelské svedení; Na pravou i levou stranu Bud' vždy při nás s svou obranou; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slovu neomylnou.	7 Neuvoď nás v pokušení A varuj všeho svedení; Bud' vždy při nás s svou ochranou Na pravou i levou stranu; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slove neomylnou.
8 Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas; Zbav věčného zatracení A dej nám dobré skončení; Při skončení bud' náš vůdce, Poroučímeť se v Tvé ruce.	8 Zbav nás ode všeho zlého, Duši, telu škodlivého, Zvlášť věčného zatracení, A dej nám dobré skončení; Při skončení bud' náš vůdce, Poroučíme se v Tvé ruce.
9 Amen, rcemež již společne A vermez tomu srděčně, Že to dá Bůh bezpochyby Pro své svaté věrné sliby Skrz svého milého Syna, Jezu Krista Hospodina.	9 Věříme tomu srdečně, Otče náš, že to skutečně Naplníš pro Syna svého, Ježíše Pána našeho! Neb Tvé království, Tvá sláva, Tvá moc na veky zůstává.

V porovnaní pôvodnej verzie textu Cithary Sanctorum a nového znenia textu upraveného vo vydaní Zpěvníka evangelického si môžeme všimnúť, že zostavovatelia Zpěvníka sa snažili text Lutherovej piesne upraviť tak, aby bol zrozumiteľnejší pre človeka 19. storočia, poznačeného rozvojom vedy, techniky a z nich vyplývajúcej industrializácie, výstavby fabriek, sťahovaním do miest v dôsledku potreby novej pracovnej sily v továrňach. Úpravy textu sa pokúsime kvôli prehľadnosti rozčleniť do niekoľkých kategórií:

a./ Exegetické a biblicko výkladové upresnenia: tu môžeme zaradiť napríklad doplňujúce vysvetlenie v 2. verši, kde sa pôvodný text: „posveť se Tvé svaté jméno“ dopĺňa vysvetlením – „posveť se i v nás Tvé jméno...“.

Ďalším, i keď sčasti „kontroverzným“ príkladom môže byť komplexné prepracovanie záverečného deviateho verša piesne. Hlavným motívom pôvodnej, Lutherovej a s ňou i transciiovej verzie je rozvedenie významu záverečného slova modlitby - Amen (tzn. nech sa tak stane!). Zmenená verzia posledného verša v Evangelickom zpěvníku slovo Amen ako motív spoločného súhlasu a spoločnej viery celého zhromaždenia úplne vynecháva a namiesto neho vnáša do piesne nový motív, ktorý čerpá zo záverečného verša matúšovej verzie modlitby Pánovej (Mt 6, 13): „Lebo Tvoje je královstvo i moc i sláva na veky. Amen.“ S prihliadnutím na pôvodnú verziu Lutherovho textu musíme uznať, že Tranovského verzia prekladu je pôvodine bližšia. Zostavovatelia Zpěvníka v záverečnom verši vniesli do textu piesne nový, nepôvodný motív, ktorý je však modlitbe Pánovej vlastný. Použili pritom Matúšovu verziu modlitby, kým Luther pri tvorbe svojej piesne používal Lukášovu.

b./ Dogmatické zmeny. Do ďalšej kategórie môžeme zaradiť zmeny, ktoré vyplývajú prevažne z dôrazov teológie 19. storočia. Väčšina slovenských evanjelických kňazov si popri štúdiách na uhorských teologických učilištiach dopĺňala štúdium na nemeckých univerzitách, kde v 19. storočí dominoval racionalizmus a liberálna teológia. Hoci ich vplyvy sa do slovenskej evanjelickej cirkvi dostávali s určitým oneskorením a v značne oslabenej miere, doklady ich prí-

tomnosti nachádzame aj v pomerne jemných a navonok nevýrazných dôrazoch piesňovej, či spevníkovej tvorby.

Aj v Zpěvníkovej úprave Lutherovej piesne nachádzame tendenciu nehovoriť o diablove a jeho pokúšaniach človeka. Niežeby autori Zpěvníka jeho existenciu popierali, ale na označenie jeho existencie a pôsobenia používali radšej obrazné, či metaforické označenia – Zlostník, Zvodca.... V piesni „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ nachádzame motív diabla na troch miestach (v. 3, 4. a 7. verši). Na dvoch miestach vykonávateľ úprav Lutherovej piesne zmienky o diablove vynecháva a text upravuje spôsobom, aby sa o diablove, resp. o jeho konaní nemusel vyjadrovať. V 4. verši Lutherovu prosbu: „d'ábla i naši vůli zlou zruš a dokonej vůli svou“ vynecháva a nahrádza novou, upravenou prosbou: „mezi příhodami Kráčeti dej trpělivě, Mít se k Tobě mlčenlivě“. O diablove – ako pôvodcovi zvodov pri človeku tiež nechce viac hovoriť priamo spôsobom, ako ho nachádzame v pôvodine piesne. Preto opäť volí nový spôsob vyjadrenia – hovorí o krízových situáciách, či nešťastiach v živote človeka, ktoré zhrňujúco nazýva pojmom – „příhody“.

Podobne postupuje aj v úpravách 7. verša. Tu Luther učí, že človeka do pokušenia uvádza diabol prostredníctvom zvodov k hriechu, a preto prosí nebeského Otca: „Neuvod' nás v pokušení Skrže d'ábelské svedení“. Vykonávateľ úprav pre Zpěvník evangelický volí opäť radšej „diplomatickejší jazyk“, ktorým sa vyhýba označeniu diabla za pôvodcu zvádzania k hriechu a Lutherovu prosbu upravuje nasledovne: „Neuvod' nás v pokušení A varuj všeho svedení“.

I na treťom mieste – v závere 3. verša, kde Luther spomína diabla vykonáva úpravy, tu však postupuje citlivejšie. Existenciu Satana nepopiera, zápas Boha a diabla vyobrazuje ako súboj dvoch ríš, mocností, ktoré nazýva „kráľovstvami“. Prosbu, aby Boh uchránil cirkev pred zlostnými útokmi diabla („Všeliké zlosti d'ábelské Uchovej cirkve křesťanské“) upravuje teologicky oveľa akceptovateľnejšie ako v predchádzajúcich prípadoch, opäť však úplným preformulovaním pôvodnej Lutherovej prosby: „Pomoz, at' zruší Tvé slovo Zlé kráľovství satanovo“. Aj táto ukážka úprav v oblasti učenia o hriechu (hamartológii) môže byť pri všetkej nereprezentatívnej našej skúmanej vzorky malou ilustráciou vyššie predloženého tvrdenia, že myšlienky racionalistickej filozofie a liberálnej teológie prenikali aj do slovenského teologického myslenia, no nikdy sa tu nazakorenili v takej miere, žeby v teologickom a prakticko-teologickom diskurze, ovplyvňujúcom praktický život cirkvi (včítane hymnografie) dominovali.

c./ Aktualizácia kontextu. Tretiu oblasť vykonaných úprav môžeme označiť ako aktualizáciu kontextu. Táto vyplývala jednak z neustále sa meniacich okolností a zápasov, v ktorých evanjelická cirkev žila. Veľmi zhruba môžeme hovoriť o jej raste a rozkvetu v priebehu 16. storočia, následných krízach a útlakoch v dôsledku rekatolizácie a reštrikčných opatrení štátnej moci, či o jej konsolidácii po Tolerančnom patente. Navyše, musíme si uvedomiť, že kým „životnosť“ a dĺžka pôsobenia jednej kázne sa počíta v dňoch, týždňoch, či v prípade tlačeného vydania kázni zväčša v rokoch, texty kresťanských piesní oslovovali a oslovujú nanovo kresťanov po celé desaťročia až stáročia. Zostavovatelia Zpěvníka evanjelického (1842) si zrejme uvedomovali aj túto skutočnosť a v snahe, aby aj Lutherova pieseň nanovo oslovovala človeka 19. storočia, navrhli a vykonali nasledovné zmeny, ktorými pieseň nanovo „aktualizovali“: vo 8. verši prosí Luther: „Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas.“ O tri storočia neskôr už vody náboženských a vojenských zápasov utíchli a tak upravovatelia už nemajú potrebu prosiť o utíchnutie spoločenských nepokojov. Preto pozornosť prenášajú do individuálnej, existencionalnej roviny jednotlivca: „Zbav nás ode všeho zlého, Duši, tělu škodlivého (...)“. Romantizujúco pôsobí aj metaforická úprava Lutherovej prosby zo záveru 2. verša: „Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.“, ktorú zostavovateľ

spevníka oblieka do v 19. storočí oblúbenej a používanej metafory tmy bludov a svetla pravdy: „Zahlad' mezi lidmi bludy, Pravda Tvá at' svítí všudy.“

Kým Zpěvník evangelický v ďalších vydaniach traduje Lutherovu pieseň s uvedenými zmenami vykonanými pri jeho prvom vydaní, vydania Tranovského kancionála aj po roku 1842 zachovávajú až do konca jeho vydávania pôvodnú verziu piesne podľa prekladu uverejneného v prvom vydaní Tranovského kancionála Cithara Sanctorum (1636).

Pieseň „Otče náš jenž v nebi bydlíš“ v Evanjelickom spevníku (1992)

Po vydaní prekladu celej Biblie v slovenskom jazyku (1978), Chrámovej agendy (1954) znamenalo vydanie Evanjelického spevníka v roku 1992 úspešné vyvrcholenie dlhoročného úsilia o poslovenčenie evanjelických služieb Božích. Slovenská verzia Lutherovej katechetickej piesne na Modlitbu Pánovu „Vater unser im Himmelreich“ pozostáva len z ôsmich veršov, teda oproti pôvodine, či tranosciovému prekladu je kratšia o jeden verš. Prekladateľ úplne vynechal posledný deviaty verš piesne (téma – Amen), a tiež motív prosby o dobré skonanie. Posledný, ôsmy verš tak „skoncipoval“ nanovo, a to spojením prvej prosby z pôvodného ôsmeho verša piesne a nepôvodného dodatku upravovateľa piesne pre Zpěvník evangelický (1842) s témou rozšíreného zakončenia Modlitby Pánovej z Mt 6, 13. Pieseň tak ide v línii pokračovania a následnej úpravy prekladu zo Zpěvníka evangelického.

Napriek oceneniu úsilia prekladateľa o literárne i teologicky vyvážený slovenský preklad Lutherovej piesne považujem za nedostatok skutočnosť, že prekladateľ zrejme stratil zo zreteľa, že ide o katechizmovú pieseň, ktorá by mala byť podľa možnosti čo najvernejšia zneniu textu Lutherovho Malého katechizmu, ako sa o to snažil aj sám Luther.

Azda najvýznamnejšie posuny od akcentov Malého katechizmu si môžeme všimnúť v prvom verši piesne: kým Luther v Malom katechizme pri vysvetlení oslovenia Otče náš, ktorý si v nebesiach prízvukuje, aby sme aby sme verili, že On je našim pravým Otcom a my sme Jeho pravými dieťkami, čo robí aj v prvom verši svojej piesne, slovenský prekladateľ povzbudenie k viere už nepodáva, ale preformulováva ho do indikatívneho konštatovania. Tým sa katechetický akcent vysvetlenia oslovenia v Modlitbe Pánovej, aby sme Boha považovali za svojho nebeského Otca, stráca.

Z katechetického hľadiska nie je najvhodnejšia ani zmena prvej časti prvého verša – z „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ na „Otče náš milý nebeský“, ktorý nie je totožný ani so slovenským znením oslovenia v Modlitbe Pánovej (Otče náš, ktorý si v nebesiach!), ani s pôvodným znením Lutherovej piesne („Vater unser im Himmelreich“), či jej prekladovým verziami z Tranovského kancionála a Zpěvníka.

Tabuľka 6 Porovnanie vysvetlenia prosieb Modlitby Pánovej v Malom katechizme Dr. Martina Luthera a v znení verzie piesne „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ v Tranovského kancionáli, Zpěvníku evangelickom (1842) a Evanjelickom spevníku (1992)

Vysvetlenie prosby v Malom katechizme Martina Luthera	Otče náš, jenž v nebi bydlíš (T 484)⁵¹	Otče náš, jenž v nebi bydlíš (Z 371)⁵²	Otče náš milý nebeský (ES 314)⁵³
Čo to znamená? Boh nás chce týmto povzbudiť, aby sme verili, že On je našim pravým Otcom a my sme Jeho pravými dieťkami; aby sme Ho tak smelo a v úplnej dôvere prosili ako dobré dieťky svojho dobrého otca.	1 Otče náš, jenž v nebi bydlíš A nám všem společne velíš V bratrské lásce vždy státi, Tebe samého vzývati, Dejž at' Tě za Otca máme A celým srdcem vzývame.	1 Otče náš, jenž v nebi bydlíš A nám všem společne velíš V bratrské lásce vždy státi, Tebe samého vzývati, Dejž, at' Tě za Otce máme A celým srdcem vzývame.	1 Otče náš milý nebeský, prikazuješ nám otcovsky, že máme v stálej láske žiť, Teba samého vzývať ctiť, Otcom si nám, vyznávame, z celej duše Ťa vzývame.
Čo to znamená? I keď je meno Božie samo o sebe sväté, prosíme v tejto prosbe, aby sme ho aj my posväcovali; Ako sa to deje? Keď sa slovo Božie čistotne a úprimne učí a keď my ako dieťky Božie podľa neho sväte žijeme: k tomu ráč nám dopomáhať, milý Otče nebeský. Kto však inak učí a žije, ako slovo Božie učí, ten znesväcuje medzi nami Božie meno; toho ráč nás uchovať, nebeský Otče.	2 Posvěť se Tvé svaté jméno; Rač slova svého semeno V nás všech čisté zachovati; Dejž nám svatě obcovati; Křivého učení nás zbav, Všecky bludné duše uzdrav.	2 Posvěť se i v nás Tvé jméno, Rač slova svého semeno Při čistotě zachovati; Dej nám svatě obcovati; Zahlad' mezi lidmi bludy, Pravda Tvá at' svítí všudy.	2 Ó, posväť sa meno Tvoje, a ráč večené slovo svoje, nám zachovávať v čistote, nech ho plníme v živote, učenia falošného zbav a svetlo svojej pravdy zjav.
Čo to znamená? I keď kráľovstvo Božie prichádza samo od seba, aj bez nášho modlenia, prosíme v tejto prosbe, aby aj k nám prišlo. Ako sa to deje? Keď nám nebeský	3 Tvé království rač přijíti, Zde i na nebi v nás býti; Ducha Svátého v srdce vlí, At' s svými dary v nás bydlí, Všeliké zlosti ďábelské Ucho-	3 Přijď, Pane, Tvé království k nám, At' jsme Tvoji zde i tam, Ducha svého v srdce nám vlí, At' s dary svými v nás bydlí; Pomoz, at' zruší Tvé	3 Príd' kráľovstvo Tvoje, Pane náš, ktoré túžobne čakáme, Duchom Svätým srdcia nám veď, Jeho darmi obohať svet, zachovaj cirkev kresťanskú, odvráť od nej zlobu

⁵¹ Citované podľa: Tranovského kancionál. Tranoscius: Liptovský Mikuláš v CN Bratislava 1974, s. 381 - 382

⁵² Citované podľa: Zpěvník Evangelický. 4. vydanie Spolku Tranoscius: Liptovský Mikuláš 1947, s. 205

⁵³ Citované podľa: Evanjelický spevník. 1. vydanie. Liptovský Mikuláš: Slovenská evanjelická cirkev augsburškého vyznania v SR, 1992, s. 283 - 284

<p>Otec dáva svojho Du-cha Svätého, aby sme Jeho svätému slovu skrze Jeho milosť ve-rili a pobožne žili tu časne a tam večne.</p>	<p>vej cirkve křesťan-ské.</p>	<p>slovo Zlé kráľov-ství satanovo.</p>	<p>ľudskú.</p>
<p>Čo to znamená? I keď sa dobrá a milostivá vôľa Božia deje aj bez nášho modlenia, pro-síme v tejto prosbe, aby sa aj pri nás diala. Ako sa to deje? Keď Boh lomí a ruší každú zlú radu a vôľu, ktorá nám meno Božie ne-dovoľuje posväcovať, ani Jeho kráľovstvu k nám prichádzať, ako je vôľa diabla, sveta a nášho tela; ale nás utvrďuje a zachováva vo svojom slove a vo viere pevnými až do konca; to je jeho mi-lostivá a dobrá vôľa.</p>	<p>4 Dejž se vždy Tvá svatá vůle Jak na nebi, tak zde důle: Pošlešli kdy na nás žalost, Dej nám míti trpělivost; Ďábla i naši vůli zlou Zruš a dokonej vůli svou.</p>	<p>4 Buď Tvá svatá vůle, Pane, Co Ty chceš at' se stane Jak v nebi, tak i na zemi; Mezi při-hodami Kráčeti dej trpělivě, Mít se k Tobě mlčenlivě.</p>	<p>4 Buď vôľa Tvoja, Pane náš, nech stane sa, čo Ty žiadaš, ako v nebi i na zemi, len zostávaj stále s nami, daj ísť žitím trpezlivo a prosit' Ťa dúfanlivo.</p>
<p>Čo to znamená? I keď Boh dáva každodenný chlieb aj bez nášho prosenia všetkým hriešnym ľuďom, pro-síme v tejto prosbe, aby nám to dal poznať a tak s vďakou prijí-mať každodenný chlieb. Čo je náš kaž-dodenný chlieb? Všetko, čo prináleží k živobytiu a potrebám tela, ako pokrm, ná-poj, odev, obuv, dom, dvor, pole, dobytok, peniaze, majetok, po-božná manželka, po-božné dietky a čeľaď, pobožná a verná vrch-nosť, dobrá správa, dobré počasie, pokoj, zdravie, striezlivosť,</p>	<p>5 Dejž nám dnes náš vezdejší chléb, Našemu tělu všech potřeb; Dej nám ustavičný pokoj; Odvrať od nás ne-moc i boj; Zbav nás lakomstva i péči; Rač nás krmiti svou řečí.</p>	<p>5 Dej nám dnes náš vezdejší chléb, Tělu našemu všech potřeb; Přej nám stáleho pokoje; Zbav nás lakom-ství i péči; Rač nás krmiti svou řečí.</p>	<p>5 Chlieb každodenný daj nám dnes, čo po-trebujeme Ty vieš, žehnaj prácu a chráň ľud svoj, vzdial' cho-roby, dožič pokoj; zbav lakomstva, zbav starosti, slovom svo-jím sýť v hojnosti.</p>

česť, dobrí priatelia, verní susedia a tomu podobné.			
Čo to znamená? Prosíme v tejto prosbe, aby Otec nebeský neráčil hľadiť na naše hriechy a pre ne zahrnúť naše prosby; Lebo nie sme hodní toho, za čo prosíme, ani si to nezaslужujeme; ale aby nám to všetko ráčil dať zo svojej milosti. Ved' každého dňa mnoho hrešíme a zasluhujeme si len samý trest. Preto aj my chceme srdečne odpúšťať a ochotne dobre robiť tým, čo sa proti nám previnili.	6 Všetiké naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jakož i my odpouštíme, Což proti sobě viníme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.	6 Všetiké naše viny nám Odpusť, Otče, pro sebe sám, Jako i my odpouštíme Těm, od nichž křivdy snášíme; Dej nám v lásce život vésti, Vespolek břemena nésti.	6 A odpusť nám naše viny, Pane Bože Troj-jediný, ako i my odpúšťame vinníkom viny spáchané; pomáhaj nový život viesť, navzájom si bremena niest'.
Čo to znamená? I keď Boh nikoho nepokúša, prosíme v tejto prosbe, aby nás Boh ráčil chrániť a zachovávať, aby nás diabol, svet a naše telo neoklamali a nezviedli do nevery, zúfalstva a iných veľkých hriechov a nerestí; a keby nás zachvátili, aby sme nakoniec vždy obstáli a zvíťazili.	7 Neuvod' nás v pokušení Skrze ďábelské svedení; Na pravou i levou stranu Bud' vždy při nás s svou obranou; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slovu neomylnou.	7 Neuvod' nás v pokušení A varuj všeho svedení; Bud' vždy při nás s svou ochranou Na pravou i levou stranu; Dej vždy míti víru silnou, Při Tvém slove neomylnou.	7 Neuvod' nás do pokušení, varuj nás od poblúdenia, daj pravde žiť a necúvnuť, podoprierať, ochranou bud', vlievaj do srdc vieru pevnú v slove Tvojom zakotvenú.
Čo to znamená? V tejto prosbe súhrnom prosíme, aby nás Otec nebeský vyslobodil od všetkého zlého na tele a na duši, na majetku a cti a nakoniec, keď príde naša posledná hodinka, aby nám dal blahoslavené dokonat' a z tohto údolia plaču nás milostivo k sebe do neba.	8 Z všeho zlého vysvobod' nás; Neb zde jest nebezpečný čas; Zbav věčného zatracení A dej nám dobré skončení; Při skončení bud' náš vůdce, Poroučímeť se v Tvé ruce.	8 Zbav nás ode všeho zlého, Duši, telu škodlivého, Zvlášť věčného zatracení, A dej nám dobré skončení; Při skončení bud' náš vůdce, Poroučíme se v Tvé ruce.	8 Zbav nás i všetkého zlého duši, telu škodlivého,

<p>Čo to znamená? Aby som bol istý, že tieto prosby sú príjemné môjmu nebeskému Otcovi a ich vyslyší; lebo On sám prikázal nám takto sa modliť a zasľúbil nás vyslyšať. Amen, amen, to znamená: iste, tak sa stane.</p>	<p>9 Amen, rcemež již společně A vermež tomu srděčně, Že to dá Bůh bezpochyby Pro své svaté věrné sliby Skrz svého milého Syna, Jezu Krista Hospodina.</p>	<p>9 Věříme tomu srdečně, Otče náš, že to skutečně Naplníš pro Syna svého, Ježíše Pána našeho! Neb Tvé království, Tvá sláva, Tvá moc na veky zůstává.</p>	<p>lebo Tvoje je kráľovstvo, moc sláva, česť i vladárstvo, od vekov na večné veky, Otče náš v nebi veliký!</p>
---	--	--	--

Namiesto záveru

Súhrnne tak môžeme povedať, že zostavovatelia Evanjelického spevníka vychádzali primárne z novšej verzie zo Zpěvníka evangelického, ktorú skrátili a na viacerých miestach upravili. Pri ďalších hymnologických úpravách by bolo vhodné uvedené nedostatky odstrániť, pieseň zharmonizovať so znením Lutherovho Malého katechizmu (čím by sa prinavrátil charakter katechizmovej piesne) a tiež podľa možnosti čo najviac prinavrátiť k pôvodnej nemeckej, či najranejšej transciiovej variante, nakoľko táto je z pohľadu katecheticko – teologického najkvalitnejšia.⁵⁴

Lutherova pieseň „Otče náš, jenž v nebi bydlíš“ by mala ostať súčasťou aj ďalších vydání evanjelického spevníka, nakoľko je súčasťou jadra evanjelického piesňového kánonu. Spolu s ostatnými piesňami Tranovského kancionála Cithara Sanctorum vychovávala k viere prostredníctvom katechézy celé generácie slovenských evanjelikov, formovala ich biblickú a vieroučnú identitu, dávala im silu a nádej v časoch bojov a zápasov, a v neposlednom rade trvalo rozvíjala ich cit pre krásu hudby a Slova.

Štúdia je súčasťou riešenia projektu APVV-16-0330 „Vzťah poeticko-teologických textov k identite v čase stretu a dialógu kultúr.“

⁵⁴ Túto skutočnosť potvrdzuje i sondážny výskum muzikologičky Ľudmily Michalkovej, ktorá na margo Lutherových piesní v Cithare Sanctorum píše: „Juraj Tranovský zachoval teda v Cithare Sanctorum 1636 možno povedať kompletný, vo svoj tvare takmer nepozmenený piesňový odkaz Martina Luthera, a tým sprostredkovane dedičstvo cirkevných spevov v celej ich rôznorodosti a bohatstve.“ Cf.: Michalková Ľudmila, Lutherove piesne v Cithare Sanctorum 1636. In: Kovačka Miloš, Augustínová Eva: Cithara Sanctorum 1636 – 2006. Zborník prác z vedeckej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 370. výročia 1. vydania kancionála v dňoch 22. a 23. novembra 2006 v Liptovskom Mikuláši a Liptovskom Jáne. (Martin: Slovenská národná knižnica 2008), s. 96

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Agenda Czeská, t. j. Spis o Czeremonijch a Prádcých Cyrkewnjch, kterak se Slowem Božjm a Swátostmi Kristovými lidu w Králowstwju Českém prawdu Ewanjeliurn sw. magicjmu a milugjcymu posluhowati má. MDLXXI. V Lipsku, u J. Deffnera. Druhé vydanie 1581
AUGUSTÍNOVÁ, Eva. Cithara Sanctorum. 1. vyd. Martin: Slovenská národná knižnica, 2011
- Bacon, W. Leonard (ed.): Dr. Martins Luthers eutsche Geistliche Lieder. The Hymns of Martin Luther. Set to their original melodies. With English version. Classic reprint series. Forgotten Books. New York: Charles Scribner's Sons 1883
- BÖHME M. Franz. Altdeutsches Liederbuch: Volkslieder der Deutschen nach Wort und Weise aus dem 12. bis 17. Jahrhundert. Leipzig: Breitkopf&Härtel, 1925
- BROWN Boyd Christopher. Devotional Life in Hymns, Liturgy, Music and Prayer, In: Kolb Robin (ed.) Lutheran Ecclesiastical Culture 1550 – 1675 (Leiden and Boston: Brill, 2008)
- BROWN, Christopher Boyd. Singing the Gospel: Lutheran Hymns and the Success of the Reformation, (Cambridge: Harvard University Press, 2005)
- Cithara Sanctorum: Písne duchowni staré i nowe kterýchž cýrkew křestianská při vyročnjch slávnostech a pomátách, jakož y we všelikých potřebách swých oběcných y obzvláštých s mnohým prospěchem užívá. K nimžto přidány jsau mnohé z neměcké řeči do naši slowenské přeložené s naučným (w předmluwě položeným) o zpíwaní, jak vzáctná to věc jest a proč my křestiané často a radi Pánu Bohu ke cti a chvále zpíwati máme. K obecnému cyrkwe Božj vzdělání shromaždené a wydané od kněze Jiřika Tranowského. Slaužebníka Páně pri cyrkwi swato mikulášské w Liptowe. Levoča, Vavrinec Brever, L.P.MDCXXXVI (1636)
- ĎUROVIČ, Ján. Duchovná poézia slowenská pred Tranovským. Pribišova sbierka piesní. (Liptovský Mikuláš: Transcius 1938)
- CHARSIDE, Charles. The origins of Calvins Theology of Music. Transactions of the American Philosophical Society, 69 (1979)
- Evanjelický spevník, 1. vyd., Liptovský Mikuláš: Slovenská evanjelická cirkev augsburského vyznania v SR, 1992
- KOMENSKÝ, Ámos, Ján. Kancional Žalmy Sv. Davida s jinými zpěvy Cirkve Izraelské. Kancional. To Jest, kniha žalmů a písní duchovných, k chvále Boží... jazykem českým složených, a nyní spolu vydaných. Amsterodam: U Křištofa Kondrada, 1659
- KOVAČKA, Miloš. Bardejovský katechizmus z roku 1581 – najstaršia slowenská kniha. Martin: Slovenská národná knižnica, 2013
- LEAVER, A. Robin. Luther's Catechism Hymns. 1. „Lord Keep Us Steadfast in Your Word“. In: Lutheran Quarterly, vol. XI. (1997), s. 398 – 409
- LEAVER, A. Robin. Luther's Catechism Hymns. 2. Ten Commandments. In: Lutheran Quarterly, vol. XI. (1997), 411 – 421
- LEAVER, A. Robin. Luther's Catechism Hymns. 4. „Vater unser im Himmelreich“. In: Lutheran Quarterly, XII. (1998), 91 - 98
- LUTHER, Martin. An Order of Mass and Communion for the Curch at Wittenberg, 1523 (LW, 53: 19 – 44)
- LUTHER, Martin. The German Mass and Order of Service, 1526, (LW, 53: 51 – 90)
- MALURA, Jan. Písne pobělohorských exulantů (1670 – 1750). Praha: Academia 2010
- MICHALKOVÁ, Ludmila. Lutherove piesne v Cithare Sanctorum 1636. In: Kovačka Miloš, Augustínová Eva: Cithara Sanctorum 1636 – 2006. Zborník prác z vedeckej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 370. výročia 1. vydania kancionála v dňoch 22. a 23.

- novembra 2006 v Liptovskom Mikuláši a Liptovskom Jáne. Martin: Slovenská národná knižnica 2008
- MOCKO, Ján. Historia posvätej piesne slovenskej a historia kancionálu. Liptovský Svätý Mikuláš: Tranoscius 1909
- KOLB, Robert, Wengert J. Timothy, Arand P. Charles. The Book of Concord. The Confessions of the Evangelical Lutheran Church. Minneapolis: Fortress Press 2000
- ROSSLER, Martin. Liedermacher im Gesangbuch. Liedgeschichte in Lebensbildern. Stuttgart, Calwe Verlag 2001
- Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania, (Liptovský Mikuláš, Tranoscius 1992)
- Tranovského kancionál. Cithara Sanctorum Apocalyps. 5. v. 8. Písne Duchovní, staré i nové, kterýchž církev křesťanská při výročných slavnostech i památkách, jakož i ve všelikých potřebách svýcho obecných i obzvláštných s mnohým prospěchem užívá; k obecnému církve Boží vzdělání někdy shromážděné a vydané od kněze Jiříka Tranovského, služebníka Páně při církvi svato-mikulášské v Liptově. Liptovský Mikuláš: V cirkevnom vydavateľstve Bratislava 1971
- Zpěvník Evangelický, aneb: Písne Duchovní staré i nové, k veřejné i domácí nábožnosti Křesťanů Evangelických Augšp. Vyznání s přídavkem Modliteb. 3. vyd. Pešť, J.M. Trattner a Š. Károlyi 1845

EGY STIGMATIZÁLT SZENT ÉLETE

András MÉNES¹

ABSTRAKT

The goal of this presentation/publication is to present the life of a stigmatised blessed man. The publication analyses the nature of stigmatisation. Then, András Ménes presents the life of father Pio from his childhood through the world war up to the death of this saint. The publication quotes his wonderful achievements on the way leading to his beatification and canonisation thereafter. The publication cites even the unbelievable fight of father Pio against the evil. This paper is a commemoration of a saint: The life of a stigmatised saint.

Keywords: saint, stigmatised, father Pio, Vatican, San Giovanni Rotondo

BEVEZETÉS

1999 májusában soha nem látott tömeg kívánt bejutni a római Szent Péter térre a karizmatikus és sok vitát kavart kapucnis barát, Pio atya boldoggá avatási szertartására. Tömegek hittek és hisznek a több mint harminc éve elhunyt, életében Krisztus sebeit – stigmáit – felmutató szerzetes csodatévő erejében, miközben az egyházi hierarchia évtizedeken át szélhámosnak tartotta, és el is tiltotta a papi hivatás gyakorlásától. Egykori rendházába és templomába, a dél-olaszországi San Giovanni Rotondoba napjainkban 7-8 millió hívő zarándokol el évente. [1]

A stigmákról

„1901. márciusában, egy pénteki napon az itáliai Gemma Galgani, miközben a feszület előtt imádkozott, látomást tapasztalt, és ez gyökeresen megváltoztatta az életét. A lány 23 éves volt és árva. Szeretett volna belépni a Jézus Szenvedései Rendbe, de mivel csonttébécében szenvedett, jelentkezését elutasították. Az egyszerű, csendes mélyen hívő lány elszegődött cselédnek a környéken. De látomása kiemelte a szürke hétköznapjaiból: azonosult Jézus szenvedéseivel, extázisban élve át minden korácsütés kínját. Amikor nevelőanyja megtalálta a szobájában, karján és hátán egymást érték a korbácsütés okozta sebek, ruhája pedig merő vér volt. Ezután két éven át, egészen a lány haláláig, ezek a stigmák meglehetősen szabályos időközönként, minden csütörtökön megjelentek a testén, majd a következő napon eltűntek. (...) Az első lejegyzett stigmatizált Assisi Szent Ferenc volt, aki 1224-ben észrevette imádkozás közben, hogy kezét és lábát szög szúrja át, s a szögek feje világosan látszik. Életrajzírója megemlíti, hogy ezek a szögszerű dolgok szemmel láthatóan behatoltak a sebbe, és annyira kiálltak Szent Ferenc lábából, hogy járni sem tudott. Olyan meglehetősen ez a história, hogy sok történész túlzásnak tekintette és elvetette. Ám hasonló eseteket orvosok is leírtak, így többé a szó szerinti értelmezés sem zárható ki.

A stigmákról szóló beszámolók napjainkig folytatódnak, mi több mintha manapság gyakoribb lenne a jelenség, mint valaha. Dr. Imbert-Gourbeyre 1894-ben kísérletet tett arra, hogy teljes listát állítson össze a stigmaviselőkről, s 321 esetet sorolt fel. Ám amikor az 1930-as években a téma egyik nagy tekintélye, Herbert Thurston atya felmérést készített, az előző számadat ár elavultnak bizonyult. (...)

---

¹ Dr. Ménes András Ph.D. Jánosik Kft., menes.andras1@gmail.com

Szent Ferenc óta az egyetlen teljesen stigmatizált férfi egy kapucnis barát volt, Pio Forgione atya, aki alázatos életének nagy részét Itáliában, a San Giovanni Rotondo kolostorban, Foggiában töltötte, és 1968-ban halt meg. 1915-ben, 28 éves korában hosszú meditációjából szűrő fájdalomra eszmélt, melyet kezében érzett. 3 évvel később éppen Szent Ferenc stigmáiról emlékezett meg egyedül a kóruson, amikor éles sikolyára lettek figyelmesek rendtársai. Eszméletlenül találták, Krisztusnak mind az öt sebé magán viselte, s igen erősen vérzett. Könyörgött, hogy tartsák a dolgot titokban, azonban híre ment a történeteknek. Minden alkalommal, amikor mise közben felemelte az oltári szentséget, extázisba esett, s bőven folyt vér a sebeiből. Csak nehezen és nagy fájdalommal tudott mozogni, ennek ellenére megpróbált visszavonultan élni, s elrejtteni a kezeit. Ám a nyilvánosság érdeklődése akkora volt, hogy állandó figyelem és zaklatás közepette élt, nem beszélve a Vatikán szenttelen vizsgálódásairól.” [2]

Pater Pio élete

Pater Pio 1887. május 25-én született Francesco Forgione néven az olaszországi Pietrelcinában. Szülei állattartással foglalkoztak [3]. Édesapja, hogy fia tanulhasson, kétszer is Amerikába ment dolgozni. Francesco hivatást érzett a szerzetesi életre már gyerekkorában. Ez a vágya megerősödött benne, miután egy fiatal kapucnis szerzetessel beszélt, aki Pietrelcina környékén gyűjtött adományokat. Iskolai tanulmányi után 1903. január 6-án belépett a morconei kapucnisok közösségébe [4]. Novícius korában éjszakánként gyakran megtámadta egy vörös szemű, fekete kutya képében a Gonosz. 1905. júniusában Pio testvér egészsége annyira megromlott, hogy egyházi elöljárói egy hegyi kolostorba küldték, talán a levegőváltás javít az egészségi állapotán. De nem így történt, ezért szülőfalujába küldték vissza, egészségi állapota ott is romlott.

1910. augusztus 10-én Beneventóban Paolo Schinosi érsek pappá szentelte. Négy nap múlva első szentmiséjét szülőfalujában, a pietrelcinai Angyalos Boldogasszony plébániatemplomban celebrálta.

Katonai szolgálata alól gyenge egészségi állapota miatt kapott felmentést. Sokszor olyan magasra emelkedett a láza, hogy a lótenyésztésben használatos hőmérőkkel tudták csak megmérni. Láza 42-43 C° -ra is felemelkedett, ami normál esetben már halálos.

1916. szeptember 4-én Pio atyát visszarendelték a közösségi életbe. Egy szerzetestársa javaslatára a Gargano-hegységben található San Giovanni Rotondo kolostorába ment és élete végéig itt töltötte napjait. 1918. szeptember 20-án ima közben összeesett az oltár előtt. Szerzetestársai találtak rá öntudatlan állapotban, kezei, lábai és oldala erősen vérzett. A sebek nagyon hasonlatosak voltak azokhoz, amelyeket Jézus Krisztus hordott a kereszten. [5].

Foggiai atyák megbízták Dr. Luigi Romanellit, – Barletta városának közkórházából érkezett – aki megfigyelte és ápolta a stigmákat. Dr. Amico Bignami – a Római Egyetem ismert patológusa – tanácsára a kötéseket lebélyegezték. Dr. Luigi Romanelli több mint egy éven át kezelte és megfigyelte a stigmákat. A sebekről összegző jelentést írt. A kéz sebeinek kétoldali benyomásánál ürességet érzett. Tapintásra erős fájdalommal reagált. A kéz sebei mögé tett papírt látni lehetett a kézfejen keresztül. Tehát a kézen teljesen átfűrődött a seb.

Bár Pio atya szerette volna a sebeit titokban tartani, 1919-ben már a stigmatizált kapucinus barát híre gyorsan terjedt világszerte. Pio atya stigmáit sokan vizsgálták: egyházi emberek és orvosi specialisták is. Európa kezdett felépülni az első világháború borzalmaiból, és ilyen történelmi viszonyok közepette az emberek Pio atyában a remény és Isteni gondviselés szimbólumát látták [6].

Akik közel álltak Pio atyához, esküt tettek rá, több lelki ajándékban volt része Pio atyának.

- gyógyítás,

- levitáció,
- bilokáció (egyszerre két helyen jelenlét),
- prófétálás,
- lelkekben olvasás,
- étel és alvás megvonás,
- térítés ajándéka,
- sebeinek illata [2].

Pater Pio részére a világ minden tájáról érkeztek adományok. Közben a Szentszék kétszer is felfüggesztette papi hivatásának gyakorlása alól, úgymint nem gyóntathatott és nem mondhatott misét. XI. Piusz pápa utasította a Szentszéket, töröljék el Pio atya tilalmait. „Nem álltam rosszul Pio atyához, de rosszul informáltak.” – mondta [4]. XII. Piusz pápa 1957-ben felmentést adott Pio atyának a szegénységi fogadalom alól. Pater Pio már 1919 óta kapta az adományokat, ezért 1940-ben felmerült benne, hogy az emberek szenvedését enyhíteni egy kórház kellene építeni. A kórház 1956-ban nyílt meg. Barbara Ward, egy brit humanitárius és újságíró nagyon fontos szerepet játszott az ötlet megvalósításában azzal, hogy 325 000 azaz háromszázhuszonötezer (!) dollár segílyt szerzett az ENSZ Segély és Újjáépítési Bizottságtól. Az ENSZ-től kapott segílyből, a világ minden részéről érkező adományokból és a San Giovanni Rotondo látogatóinak adományából 1170 ágyas kórház épült, 40 osztállyal, 500 orvossal és 2000 alkalmazottal [7].

Pater Pio a kórház avatásán beszélt a szeretetről. Véleménye szerint az orvosoknak mindig szeretettel kell a betegek ágyához menni. Ha az orvos szeretet nélkül lép a beteg ágyához, az ahhoz hasonlatos, mintha macska lépne az egérhez. Pater Pio – Jézushoz hasonlóan – nagyon szerette a gyerekeket. Mindig mosolyogva lépett a gyerekek körtermébe. A legelkeseredettebb kicsik számára pedig mindig volt a zsebében egy-egy cukorka.

Csodás jelenségek

Luigi Cordona tábornok, az olasz hadsereg vezérkari főnöke kétségbe esett, amikor a németek 1917 novemberében Szlovéniában tönkrevették hadseregét. Ült a sátrában, kezében szolgálati pisztolyával és elhatározta, agyonlövi magát. És akkor hirtelen megjelent egy kapucnis szerzetes a sátorban és azt mondta neki: „Ne legyen örült, tábornok!” S ezzel el is tűnt. A tábornok pedig nem lett öngyilkos. Aztán évekkel később Luigi Cordona tábornok Dél-Olaszországban, Foggiaiban meglátogatta a San Giovanni Rotondo-templomot. A templomban szembe jött vele az a szerzetes, aki annak idején megjelent a sátrában. Megállt előtte és a következőket mondta: „Barátom, jól megúsza akkor.” A szerzetes Pater Pio volt. A tábornok története azért figyelemre méltó, mivel Pater Pio a háború egész ideje alatt nem mozdult ki a foggiai kolostorból [8].

Pater Pio az első világháború alatt végig a San Giovanni Rotondo kolostor-templomban edzette lelkét, végezte lelki gyakorlatait. A német repülősök pedig a környéket szerették volna lebombázní, a földdel egyenlővé tenni. Azonban a pilóták minden esetben úgy szálltak le a repülőgépeikkel, hogy a bombáikat nem dobták le, azzal együtt szálltak le. A német pilóták minden esetben arról számoltak be, hogy felhőkben egy szerzetest láttak, és nem tudták ledobni a bombáikat. Így menekült meg a kolostor és a város. Rengeteg ember élete lett a csodás jelenség segítségével megmentve. Ez az eset is bizonyíték arra, hogy a mogorvának tűnő Pater Pio mennyire szerette az embereket és San Giovanni Rotodót.

Egy újabb csodát említek meg, amit talán Pio atya első csodatételeként szoktak beazonosítani. Ez az eset 1908-ban történt. Pio atya akkoriban Montefusco monostorában lakott. Egy szép napon az atya szelíd gesztenyét gyűjtött egy egyszerű vászonzsákba. Ez a közeli erdőben történt. A zsákot gesztenyével megrakva elküldte Pietrelcina-ba a nagynénjének, Dariának. nagynénje mindig is tisztelte és szerette Pio atyát. Az asszony megette a gesztenyé-

ket, a zsákot pedig szépen összehajtogatta és eltette. Pár nap múlva valamit keresett egy fiókban, ahol a férje legtöbbször a puskaport tárolta. Ez éppen este volt, ezért Daria egy égő gyertyát tartott maga előtt, hogy világítson vele a szobában. Ekkor történt a baleset. A fiókban tárolt puskapor hirtelen berobbant, és Daria nagynéni arca megégett. A fájdalom élesen hasított Daria nagynéniébe. Hirtelen felkapta azt a zsákot, amit Pio atyától kapott a gesztenyékkel, és enyhülést remélve az arcára szorította. A fájdalma azon pillanatban elmúlt és nem maradt seb vagy égésnyom, esetleg heg az arcán. (Ez az eset Veronika kendőjét juttatja az eszembe.)

A második világháború alatt Olaszországban a kenyeret jegyre adták. Pio atya monostorának mindig is hihetetlenül sok látogatója akadt, és ott voltak a szegények is, akik nemcsak szellemi táplálékért, hanem eledelért is érkeztek. Történt egyszer, hogy a szerzetesek az étkezőbe mentek és észrevették, hogy a kenyértartóban mindössze csak két kenyér volt. A szerzetesek étkezés előtt imádkoztak és csendben leültek. Pater Pio átment a templomba, és amikor visszatért, egy ölnyi kenyeret hozott magával. A rendház főnöke kérdezte, hogy honnan jutott a temérdek kenyérhez. Erre Pio atya azt válaszolta: „Egy zarándok az ajtóban adta nekem.” Senki nem feszegette tovább a dolgot, nem beszéltek többé róla, de mindenki arra az elhatározásra jutott, hogy csak Pater Pio találkozhatott ilyen zarándokkal.

A második világháborúban Luisának a fia tisztként szolgált a Brit Királyi Haditengerészetnél. Luisa naponta többször is imádkozott a távol lévő gyermekéért. Történt egyszer, hogy egy angol zarándok érkezett San Giovanni Rotondoba és voltak nála angol nyelvű hírlapok. Luisa is érdeklődve olvasta ezeket a lapokat. Egy hír egy elsüllyedt hadihajóról szólt, mégpedig éppen arról, amelyen a fia szolgált. Zokogva kereste Pater Piót, aki vigasztalón kérdezte: „Ki mondott ilyet, hogy a fiad elesett?” Pater Pio részletesen elmesélte a hadihajó elsüllyedését és megadta a szálloda nevét és címét ahol az ifjú tengerésztiszt éppen el lett szállásolva, ott várta új szolgálati beosztását. Luisa egy levelet írt és küldött el fiának. Pár hét után érkezett a válasz az ifjú tengerésztisztől.

Történt egyszer, hogy Pater Pio monostorában egy ifjú és feledékeny szerzetes nem készített elő elegendő ostyát a szentmise áldozathoz, az Eucharisztiahoz. Csak pár darab ostya állt rendelkezésre. Pio atya elkezdte az ostyák kiosztását. A szentmise végén csodák csodájára több ostya maradt, mint amennyit az ifjú szerzetes felszentelt. (Mennyire hasonlatos ez Jézus kenyér és halszaporításához.)

Pio atya egyik lelki leánya éppen egy Pio atyától kapott levelet olvasgatott az út szélén. A szellő hirtelen kikapta a levelet a kezéből, messze a lejtőn le, egy rétre. A levél a nőtől távol röppent, aztán röptét abba hagyva megtapadt egy nagyobb kődarabon, A nő így már elolvashatta a levelet. Másnap a nő találkozott Pater Pioval, aki így fogadta: „Legközelebb jobban figyelj a szellőre. Mert ha nem tetem volna a lábamat a levélre, a szellő messzire röpítette volna, le a völgybe.”

Cleonice mesélte, aki Pio atya egyik lelki leánya volt: A második világháború alatt az unokaöcsém fogságba került. Nem kaptunk híreket róla egy éven keresztül, és mindenki azt hitte, hogy már meghalt. A szülei nagyon aggódtak az élete miatt. Az anyja elment Pio atyához és letérdelt a szerzetes előtt, aki a gyóntatószékben volt: „Mondd el, ha a fiam él. Nem fogok innen addig elmenni, amíg nem mondd el nekem!” – Pio atya együtt érzett vele, és néhány könnycseppel az arcán azt mondta: „Állj fel és menj békével.” – Néhány nappal később nem tudtam ellenállni a fájdalom gondolatának, amit a szülők elviseltek, úgyhogy úgy döntöttem, hogy egy csodát kérek Pio atyától. Mondtam neki: „Atyám, egy levelet fogok írni az unokaöcsémnek, Giovanninónak. A borítékra csak a nevét fogom írni, mert nem tudjuk, hogy ő hol van. Te és az őrangyalod vigyétek el a levelet neki.” – Pio atya nem válaszolt, úgyhogy megírtam a levelet. Este az éjjeliszekrényemre tettem, mielőtt ágyba bújtam volna. A következő reggelen nagy meglepetésemre, csodálkozásomra és félelmemre azt találtam, hogy a levél nem volt ott. Hálálkodva mentem Pio atyához, de ő azt mondta nekem: „A Mi-

asszonyunknak adj hálát!” Tizenöt nappal később az unokaöcsénk választ küldött a levélre. Akkor a családukban mindenki boldog volt, hálát és köszönetet mondott Istennek és Pio atyának.

Egy nő San Giovanni Rotordóban olyan jó ember volt, hogy Pio atya azt mondta róla, hogy lehetetlen volt hibát találni a lelkében, amit meg kellene bocsátani. Egyszerűbben fogalmazva, megérdemli azt, hogy a menyországba mehessen. Paulina egyszer komolyan betegnek érezte magát. Az orvosok azt mondták, hogy nincs remény számára. A férje és öt gyereke a zárdába mentek, hogy Pio atyával imádkozzanak és kérjék őt, hogy segítsen rajta. Az öt gyerek közül kettő húzta Pio atya ruháját és sírt. Pio atyát ez felzaklatta, de megpróbálta vigasztalni őket és megígérte, hogy imádkozni fog értük, de semmi többet. Néhány nappal később a hetedik óra elején a szentséges atya viselkedése megváltozott. Valójában Paolina gyógyulását kérte és elmondta mindenkinek: „Húsvét napján fog feltámadni.” De Nagypénteken Paolina öntudatát veszítette, és kómába esett. Néhány óra múlva – szombaton – Paolina meghalt. Rokonai közül néhány elvitte az esküvői ruháját, hogy ráadják az ország egy régi hagyománya szerint. Más rokonok a zárdába futottak, hogy csodát kérjenek Pio atyától. A rokonok Pio atya segítségét kérték újra. Az atya azt válaszolta nekik: „Ő újra fog élni.” – és a Szentmise oltárához ment. Pio atya elkezdte énekelni a Glóriát és amikor a harangok zúgása bejelentette Krisztus feltámadását, Pio atya hangja egy zokogással elcsuklott és a szeméi tele lettek könnyel. Ugyanabban a pillanatban Paolina feltámadt. Mindenféle segítség nélkül felkelt az ágyából, letérdelt és háromszor elimádkozta a Hiszekegyet. Aztán felállt és mosolygott. Meggyógyult? ... vagy jobb ha úgy fogalmazzunk, feltámadt. Tény, hogy Pio atya nem azt mondta: „magához fog térni” hanem azt: „fel fog támadni”. Amikor Paolinát megkérdezték, hogy mi történt az időszak alatt, amikor ő halott volt, azt válaszolta: „felmentem, mentem, mentem, amikor elértem egy nagy fénybe, visszatértem.”

„Az első lányomat, aki 1953-ban született, megmentette Pio atya, amikor ő tizennyolc hónapos volt.” – mondta egy nő. „1955. január 6-ának reggelén a férjem és én templomban voltunk, ahova Szentmisére mentünk, a lányunk a nagypapjával otthon volt. Történt egy baleset: a gyerek belesett egy kádba, amiben vizet forraltak. Megégett a hasán és a hátán. Az orvos kijött egy órán belül, de azt mondta vigyünk kórházba azonnal, mert belehalhat a sebei-be. Ezért nem is adott gyógyszert nekünk. Ahogy az orvos elment, elkezdtem imádkozni Pio atya segítségével. Majdnem dél volt. Ahogy készültem, hogy menjünk a kórházba, a lányom, aki egyedül volt a hálószobában, hívott engem: Anyuci, nekem nincs is sebem már! – Hogy lehet az? – kérdeztem kíváncsian őt. Azt válaszolta: Pio atya jött el. A kezét az égésemre tette és elvitte a sebeimet.

San Giovanni Rotondo földművesei is hálával emlékeznek Pio atyára. Kora tavasszal a mandulafák virágoztak elsőként. A virágokat látva a földművesek jó termésre számíhattak. De a sors kiszámíthatatlan. Sajnos több milliónyi éhes hernyó megette az összes virágot és levelet a fákról. Nem kíméltek semmit sem. Miután két napon át hiába próbálták felvenni a harcot a hernyókkal, úgy határoztak, hogy Pio atyát hívják segítségül. Ezeknek az embereknek a mandula volt az egyetlen bevételi forrásuk, különben pénz nélkül maradnak. Pio atya megszemlélte a fákat, és elhatározta, hogy megáldja a fákat. Magára öltötte az ünnepi ruházatát és belekezdett az imájába. Az imája után fogta a szenteltvizet és keresztet rajzolt a fák felé. Másnapra a hernyók mind eltűntek, de a mandulafák úgy festettek, mint száraz kórók. Ez egy valószínűleg természeti csapás volt, oda a földművesek megélhetése. Ami ezután történt, az maga a csoda. Hihetetlen gazdag termés volt abban az esztendőben. Csoda volt, hogy olyan fák hoztak gazdag termést, amelyeknek se viráguk se leveleik nem voltak. A tudósok nem tudtak erre az esetre más magyarázatot adni, mint hogy csoda történt [9].

1936. január 20-án késő este egy bizonyos dr. Sanguinetti két másik férfivel együtt imádkozni szeretett volna a San Giovanni Rotondo kolostortemplomban. A kolostor egyik

folyosóján Pater Pio lépett hozzájuk: „Jöjjetek és imádkozzunk együtt a lélekért, amely lélek épp most áll Isten ítélőszéke elé!” – mondta. Imádkoztak. Az ájtatosság után a szerzetes elmondta nekik, hogy V. György angol királyért imádkoztak. A három templomlátogató a rádióból és az újságokból másnak tudta meg, hogy az angol király pontosan abban az órában halt meg, amikor ők elmondták az imájukat érte [8].

Az 1920-as években az uruguaybeli Salto püspöke, Monsignore Damiani találkozott Pater Pioval. Olyan mély benyomást tett rá a szent férfiú, hogy kijelentette, hogy az ő jelenlétében szeretne meghalni. Pater Pio azt mondta neki: „Ön a szülőhazájában fog meghalni, de ne féljen, önnel leszek.” Damiani megnyugodva tért vissza Uruguayba. 1942-ben egy éjjel ismeretlen kapucinus barát ébresztette fel Montevideo érsekét, és arra kérte, menjen sürgősen Damiani betegágyához. Amikor az érsek odaérkezett, Damiani már halott volt. Az ágy mellett cédulát talált, amelyre a következő volt írva: „Pater Pio eljött, itt volt.” Az érsek csak 1949-ben találkozott Pater Pioval. Azonnal felismerte benne azt a kapucnis barátot, aki őt Damiani betegágyához hívta. Pater Pio sohasem járt Uruguayban [8].

A zárda kertjében fák voltak: ciprusfák, egy kevés gyümölcs és néhány fenyő. Különösen nyári délutánokon Pio atya a barátaiból és vendégeiből álló társasággal együtt az árnyékban maradt, hogy egy kicsit felfrissüljön a tikkasztó meleg időben. Amint Pio atya néhány emberrel beszélt, sok madár hirtelen csicsergésbe kezdett, és nagy zajt csinált a fák árnyékában. A madarak valóságos zenekart alkottak. Pio atya bosszússá vált, és miközben nézte a madarakat, annyit mondott: „Maradjatok csöndben!” Ekkor a madarak hirtelen elhallgattak. Azok az emberek, akik a kertben voltak, nagyon megdöbbenek! Tény, hogy Pio atya beszélt a madarakkal, mint Assisi Szent Ferenc [2].

Pio atya halála napján, a misztikus Isten szolgája Maria Esperanza de Bianchini Venezuelából jelentette, hogy megjelent neki Pio atya egy látomásában és ezt mondta: „Azért jöttem, hogy elköszönjek. Eljött az időm. Most te következél.” A férje ezután látta, hogy a felesége arca átalakul Pio atya arcává. A következő napon hallották Pio atya halálhírét. Tanúk szerint később Esperanza maga is levitált misén és bilokált. Domenico da Cese testvér, egy társ-stigmatizált, 1968. szeptember 22-én vasárnap jelentette, hogy Pio atyát térdelni látta a Manopello előtt, bár tudjuk, hogy Pio atya nem hagyta el a szobáját.

1947-ben egy fiatal lengyel pap, Karol Wojtyła, aki Rómából az Aquinói Szent Tamás Pápai Egyetemen tanult, meglátogatta Pio atyát. Éppen végzett az atya a napi gyóntatással, fárasztó napja volt. Egyik pap társa közölte az atyával, hogy ez az ifjú teológia hallgató messze földről érkezett, Lengyelországból. Pio atya és Wojtyła végigbeszélgették és imádkozták az éjszakát. Pio atya közölte a lengyel ifjúval, hogy egyszer még pápa lesz. Nagyon jó pápává fog válni. Karol Wojtyła évtizedekkel később II. János Pál néven valóban pápa lett [9].

Néhány történet Pio atyáról

Egy házaspár, akinek nem lehetett gyermeke, Pio atya közbenjáró imáit kérte. Az asszony rövidesen várandós lett, és nagyon félt, hogy elveszíti a babát. Már a szülés ideje közeledett, amikor egy éjjel azt álmodta, hogy a szülészeti műtűben van, és mielőtt az orvos bejött volna, meglátott egy szakállas embert, aki a műtő egyik sarkából mosolyogva tekintett rá. Ekkor felébredt. Az ismert fényképek alapján úgy gondolta, hogy az álmában látott férfi Pio atyához hasonlít. Ezt sokaknak elmesélte, szinte rögeszméjévé vált. Néhány nap múlva fia született, és minden a legnagyobb rendben zajlott. Néhány hónap múlva a boldog anya tervezni kezdte, hogy elmegy San Giovanni Rotondoba, hogy saját szemével lássa, csakugyan hasonlít-e Pio atya az álmában látott emberhez, s ha igen, köszönetet mondjon neki. Férje próbálta lehűteni: „Nyugodj meg – mondogatta –, csak álom volt, semmi más.” Végül mégis elutaztak. Amikor megérkeztek, a kolostorban olyan helyre álltak, ahol Pio atyának el kellett haladnia. Mikor az

atya odaért, megállt a férj mellett, kedvesen ránézett, gyengéden megveregette a vállát, és széles mosollyal csipkelődve így szólt: „Szóval csak álom volt, mi?”

Antonio Duarte kapucinus atya is megfigyelhette, hogyan olvas Pio atya a gondolataiban. Egy alkalommal, mikor a rendház előtt sétált Pio atyával, látta, milyen rajongó szeretettel veszi körül a nép az atyát. Antonio atya arra gondolt: „Vajon hogyan tud ellenállni a hiúság és az önelégültség kísértésének?” Szinte végére sem ért a gondolatának, amikor Pio atya odafordult hozzá, és mosolyogva, gyengéden annyit mondott: „Látod, mennyien dicsőítik a Jóistent?”

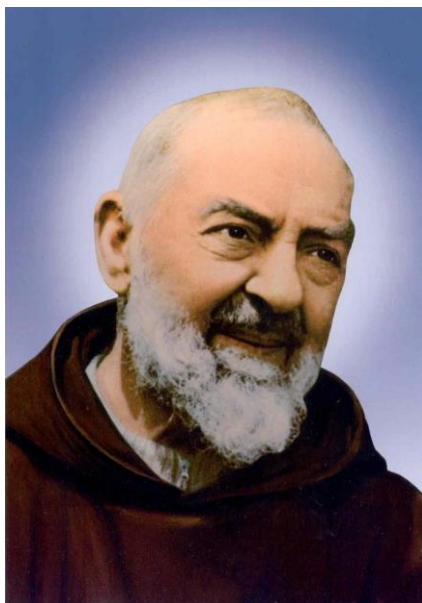
Alma De Concini egészen Pio atyára bízta magát az Istenhez vezető úton. Íme a vallo-mása: „Pio atya éppen nőket gyóntatott. Ott voltam a templomban, három-négy méterre tőle. Aznap nem lett volna esélyem, hogy beszéljek vele, ezért magamban kértem: „Atyám, küldjön nekem egy áldást, nagy szükségem van rá.” Alighogy végére értem a gondolatnak, az atya elfordult az arcát eltakaró gyóntatórácstól, egyenesen rám nézett, és keresztet rajzolt a levegőbe. Aztán visszahajolt a rácshoz, és folytatta a gyóntatást.”

Egy másik asszony, Teresa Venezia gyónás után a folyosón várakozott, hogy elhaladtában megcsókolhassa Pio atya kezét. (A hívek kiváltságnak és áldásnak tekintették, ha megcsókolhatták a szent stigmatizált kezeit.) Pio atya azonban nem állt meg. Az asszony nagyon elszomorodott és lélekben méltatlankodott. A szent ekkor visszafordult, odalépett hozzá, kinyújtotta a kezét, és atyai mosollyal ráparancsolt: „Tessék, csókolja meg, mielőtt meglegyintem!”

Pio atya a távolból is meghallgatta a lelki gyermekeit. Valentino kapucinus atya Pio atya lelki gyermeke volt, aki rajongott lelkiatyájáért. A második világháborúban a német hadseregnek az Appennineken állomásozó szárnya kettéosztotta a térséget, elválasztva Valentino atyát délen élő családjától. Sokáig nem hallott róluk, mígnem elhatározta, hogy átvág a fronton és hazamegy. Rendkívül kockázatos vállalkozás volt, különösen télen. Néhány hasonló helyzetben lévő társával együtt vágtak neki az útnak, Isten segítségével és Pio atya közbenjárásáért fohászokodva. Egy meredek lejtőn Valentino atya rosszul lépett a szűk úton, és a hóban csúszni kezdett lefelé. Pio atyához kiáltozott segítségért, és egyszer csak egy bokor állította meg. A többiek visszasegítették az útra, és végül sikerült észrevétlenül átjutniuk a fronton. San Marco in Lamisba érve Valentino testvér megpihent, és a közeli San Giovanni Rotondóban meglátogatta Pio atyát. Lelkiatyja, amint meglátta, így szólt: „Hányszor hívtál tegnap éjjel, de hányszor!” Aztán megölelte, és azt mondta: „Köszönjük meg együtt az Úrnak!”

Paolo Nigro 1940-ben fejezte be egyetemi tanulmányait filozófia szakon. Meggyőződéses ateista volt, felesége azonban, akit árvaként karmelita nővérek neveltek, mélyen hívő. Tarrantóban kezdték közös életüket. Paolo néhány év múlva súlyos mellhártyagyulladásra kapott, olyannyira, hogy 1950 tavaszán az orvosok lemondtak róla. Áprilisban egy szombat este 10 órakor két férfi kopogtatott. Bemutatkoztak, és azt mondták, Pio atya küldte őket, hogy elmondjanak egy rózsafüzért az itt lakó súlyos betegért. Az asszony soha nem hallott még Pio atyáról, ráadásul Paolónak két hete magas láza volt, időnként delíriumos állapotba került, és ott volt a két kicsi gyerek. Férjével megbeszélve végül mégis beengedte az idegeneket. A két férfi letérdelt, és áhitattal imádkozta a rózsafüzért. A beteg azonban nyugtalanul azt mondta a feleségének: „Maria, küldd el azt a csuklyás szerzetest az ágy végétől!” Az asszony úgy vélte, férje a magas láztól hallucinál. Az ima végeztével a két férfi kérte az asszonyt, hogy fogadjon el egy kis pénzt. „Pio atya küldi. Szükségük lesz rá a jövő héten a San Giovanni Rotondo-i utazáshoz, mert Pio atya szeretne a férjével találkozni. A többi meg a gyógyszerekre.” Hétfőre a beteg sokkal jobban lett, lement a láza, az orvosok álméltkodtak. Csütörtök reggelre már annyira jól volt, és annyira szeretett volna találkozni Pio atyával, hogy a két férfi taxival kivitte őt az állomásra. Estére értek San Giovanni Rotondoba. Másnap, pénteken, amikor Pio atya

végzett a gyóntatással és kilépett a gyóntatószékből, Paolo azonnal felismerte, hogy ő állt az ágya lábánál. Odalépett hozzá, és zokogva térdre vetette magát. A Padre felsegítette, és – Paolo tájszólásában – azt mondta: „Ha sírsz, máskor nem jövök el hozzátok.” Másnap Paolo meggyónt a szentnél, akinek lelki gyermeke lett. Lánya, Santina vallomása szerint apja „más ember lett. Ettől kezdve naponta járt szentmisére és áldozott. Pio atya továbbra is mellette maradt. Olykor eljött hozzánk (lelkileg, bilokációval), hogy meglátogassa. Lábadozása idején apám néha azt mondta: „Santina, Pio atya a fejedre tette a kezét.” Később sokszor láttam, hogy sír a korábbi bűnei miatt. Hogy jóvá tegye, sokakat vezetett Istenhez és Pio atyához.”

1. ábra: Pater Pio

Pio atya halála

Pio atya egészségének romlása 1960-ban kezdődött, de ennek ellenére folytatta lelki tevékenységét. 1968. szeptember 21-én, egy nappal a stigmák megjelenésének 50. évfordulója után, Pio atya nagy fáradtságot érzett. A következő napon 22-én Pio atyának ünnepi Nagymisést kellett volna mondania, de mivel gyengének érezte magát és félt, hogy nem tudja befejezni a Misét, megkérte előljáróját, hogy Kismisést mondhasson helyette. A nagyszámú zarándok miatt, akik a Misére érkeztek Pio atya előljárója úgy döntött, hogy az ünnepi Nagymise kell, hogy legyen, és így Pio atya az engedelmesség szellemében celebrálta az ünnepi Nagymisést. Miután elmondta és befejezte a Misét, annyira gyenge volt, hogy az oltárlépcsőn majdnem összeesett miközben lefelé haladt. Sok kapucinus testvér segítségére volt szükség. Ez volt Pio atya utolsó miséje.

1968. szeptember 23-án reggel, Pio atya utoljára gyónt és megújította ferences fogadalmait. A szokásos módon a Rózsafüzér a kezében volt, de az Üdvözlégyeket már nem tudta hangosan mondani. Végig két szót ismételt: Mária, Jézus. 2 óra 30 perckor meghalt San Giovanni Rotondo-i cellájában az utolsó leheletével azt suttogva: Mária!

Testét szeptember 26-án temették el a Kegyelmekek Anyja templom kriptájában. Gyászmiséjén több mint 100.000 ember vett részt. Gyakran mondta: „Halálom után többet fogok tenni. Az igazi küldetésem halálom után kezdődik.” Pio atya stigmái teljesen eltűntek, mindenféle sebhely nélkül [3].

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] MAGYAR Péter *Prófétai profit. Pio atya boldoggá avatása Rómában*. Heti Világgazdaság, 1999. május 8., 53-55 pp.
- [2] MACK, Lorrie; HARWOOD, Eric; RILEY, Lesley *Amire nincs magyarázat*. 2. kiadás, Budapest, Novotrade Kiadó, 1991, 205 pp., ISBN 963 585 034 4
- [3] PARKER, Derek; PARKER Julia *Természetfölötti jelenségek atlasza*. Budapest, Gulliver Kiadó, 1991, 208 pp., ISBN 963 7447 36 9
- [4] BALNÁR Mihály *Szent Pio Atya – a titokzatos karizmatikus*. Esztergom, Testvéri Szolgálat Közérdekű Alapítvány, 1982, 224 pp., ISBN nincs
- [5] WINOWSKA, Maria *Padre Pio igazi arca. Evilági és síron túli élete*. Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 2002, 112pp., ISBN 963-363-251-X
- [6] ALLEGRI Renzo *Zázraky Patra Pia*. Trnava, Dobrá Knyha, 2015, 343 pp., ISBN 978-80-7141-959-4
- [7] <http://valasz.hu/vilag/padre-pio-a-leleklato-4336> (letöltés 2019.02.13.)
- [8] HERNÁDI Gyula *Pater Pio és a stigmák*. Reform magazin, 1991. október 17., 43 p.
- [9] CARLEI Carlo (rendező) *Pio atya*. Olasz filmdráma, 2000.

LELKIGONDOZÁS JELENTŐSÉGE AZ ÉLETVÉGI DÖNTÉSEK KIALAKÍTÁSÁBAN, SAJÁT FELMÉRÉS ALAPJÁN

Zsolt NÉGYESI¹ – István PÓCZE²

ABSTRAKT

In many countries in Europe, euthanasia and assisted suicide is a legal option and, which raises complex issues in the Christian culture, is highly doubtful about their moral acceptability. One of the important tasks of the science of practical theology is to support alternative gentle solutions and to promote them with their own means. Based on the results of our questionnaire-based research, it can be said that institutional strengthening of spiritual care and “orientation” type pastoral care can be of great importance because it can contribute to shape the patient's attitudes. Therefore, in the future, we should put more emphasis on the development and practical work of the methodology of the "orientation" type pastoral care.

KEYWORDS: „orientation” type pastoral care, life-end thinking

BEVEZETÉS, A KUTATÁS HÁTTERE

Gyógyító munkánk során a krónikus belgyógyászati osztályon szerzett tapasztalatainkra, és a betegekkel való személyes beszélgetésekre alapozva egyre világosabb lett számunkra, hogy a lelki támogatásnak, a spirituális szükségletek kielégítésének, meghatározó szerepe lehet az egyén életvégi döntéseinek irányára vonatkozóan. Magas ugyanis azoknak az aránya, akik a radikális életvégi megoldásokat preferálnák, mint az eutanázia, vagy az asszisztált öngyilkosság [7], amennyiben a magyar törvények megengedők lennének. A magyar egészségügyi ellátórendszer intézményeiben azonban a lelki szükségletek kielégítéséhez nem azonos hozzájárulási eséllyel, jutnak hozzá a betegek, hanem területi egyenlőtlenségek figyelhetők meg attól függően, hogy hol található megszervezett kórházi lelkigondozás, vagy ennek csirái valamilyen szinten fellelhetők-e az adott intézményben. Nem csak a lelkigondozás kiépítettségének a szintje lehet fontos az életvégi orientáció hatékonyságát tekintve, hanem a betegek lelkigondozásról való ismereteinek mélysége, valamint a lelkigondozásra való belső igényének megléte, spirituális szükségletei kielégítésének a megléte és formája [5].

A VIZSGÁLAT MOTIVÁCIÓJA, CÉLJA

Korábban hasonló témában történtek tudományos felmérések és értékelések a lelkigondozással kapcsolatos ismeretekről és igényekről felnőtteket ellátó intézetekben [4], valamint gyermekkorházban [10] egyaránt. Olyan tájékozódás azonban, amely a lelkigondozást, mint életvégi döntésekre befolyással bíró lehetőséget vizsgálta volna Magyarországon – tudomásunk szerint még nem született, illetve még nem vált publikussá. A fentiek

---

¹ Dr. Négyesi Zsolt Ph.D., MD., MSc., MATHeol.

Munkahely: Fővárosi Bajcsy-Zsilinszky Kórház Rendelőintézet, Email cím: negyesizsolt@yahoo.com

² Dr. Pócze István Ph.D., MATHeol. evangélikus lelkész

Munkahely: ME KCSP egyházi ösztöndíjas, Svédországi Magyar Egyházi Protestáns Közösség, Fővárosi Bajcsy-Zsilinszky Kórház FB, Email cím: poecze@gmail.com

miatt határoztuk el, hogy saját felmérésünkben egyszerre vizsgáljuk a betegek életvégi helyzetekről, problémákról való gondolkozását, hozzáállását, attitűdjét, valamint a lelkigondozási ismeretek, szükségletek, illetve ezek rendszeren belüli egymásra hatását. Éppen ezért kifejezett célunk volt vizsgálati terepként olyan kórházi osztály kiválasztása, ahol az ellátott betegpopuláció abba az idősödő, valamint idős korosztályba tartozik, ahol az egyes életvégi kérdések etikai szempontból a gyakorlatban is felmerülhetnek.

Felmérésünk általunk legfontosabbnak tartott célja volt annak a vizsgálata, hogy a kórházi tartózkodás során a spirituális igények kielégítése, a megfelelő lelki támogatás biztosítása, lelkigondozás elérése, valamint a testi tünetek hatékony csillapítása hozzájárulnak-e az életvégi döntések keresztény etikai szempontból elfogadhatónak tartott megoldások irányába történő orientációhoz [3].

Vizsgálati kör és módszer

A vizsgálati terep egy állami fenntartású fővárosi kórház krónikus belgyógyászati osztálya volt, amelynek ÁNTSZ engedéllyel rendelkező finanszírozott ágykapacitása 85 ágy. Itt a fekvőbetegeket, az ellátó személyzetet, és néhány látogatót kérdeztünk meg, kérdőíves módszerrel. A betegek közül kizárásra kerültek azok, akik kognitív károsodásuk miatt nem voltak képesek a kérdéseinket felfogni, megérteni, értelmezni, és arra értelmes módon válaszolni. Kizárásra kerültek továbbá azok a betegek, akiknek állapotuknál fogva megterhelést jelentett volna a vizsgálatban való részvétel, vagy haldokoltak, illetve azok is, akik nem szerettek volna válaszolni, nem egyeztek bele a vizsgálatba. A megkérdezetteknek teljes szabadságot adtunk a vizsgálat – akár menet közben történő – elutasítására, illetve az abban való részvételre, biztosítva a teljes anonimitásukat. Összesen 102 egyént vontunk a vizsgálatba, ebből 62 beteg, 25 dolgozó, és 15 látogató volt partner a kérdőív kitöltésében. A kérdezőbiztos átlagosan 30 percet töltött egy kérdőív felvételére. A munka megkezdésére írásos engedélyt követően került sor.

Kérdőívünk 37 kérdést tartalmazott [1]. A kérdőív fejléce tartalmazta a vizsgálat legfontosabb információit, beleértve az elvégzendő vizsgálat célját és a válaszadás körülményeit, feltételeit, mely utóbbiból a legfontosabb az önkéntesség és az anonimitás volt. A kérdőív első öt kérdése a válaszadó alapvető szociológiai adataival foglalkozott, majd az azt követő öt kérdés az egyén vallásosságát próbálta felmérni. A lelkigondozásról szóló ismeretek 14 kérdése tartalmazta az egyéni lelkigondozásra való igényt, valamint az intézményesített kórházi lelkigondozásra való igény megállapítását is. Öt kérdés a megkérdezett egészségi állapotára vonatkozott. A dolgozók és látogatók esetében a kórházi kezelésre vonatkozó kérdésekre korábbi tapasztalataik alapján kellett válaszolniuk, amennyiben ilyennel rendelkeztek. Szintén öt kérdés vizsgálta a halállal kapcsolatos attitűdök szokásos kérdéseit, a halál tabu jellegét, a család hozzáállását, a félelmet, a meghalás preferált helyszínét. Az utolsó öt kérdés a hospicepalliatív ellátás ismertségére, valamint a preferált életvégi megoldásokra kérdezett rá.

Kutatási összefoglaló

Kutatási összefoglalónk elején szeretnénk megjegyezni, hogy hogy terjedelmi korlátok miatt nincs módunk arra, hogy mind a 37 kérdés leíró elemzését és bemutatását elvégezzük, így csak többnyire a dolgozatunk gondolatmenete szempontjából releváns életvégi kérdésekkel összefüggésbe hozható, illetve e gondolatmenetet megalapozó elemzéseket mutatjuk be.

Az alapvető szociológiai adatok

Az alapvető szociológiai adatok elemzése során megállapítható volt, hogy az összes válaszadó 64,7% nő, 35,3% férfi volt, ez az arány a betegek esetében a férfiak javára változott (56,5% nő, 43,5%férfi).

A válaszadók kor megoszlását vizsgálva azt láttuk, hogy 50 év alatti beteg nem volt, így azok az idősödő, illetve az idős korosztályhoz tartoztak, míg a dolgozók főleg a fiatalabb-, míg a látogatók többségében a középkorúak közé tartoztak.

A betegek lakóhely szerinti megoszlását vizsgálva azt láthattuk, hogy 79,0% budapesti lakos, 14,5 % vidéki lakos volt, 6,5% hontalan, illetve ismeretlen lakhely megnevezéssel rendelkezett.

A megkérdezett betegek 35,5%-a általános iskolát, 25,8%-a szakiskolát, szakmunkás-képzőt végzett, érettségivel 29%-uk, főiskolai, vagy egyetemi diplomával 9,7% rendelkezett.

A betegek családi állapotát vizsgálva megállapítható, hogy már nagyobb hányaduk özvegy 48,4%, a házasak és az elváltak azonos arányban szerepeltek 17,7-17,7%, a hajadonok, vagy nőtlének aránya 13%, és az élettársi kapcsolatban élők 3,2%. A betegek társadalmi kapcsolatait vizsgálva az volt látható, hogy 61,3% egyedül él, azonos a gyermekeikkel, illetve társsal élők aránya 17,7-17,7%, bentlakásos szociális intézményben 3,3% lakott.

A vallásosság vizsgálata

Az összes megkérdezett vallási megoszlását vizsgálva megállapítható volt, hogy a többsége katolikusnak vallotta magát (63,1%), jelentős volt még a reformátusok aránya (20,6%), míg az evangélikusok (2,9%) és az egyéb vallásúak (1,8%) aránya alacsonynak mondható. A megkérdezettek 4,9%-a nem vallotta vallásosnak magát, 6,7% pedig nem válaszolt. A megkérdezett betegek közül 26,2% vallotta magát egyházasan vallásosnak, míg 47,5% a maga módján vallásosnak. Ugyanezen kör 16,4% nem tudta megmondani, hogy vallásos-e vagy sem, 8,2% nem vallásosnak vallotta magát, 1,7% pedig nem válaszolt. Az összes kitöltő esetében az arányok hasonlóan alakultak, mint ahogyan a betegeknél. A maga módján vallásos válaszadók aránya véleményünk szerint azért lehet a vártnál magasabb, mert az idősek az egyházas vallásosság részének tekintik a rendszeres templomba járást, amit ők egészségi állapotuknál fogva sok esetben nem tudnak megtenni, így inkább a „vallásos vagyok a magam módján” kategóriát választották [9].

Az intézményesített vallási keretekhez való hozzáállás egyik szempontja a templomba járási kedv volt, amelyet vizsgáltunk. Itt az volt látható, hogy a fiatalabb korosztályt képviselő dolgozók és látogatók ritkábban járnak templomba, noha a nagy többségük valószínű, hogy megtehetné. Az idősebb korosztály ritkább templomba járása mögött több esetben a mozgáskorlátozottság, illetve mozgásképtelenséget előidéző egyéb betegségek állhatnak. A fenti tendencia megfelelhet azon a szociológiai felmérések eredményeinek, amelyek az intézményesített vallási keretektől való tartózkodást írják le a posztmodern társadalom jellemzőjeként [8].

A lelkigondozással kapcsolatos igények vizsgálata

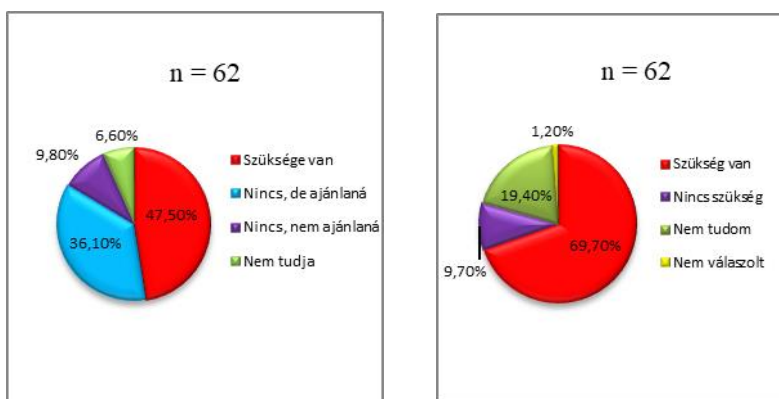
Kérdőívünkben megkérdeztünk, hogy hallottak-e „kórházi lelkigondozásról” korábban. Az összes megkérdezett 77,8%-a igennel válaszolt, míg a betegeknél ez az arány 71% volt, a nemmel válaszolók aránya az összes vizsgáltnál 22,2% a betegeknél 28,8%, volt, a többiek nem válaszoltak erre a kérdésre. E mellett megvizsgáltuk az a kérdést, hogy korábban milyen arányban találkoztak lelkigondozóval a kórházi kezelésük alatt, illetve milyen arányban vettek igénybe lelkigondozói segítséget. Igen magasnak tűnik azon betegek aránya, akik még soha nem találkoztak lelkigondozóval 46,8%, míg legalább egy alkalommal csak 16,1% kapott lelkigondozást, a több alkalommal is kórházi lelkigondozásban részesültek aránya 33,9% volt, 3,2% azért nem tudott válaszolni, mert még soha nem feküdt kórházban. Az összes vizsgált esetében ezek az arányok 4-7%-al rosszabbak voltak.

Vizsgálatunk alapján nem igazolódott egyértelműen az az előfeltevésünk, miszerint a lelkigondozás tartalmát a vizsgált osztályon kevésbé ismerik, tekintettel arra, hogy nincs rendszeres megszervezett kórházi lelkigondozás. Az hogy a válaszadók többségének volt fo-

galma a lelkigondozás tartalmáról, az azt mutathatja, hogy egyrészt általános tájékozottságuk a városi szintnek megfelelő, másrészt a betegek az átlagosnál többet kommunikálnak egymással gyógyításuk körülményeiről, így hallhattak információkat azokról, akik már részesültek lelkigondozásban.

Dolgozatunk gondolatmenete szempontjából kiemelt kérdéskör a lelki-gondozási szükséglet felmérése. Ezt két területen tartottuk fontosnak vizsgálni, az egyik az intézményesített kórházi lelkigondozás területe, a másik pedig az egyén személyes igénye a lelkigondozásra. Meglepetést okozott számunkra, hogy ez a két igény, vagy szükséglet mennyire eltérően jelentkezett ugyanazon válaszadói körben.

A jobb összehasonlíthatóság kedvéért a 1. és a 2. ábrán két egymás melletti kördiagramon mutatjuk be az eltérő igényeket.

1. Ábra: Egyéni lelkigondozásra való igény betegek esetében 2. Ábra: Intézményesített lelkigondozásra való igény betegek esetében

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés alapján

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés alapján

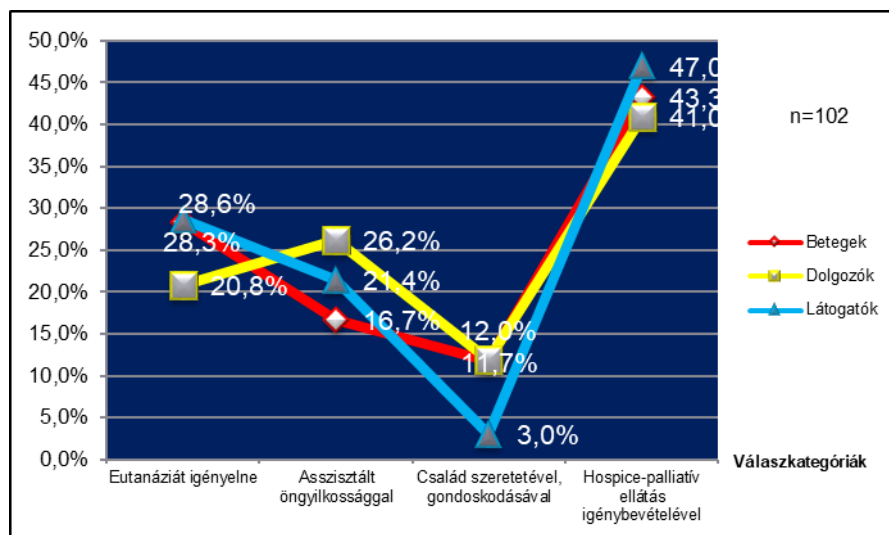
A fent ábrákból látható, hogy a megkérdezettek jelentős része egyetért az intézményesített kórházi lelkigondozói szolgálat kiépítésével, ugyanakkor, ha az egyéni lelkigondozói igényeket vizsgáltuk, hogy szeretne-e lelkigondozóval találkozni, akkor a többség elutasította azt. Ez összefügghet a „vallás privatizációjának” jelenségével [8]. Az egyén mindenkit ki akar zárni, aki e „privát” szféráját érinteni akarja annak érdekében, hogy „szabad” maradjon, másrészt elég erősnek érzik magukat ahhoz, hogy megküzdjenek a fellépő problémákkal. Ez a jelenség nem sajátossága saját kutatásunknak, hanem a már korábban említett lelkigondozás kutatásoknak is hasonló eredményre jutottak [4]. Csákyék szerint az elutasítók között lehetnek olyanok is „akiknek lehetne ilyen igényük, de ezt nem merik, nem tudják, vagy nem akarják kifejezni”. Ezzel magunk is egyetértünk, mivel magunk is láttunk lelkigondozóval beszélgetni olyan betegeket, akik korábban elutasítóak voltak. Ezért véleményünk szerint a nagyszámú elutasító válasza nem elvi alapon történhetett, erre utalhat a „nincs szükségem, de másnak ajánlanám” lehetőséget választók nagy aránya (36,1%).

A lelkigondozáshoz történő viszonyulásnak ez a különbözősége mindenképp a további és mélyebb kutatások szükségességét vethetik fel. A lelkigondozás megítélésének pozitív jelentőségére utal az is, hogy a megkérdezett betegek 72,9%-a szerint a lelkigondozó tevékenysége hozzájárul a kórházban való gyógyító munkához, és csak 10,2%-a negálta azt, míg 16,9% ezt nem tudta megmondani. Nemek szerint vizsgálva a betegek személyes lelkigondozási igényeit 5,4%-kal kevesebb férfi igényelte azt, mint nő, míg a bizonytalanok száma férfiak esetében 8,2%-kal haladta meg a nők arányát. Az intézményesített kórházi lelkigondozásra való igény vizsgálatok a betegek esetében viszont 12,1%-kal magasabb volt

az igent mondó férfiak aránya a nőkénel, míg a „nincs rá szükség” választ 4%-kal kevesebb férfi adta.

A megkérdezettek döntési hajlandósága az életvégi kérdésekkel kapcsolatban

Kérdőívünkben megkérdeztük, hogy ha halálos betegség következtében a megkérdezettek elviselhetetlen szenvedései lennének, hogyan próbálna enyhíteni szenvedésein, ha a törvények megengednék? A válaszokat összesítve a 3. ábrán láthatjuk.

3. Ábra: Döntési hajlandóság az életvégi kérdések tekintetében

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés alapján

Az ábrán látható, hogy a betegek (28,3%) és a látogatók (28,6) magas aránya választaná a radikális életvégi megoldásokhoz tartozó eutanáziát, míg a dolgozók az eutanáziával szemben inkább a másik életvégi radikális megoldást, az asszisztált öngyilkosságot választanák (26,2%). Rákérdezésünkre a dolgozók elmondták, hogy náluk ennek a kategória preferálásának oka az, hogy úgy gondolják, a szükséges gyógyszerekhez könnyebben hozzájuthatnak, mivel munkájuk során mindennapi feladataik közé tartozik a gyógyszerekkel való foglalkozás. A másik ok, amit a betegek és látogatók is említettek az asszisztált öngyilkosság választásánál az az, hogy így nem kell kórházi körülmények között az egészségügyi dolgozók aktív és direkt segítségét kérni az élet befejezéséhez, hanem visszavonulhatnak a privát szférába. Kizárólagosan a család szeretetét és vigasztalását kevesen választották önmagában, hanem fontosnak tartották a fájdalomcsillapítást a lelkipozást és a spirituális igények kielégítését, ami komplex módon a hospice-palliatív ellátási formában valósul meg.

Az egyes radikális döntéseket választók esetében vizsgáltuk, hogy milyen vallásúnak mondták magukat, azonban a protestánsok viszonylag alacsony elemszáma miatt - betegek esetében (n=13) az összes megkérdezett estében (n=24) - nem tudunk kellő erősségű következtetéseket levonni.

Felmérésünk során kíváncsiak voltunk arra, hogy akik a radikális életvégi döntéseket választották, azok valamely feltétel, vagy feltételek mellett hajlandók lennének-e döntésüket megváltoztatni. Az összes megkérdezett 39,7%-a válaszolta azt, hogy semmilyen módon nem tekintene el, hanem szeretné, ha tiszteletben tartanák autonóm döntését. 12,1% válaszolta azt, hogy eltekintene az agresszív életvégi döntéstől, ha szenvedései elviselhetők lennének. Ezek a válaszadók nagy valószínűséggel túlnyomóan a szenvedésektől való félelem miatt választanák az agresszív életvégi megoldásokat [3]. Jelentős volt azok aránya, akik azt választották, hogy korábbi döntésüket csak akkor változtatnák meg, ha a hatékony testi fájdalomcsillapítás mel-

lett a lelki, spirituális igényei is kielégítettek lennének, és így megfelelő lelki támogatást kapna (48,2%). Ez utóbbi azt jelzi számunkra, hogy a kórházi lelkigondozói munkának, a hospice-palliatív komplex ellátásnak nagy jelentősége van az életvégi döntési hajlandóság megfelelő orientációjában, az szelídebb megoldások felé történő terelésben. Ez is megerősíteni látszik, hogy fontos szervezési és fejlesztési feladatok adódnak e területen.

Felmérésünk értékelése során megvizsgáltuk, hogy azok, akik azt nyilatkozták, hogy nem tekintenének el a radikális életvégi döntésüktől 39%-a soha nem, jár templomba, 16% ritkábban, mint évente, 31% pedig csak nagy ünnepeken. Az istentiszteleti közösségnek, az ott szerzett benyomásoknak, lelki hatásoknak és befolyásoknak véleményünk szerint szerepe van a „keresztény minták” továbbadásában, az egyén véleményének, magatartásának formálásában. Ugyancsak a radikális döntésükben nem megingathatók 38%-a soha nem találkozott lelkigondozóval, 23% pedig csak egy alkalommal, pedig ezek a betegek idős, multimorbid sajátossággal bírnak, így korábbi kórházi tartózkodásuk is jelentősnek mondható, amelynek során nagyobb valószínűséggel találkozhattak volna lelkigondozóval. További vizsgálódásra lenne érdemes, hogy a „nem találkozás” oka elsősorban a kórházi lelkigondozás személyes igényének a hiányából, vagy a kórházi lelkigondozói hálózat nem kellő területi lefedettségéből adódik. Mivel ugyanezen megkérdezett betegkör 77%-a szükségesnek tartaná az intézményesített kórházi lelkigondozást, valószínűsíthető, hogy ez utóbbi nagyobb hangsúllyal szerepelhet az okok között.

Azok a megkérdezett betegek, akik azt nyilatkozták, hogy bizonyos feltételekkel eltekinthetnek a radikális életvégi döntésüktől 37%-a hetente, vagy legalább havonta egy alkalommal elmegy a templomba, 36% nagyünnepeken is. Ugyancsak a radikális döntésükben bizonyos feltételek mellett megingathatók 42%-a több alkalommal is részt vett lelkigondozáson, 5% csak egy alkalommal, míg e válaszadók között is magas a lelkigondozóval soha nem találkozottak aránya (53%). Ugyanezen válaszadói kör 53%-ának lenne igénye a személyes lelkigondozásra, míg 47%-uk úgy nyilatkozott, hogy személyesen nem igényelné azt, de az intézményesített, szervezett kórházi lelkigondozás megszervezését 74% helyeselné.

Az intézményesített kórházi lelkigondozási igényt és az életvégi döntési hajlandóságot az összes válaszadónál az 1. táblázat mutatja be.

Az alábbi táblázatból érdekes összefüggés olvasható ki, amikor azt látjuk, hogy az összes megkérdezettből (n=102), akik igent mondtak az intézményesített lelkigondozásra, viszonylag kevesen (35,6%) választották azt az ellátási formát, ahol a kórházi lelkigondozás rendszerbe építetten működik.

*1. táblázat: Az intézményesített lelkipozítási igény,
és az életvégi döntési hajlandóság összefüggése*

n=102	Eutanázia hajlandóság	Asszisztált öngyilkosság hajlandóság	Családi támogatás	Hospice-p. ellátás hajlandóság	Összesen
Igen szükség van intézményesített lelkipozításra	35,7%	14,3%	14,3%	35,7%	100,0%
Nincs szükség intézményesített lelkipozításra	20,0%	0,0%	0,0%	80,0%	100,0%

Forrás: Saját szerkesztés a felmérés alapján

Míg azoknak, akik nemet mondtak az intézményesített lelkipozításra, elsöprö többsége (80%) azt az ellátási formát választaná az élete befejezéséhez, amelybe szervezeten jelen van ez a szolgálat. Ezért érdeklődéssel vizsgáltuk a hospice-palliatív ellátás ismertségére és annak tartalmára vonatkozó kérdéseket, azt feltételezve, hogy válaszadóink az előző eredmények tükrében nem rendelkeznek elegendő ismeretekkel erről az ellátási formáról. A fiatalabb és a középkorostályt képviselő dolgozók és látogatók azt válaszolták, hogy ismerik, de nem volt még kapcsolatuk ezzel az ellátási formával, míg az idősebb korú betegek magas hányada vagy nem ismerte, hogy mi az (29,5%), vagy hallott róla, de nem tudta megmondani (44,3). A hospice palliatív ellátásról alkotott téves elképzelések között szerepelt, hogy az összes megkérdezett 7,2%-a szerint az egy magánkórházi forma, 9,6% szerint a hospice egy szociális otthon, 16,9% szerint egy fizetős haldoklókat ellátó intézmény, míg a megkérdezettek 66,3%-a találta el pontosan annak lényegét. A fenti értékelés mutatja, hogy további fontos feladat adódik a szelídebb életvégi ellátási formák megismertetése terén, illetve fontos lenne a pontos és részletes tájékoztatás a hozzáférhetőség kérdésében, amely magába foglalja mind a területi, mind a pénzügyi kérdéseket.

Következtetések

Össességében úgy gondoljuk a felmérésben igazolódni látszik, hogy igény lenne az intézményesített kórházi lelkipozítás további fejlesztésére azokon a területeken, ahol jelenleg ez nincs, vagy csak nyomokban lelhető fel, ennek fejlesztésére a területi egyenlőtlenségek figyelembe vételével javaslatok megfogalmazására lenne szükség.

A lelkipozítás intézményes megerősítésének azért van nagy jelentősége a krónikus ellátó intézmények esetében, mert ez az ellátási forma hozzájárulhat a betegek szemléletének szelídebb megoldások irányába történő formálásához, alakításához. Ezen túlmenően az „orientáló” életvégi típusú lelkipozítás módszertának fejlesztésére és a gyakorlati munkájára nagyobb hangsúlyt kell fektetni a jövőben annak érdekében, hogy a radikális életvégi döntésekre hajlamos embertársaink időben segítséget kapjanak [4].

IRODALOM

1. BABBIE, Earl: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest, 1998. 181-195p. ISBN 963 506 158 7.
2. BÖGRE, Zsuzsa - KAMARÁS, István (szerk). *Vallásszociológia*. Budapest, 2013. 116-120p. ISBN 978-963-380-030-0.
3. CHOCINOV, Harvey M.: *Méltóságterápia*. Budapest, 2014. 1-4p. ISBN 978-615-5443-00-8.
4. CSÁKI-PALLAVICINI, Roger – ITTZÉS, András – SZABÓ Tünde – VÁRI, Andrea – MESTERHÁZY, Andrea – TOMCSÁNYI, Teodóra: *A lelkipozítással kapcsolatos ismeretek és igények vizsgálata kórházi betegek között*. Embertárs 1. (2003/1) 40-45p. ISSN 1785-0436.
5. FRANKL, Viktor. E.: *Orvosi lelkipozítás*. Budapest, 2015. 267-289p. ISBN 9786155147555.
6. HÉZSER Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Budapest, 2002. 141-152p. ISBN 963 300 930 8.
7. KÁLLAI János – KASZÁS Beáta – TRINGER István: *Az időskorúak egészségpszichológiája*. Budapest, 2013. 376-378p. ISBN 978 963 226 434 9.
8. NÉMETH, Dávid: *Pasztorálantróplológia*. Budapest, 2012. 141, 165-166p. ISBN 978 963 236 636.
9. SUSÁNSZKY Éva – SZÁNTÓ Zsuzsa: *Magyar lelkiállapot 2013*. Budapest, 2013. 63-77p. ISSN 20643721.
10. SÁVAI Margit: *Lelkipozítás gyermekkorházban. Egy kérdőíves felmérés szubjektív tapasztalatai*. Embertárs 4. (2006/1) 90-94p. ISSN 1785-0436.

ELMÉLET ÉS GYAKORLAT INTEGRÁCIÓJA A KOMPETENCIA-ALAPÚ TEOLÓGIAI KÉPZÉSBEN

Ágnes PÁNGYÁNSZKY¹

ABSTRACT

The development of theory and practice integration within theological education has become a contextual challenge for the Lutheran church. As new patterns of educational delivery has been introduced, issues of methodological questions has come to the forefront concerning the integration of practice experience into classroom education. The shifting process from university life into ministry situations is accompanied by a one-year internship program, however a number of questions remain concerning the relationship of theology and practice for the whole educational process. The role of practical theology in both classroom and field education plays an influential role. A survey among 57 ordained pastors concerning their view and evaluation of Lutheran theological education and preparation for ministry supports the study.

KEYWORDS: theory, practice, theological education, competence, integration, practical theology, field practice, survey

BEVEZETŐ

Akkreditált mesterszakos egyetemi képzés vagy hatékony gyorstalpaló tanfolyam? Elméleti többlet és terepen kiformalódó gyakorlat, vagy a képzés első pillanatától megvalósuló gyakorlat-orientált képzés? Ezeket a kérdéseket gyakran teszik fel oktatók, egyházvezetők, mentor-lelkészek, hallgatók és mindazok, akik a teológus-lelkész képzés során felelősek és érintettek abban, milyen színvonalú és milyen elmélet-gyakorlat arányú képzés után kerülnek ki végzett hallgatók lelkészi szolgálatba. A tanulmány vizsgálja az elméleti és gyakorlati képzés szorosabb integrációjának lehetőségét és azt, mit jelent elmélet és gyakorlat kölcsönhatása a gyakorlati teológia szempontjából.

Az Evangélikus Hittudományi Egyetem (EHE) Gyakorlati Intézetének feladata a hallgatók gyakorlatainak és hatodéves képzésének koordinálása. A képzés fejlesztéséhez az elmúlt két évtizedben hatodéves gyakorlaton résztvevők között elégedettségi felmérés készült, ami számszerű adatokban és vélemények megformálásában is sokat segít a lelkészi kompetenciák formálásának elméleti és gyakorlati fejlesztésében. Az egyházközségek lelki és szellemi vezetése, az egyházban folyó evangelizációs tevékenység végzése, az igehirdetés, a lelkigondozás, a tanítás szolgálata, a gyülekezetépítés, ifjúsági- és gyermekmunka, a diakóniai szolgálatok megszervezése és a társadalom különböző területein a hitről folyó párbeszéd folytatása mind olyan tudást és kompetenciát igényelnek, amelyekben az evangélikus keresztény szellemiségen és lelkiségen nyugvó elméleti tudás mellett a gyakorlati készségek elsajátítása is elengedhetetlen az egyházban végzett lelkészi szolgálathoz.

---

¹ Dr. Pángyánszky Ágnes adjunktus, Gyakorlati Intézet vezető. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest.
E-mail cím: agnes.pangyanszky@lutheran.hu

A folyamatosan megújuló egyházzól (*ecclesia semper reformanda est*) szóló protestáns tanítás, a Láthatóan Evangélikus stratégia cselekvésre mozgósító dinamikája [1], az élethosszig tartó tanulás (*life-long learning*) kihívásai, és az egyházra is ható társadalmi változások alapján láthatjuk, az evangélikus teológus-lelkész képzés helyzete sem lehet mentes azoktól a kontextuális kihívásoktól, amelyek kritikai reflexiót, tervezést és fejlesztést igényelnek az egyházi felsőoktatásban. Az ezredforduló utáni evangélikus egyházi kontextus a népegyházi keretek között élő gyülekezetek helyzetének újragondolását, kiértékelését és új célkitűzések megalkotását igényli. Ahogyan az EHE a Magyarországi Evangélikus Egyház (MEE) zsinatának felkérésére a valláspedagógiai tanszék létrehozásával a nevelési és oktatási intézményi bővülésekre és a kötelező hit- és erkölcstan bevezetésére reagált, úgy a teológus-lelkész szakokon is egyre nagyobb igény mutatkozik a közelmúlt kiértékelésére, és az „újratervezés” folyamatának az elindítására. Hasonló helyzet jellemzi a diakóniai szolgálat intézményi és gyülekezeti fejlesztését és új diakóniai képzések elindítását is.

Növekvő igény a rendszer-szemléletű, kompetencia-alapú teológia-lelkész szakos képzésre

A társadalmi kontextusok változása közepette az egyház folyamatosan új kihívásokkal találkozik, és ez megmutatkozik a lelkészi életpálya alakulása során a hivatás melletti döntéshelyzetekben is. Tapasztalat, hogy a rekrutáció kérdése egyfelől állandó figyelmet és szinte marketing-igényű megközelítést igényel, másfelől azok a klasszikus területek, ahonnan fiatalok a teológushallgatói pályára léptek (lelkészcsaládok, szoros gyülekezeti kötődés, határozott identitással rendelkező evangélikus családok, egyházi/gyülekezeti ifjúsági munkában való részvétel), kibővültek kevésbé klasszikus beérkezési helyzetekkel is (egyházi gimnáziumok, szekuláris családok, késői elhívás stb.) [2] A lelkészi szolgálatra kapott elhívás így még az eddigénél is változatosabb módon valósul meg, ami hatást gyakorol az elméleti és a gyakorlati képzési struktúrára, de nem elhanyagolható az a szempont sem, ami az elhívással, a *vocatio* kontextuális megvalósulásával, elhúzódó döntésekkel kapcsolatos. Egyre erőteljesebben érzékelhető az, amit Cahalan is megállapít a teológiai képzésre érkezők elhívással kapcsolatos elköteleződéséről: sokszor a teológiai képzés válik az elhívás kérdéseivel való megküzdés színhelyévé, és a képzés lesz az a kontextus, ahol a teológus hallgató átgondolja hivatását, megismeri a teológiai gondolkodást, és nagyobb rálátást kap arra a hivatásra, aminek tanulására és elsajátítására úgy érzi, Istentől elhívást kapott. [3] A változó társadalmi helyzetben a demográfiai adottságok is egyre jobban árnyalják a lelkészi szolgálatba indulók jövőképét. Különösen is a fiatal szolgálatra készülők között egyre határozottabban artikulált kérdés az, hol tudják majd elképzelni a jövőjüket lelkészként, és ez a jövőkép hogyan találkozik az egyházvezetés szándékával, illetve terveivel. A társadalmi kontextus által felvetett, sokakat megosztó kérdések (család, szexualitás, etikai problémák) pedig sokszor a hagyományos evangélikus vallásos ember számára inkább bezárkózást vagy elzárkózást jelentenek, amelyekben szükséges a képzés során is olyan nyitottságot képviselni, amely képessé teszi a hallgatókat, illetve a lelkészeket a keresztény alapokon tájékozódó, szélesebb körben is megszólalni tudó dialógus megvalósítására. [4]

A szolgálatba lépő lelkészek mindennapos tapasztalatai is igazolják egy új szempontokat tartalmazó integratív megközelítésnek az aktualitását és prioritás-helyzetét. A lelkészi szolgálat sűrűjében és mindennapjaiban kerülnek elő azok a kérdések, melyek a képzés hatékonyságára kérdeznak vissza. Miért nem tanították ezt nekünk az egyetemen? – kérdezik sokszor lelkész-kollégák egy-egy olyan kompetencia-területen, amelyekhez valóban szükség van az elmélet és gyakorlat szorosabb összekapcsolására, feladat-centrikusabb megközelítésre, és

életszerű helyzetek begyakorlására. Bár minden felmerülő feladatra nincs előre kész recept, a minőségbiztosítás és fejlesztési célok miatt mégis szükséges elmélet és gyakorlat kölcsönhatásának folyamatos vizsgálata, értékelése, revíziója és az eredmények visszacsatolása.

Ezt a folyamatot támogatja kérdőíves kutatás segítségével az EHE diplomás pályakövető rendszerén belül indított felmérés az elmúlt 18 évben végzett teológus-lelkész szakos hallgatók között. 57 lelkész segítette válaszaival a kutatást, amely alapvetően az elméleti képzéshez illeszkedő hatodévből végzett gyülekezeti gyakorlat eredményességét vizsgálja, de rákérdez a képzés során nyújtott elméleti és gyakorlati képzés kölcsönhatására is. A tanulmány bemutatja a kérdőíves kutatás 2019-ben született, a témához kapcsolódó eredményeit, hogy jól körülhatárolhatóan láthatóvá váljanak azok a lelkészi szolgálathoz kapcsolódó kompetenciák, amelyek fejlesztését megfelelő elméleti és gyakorlati tárgyakkal a képzés során bevezetni vagy erősíteni szükséges.

A teológiai képzés átgondolásának szükségességét az evangélikus egyházak nemzetközi szinten is kiemelt kérdésnek tekintik. A Lutheránus Világszövetség 2017-ben tartott 12. nagygyűlése felhívta az evangélikus közösség figyelmét a teológiai képzés széleskörű elérhetővé tételének kiemelt feladatára. A reformáció 500 éves évfordulójának évében a világ evangélikusságának legnagyobb részét képviselő közösség újra elköteleződött a teológiai képzés protestáns hagyományainak megőrzése mellett. Stratégiai bizottság dolgozta ki azt a dokumentumot, amely alapján a Lutheránus Világszövetség hálózatot kíván építeni a teológiai képzést nyújtó intézmények között közös konferenciák, csereprogramok és ösztöndíjak szélesebb körű megvalósításával. [5] A stratégia teológiai háttérben az az evangélikus identitás áll, ami elkötelezett a formális és non-formális teológiai oktatás és képzés iránt. Ez a teológiai képzés jelentős szerepet tölt be az evangéliumi tanúságtétel megvalósításában és láthatóvá tételében minden olyan kontextusban, ahol az egyház a globális, de mégis a végsőkig polarizált világban kihívásokkal, problémákkal, kizsákmányolással és szenvedéssel találkozik. A teológiai képzés az evangélikus egyházakban sokféle módon valósul meg: állami vagy egyházi egyetemeken, mesterképzésben, alapképzésben, de akár egészen alapszintű lelkészi szolgálatra felkészítő kurzusokon. A változatos formák ellenére is az a szándék fogalmazódott meg, hogy az evangélikus és protestáns identitás fontos kifejezőeszköze a teológiai képzések magas szintű megvalósítása, és ehhez hasonlóan a kontextus-hűség is, a képzés gyakorlatias megközelítésének prioritásként kezelése.

A nemzetközi trendek alakulása mellett a teológiai képzés fejlesztésében egy régóta tervezett, de most kibontakozó folyamat vette kezdetét az Evangélikus Hittudományi Egyetemen. A 2019-es tanév második félévétől indult el az a másoddiplomás lelkészképzés, amely a lelkészi szolgálatra való elhívás megvalósulását sokkal szélesebb kör számára tette elérhetővé. [6] Hosszú évek óta megfogalmazódó igényre született így megoldás a hagyományos típusú nappali teológus-lelkész szak mellett. Egyrészt az élethosszig tartó tanulás, másrészt az elhívás bármilyen életkorban való megvalósulásának jegyében az új szak lehetőséget ad diplomával rendelkezők számára, hogy ordinált lelkészként evangélikus lelkészi szolgálatot végezzenek. A teológus mesterszak két másik specializációja (biblikum és szociáletika) mellett harmadikként indult el a lelkész szak, meglepően magas jelentkezési aránnyal (14 fő kezdte meg tanulmányait a részismereti héber és görög nyelvi képzésben). A már diplomával rendelkezők, a felnőtt lét, a család és a munka világából érkezők képzése lehetőség, feladat és felelősség az evangélikus egyházi felsőoktatás részére. Az eddig leginkább érettségi után érkező fiatalok klasszikus típusú képzése után a diplomás, élet- és munkatapasztalattal rendelkezők képzése és felkészítése a lelkészi szolgálatra olyan kérdésfelvetéseket indukál, amelyek hatással lehetnek nem csupán a nappali szakos képzésre, de más már meglévő vagy most induló szakok esetében is. A szolgálatra elhívást kapó felnőttek környezete, életpályája rendkívül rugalmas oktatási módszereket kíván, de a lelkészi szolgálat értelmezésében is új szempontokat tár fel.

A képzési struktúrák bővülése, a rekrutáció folyamatának érzékelhető változása, a lelkesi hivatás megítélése és önértelmezése a változó egyházi és társadalmi folyamatokkal együtt mind igénylik a teológus-lelkész képzés önreflexióját elmélet és gyakorlat kölcsönhatásának dinamikájában.² [7] Ehhez a folyamathoz szükséges megvizsgálni a gyakorlati teológiába történő beágyazottságnak és a gyakorlati teológiai értelmezésnek a kérdését.

A kompetencia-alapú gyakorlati képzés mint gyakorlati teológiai feladat

A teológia tudományának, és benne a gyakorlati teológiának is feladata és küldetése az egyház jelen helyzetére vonatkozó kritikai rákérdezés és probléma-érzékenység, valamint az egyház életjelenségeinek és benne a szolgálatot végzők munkájának reflexiója. Ez a feladat legalább két pólusú: /1/ az egyház életének és szolgálatának reflexiója teológiai követelmény, nem csupán egy közös megegyezés alapján kialakított rend technikai „felügyelete” vagy korrekciója. A Krisztusban egy egyház, mint egy test, élő és organikus szervezet, ami a tradíciót sokszor megtestesítő állandóság mellett a flexibilitás és mobilizálhatóság is kell, hogy jellemezzen. /2/ A gyakorlati teológia feladatának másik pólusa magának a reflektivitásnak a követelménye, amely számol azzal a kockázattal, hogy az, amit az egyház gondol arról, amit tesz, lehet, hogy teljesen különbözik attól, ami valóban történik. [8]

Ezek a követelmények teszik szükségessé azt, hogy a lelkesi hivatásra felkészítő képzések is a teológiai reflexió tárgyává váljanak. Siba pasztorálteológiai alapvetése a világkép alakításában, a teológiai kérdések rendszerére való rálátásban és a szemléletformálásban is meghatározó komponensnek tekinti a képzés módszertanába integránsan illeszkedő teológiai reflexiót. [9] Swinton and Mowat nyomán azt érdemes hangsúlyozni, hogy a gyakorlati teológia alapvető fundamentuma nem a feladatközpontú technikai kivitelezés kérdése, hanem a teológia és annak a gyakorlatban történő alkalmazása, különösen is a lelkesi és más gyülekezeti szolgálatot végzők helyzetében. A teológiai tartalom és szándék (*theological content and intent*) hangsúlyozása nem csupán a teológiai tudományterületek alkalmazásának lehetőségét jelenti a gyakorlati teológiában, - és így egy félreérthető, „csupán” alkalmazott teológiát - hanem egy egészséges integráció megvalósulását, amelyben több szálon át érkezik meg az evangélium üzenete oda, ahová Isten azt küldeni szándékozik. [10] A gyakorlati teológia célja a megérkezés útjainak és módozatainak összehangolása, segítése és reflektálása. A teológiai képzés lehetséges fejlesztési irányainak kijelölésekor fontos alapvetés lehet, ha hangsúlyozzuk, a teológia minden tudományágát elmélet és gyakorlat egészséges integritásában szükséges látni. Cahalan, Campbell-Reed és Scharen nyomán az integratív szemléletről ezt a kérdést teszi fel: „Hogyan tudunk minden tudományágban úgy tanítani, hogy a tudás, a lét és a cselekedet integrációját tartsuk szem előtt olyan pásztori látásmóddal rendelkező hallgatók lelkesi szolgálatba kerülése érdekében, akik biztos alapokon nyugvó ítélő- és cselekvő képességgel rendelkeznek a szolgálat konkrét valósága közepette.” [11]

Swinton és Mowat a gyakorlati teológus feladatának az egyház teológia-értelmezését és ennek a gyakorlatban is megvalósuló hitelességének a harmonizálását látják. [12] Ez a feladat-meghatározás számunkra is új távlatot nyit a gyakorlati teológia feladatának értelmezésében. A hagyományos klasszikus felosztás (homiletika, poimenika, katechetika, liturgika, gyülekezetépítés stb.) mellett a gyakorlati teológia önértelmezése ma már egyház és társadalom, keresztyén hitmegélés és szekuláris életforma kapcsolódásának területein is új útkeresésben van. Ez az útkeresés a gyakorlati teológia „gyakorlat-centrikusságát” az előbbiekből

---

² Siba Balázs: Pasztorálteológia c. munkája (2018) mai megközelítésben vizsgálja a személyes elhívás kérdését, a lelkesi hivatást és a lelkesi életpályát. A teológiai, lelki és gyakorlati felkészülés pasztorálteológiai aspektusait református lelkészek között végzett interjúk tükrében értelmezi. [7]

már említett módon nem a „technika” szempontjából, hanem a teológia gyakorlatban, életben való megvalósulásából értelmezi. Swinton és Mowat ennek szellemében a gyakorlati teológia feladatkörét hat szempont alapján határozzák meg: [13]

- /1/ A gyakorlati teológia feladatának fókuszja az igazság iránti elköteleződés, emellett a hiteles és életformáló gyakorlat kimunkálása és megtartása.
- /2/ A gyakorlati teológia feladata a keresztyén hagyomány és a társadalmi kontextusból fakadó kihívások és speciális problémák közötti kapcsolat feltárása és reflexiója.
- /3/ A gyakorlati teológia kutatási területe egyfelől azok az elméletek és feltételezések, amelyek a mai gyakorlatot meghatározzák, másrészt a gyakorlati teológia hozzájárul olyan új elméleteknek a kidolgozásához is, amelyek hatással lehetnek egyház és társadalom további kapcsolódására.
- /4/ A gyakorlati teológia olyan értelmező tudomány, amely releváns, probléma-érzékeny és kontextuális meglátásokkal gazdagítja a keresztyén hagyományt.
- /5/ A gyakorlati teológia „tapasztalat-közeli.” Célja az ismeretszerzés során a tapasztalattal egybekötött egyéni és közösségi tanulás, ami elmélet és gyakorlat összekapcsolódásában végső céljaként Isten országának munkálását és az életgyakorlatban való megélését tűzi ki.
- /6/ A gyakorlati teológia alapvetően missziói tudományterület. Célja és motivációja az evangélium hirdetésének küldetéséből fakad, és az üdvösség életformáló dinamikája válik azzá az értelmezési környezetté, amelyben a gyakorlati teológia a keresztyén hagyomány alapján reflektál a jelenben megvalósuló egyházi és egyéni életgyakorlatra.

A kompetencia-alapú gyakorlati képzés integratív megközelítésekor Cahalan hívja fel a figyelmet arra a veszélyre, hogy az integrációra úgy is tekinthetünk, mint valamilyen egyesítő koncepció iránti igényünk megjelenésére, ami pótolni akarja a XXI. századra alapvető tapasztalatként érzékelhető fragmentált életérzést egy könnyű eligazodást jelentő világgéppel - szemben. [14] Az, hogy egy integratív szemlélet intra-diszciplináris értelemben az egész teológia tudományára nézve mennyire aktuális kihívás, ez a tanulmány nem vizsgálja, az azonban fontos célkitűzés, hogy a képzésben megjelenő teológiai tudományágak integratív módszertana mennyiben tud hozzájárulni a kompetencia-alapú képzés megvalósulásához.

Cahalan alapján az integrált képzés olyan oktatási programot tesz lehetővé, amelyben intra-diszciplinárisan kapcsolódnak egymáshoz teológiai stúdiumok, amelyek vizsgálják a kontextust, a gyakorlatban való megvalósulást és a keresztyén élet mindennapjaihoz történő kapcsolódást. [15] Az integrált módszertan kiemelten igényli az elméleti anyag elsajátításának magas szintű megvalósítását, és ehhez kapcsolja azokat a kompetenciákat, amelyekkel az adott tananyag rendszerszintű gyakorlati alkalmazására szüksége lesz a lelkészi szolgálatot végzőknek. Az integratív szemlélet nem újkeletű. Gyakorlati teológusok már 30 évvel ezelőtt is vizsgálták, két szempontrendszer alapján: /1/ mint szakmai képzést, ami integrálja a tudást és a szakmai jártasságot, és /2/ elmélet és gyakorlat kapcsolatát a klasszikus teológiai tudományágak és a gyakorlati területek között. [16] Bass és Dykstra még erőteljesebben hangsúlyozzák ezt a kapcsolódást akkor, amikor a gyakorlati teológusoknak a teológia egész területén széleskörű jártasságát fontos elemnek látják, hozzátéve azt, hogy a más teológiai tudományágakat képviselők számára is fontos szempont az, hogy az általuk tanított elmélet hatást gyakorol az egyház gyakorlati életére és a világban történő tanúságtételére. [17]

Az integratív szemlélet szükségességének megalapozását végzik el Campbell-Reed és Scharen tanulmányukban, amikor egy Craig Dykstra gyakorlati teológus által alkotott fogalmat, a lelkészi képzelőerőt, az előzőekben már említett pásztori látásmódot (pastoral

imagination³) vizsgálják teológia és gyakorlat kontextusában. Fiatal, nemrégén szolgálatba állt lelkészek vallomásai adnak példát arra, milyen „aha-pillanatok” formálják a valódi lelkészi identitást és hogyan alakul a megismerés és tudás olyan gyakorlati tapasztalattá, amely képes integráltan magába foglalni azt a hivatást, amit lelkészi hivatásnak nevezünk. [18] Talán túl sokszor mentünk el frissen szolgálatba állók kérdései mellett, akik néha keserűen kérdeznek vissza azokra a hiányzó elemekre, amelyek segítették volna a szolgálat számukra ismeretlen helyzetekben való eligazodást. Ha a teológusképzés tudatosan szeretne törekedni a szolgálatra való felkészítésre, akkor kritikusan kell visszakérdeznie elmélet és gyakorlat kölcsönhatására.

/1/ Tartalmaz-e a képzés elegendő referencia-pontot elmélet és gyakorlat között?

/2/ Törekszik-e az elméleti képzés a lelkészi gyakorlat tudás-centrikusságának megtartására, és ezzel együtt a gyakorlat „osztályteremben” való megjelenésének tudatos kommunikációjára?

/3/ Formálja-e a képzés minden eleme a lelkészi identitásra való rátalálást, azt a pasztorális képzelőerőt, ami az adott pillanatban a korábban megszerzett tudást, a megismerés folyamatát és a technikai/szakmai tudást, a know-how-t belátássá, megértéssé, a pasztorális képzelőerő és identitás aha-élményévé változtatja?

Campbell-Reed és Scharen kutatásaik alapján megállapítják, hogy szükség van a gyakorlat tudatos beépítésére az elméleti oktatás folyamatába. Hangsúlyozzák, hogy a gyakorlatból fakadó reflexió nem elégséges csak a kifejezetten gyakorlati képzés során, hanem gyakoribb reflexiót javasolnak a szakirodalom olvasása, a reflektív beszámolók megírása, a beszélgetések és a kritikai visszajelzések területén is a teológiai tudás gyakorlatban való felhasználásának területein. [19] Ennek jó gyakorlata lehet például olyan projekt-alapú tárgyak bevezetése a képzési struktúrába, amelyek az egyház életjelenségei felől, „visszafelé tervezés” útján állítanak össze olyan integrált tananyagot, amelyben az elmélet még osztálytermi körülmények között, de már a gyakorlati megvalósulást szem előtt tartva valósul meg. Lehet ilyen projekt egy nagyünnepen végzett gyakorlat, amelynek homiletikai készülésében biblikus és rendszeres teológiai feladatok is helyet kapnak a klasszikus ezegetikai munkán felül. Már ebben a szakaszban fontos kérdés pl. a teológiai mondanivaló élesben történő begyakorlása gyülekezeti közegben. Ehhez kapcsolódhat hozzá a lelkigondozás és látogatások során szerzett tapasztalat, egy gyülekezet kontextusa, szolgálatok végzése, előre megbeszélte feladatok (bibliaóra, ifjúsági óra, konfirmáció alkalmával az adott ünnep teológiai tartalmának tanítása stb.) megoldása, írásbeli reflexiója és csoportos, szóbeli lehetőség a reflexióra, dialógusra és tapasztalatcserére. Az elméleti tudás közvetlen, gyülekezeti közegben történő „próbája” olyan integratív tanulási folyamatot tesz lehetővé, ami összekapcsolja az osztálytermet és a terepmunkát, a teológia tudományát és a gyakorlati teológiai, megvalósulással kapcsolatos feladatokat.

Az integratív megközelítés lényeges eleme a kontextuális reflexió. Az alapvető teológiai curriculum beágyazódik egy adott helyzetben lévő egyházi és társadalmi kontextusba, amelynek bemutatására, oktatására és reflexiójára maga az elméleti képzés is vállalkozik. Shaw alapján fogalmazhatjuk meg azokat az alapvető reflexiók köröket, amelynek vizsgálata hatással van a curriculumra, és az abban megvalósuló integrációra. [20]

/1/ Az egyházi környezet Isten eljövendő országának olyan területe, amely az aktuális, a reális és az ideális kreatív feszültségében viszi reménység szerint minél előbbre Isten üdvözítő akaratának hirdetését és megvalósulását. Az egyházi környezet lelkisége, szervezeti háttere, vezetettsége, az egyházi szolgálattevők között megvalósuló kollegialitás, a lelké-

---

³ A lelkészi képzelőerő magyar nyelven inkább a pasztorális identitás fogalmával írható le, de fontos „belelátni” a képzelőerőnek azt a jelentéstartományát is, ami szinte már az elhívás pillanatától előrevetíti a szolgálat folyamatában való identitásra találást, a lelkészi identitás kialakulását.

szek számára kidolgozott életpályamodell, a gyülekezeti szituációk, a kreativitás, a missziós elkötelezettség, a társadalmi és diakóniai proaktivitás és még jónéhány faktor befolyásolja azt, miből álljon az a curriculum, amely alapján a jövő lelkészei szolgálatuk végzésére felkészülnek.

- /2/ Az egyházi kontextus már magában hordozza azokat a kihívásokat is, vagy akár buktatókat is, amelyek kritikus felkészülést vagy akár konfliktus-kezelési stratégiák ismeretét is igénylik. Az egyház életének valósága és az egyházat körülvevő világi környezet is bőven hordoz magában olyan helyzeteket, amelyekben lépten-nyomon „vizsgáljuk” az egyház. Teológiai fogalmakkal: a bűn, bűnbánat és bűnbocsánat kegyelmi lehetőségeinek ismeretével és gyakorlatával szükséges felkészíteni az egyháznak jövőbeni szolgálattevőit arra, hogy az evangélium üzenetének aktív kommunikátoraivá váljanak egy kihívásokkal, buktatókkal és kudarc-helyzetekkel jócskán megtűzdelte világban.
- /3/ Az előző pontokban megfogalmazott feladatok alapján logikusan következik az a kérdés, vajon milyen tulajdonságokkal rendelkezik az a vezető, aki ezekben a helyzetekben a keresztény közösségek élén adaptív vezetői tulajdonságokkal felvértezve el tudja látni a keresztény vezető szerepét? A keresztény vezető jelleme, hitmegélése, tudása, szakmai és konfliktus-kezelő képességei többszörösen határozzák meg a közösség életét és a hitben való növekedését. [21] A keresztény közösségvezetésre való felkészítést számos, már szolgálatban álló lelkész hiányolja a képzésből, erről a következőkben bemutatott kérdőív-kutatás is tanúskodik majd.

Elégedettségi kérdőív a hatodéves képzésről

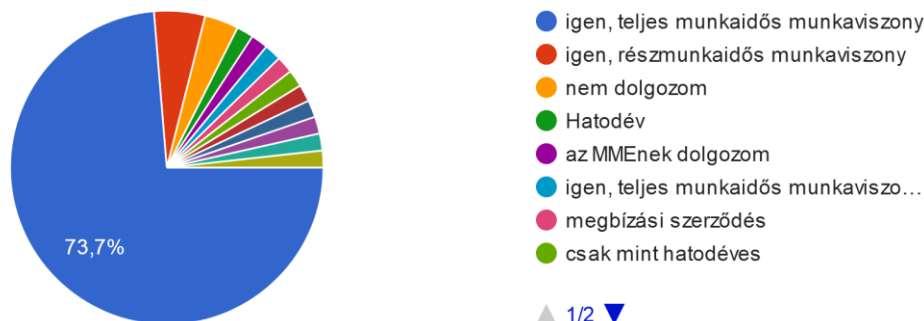
Az Evangélikus Hittudományi Egyetemen a hatodéves képzés 2001-ben került bevezetésre.⁴ [22] A hatodéves gyakorlati képzést érintő Diplomás Pályakövető Rendszer kereteiben végzett kutatás célja ennek a képzési struktúrának a vizsgálata. A végzett hallgatók véleményére kérdezett rá a felmérés a képzés eredményességéről, és az egyetemen folyó elmélet és gyakorlati képzés hasznosságáról, valamint hatékonyságáról. A 29 kérdést tartalmazó kérdőívet 163-an kapták meg és 57-en töltötték ki. A kitöltés anonim módon történt. E tanulmányban az összes kérdés értékelése terjedelem híján nem jelenhet meg, de azok a grafikonok vagy szövegesen megjelenő véleményalkotások igen, amelyek az integrált kompetencia-alapú képzés tematikájához segítséget nyújthatnak.

---

⁴⁴ Szabóné Mátrai Marianna: Gyakorlati felkészítés a lelkészi szolgálatra c. tanulmányában a hatodéves képzés 2001-től való indításáról és a képzésről részletes leírást olvashatunk. [21]

6. Van-e jelenleg munkaviszonya a MEE gyülekezeteiben, intézményeiben?

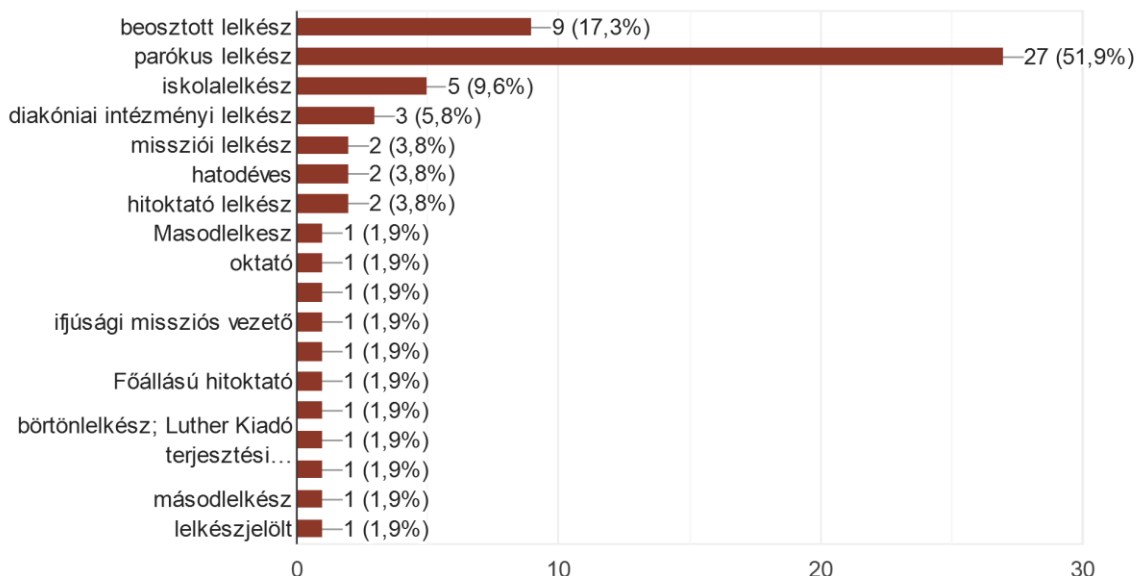
57 válasz

1. ábra: Jelenlegi munkaviszony a Magyarországi Evangélikus Egyházban

7. Mi jelenlegi szolgálati területének, munkakörének megnevezése? Amennyiben több van, kérjük, mindet jelölje be!

52 válasz

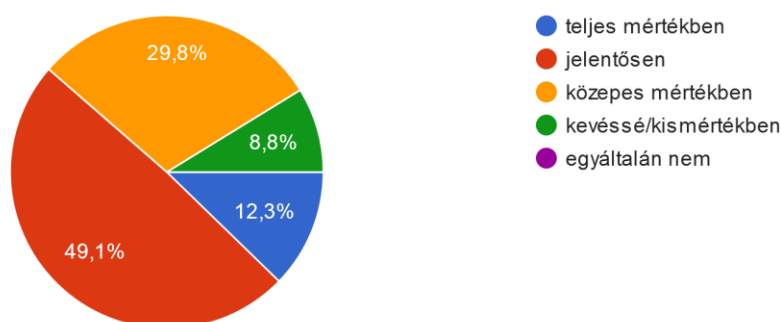
2. ábra: Szolgálati terület megjelölése

A munkaviszonyra és a szolgálati terület megnevezésére vonatkozó kérdések alapján látható, hogy 57 válaszadóból 73,7 %-nak teljes munkaidős munkaviszonya van a Magyarországi Evangélikus Egyházban. A részmunkaidős foglalkoztatásban lévőkkel és az egyház más jellegű alkalmazásban állóival együtt a kérdőívet kitöltők túlnyomó többsége egyházi alkalmazásban áll. Bár a kutatás nem mérte a lemorzsolódást, az mégis mérhető eredmény, hogy a képzést befejezők a Magyarországi Evangélikus Egyház kötelékében maradnak. Jelzik ezt a nagy

arányt a lelkészi státuszok arányai is: 51%-a a kitöltőknek már parókusi (gyülekezet által megválasztott) lelkészi státuszban van, 17% beosztott lelkészi státuszban, és többen a speciális lelkészi szolgálati területek egyikében vagy az egyház kötelékében dolgoznak. A tanulmány szempontjából a visszajelzések a hatodéves képzésre vonatkozóan olyan közegekből érkeztek, ahol megvalósult az értékelhetőségi követelmény a kérdőív kitöltésekor és a válaszok megadásakor.

11. Mennyire elégedett a hatodéves képzés során megvalósuló gyakorlati képzés hatékonyságával?

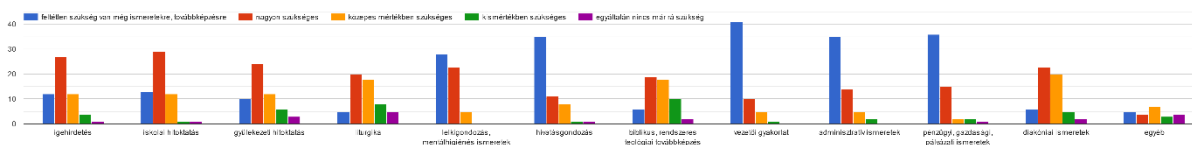
57 válasz

3. ábra: A hatodéves képzésben megvalósuló gyakorlati képzés hatékonysága

A kérdőív 11. kérdése általánosságban kérdez rá a hatodéves gyakorlati képzés hatékonyságára. A következő kérdések specifikus területeket is érintenek majd. Az általános hatékonyságértékelésben a legnagyobb arányt, 49,1%-ot a *jelentősen* válasz kapta, ez együtt a *teljes mértékben* válasszal meghaladja a 60%-ot. Az *egyáltalán nem elégedett*-re nem érkezett válasz, a *kevésbé/kismértékben* válasz 8,8%. A specifikus területekre való rálátás előtt az általános százalékos válaszadásról elmondható, hogy itt jelentős elégedettség mutatkozik a gyakorlati képzés hatékonyságával kapcsolatban, ami pozitívabb képet tükröz a kifejtendő kérdésekre adott válaszok között olvasható véleményeknél. Egy lelkész így összegzi a hatodéves képzés konzultációiról megfogalmazott véleményét a hatodéves képzés tematikus felépítésének hasznosságával kapcsolatban: „A gyakorlati felkészítés nagyon fontos, a lelkészi szolgálat hétköznapijaira való koncentráció. Erősíteni kellene ezeket: konfliktuskezelés (presbitériummal, tisztségviselőkkel...), kazuális szolgálatok, adminisztráció, pályázatok, hittanoktatás szervezése, a kötetlen munkaidő optimális kezelése, család-szolgálat-magánélet kapcsolata.” Egy másik válaszadó a képzés hosszabb periódusban való megvalósítását javasolja, úgy, hogy az már az elméleti képzés során elkezdődjön: „A legfontosabb tanulás az volt, hogy nem elég a 10 hónap gyakorlat! Szerintem már ötödévben kellene valamilyen nagyobb volumenű gyülekezeti gyakorlat.” A hatodéves képzés hatékonysága nem csupán a megvalósuló curriculumtól, de az ún. *null curriculum*tól, a folyamatos felismeréseket generáló tartalomtól is függ: „Sok temetési prédikációt hallgattam. Rövid, érzékeny műfaj. Mentorom viszont pont a temetéseken prédikált úgy, hogy minden egyes alkalommal katarzist élttem át. Szerintem a gyászolók is. 12 év elteltével is emlékszem pár szövegére. A teológián 5 év alatt ehhez elméletben kaptunk viszonylag kevés infót, de a hatodév során megtanultam, ezt hogyan is kell és lehet nagyon jól csinálni a gyakorlatban.”

12. A hatodéves képzés milyen területein lát több gyakorlati oktatásra igényt saját tapasztalatai alapján? Jelölje be, mennyire látja szükségét ezen ismeretek alaposabb elsajátításának, ill. fejlesztésének és továbbképzésének a hatodéves képzés során.

4. ábra: Igényfelmérés gyakorlati képzés szükségességére

A 12. kérdés (A hatodéves képzés milyen területein lát több gyakorlati oktatásra igényt saját tapasztalatai alapján? Jelölje be, mennyire látja szükségét ezen ismeretek alaposabb elsajátításának, ill. fejlesztésének és továbbképzésének a hatodéves képzés során.) a gyakorlati képzés során olyan területekre (igehirdetés, iskolai hitoktatás, gyülekezeti hitoktatás, liturgia, lelkigondozás, mentálhigiénés ismeretek, hivatásgondozás, biblikus, rendszeres teológiai továbbképzés, vezetői gyakorlat, adminisztratív ismeretek, pénzügyi, gazdasági, pályázati ismeretek, diakóniai ismeretek, egyéb) kérdez rá, amelyekben az elméleti képzés után a hallgatók számára hasznos lehetett volna több gyakorlati ismeretet szerezni. A válaszok kiértékeléséhez és az előző kérdéshez is fontos előzetes eredmény a 2018 tavaszán végzett kutatás a már végzett hallgatók körében. A 2018-as kutatás egyik sarokpontja az a vélemény, mely „a válaszadók szerint az EHE-n szerzett elméleti ismeretek jobbak, mint a gyakorlati tapasztalatok, kompetenciák.” [23] A válaszadók 66%-a jónak értékelte az elméleti ismereteket, csak 6% értékelte negatívan. A gyakorlati tapasztalatokat 47% találta kiválónak vagy jónak, viszont 20% negatívan értékelte. [24]

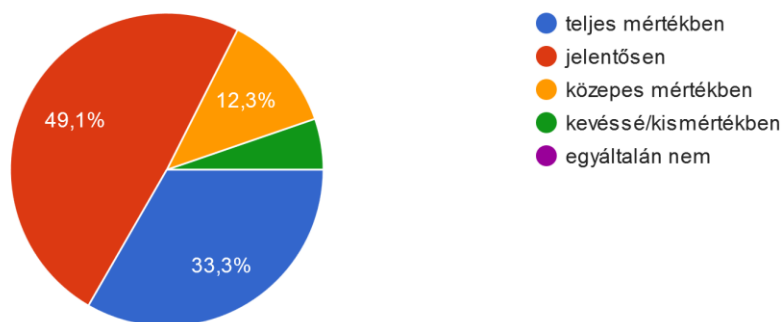
A 2018-as és a jelenlegi 2019-es felmérésben is nagyon hasonló területek jelentkeztek a gyakorlati tapasztalatszerzés terén kifejezett hiányterületként: vezetői gyakorlat, pénzügyi, gazdasági, pályázati ismeretek, adminisztratív ismeretek, hivatásgondozás, lelkigondozás és mentálhigiénés ismeretek. A feltétlenül szükséges ismeretek után nagyon szükségesként jelölték meg a kitöltők a következő területeket is: igehirdetés, iskolai és gyülekezeti hitoktatás, liturgikus ismeretek, biblikus és rendszeres teológiai továbbképzések, diakóniai területek. Az elméleti és szakmai tapasztalatszerzési lehetőségek bővítésének igényére vonatkozó válaszok jeleznek egyfelől új ismeretszerzési igényt olyan praktikus területeken, amelyeket a gyakorlati év curriculumában szükséges hatékonyabban megjeleníteni (vezetőképzés, pénzügyi és pályázati képzés). Másodsorban itt találjuk azokat a kifejezetten gyakorlathoz kapcsolódó területeket (homiletika, liturgia, valláspedagógia, gyülekezetpedagógia, biblikus és rendszeres teológiai ismeretek), amelyek tulajdonképpen szinte egyöntetűen jelzik az elmélethez hozzákapcsolható gyakorlati reflexió és integráció lehetőségét.

A hivatásgondozás kérdésében a diagram is kiugróan jelzi, milyen nagy szükség van a hallgatók lelki kísérésére és a hivatásra való felkészítésükre. Olyan kérdés ez, ami után egyre jobban megfogalmazódik az igény már a végzett hallgatókban is. Így ír erről egy lelkész: „Ne vállaljak addig gyülekezetvezetést, amíg nem tisztázott a saját belső motivációm a gyülekezethez kötődéssel kapcsolatban.” De lelkészek visszaemlékezéseiből kirajzolódik annak a pasztorális látásmódnak és identitásnak is a megszületése, amelyet korábban Bass és Dykstra nyomán definiáltunk. Így született meg egy lelkészben ez az identitás: „A gyülekezeti munka által nagyobb önismeretre tettem szert.” Vagy így: „Meghatározóvá vált számomra a személyes jelenlét a gyülekezeti kontextusban.”

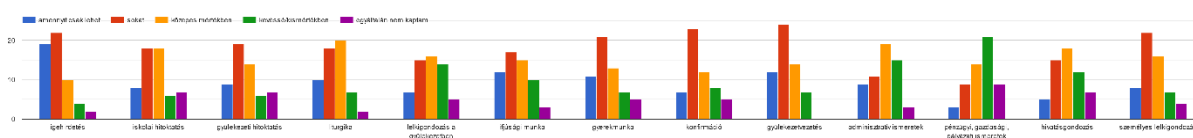
13. Mennyire elégedett az egyetem által kiválasztott mentorok szakmai iránymutatásával?

57 válasz

5. ábra: Elégedettség a mentorok szakmai útmutatásával

14. A lelkészi feladatokat tekintve hogy érzi, mennyi segítséget kapott a hatodéves képzés során az adott területeken?

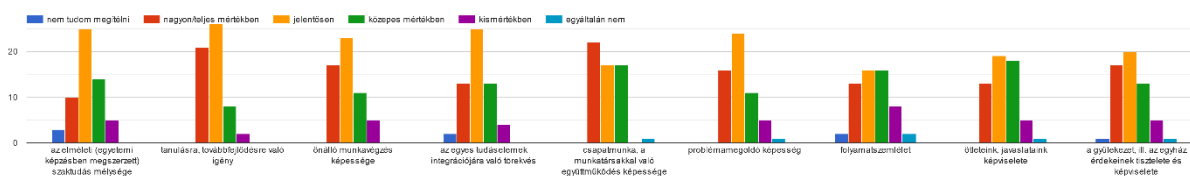
6. ábra: Segítség a lelkészi kompetenciák elsajátítása területén

A 13. és 14. kérdések (14. A lelkészi feladatokat tekintve hogy érzi, mennyi segítséget kapott a hatodéves képzés során az adott területeken?) alapján fontos azt vizsgálni, hogy a hatodéves képzés során a mentorlelkészi feladatkör a tapasztalatszerzésben és a segítségnyújtásban mennyire tud eleget tenni a hallgatók fejlődési igényeinek, különösen is azokon a területeken (igehirdetés, iskolai hitoktatás, gyülekezeti hitoktatás, liturgia, lelkigondozás a gyülekezetben, ifjúsági munka, gyermekmunka, konfirmáció, gyülekezetvezetés, adminisztratív ismeretek, pénzügyi, gazdasági, pályázati ismeretek, hivatásigondozás, személyes lelkigondozás, személyes ügyeim és kérdéseim), ahol a hallgatók megjelölték, ismeretszerzési lehetőségre és további ismeretekre van szükségük. A mentorlelkészek szakmai iránymutatásával 82,4%-a a válaszadóknak teljes mértékben vagy jelentősen elégedett. Azok a területek, ahol magas a kismértékben vagy egyáltalán nem értékelhető segítség a hatodéves képzés során, a következők: lelkigondozás a gyülekezetben, pénzügyi, gazdasági és pályázati ismeretek, iskolai és gyülekezeti hitoktatás, ifjúsági munka, hivatásigondozás. Az előző kérdéssel egybeeső válaszok (lelkigondozás, pénzügyi kérdések, hivatásigondozás stb.) azt mutatják, hogy a képzésből hiányzó ismereteket, ill. területeket az egész egyházi életben is érdemes lenne összehasonlító elemzés alá vetni. Felvethetné ez annak kérdését, hogy a lelkigondozói ismeretek megszerzése és az ehhez szükséges gyakorlati tapasztalatszerzés szakmailag megfelelő arányban állnak-e egymással. A hivatásigondozás kérdése felveti az elhívás teológiai értelmezésének az egész életpályára kiterjedő megjelenését. A pénzügyi ismeretek pedig a lelkészi hivatásban ellátandó feladatok sokszor túlzó megjelenésére is utalhatnak, amikor is olyan kompetenciákra is képessé kell válnia a lelkésznek, amelyek más szakmai területhez tartoznak.⁵ A

⁵ Humoros és sokatmondó az a blog-poszt, amely a lelkészi hivatáshoz kapcsolódó sokféle igényt sorolja fel „divatszakkaként.”

„multitasking” terhét hordozó lelkészek dilemmáját olvashatjuk az egyik lelkész válaszában: „A legnagyobb probléma az, hogy az átlag magyar gyülekezetben a lelkész munkaidejének minimum fele olyan dolgokkal megy el, amiről egyáltalán nem (vagy nagyon keveset) tanulunk. Adminisztráció, NAV, pályázat, hivatali ügyintézés, protokoll rendezvényeken való részvétel, településdinamika, haldokló falvak kísérése, a magányosság elviselése, saját magunkért való kiállás, stb.”

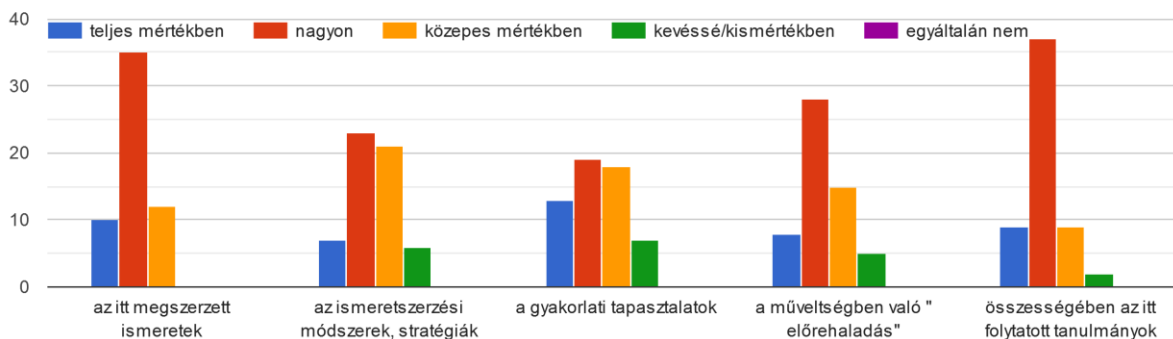
19. Kérjük, értékelje, hogy a képzés mennyire hatékony az alábbi kompetenciaterületek fejlesztésében.

7. ábra: A képzés hatékonysága a kompetencia-területeken

A kompetencia-területek vizsgálatokor (az elméleti <egyetemi képzésben megszerzett> szakudás mélysége, önálló tanulásra, továbbfejlesztésre való igény, önálló munkavégzés képessége, az egyes tudáselemek integrációjára való törekvés, csapatmunka, a munkatársakkal való együttműködés képessége, probléma-megoldó képesség, folyamat-szemlélet, ötleteinek, javaslatainak képviselése, a gyülekezet, ill. egyház érdekeinek tisztelete és képviselése) kimagaslóan pozitív eredmény mutatkozott két területen: a tanulásra és továbbtanulásra való igény és az egyes tudáselemek integrációjára való törekvés esetén. A megjelölt kompetenciaterületek mindegyikén magas volt a megelégedettségi arány, egyedül a folyamatszemplélet-kompetencia mutatott alacsonyabb, 50,9%-os értéket a két felső skálában. Három olyan kompetencia-területet érdemes még megemlíteni, ahol a hatékonyság megítélése erősebben volt negatív: a problémamegoldó képesség, az ötletek és javaslatok képviselése kompetenciája és a gyülekezet, ill. az egyház érdekeinek tisztelete és képviselése 10% körül mozgott az alsó skálákon.

26. Kérjük, jelölje be, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetemen folytatott tanulmányainak egyes részterületei mennyiben...k meg jól szakmai pályáját, munkavégzését.

8. ábra: Az EHE-n folytatott tanulmányok egyes részterületei mennyiben

alapozták meg a szakmai pályát és munkavégzést

A teológiai képzés részterületei – mennyiben alapozzák meg jól a szakmai pályát és munkavégzést -, általános megelégedettséget mutatnak, jellemző a *nagyon* válasz, kimagaslóan az első, a negyedik és az ötödik kérdésekben. A gyakorlati tapasztalatokkal kapcsolatos vélemények aránya a következően alakult: 22.8% *teljes mértékben*, 33.3% *nagyon*, 31.6% *közepes mértékben*, 12.3% *kevés/kismértékben* volt elégedett a gyakorlati képzéssel. Nem számottevően, de itt volt a *kismértékben* való elégedettség a legmagasabb. A szöveges értékelésben a lelkészek közül többen mutattak rá a gyakorlati tapasztalatok szükségességére. Egy lelkész a következőképp fogalmazza meg ennek szükségességét: „*A kompetenciák begyakorlása és elsajátítása. Közös szakmai konzultáció. A lelkészi munka spektrumának áttekinthetőségére és jól strukturálására való törekvés.*” Más így látja: „*Sokkal egyházasabb képzésre lenne szükség az első öt év során is, hogy az elméleti tudás ezerféle módon kapcsolódjon a gyülekezeti valósághoz és a lelkészi szolgálat gyakorlatához. Több gazdasági, adminisztratív ismeret és gyakorlat lenne szükséges.*” Az arányok alapján elmondható, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetemen végzett és egyházi/lelkészi szolgálatban állók elégedettek az egyetemen szerzett ismeretekkel, és összességében az itt folytatott tanulmányokkal. A gyakorlati képzéssel kapcsolatos véleményalkotásban számszerűen és szöveges megfogalmazásban is árnyalt a kialakult kép, amit további kutatásokkal érdemes vizsgálni.

A hatodéves képzés hatékonyságának felméréséről a kérdőív itt tárgyalt kérdései alapján elmondható, hogy évek óta visszatérő hiánytémákat jeleznek vissza lelkészek. Ezek a témák szükséges, hogy elsősorban a hatodéves képzésben jelenjenek meg, de már az elméleti képzés gyakorlati tárgyai tartalmazzák legalább bevezető szintjén ezeket a kérdéseket. Az elméleti képzéshez tartozó gyakorlatok felülvizsgálatára is szükség van annak érdekében, hogy ezek az integratív szemlélet alapján is strukturáltabban tartalmazzanak biblikus, rendszeres teológiai és gyakorlati teológiai feladatokat és tudatosabban adjanak lehetőséget a reflexióra és a csoportos feldolgozásra.

BEFEJEZÉS

A tanulmány két területet kívánt bemutatni: /1/ elmélet és gyakorlat integrációjának lehetőségét és szükségességét a lelkészi szolgálatra való felkészültség hatékonyságának növelése érdekében; /2/ emellett a hatodéves képzésről készített kérdőíves kutatás alapján mutatott rá azokra a gyakorlati területekre, amelyek hiányterületként jelentkeztek az elmúlt évek elméleti és gyakorlati képzései során.

Az integratív szemléletű kompetencia-alapú teológiai oktatás a mai teológiai képzés számára egyszerre tűnik kézenfekvő megoldásnak és újszerű megközelítésnek. Kézenfekvő abból a szempontból, hogy az egyetemi oktatók teológiai előadásaikban és szemináriumi munkájukban informálisan gyakran alkalmazzák az integratív szemléletet. E tanulmányban azonban a kihívás abból a szempontból új, mennyiben tudjuk ezt a megközelítést rendszer szinten alkalmazni, és még szorosabbra fűzni elmélet és gyakorlat kölcsönhatását, hogy azok valódi teológiai célként jelenjenek meg az oktatás folyamatában. Az evangélium hirdetésére kapott elhívás komplex feladat, integrált teológiai megközelítést igényel. Ez az integráció a gyakorlati teológia feladatkörének bővülését jelenti a keresztyén életgyakorlat láthatóbb megjelenítésével. A kompetencia-elsajátítás folyamatában pedig az egész teológiai képzés és benne a gyakorlati teológia feladata a lelkészi hivatáshoz szükséges készségek fejlesztése elmélet és gyakorlat tudatos integrációjával.

A hallgatókat és lelkészeket egyformán megszólító hitvallás így tekinti a helyes arányt és irányt megtaláló integratív szemléletet a teológiai képzés küldetésének: „*Nem teljesítjük küldetésünket, ha a teológiai tudományt visszük a szószékre és nem Isten igéjét, a törvényt és az evangéliumot. De akkor sem, ha úgy akarunk evangéliumot hirdetni, hogy nem vizsgáljuk meg alaposan, hogy evangélium-e az, amit hirdetünk, és ez teológiai munka.*” [25]

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] <https://strategia.lutheran.hu/> (Elérés: 2019. 07. 10.)
- [2] PÁNGYÁNSZKY Ágnes: *Könyvrecenzió. Siba Balázs: Pasztorálteológia. Igazság és Élet.* 13. évf./13. 2019. 599-602. p.
- [3] CAHALAN, Kathleen A.: *Integration in Theological Education* In: *The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology.* Miller-McLemore, Bonnie J. (ed.) A John Wiley & Sons, Ltd, Publication. 2012. 388. p. ISBN 978-1-4443-3082-3.
<https://doi.org/10.1002/9781444345742.ch37>
- [4] PÁNGYÁNSZKY Ágnes: *Aszimmetrikus elköteleződés – Hit és nyilvánosság teológiai kérdésének megközelítése a lelkészképzésben.* In: *Teológia és nyilvánosság. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete.* Szerk. Orosz Gábor Viktor. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest, 2019. 226-238. p. ISBN 978-963-380-155-0
- [5] https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/2019/documents/council_2019_-_report_of_the_general_secretary-en.pdf (Internetes elérés: 2019. 07. 08.)
- [6] GALAMBOS Ádám: *Az elhívás útjai sokfélék.* DPR Füzetek 2. Sorozatszerkesztő: Orosz Gábor Viktor. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2018. 46-49. p. ISBN 978-615-80459-1-9
- [7] SIBA Balázs: *Pasztorálteológia.* L'Harmattan, Budapest, 2018. ISBN 978-963-414-474-8
- [8] SWINTON, J. – MOWAT, H.: *Practical Theology and Qualitative Research.* 5th ed. London, SCM Press, 2013. vi. p. ISBN 978-0-334-02980-9

- [9] SIBA Balázs: *Pasztorálteológia*. L'Harmattan, Budapest, 2018. 99. p. ISBN 978-963-414-474-8
- [10] SWINTON, J. – MOWAT, H.: *Practical Theology and Qualitative Research*. 5th ed. London, SCM Press, 2013. 17. p. ISBN 978-0-334-02980-9
- [11] CAHALAN, Kathleen A.: *Reframing Knowing, Being, and Doing in the Seminary Classroom*. 2011 Blackwell Publishing Ltd. Teaching Theology and Religion, Volume 14, Issue 4, October 2011. 343. p. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9647.2011.00737.x>
- [12] SWINTON, J. – MOWAT, H.: *Practical Theology and Qualitative Research*. 5th ed. London, SCM Press, 2013. 17. p. ISBN 978-0-334-02980-9
- [13] Uo. 25-27. p.
- [14] CAHALAN, Kathleen A.: *Integration in Theological Education* In: The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology. Miller-McLemore, Bonnie J. (ed.) A John Wiley & Sons, Ltd, Publication. 2012. 386. p. ISBN 978-1-4443-3082-3.
- [15] CAHALAN, Kathleen A.: *Reframing Knowing, Being, and Doing in the Seminary Classroom*. 2011 Blackwell Publishing Ltd. Teaching Theology and Religion, Volume 14, Issue 4, October 2011. 347. p.
- [16] CAHALAN, Kathleen A.: *Integration in Theological Education* In: The Wiley-Blackwell Companion to Practical Theology. Miller-McLemore, Bonnie J. (ed.) A John Wiley & Sons, Ltd, Publication. 2012. 387. p. ISBN 978-1-4443-3082-3.
- [17] BASS, Dorothy C. - DYKSTRA, Craig eds. 2008. *For Life Abundant: Practical Theology, Theological Education, and Christian Ministry*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans. 7-8. p. ISBN 978-0-8028-3744-8
- [18] CAMPBELL-REED, Eileen R. – SCHAREN, Christian: *“Holy cow! This stuff is real!” From Imagining Ministry to Pastoral Imagination*. Teaching Theology and Religion. Volume 14, Issue 4, October 2011. 323-342. p. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9647.2011.00736.x>
- [19] Uo. 332. p.
- [20] SHAW, Perry: *Transforming Theological Education. A Practical Handbook for Integrative Learning*. Carlisle, UK: Langham Global Library. 2014. 21-24. p. ISBN-13:9781783689576
- [21] PÁNGYÁNSZKY Ágnes: *A keresztény közösségvezetés egyházban, gyülekezetben, diakóniában*. Lelkipásztor 2018/12, Luther Kiadó, Budapest 2018. 455-462. p.
- [22] SZABÓNÉ MÁTRAI Marianna: *Gyakorlati felkészítés a lelkeszi szolgálatra*. In: Teológia és oktatás. szerk. Szabó Lajos. Luther Kiadó, Budapest 2015. 205-217. p. ISBN 978-963-9979-29-1
- [23] LUKÁCS Máté András: *2018. tavaszi kutatás a végzett hallgatók körében. Diplomás pályakövető rendszer*. In: Hatékonyságnövelés és igényteremtés. Diplomás Pályakövető Rendszer az Evangélikus Hittudományi Egyetemen. DPR füzetek 2. Szerk. Orosz Gábor Viktor. Evangélikus Hittudományi Egyetem, Budapest, 2018. 15. p. ISBN 978-615-80459-1-9
- [24] Uo. 15. p.
- [25] REUSS András: *Önképzés – dacolni a lehetetlennel*. Lelkipásztor (90) 2015/8-9, 292-295.

<https://doi.org/10.36007/3327.2019.103-114>

A REFORMÁTUS ISKOLAÜGYBEN TAPASZTALT SÉRELMEK A TRIANON UTÁNI CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Attila PETHEŐ¹

ABSTRACT

The purpose of my study is to highlight the grievances suffered by the Reformed Hungarian community after Trianon. Dealing with the topic of teachers being adversely affected is of utmost importance. So far, work on this topic has not been published.

Most of the officials, state employees and intellectuals were subject to similar treatment as Reformed Teachers. The Czechoslovak government aimed to deprive the Hungarian community living in Czechoslovakia of its intellectuals. This change would have greatly transformed the intellectual approach, and the already weakened group of citizens would have narrowed even more. I find it worthwhile to highlight in this study those individual struggles without which there would be no Hungarians in Slovakia today. I want to emphasize the important role of Reformed intellectuals, who were in touch with everyday people, in keeping our schools.

KEYWORDS: Reformed Church, Hungarians in Slovakia, detriment, grievance, Reformed Teachers, Hungarian community in Czechoslovakia

BEVEZETŐ

A Trianonban Csehszlovákiához csatolt Felvidék korábban sosem élt önálló állami életet, gazdaságilag és szellemileg is Budapesthez kötődött. A korábbi észak-magyarországi területek és a magyar Alföld gazdasági tekintetben erősen egymásra voltak utalva. Itt mindvégig szűk maradt a felső vagyonos és szellemileg képzett, politizáló társadalmi réteg. A tisztviselők, állami alkalmazottak, értelmiségiek zöme nem kapta meg a csehszlovák állampolgárságot. A kiutasítottak, illetve elmenekülők száma 102 ezer főre tehető 1920 végéig. A szlovákiai magyar középosztályt hatalmas csapás érte ezzel. Ezt az elveszett értelmiségi és tisztviselői kart munkásokból és parasztokból tudták csak pótolni. Ez a változás nagyban átalakította az értelmiségi szemléletet, szűkült a polgárság köre és megváltozott a vélemény a világról és a társadalmi szükségletekről is egyaránt. A többségben levő katolikusság püspökeinek többsége Magyarországra távozott. A három református egyházmegye magyar többsége is sok helyütt vezető nélkül maradt. A békekonferencia főhatalmai az új államok rendszerének szerves részeként tekintettek a kisebbségvédelemre, de a kisebbségi jogok nemzetközi garanciája nem szorítkozott a minden téren megvalósítandó állampolgári egyenlőségre.²

A felekezeti megoszlás kérdése Csehszlovákia szlovákiai részében egyértelmű volt, hiszen a teljes lakosság jórészt teljes egészében valamely egyház tagjának vallotta magát. Szlovákiában a római és görög katolikusok összesített aránya 77,4%-ot tett ki, míg a meghatározó felekezetek között a református egyház tagjai részaránya 4,8% volt. Az 1921-es népszámlálás szerint a szlovákiai magyarság körében a római katolikusok aránya 70,3% (450 ezer fő, míg a reformátusok adatait ez az adatgyűjtés evangélikus gyűjtőkategória alá veszi, így csupán any-

---

¹ Petheő Attila, Selye János Egyetem, petheoa@uj.ssk

² Galántai József: Háború és békekötés. IKVA, Bp.1992., 133.p.

nyit tudunk, hogy a szlovákiai magyarok 24,2% tartozott ebbe a gyűjtőkategóriába. Az 1930-as census alapján viszont arra következtethetünk, hogy a magyar evangélikusok zöme református, illetve a református egyház túlsúlyban magyar. Az 1930-as adatok szerint a reformátusok egyházhoz tartozók száma meghaladta a 126 ezer főt, azaz a szlovákiai magyar reformátusok arány 21,4% a nemzetrésztől körében. Sajnálatos módon a köztársaság egész területén csupán 1950-ben végezték a következő népszámlálást, azokban az időkben, amikor a kommunista hatalomátvétel után az egyházak mozgástere csökkent.³

Oktatásügy Trianon után

Ami az iskolaügyet illeti, a csehszlovák államhatalom fontos feladatának tartotta a magyar nyelvű oktatás visszafejlesztését, a felsőfokú oktatás terén pedig a teljes leépítést. Az 1919. április 3-án elfogadott 189/1919.sz.törvény adott alapot a kisebbségi iskolák szervezéséhez és fenntartásához. A nyelvtörvény részét alkotta az 1920. február 29-én elfogadott alkotmány. Az alap nyelvtörvény 5.§-a az iskolák tanítási nyelvét foglalkozott: a nemzetiségi kisebbségek számára szervezett iskolákban az ő nyelvükön tanítanak, és kulturális intézményeik igazgatási nyelve is ugyanaz. Az elemi, a polgári és magániskolákra az 1919.április 3-i törvény volt irányadó, ez háromévi átlagban legalább 40 iskolakötelest írt elő az elemi iskolák, 400-at a polgári iskolák szervezésénél. Az oktatás pedig azon a nyelven folyik, amilyen anyanyelvű tanulókról van szó. A törvény a polgári iskolák esetében nem kötötte meg a művelődésügyi miniszter kezét. A törvényhez szükséges végrehajtási rendeletet sosem adták ki, ami ártott a magyarságnak. A középiskolákra és tanítóképzőkre az 1923.június 8-i törvény vonatkozott.⁴ E törvény azonban sosem lépett életbe, hiszen Szlovákiában külön rendeletnek kellett volna intézkednie az életbelépésről. Ez pedig nagyban ártott a magyarságnak. Ez azt jelenti, hogy a tárgyalt területen tulajdonképpen egyedülként a Csehszlovák Köztársaság Alkotmánya lehetett volna számunkra mérvadó, hiszen ez biztosíthatta volna a törvény előtti egyenlőséget.

A tankötelezettség Csehszlovákiában 6-tól 12 éves korig tartott, így az elemi iskolák hat évesek voltak. A népiskolák fenntartója lehetett az állam, a községek, a felekezetek, intézmények, társaságok és magánszemélyek is. Szlovákiában csupán 1922-ben, a kis iskolatörvényben mondták ki a nyolcéves általános tankötelezettséget. Az 1921/22-es tanévben a magyarságnak 845 elemi iskolája működött (ebből 727 Szlovákiában, 118 Kárpátalján). Ezekben az intézményekben 119730 diák tanult. Ezzel szemben az 1925/26-os tanévben a 705 szlovákiai és a 101 kárpátaljai elemi iskolában 91627 tanult, viszont a szlovák-magyar tanítási nyelvű iskolák száma majdnem megnégyszereződött (8-ról 28-ra). A népiskolák felsőbb fokozatát a polgári iskolák jelentették. Polgári iskolába a tanuló az elemi iskola negyedik osztályának elvégzése után iratkozhatott be. Az 1921/22-es tanévben 19 magyar tannyelvű népiskola működött (Pozsony, Érsekújvár, Komárom, Ipolyság, Léva, Losonc, Rozsnyó, Kassa és a Beregszász városaiiban). Ezeket mindösszesen 4087 tanuló látogatta. Az 1925/26-os tanévben a felvidéki 18 iskola megmaradt, de csupán 2485 tanuló látogatta azokat.⁵

Az új országban a középiskolák helyzete még kedvezőtlenebb volt. Az 1918/19-es tanévben még 31 magyar tannyelvű középiskola (28 szlovákiai és 2 kárpátaljai), míg 12 magyar tanítóképző (8 szlovákiai és 3 kárpátaljai) működött az országban. Ez a szám a már az 1919/20-as tanévben drasztikusan csökkent, hiszen Szlovákiában 13, míg Kárpátalján 3 tartotta meg tanítási nyelvét. A magyar tanítóképzőkből csak egy maradhatott. Az állami iskolák tantestületei többnyire egyhangúan kijelentették, hogy nem hajlandók a csehszlovák állam

---

³ Gyurgyík László: A (cseh)szlovákiai magyarság felekezeti megoszlásának alakulása 1921-2011 között. In.: Tömösközi Ferenc (szerk.): Hit és közösség szolgálatában. SJE RTK, 2018, ISBN 978-80-8122-273-3, 30.p.

⁴ Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918-1975., Bp., Magvető, 1977., 52.p.

⁵ Popély Gyula: Felvidék 1918-1928. Első évtized csehszlovák uralom alatt, Kárpátia Stúdió, Bp. 2014., 190.p.

szolgálatába állni. A pedagógusok egy része Magyarországra távozott, másik része munka nélkül maradt. Az 1920/21-es tanévben már csupán hét önálló magyar középiskola működött a Felvidéken, mindösszesen 5576 diák látogatta. Külön szót érdemel a Felvidéken található szakiskola is, hiszen a húszas évek elején már csupán a munkácsi iskola volt teljesen magyar nyelvű, amíg több intézménynek volt magyar tagozata. Az alacsonyabb fokú gazdasági szakiskolák közül pedig csupán a komáromi kétéves gazdasági iskola működött magyarul. 1921-1926 között 5,3%-kal csökkent a magyar polgári iskolák száma akkor, amikor az egész országban ezeknek a száma 12,4%-kal gyarapodott. A cseh és szlovák polgári és középiskolai tanulók száma több, mint ötvenszeresét tette ki a magyar nyelvű polgári és középiskolákban tanuló magyarok számának, holott az 1921-es népszámlálási adatok szerint a csehszlovák lakosság a magyar nemzetiség létszámának a kilencszerese volt. 1918 után megszűnt a lévai, roznyói és ungvári magyar gimnázium. Az állam közoktatásügyi politikáját jól jellemezte, hogy a tanügyi igazgatásban, a minisztériumtól a járási tanfelügyelőségekig, nem kapott helyet magyar nemzetiségű pedagógus. Egyetlen magyar állami gimnázium élén sem állt magyar igazgató. A magyar elemi iskolákban, gimnáziumokban, szakiskolákban, tanítóképzőkben működő tanárok egy része nem volt magyar. A magyar tanerők, a tudatos politika következményeképpen szlovák-és kárpátukrán iskolákhoz kaptak beosztást. A magyarságnak 31%-kal volt kevesebb iskolája, amennyi a hivatalos népszámlálási adatok szerint megillette volna.⁶

A felsőfokú oktatásban következett be a legnagyobb takarítás. Az új hatalom letéteményesei közül Vavro Srobár jelentette ki először 1919-ben, hogy semmi szükség sem lesz az új országban magyar nyelvű felsőoktatásra. A felszámolt magyar tannyelvű Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem helyére az 1919. november 11-én kibocsátott 595/1919. sz. kormányrendelet értelmében az új pozsonyi egyetem neve Univerzita Komenského. Az itteni jogi kar 1921 júliusi hatállyal való megnyitása törölte véglegesen az Erzsébet Tudományegyetemet az intézmények sorából. Érdekes tény, hogy az 1922/22-es tanévben a csehszlovák egyetemekre 897 magyar nemzetiségű hallgató iratkozott be, akik közül 686 a prágai és brünni német tannyelvű egyetemeken tanult. A húszas évek közepén a 779 magyar anyanyelvű egyetemi és főiskolai hallgatóból még mindig 538 iratkozott német intézménybe.⁷

A református egyház és az állam kapcsolata

Trianon után a csehszlovákiai magyar reformátusság elesett hagyományos oktatási központjaitól, de az egyház szervezetéből is kiszakadtak. 492 református gyülekezet és 3237 rendszerezett lelkészi állás került évszázados történelmi beágyazódottságából az új államalakulatként létrehozott Csehszlovákiához. A 223.168 református lélek, 449 magyar, 12 vegyes és 31 szlovák nyelvű gyülekezetben élte életét. A békediktátum három református egyházkerületet érintett: a dunántúlit nyugaton, a tiszáninnenit középen és a tiszántúlit keleten.⁸

A csehszlovák állam már 1919 szeptemberében hivatalosan felvette a kapcsolatot a református egyházzal. Stunda István (Štefan Štunda) minisztériumi titkár, később kormánytanácsos, szeptember 8-án, Kassán felkereste Révész Kálmán püspököt a szlovenskoí tejhatalmú miniszter megbízásából. Elmondta, hogy a csehszlovák állam elismeri a református egyház autonómiáját, elismeri az egyház hivatalban lévő vezetőit, elismeri az egyház magyar nyelvű mivoltát és kész továbbra is folyósítani a Magyarországtól kapott állami segélyeket, de feltétlenül elvárja, hogy a megszállt területek reformátussága önálló egy egyházzá szervezkedjen, vagyis hozzák létre a szlovenskoí református egyházat és a lelkészek tegyenek hűségesküt a

---

⁶ Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918-1975., Bp., Magvető, 1977., 61.p.

⁷ Popély Gyula: Felvidék 1918-1928. Első évtized csehszlovák uralom alatt, Kárpátia Stúdió, Bp. 2014., 199.p.

⁸ Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Komárom, 2015, 17.p.

csehszlovák államnak.⁹ Folyamatos egyeztetését a minisztériummal nyomon követhetjük a püspökkel való levelezéséből is, mikor arról ír, hogy a miniszter nem hajlandó a megyei eljárókat megszólítani a hűségeskü ügyében. A levélből érezhető, hogy az állam arra próbálja nyomni a református egyházat, hogy saját maga kérje a hűségeskü letételének lehetőségét. 1920 novemberében kelt levelében arra próbálja rábírní a püspököt, hogy kérjen a minisztériumtól hivatalnokot, akinek átadhatják az esküket.¹⁰ Néhány hónapra rá már a lelkészi kar teljes névsorát kéri esperességekre szétbontva, hogy az államsegélyt postázhassák nekik.¹¹ Természetesen a legjobb szándékkal közvetít Stunda a miniszter és a püspök között, ami abból is látszik, hogy a miniszteri audienciát, melyet a hűségeskü ügyében szervezett, illedelmes levélben mondja le pár nappal a látogatás előtt betegsége hivatkozva.¹² Ezután javasolja Stunda Czinke Istvánnak, hogy a kieszközölt május 21-i látogatás után, melyről május 12-én tájékoztatta a püspököt, menjenek küldöttségbe Prágába a kultuszminiszterhez és a pénzügyminiszterhez is. Azoknak pedig egy memorandumot küldjenek általa az államsegélyek ügyében.¹³

Érdeemes egy pillanatra elidőznünk az új hatalom végrehajtójaként fellépő Stunda István személyénél, aki korábban tehetségének és jó előmenetelének köszönhetően, a sárospataki gimnázium elvégzése után Révész Kálmán püspök titkára lett. A Sárospataki Református Lapok egyik számában még Bázélből ír kritikus sorokat és magáról, mint magyar protestantizmus hívéről szól: „Csupán a zürichi gyűlésen történetekre szorítkozom s ezzel kapcsolatosan arra, ami ránk, magyar protestánsokra tartozik legelső sorban. ... Mégis minden töllem telhetőt felhoztam és igazoltam a magyar protestantizmust.”¹⁴ 1920. júliusi püspöki beszámolójában, a már Miskolcra menekített püspöki hivatal vezető, Kassán maradó Révész Kálmán püspök jelzi, hogy május 1-én Stundát a pozsonyi minisztérium indítványára az Ung megyei tót nyelvű egyházak lelkészeihez megválasztották Stunda István miskolci segédlelkészt, az evangélikus vallású minisztériumi előadó mellé a református ügyek titkárának. Stunda segédlelkész, mint illetékes püspökétől, kért engedélyt Révész től az állás elfoglalására, aki ezt abban a reményben adta meg neki, hogy Stunda, mint miniszteri titkár, református egyháznak nagy szolgálatokat tehet. A püspöki jelentésben Révész azt vallja, hogy „s ehhez még csak annyit kell általánosságban mondanom, hogy Stunda úr a hozzá kötött reményeknek minden tekintetben becsülettel megfelelt.”¹⁵ 1920. novemberében kelt, Czinke Istvánnak írt levelében Stunda magáról, mint a kormány és a református egyház közti közvetítőről ír.¹⁶

1920-ban megalakították Komáromban a Dunáninneni, míg Kassán a Tiszáninneni, majd 1923-ban a Kárpátaljai egyházkerületet. Belőlük állt a Csehszlovákiai Református Egyetemes Egyház. A két világháború közötti három csehszlovákiai magyar református egyházkerület közül a Tiszáninneni volt a legnagyobb, majd a Dunáninneni Egyházkerület és a Kárpátaljai Egyházkerület következett. A Tiszáninneni Egyházkerület élén a bécsi döntésig

---

⁹ Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Komárom, 2015, 22.p.

¹⁰ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 173.

¹¹ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 2. doboz, 589.

Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai ¹² Fond: I.2., 1920-28, 2. doboz, 686.

¹³ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 2. doboz, 682.

¹⁴ Sárospataki Református Lapok, 1919. május 19-26., 106.p.

¹⁵ Sárospataki Református Lapok, 1921.III.10., XVI.évf., 2.szám, 10.p.

¹⁶ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 180-182.

Pálóczi Cinke István (1921-1929), Péter Mihály (1929-1932), Idrányi Barna (1932-1933) püspök állt, majd a korszak végéig Magda Sándor követte őket. A Dunáninneri Egyházkerületet Balogh Elemér vezette 1938 eleji haláláig, majd őt Sörös Béla követte a püspöki székben. A Kárpátalji Egyházkerületet 1923-as megalakulásától Bertók Béla püspök vezette.¹⁷

A vezetők már 1920-ban memorandumot intéztek az államfőhöz, melyben a teológiai főiskola mielőbbi felállításának szükségességét fogalmazták meg. A Memorandumnak több változata is volt. Az első, már hiteles példányok 1920. szeptember 8-i dátummal vannak aláírva. Az aláírók a tiszáninneri kerület elnökei: Pálóczi Cinke István püspök és Lukács Géza főgondnok. Március 31-én meg is érkezett a pozsonyi minisztérium válasza a Memorandumra, melyben leírják, hogy a lelkészképzés kérdésében a minisztérium fenntartja korábbi álláspontját, hogy Csehszlovákiában csak az lehet lelkész, aki az ország területén végezte el a VIII gimnáziumi osztályt és érettségizett.¹⁸ A református tanítók honossági és végzettségük elismerése körüli áldatlan helyzetre leginkább a Református Egyház Egyetemes Konventje nevében 1922. májusában Cinke István és Lukács Géza által aláírt memorandum mutat rá. Ebben a levélben a kormánytól az 1920. április 9-én kelt 236-os alkotmánytörvény 1§.4.pontjának kiterjesztését kéri a református lelkészekre és tanítókra. Azaz, a hivatalnokokhoz hasonlóan róluk is mondják ki, hogy ha a Csehszlovák Köztársaság területén valós állást töltenek be, minden egyéb feltétel nélkül tekintsék őket az ország állampolgárának.¹⁹ A fent hivatkozott törvény szerint tartózkodási hellyel az bír, aki közterheket visel. Ez alá viszont nem tartoznak sem a tanítók, sem a lelkészek, hiszen vagyonuk nincs, illetve sokukat néhány év után új helyre helyezik szolgálatba. A módosítással, az állami hivatalnokokkal kerültek volna egy szintre a református lelkészek és tanítók, hiszen az esetükben az állampolgárság létét nem kötik tartózkodási helyhez.

Református iskolaügyi sérelmek

Valószínű sok Jeszenszky Lenke losonci tanítónő esetéhez hasonló volt, hiszen a teljhatalmú miniszter kormánybiztosa formanyomtatványon közli 1919.májusában (egy esztendővel a békediktátum ratifikálása előtt) az érintettel, hogy a tanfelügyelő jelentése szerint nem bírja annyira a szlovák nyelvet, hogy szlovák iskolában tanítson, ezért állásából elbocsájtják, az illetményét folyó év júliusáig folyósítják. A szlovák nyelvű levélben a panaszaival a magyar állam szerveihez utalják a tanítónőt, de fellebbezésével a minisztériumhoz fordulhat.²⁰ A losonci református egyháztanács válaszában igyekezett eloszlatni a tévedéseket, miszerint az oktatási intézményük sosem volt szlovák nyelven oktató intézmény, illetve, hogy szlovák anyanyelvű diákjuk sem volt az elmúlt évtizedekben. Sérelmezik, hogy az állam beleszól az egyház autonómiájába is, hiszen beleszólási lehetősége az egyházon keresztül van módja az állami szerveknek. Az egyház választotta Jeszenszky Lenkéhez, aki született losonci, ahogy Losonc is magyar város, az egyház ragaszkodik.²¹ A tanfelügyelő második, kézzel írott leve-

---

¹⁷ Filep Tamás Gusztáv: Péter Mihály és a szlovenszkói és ruszinszkói református egyház három nagy kérdése. In.: Tömösközi Ferenc (szerk.): Hit és közösség szolgálatában. SJE RTK, 2018, ISBN 978-80-8122-273-3, 73.p.

¹⁸ Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Komárom, 2015, 40.p.

¹⁹Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 711.

²⁰Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 7.

²¹ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 8.

lében közli a losonci református iskola igazgatóságával, hogy a megüresedett tanítói állás pályázatát a túrócszentmártoni Národni Noviniban, vagy a Novohradská Strazban hirdessék.²² Pauzl Emma losonci tanítónőnek 1920. november végén tiltják meg a további tanítást, mert nem tett hűségesküt.²³ 1922-ben Lábos Zoltán tanítónak tiltják meg a tanítást a hubovái református elemi iskolában, mert nem csehszlovák állampolgár.²⁴ Ugyanezen okból Kömley László tanítónak 15 évnyi nagysallói tanítóskodás után veszik el a kenyerét.²⁵ Szalay Pál marcelházi tanítót felmentették állásából csehszlovák állampolgársága nemlétére hivatkozva, kiállított illetékességi bizonyítványát megsemmisítették. 1921-ben a Skolsky Referát elfogadta illetőségi bizonyítványát és a fizetését kiutalták. Ennek ellenére folyamodott a Csehszlovák állampolgárságért, illetve a tanítói oklevelét nosztrifikálták miután Pozsonyban különbözeti vizsgát tett.²⁶ A tanfelügyelőségnek írt levele érdekessége, hogy egyik mondatában összeomlástól ír, míg a másik mondatában a magyarul leírt csehszlovákia szót szlovák írásmóddal írja, illetve a helységneveket is szlovákul használja. Szalay 93 gyermeket tanított eredményesen a településen. Munkájával és a honosításért tett lépéseivel olyannyira elégedettek voltak, hogy még a komáromi tanfelügyelő is levelet írt fizetése folyósítása érdekében. A helyi lelkész püspöknek írott levelében arról ír, hogy a kántortanító elvesztése a tanárhiány miatt a 600 fős gyülekezetben nagy gondot okozna. Amennyiben a tanítót elvesztik – jelzi a püspöknek írott levelében Nehézy Károly lelkész – az iskolát kénytelen lesz az államnak átadni, hiszen úgy biztosan kapnak tanítót.²⁷ Hasonlóan járt el a hatóság Réthy Gyula tanítóval, aki a Réte-Boldogfa egyházközségben működött mindenki megelégedésére 1911-től, de 1921-ben magyar állampolgárságára hivatkozva kiutasították őt. Hiába ismerte őt el Réte község helyi illetőségűnek, hiába viselte a közterheket és folyamodott állampolgárságért, hiába tette le a nosztrifikációs vizsgát és a hűségesküt, a miniszter a hozzá érkező falusi küldöttség kérése ellenére 1923 májusában megerősítette döntését.²⁸ Ebben az évben küldte meg az egyház az állampolgárságot kérő református tanítók névsorát a minisztériumnak. A listán több, mint 200 tanító neve szerepel.²⁹ Olyan esetre is volt példa, Réty Lajos garamvezekényi tanító esetében, mikor a hivatalnok bizalmasan a végzésre írta, természetesen aláírás nélkül, hogy abban az esetben, ha a honossági kérvényét még nem adta be a tanító, kérhetik a tanító folytatólagos működését, amíg az állampolgárságot meg nem kapja.³⁰

Még 1923-ban is sérelmek érik a tanítókat a honosítási kérelmek miatt. Bodroszentesen Móricz Árpád tanítót tiltotta el a nagykaposi tanfelügyelő, illetősége nem volt rendben. Az ügyről a felettes egyházi hatóságot nem értesítették.³¹ Madaron Gabay Olga Irént, Zsigárdon

²²Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 12.

²³Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 259.

²⁴Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 210.

²⁵Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 403.

²⁶Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 589.

²⁷Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 592.

²⁸Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz, 5.

²⁹Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 221.

³⁰Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 330.

³¹Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz, 373.

Papp Etelt. A tanítók közül a a nagysallói, farnadi, nagyodi tanítók és a lévai óvónő vannak állásukból felfüggesztve. Hontfüzesgyarmaton Akúcs Árpád tanítót választották meg, aki Sárospatakon végzett, de működését az iskolai referátus betiltotta, majd később ideiglenesen engedélyezte. Ágón, a Pápán végzett Szűcs Árpád helyettes tanítását betiltották. Losoncon, a Pápán végzett Baka Irma alkalmazása ellen nem emeltek kifogást. Érsekkétyen Sárközi Editet választották tanítónőnek, de az államsegélyt nem folyósítják.³² Az állam részéről folyamatos jogfosztásokról érkeznek a hírek ezekben az időkben. A szlovák nyelv tanításának elrendelése az egyházi hatóság mellőzésével az iskolaszékek és tanítók kötelességévé tétetett, pedig a református iskolák, egyház semmiféle államsegélyt nem kaptak, sőt egyes tanítók részére az államsegélyt nem folyósították. Általános panasz volt a tankönyvekre is, mely állami kiadványok sem pedagógiai, sem történelmi szempontból nem voltak megfelelők, mert sértették magyarságunkat. A tanfelügyelő azonban Bars Megyében elrendelte, hogy csak az állami tankönyvek használhatók. Az esperes helyettes erről levélben felháborodva tájékoztatta a püspök helyettesét, hogy a tanfelügyelet fenyegetésekkel bírja rá a református tanítókat, hogy az állami kiadó által kiadott (vagy még ki sem adott), magyar nyelven írott tankönyveket használják. Az egyházi törvények és a tanfelügyelőség között egyensúlyozó tanítók az egyházi hatóság fegyelmeje és az államsegély megvonása között álltak.³³ A tankönyveket az egyházmegyei közgyűlés be nem tilthatta, de azok átvizsgálását megkezdte. Az állami és egyházi kiadványokat vegyesen használták. Az iskolákban 1921-től elrendelték a csehszlovák állami címer, zászló és Masaryk képének egyházi pénzen való beszerzését. Az iskolákat teljesen ki akarták kapcsolni az egyház jogköréből. A szlovák nyelv oktatását a magyar nyelv óraszámával azonos óraszámában tették kötelezővé.³⁴ Losoncon arra is volt példa 1921 őszén, hogy rendeletben utasította a Tanfelügyelőség a rendőrséget, hogy igyekezzenek megakadályozni a tanköteles gyermekek politikai rendezvényeken való részvételét.³⁵

Nagyon pontosan megküldték 1921 februárjában az illetékes egyházi szervezeteknek, hogy mi a lévai Tanfelügyelőség elvárása a református iskolákkal szemben. Elrendelték, hogy: az évisméltők mely könyvből tanuljanak, mely lapokat rendeljék meg az iskolák, elrendelték, hogy a szlovák nyelv tanítása az 1922-es tanévtől mindenütt kötelező lesz, legyen az iskolának hivatalos pecsétnyomója, legyen kifüggesztve a csehszlovák zászló és az elnök portréja, minden tanító köteles külön vizsgát tenni csehszlovák nyelvből-és irodalomból, a saint-germaini béke szerint Ausztria és Magyarország köteles visszaadni a csehszlovákoktól eltulajdonított pénzt és tárgyakat, melyekről a kimutatást kéri, kimondja, hogy az 1921 januárja után szerzett külföldi oklevelek Csehszlovákiában nem érvényesek és nosztrifikálva nem lesznek.³⁶

A református iskolák részére a Skolsky Referát, illetve a tanfelügyelőség részéről egy Vestník című szlovák és német nyelven szerkesztett iskolai lap megrendelését tették kötelezővé. Hiába kérte fel 1922.évi 6. határozatában az Egyetemes Konvent losonci gyűlése a teljes hatalmú minisztert arra, hogy a magyar tanítók művelődéséhez anyanyelvükön írott lapot

---

³² A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akúcs Lajos, Léva 1925, 109.p.

³³ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 152.

³⁴ A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akúcs Lajos, Léva 1925., 24.p.

³⁵ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 255.

³⁶ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 2. doboz, 266-267.

küldjön, ez nem került meghallgatásra.³⁷ Ahol nem rendelték meg az iskolaszékek, vagy az egyházak, vagy a már megküldött lapot visszaküldték, ott a tanfelügyelő a tanítótól az államsegélyt elvonatták, sőt a nagyódi lelkész ellen a fegyelmi vizsgálat elrendelését is kérte, mert nem az iskolaszék, hanem saját maga intézkedett nevezett lap visszaküldésére nézve. Nagy port kavart az érsekkéyi tanítónő Kósik Ilona ügye, aki ellen a tanfelügyelő szintén vizsgálatot rendelt el, mert március hónapban Érsekkétyen léte alkalmával a tanítónő iskolájában kifüggesztve találta a magyar címert és a magyar Himnuszt és a fizetését beszüntette. A Skolsky Referát utasítására fegyelmi vizsgálatot rendeltek el, de azt nem tartották meg. A párkányi főszolgabíró október 3-án a tanítónőt Érsekkétyről karhatalommal eltávolította, mindenével Párkányba vitte s onnét a Dunán át Magyarországra szállította. A tanítónő húsz éve tanított az iskolában.³⁸ Természetesen az ügyben fellebbezett az egyház, de a fellebbezést azzal utasították vissza az Iskolaügyi és Művelődési Minisztériumból, hogy Kósik Ilona viselkedése állami szempontból nem megfelelő, illetve nem is csehszlovák állampolgár.³⁹ Tóth István lévai tanítót, mert 1921. október 6-án a templomban a himnuszt énekelte és orgonával kísérte, a kormány az állásából felfüggesztette, fizetését leállította és fegyelmi eljárást indított ellene. A kántortanító egyébként a politikai helyzet miatt nem is énekelte a könyörgés alkalmával a himnuszt, de a gyülekezet tagjai hangos szóval rontottak rá, hogy legalább orgonán kísérje a nemzeti imádságot. Az egyházmegyei közgyűlésnek írt levelének szépsége, hogy elsősorban arra kérte a testületet, hogy járjanak közben annak érdekében, hogy: „a magyar himnuszt, mint templomi ének a református gyülekezetek és énekvezérek által szabadon használtassék”. Csúpan másodízben kérte, hogy szorgalmazzák saját állásába való visszahelyezését.⁴⁰ Szintén Tóth István panaszolta, hogy 1922.január 31-én iskolájában megjelent a helyi, majd a pozsonyi tanfelügyelő, s mivel nem volt kifüggesztve az elnök képe és a diákok feleletei nem elégtették ki, az iskolai referátus kényszerítette, hogy önmaga kérje nyugdíjaztatását. Ruszkay István csízi tanító ügyét az államügyészség a Gömöri Református Egyházmegye egyházmegyei bírósága elé utalta, akik felmentették őt. Szerint 1922-ben a tanítónak az volt a bűne, hogy egyéb egyházi énekek mellett a magyar himnuszt is elénekelte a gyerekekkel. A tanfelügyelet az 1907. évi XXVII.tc. 22§4. pontját hozta fel, mint államellenes cselekedetet a vád megerősítéseként.⁴¹ A tanítót felfüggesztették állásából. Előfordult, hogy az iskolaügyi hatóságok azzal fordultak az iskolát fenntartó gyülekezethez, hogy az a modern egészségügyi és pedagógiai elveknek megfelelően szerelje fel, vagy építse át az iskola épületét. Ilyen felszólítást kapott a perbeti református iskola fenntartója is az Iskolaügyi és Művelődési Minisztériumtól 1923-ban.⁴² Ha ilyen szempontok szerint harmadszor sem találták megfelelőnek az intézményt tanítás céljára, akkor elvették az iskolafenntartói jogot és beszüntették a tanító államsegélyét.⁴³ Több helyütt fellelhető a jegyzőkönyvekben, mikor a fenntartó gyülekezetet korholják a padló gyakori olajozása, vagy a takarítás hiánya miatt. Kisújfaluról a tanfelügye-

---

³⁷Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 1. doboz, 119.

³⁸ A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva 1925., 9.p.

³⁹ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 591.

⁴⁰Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz, 8.

⁴¹ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz, 362.

⁴² Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 429.

⁴³ Csomár Zoltán. A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története., Ungvár, 1940. 124.p.

lői jelentés 1922-ben arról szól, hogy a Mokos tanító házaspár a dolgozatokat nem javítja, az osztálykönyveket nem vezetik, az osztálytermek tisztaságával nem törődnek.⁴⁴ Földes Lajos és Takáts Ilona tanítókról szóló 1923-as tanfelügyelői jelentésben vizsgálatot kezdeményeznek az érintettek ellen, mert az osztálykönyvet nem vezetik és az írásbeli dolgozatok nem megfelelők.⁴⁵ Csúzon Kerekes József tanító korára, betegeskedésére és az iskolai felszerelések hiányosságaira hivatkozva záratta be a helyi református iskolát a nyitrai tanfelügyelő.⁴⁶

Az 1920-as memorandumot követte még 1921-ben kettő, melyben ismételten hitet tesznek a saját lelkészképzés mellett. A Szlovákiai Református Egyház 1922. május 17-18-i pozsonyi Egyetemes Konventjének pedig az önálló református-és tanítóképzés volt az egyik központi témája. A tanítóképző székhelyéül Komáromot, míg a teológia székhelyéül Rimaszombatot javasolták. A kormány azonban egy az evangélikusokkal közösen felállítandó lelkészképző mellett tört lándzsát, de az 1923-as lévai zsinat ezt ismételten elvetette. Az iskolaügyi bizottság megválasztása után az elnökség tizedik programpontként javasolta „Az Egyetemes Konvent felterjesztései közül a közös theologiai fakultás és lelkészképzés ügye, a lelkészválasztásügyi bizottsághoz”⁴⁷ Ennek a bizottságnak az elnöke volt Balogh Elemér püspök, előadója Idrányi Barna. A Zsinat hetedik ülésén olvassa fel Kovács Alajos az iskolaügyi bizottság előadója, a köztársasági elnökhöz, a tanítók utánpótlása tárgyában benyújtandó felirat szövegét. Itt kifejtik, hogy az egyetemes református egyháznak az óhaja, hogy saját iskoláinak a tanítóit maga nevelhesse. A Barsi Református Egyházmegye 1923. évi november 27-én tartott rendkívüli közgyűlésén Patay Károly esperesi jelentésében javaslatot tett tanítóképző intézet felállítása ügyében. Ennek érdekében megkeresi a losonci egyházat, hogy adjon helyt ennek. Az egyházmegye pénztárából 100 ezer koronát ajánl fel, melynek előteremtésére felszólítja a gyülekezeteket. Évi fenntartásra minden lélek után megszavaznak 1 kg búzát. Az egyházi tisztviselők példaként elöljárva családtagjaik után 3 kg búzát adjanak.⁴⁸

A köztársasági elnöktől egy tanítóképző felállítására kérnek állami támogatást. Mindaddig, amíg ez meg nem történik, engedélyt kérnek, hogy Magyarországon végzett tanítók is betölthessék az állást.⁴⁹ Folyamatosan nagy gondot okozott a hiányzó tanítók pótlása. Nagyszállóban például 1923-24-ben Kömley László tanító 150 gyermeket tanított szép eredménnyel. Egyéb dolgokkal is szembe kellett nézniük a református iskoláknak. A tanítók nem tudnak nyugdíjba menni, mert nem volt utánpótlás. Gondot jelentett a felekezeti és állami iskolák tanárainak fizetése közti különbség. Míg a református tanító fizetése 2400 korona, addig az állami iskola tanára 8000 koronát vitt haza. Hasonló különbséget mutatnak a nyugdíjak is, a felekezeti tanító az állami iskolában 40-45 évet szolgáló tanító nyugdíjának a negyedét kapja.⁵⁰ A helyeket nem lehet betölteni, mert nem volt magyar tanítóképzés. Gondot okozott a honosítás, illetve a tanfelügyelők titkos minősítései, melynek következménye az államsegély megvonása volt sok esetben. Erről tanúskodik a Folprecht nevű állami alkalmazott bizalmas

---

⁴⁴ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 342.

⁴⁵ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 374.

⁴⁶ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 124.

⁴⁷ A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, Léva városában az 1923. évi június hó 17-ik napján megnyílt Törvényhozó Zsinatának Jegyzőkönyve, szerk.: Péter Mihály, 30.p.

⁴⁸ A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva 1925. 157.p.

⁴⁹ A Szlovenszkói és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, Léva városában az 1923. évi június hó 17-ik napján megnyílt Törvényhozó Zsinatának Jegyzőkönyve, szerk.: Péter Mihály, 53.p.

⁵⁰ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 133.

levele is az összes tanfelügyelőséghez, amiben arra hívja fel a tanfelügyelők figyelmét, hogy az újonnan megválasztott református tanítók végzettségét Magyarországon szerezték-e. Amennyiben igen, úgy ezen tanítókat nem lehet a következő intézkedésig alkalmazni.⁵¹ Kétséges volt, hogy az egyházi hatóságok minősítéseit figyelembe veszi-e az állam. Az állam a kielégítettre minősített tanítóktól megvonta az államsegélyt, a nem kielégítőre minősítetteket pedig felfüggesztette. A felekezeti tanítók hűségesküjét ugyan elfogadta az állam, de a kormány ideiglenes alkalmazottaknak tekintette őket mindaddig, amíg egyes tárgyakból különbözeti vizsgát nem tettek.⁵² 1924-től az új iskolai törvény (1922. évi 226. sz. törvény) az eddigi I-VI. osztályú iskolát I-VII, s a jövőben I-VIII. osztályúvá tette. Új tantárgyként szerepel a honismeret és a polgári nevelés, ezek nem a hittan kiküszöbölésére, hanem annak erősítésére szolgálhattak ott, ahol a tanítók így kívánták. Nehézségek adódnak a magyar nyelv és a hittan tanításánál, mert a szlovák nyelv és a reáltárgyak tanításával ezeket fokozatosan kiszorították. A szlovák nyelv 6 félórát vett el a magyar és hittan óráktól. A vallásoktatásra szánt idő az osztatlan 6 osztályú iskolákban heti 20 percnyi hitoktatást jelentett. Az állami iskolákban református hittan tanítók számára fizetést nem adnak, de még csak útiköltséget sem térítenek, ahogy ez a 19 oktatási intézményben több, mint 80 gyereket oktató Sedivy László leveléből is kitűnik.⁵³ Az iskolák szellemi irányítása már csaknem teljesen kicsúszott az egyházi hatóságok jogköre alól. Az egyházak joga tulajdonképpen csupán az iskolák meszelésében, takarításában, fűtőanyag beszerzésében merül ki. Az állam nem titkolt célja az iskolák államosítása volt a főiskoláktól kezdve az elemi iskolákig. Stefanek kormánytanácsos az egyetemes evangélikus közgyűlés előtt mondta először, hogy az egyházi iskolákat államosítani fogják. Majd 1922 tavaszán a sajtóban látott napvilágot a hír, hogy 4 evangélikus és 4 katolikus középiskolát megtartanak és az ott tanítók bérét az államiak szintjére emelik. A rimaszombati református intézmény sorsáról azonban nem esett szó, ami tanácsalanságot szült.⁵⁴ Rendezniük kellett az iskoláknak az igazgatói intézményt, mert eddig ezt a szerepet az iskolaszéki elnökök látták el. Nehézséget jelent falun a június havi tanítás, hiszen ilyenkor a szülők a földön, a gyermek pedig otthon a házat őrzi, és a baromfit eteti.⁵⁵

Önálló református teológia

1922. május 17-én már határozatot is hoztak a teológia ügyében. Ez kimondta, hogy az egyház elsőrendű érdeke a teológia és tanítóképző felállítása. Majd 1923-ban megszületett a visszavonhatatlan döntés: saját református teológia kell. 1924. január 8-án Bertók Béla püspök terjesztette a Református Egyház Egyetemes Konventjének kassai ülése elé a kidolgozott oktatási terveket, amit azok azonban nem fogadtak el, de megbízták Sörös Béla losonci lelképásztort a teológiai képzés tanrendjének kidolgozásával.⁵⁶ A teológia nyitásával, azaz a független református magyar lelkészképzéssel kapcsolatosan sokan osztoztak a kormány álláspontján, akik Pozsonyban az evangélikusokkal közös lelkészképző akadémiát kívántak alapítani. A kormányzat érve az volt, hogy egy ilyen intézmény erősítené a protestáns unió elvét,

---

⁵¹ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 5. doboz, 6.

⁵² Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 134.

⁵³ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 4. doboz, 403.

⁵⁴ Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 110.

⁵⁵ A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva 1925., 196.p.

⁵⁶ Popély Gyula: Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban, Kalligram, Pozsony, 1995., 198.p.

illetve a többnyelvű előadások hallgatása a hallgatók nyelvismeretét is gyarapítaná. Nem elhanyagolható szempontként az ügy támogatói azt vetették fel, hogy ezzel az alapítás anyagi terhe sem nyomná a református egyház vállát. Válaszul egyértelműen foglalkozott az 1924. augusztus 26-i kassai Konvent egy saját erőből felállítandó lelkészképző főiskola megnyitásának lehetőségével. A lelkészképző felállításának ügyét skót lelkészek is ösztönözték. Sörös a szervezeti szabályzatban a skót lelkészképzést tartotta szem előtt. A felügyeleti jogokat, a belső és külső fejlesztést a főiskolai igazgató tanács gyakorolja, melynek tagjai a három egyházi kerület püspöke és főgondnoka, a három évre választott két konventi tag, és az Egyetemes Egyházból választott két lelkész. A losonci Teológiai Szeminárium fenntartója az Egyetemes Konvent lett, igazgatójává Sörös Bélát választották, aki az iskolaszék elnöki állását nem tölthette be, mert 2 hónapi vizsgálati fogságban állott. Ott felmerült, ha a helyét nem töltik be, a losonci iskolát bezárják.⁵⁷ Söröst egy losonci tanfelügyelő vádolta meg a Slovenská Národná Jednota hasábjain azzal, hogy a református iskolájában a magyar címet és a nemzeti himnuszt tartalmazó nyomtatványokat használ, illetve nem respektálja az állami tanügyi szervek kéréseit.⁵⁸ Igazgatósága alatt Sörös kiválóan vezette az intézményt, teológiai szemlélete a skót egyház és teológia hatása alatt fejlődött.⁵⁹ Ez az intézmény lett a két világháború közti magyarság egyetlen felsőoktatási jellegű tanintézménye, amit azonban a kormány 1926 őszén bezárított, de végleges megszűnését elkerülte a Presbiteri Világszövetség nyomásának köszönhetően. Dr. Kállay József Szlovenszko teljhatalmú minisztere 1926. szeptember 21-én keltezett nyilatkozatában zöld utat adott az intézménynek, hiszen tudomására jutott, hogy ez nem a Konvent által indítandó Teológiai Főiskola, hanem egy teológiai szeminárium, amely a skót presbiteri egyház lelkészképzésének mintájára, a presbiteri világszövetség erkölcsi és anyagi támogatásával működik. Fennállásának tizenhárom éve alatt egy új lelkészgenerációt bocsájtott szolgálatba, akik megállták helyüket a kisebbségi létben. Olyan tanárok keze alatt pallérozódhattak, mint a komáromi lelképásztor Galambos Zoltán, aki küldetéstudata példaeértékű. Ő a csehszlovák állampolgárság mellett döntött, a teológián dogmatikát és vallásfilozófiát tanított, majd mivel teológiai vitákban különbözött a nézete másokétól, otthagya a losonci teológiát.⁶⁰ A losonci szeminárium 1939. január 1-én fejezte be működését. Akkori hallgatói Pápán, Budapesten, Sárospatakon és Debrecenben folytatták, s fejezték be tanulmányaikat.

---

⁵⁷ A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva 1925., 171.p.

⁵⁸Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai Fond: I.2., 1920-28, 3. doboz, 2.

⁵⁹ Csonthó Aranka: Sörös Béla élete és munkássága. Hit és közösség szolgálatában. In.: Tömösközi Ferenc (szerk.): Hit és közösség szolgálatában. SJE RTK, 2018, ISBN 978-80-8122-273-3, 63.p.

⁶⁰ Tömösközi Ferenc: Galambos Zoltán élete és szolgálata. Hit és közösség szolgálatában. In.: Tömösközi Ferenc (szerk.): Hit és közösség szolgálatában. SJE RTK, 2018, ISBN 978-80-8122-273-3, 73.p.

BEFEJEZÉS

Tanulmányomban a református tanítókat ért sérelmekre mutattam rá a Trianon utáni években. Tanulsággal szolgálnak a retorziók, melyeket célirányosan a református egyház ellen fogantatosítottak. A fentiekből olykor kitűnik, hogy az áldozatokra kész tanítóknak óriási szerepük volt abban, hogy létezik a magyarság a korábbi Csehszlovákia területén. Ahogy látjuk alacsony fizetésekkel, segélyek megvonásával, hivatali túlkapásokkal próbálták arra irányítani a tanítókat, hogy hagyják itt szülőföldjüket. Hála Istennek ők a maradtak, a nehéz sors választották azokban az időkben, mikor több tízezren elmenekültek. Küzdelmüknek eredménye a teológus, majd tanítóképzés elindítása Szlovénországban.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918-1975., Bp., Magvető, 1977.,
2. A Barsi Református Egyházmegye 1921-, 1922-, 1923 és 1924. évi közgyűlési és bírósági jegyzőkönyvei. Összeállította: Akucs Lajos, Léva 1925
3. A Szlovénországi és Kárpátaljai Egyetemes Református Egyház, Léva városában az 1923. évi június hó 17-ik napján megnyílt Törvényhozó Zsinatának Jegyzőkönyve, szerk.: Péter Mihály,
4. Csomár Zoltán. A csehszlovák államkeretbe kényszerített magyar református keresztyén egyház húszéves története., Ungvár, 1940.
5. Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára (DREL), Felvidék református egyház iratai, Fond: I.2., 1920-28, 1-5 doboz
6. Galántai József: Háború és békekötés. IKVA, Bp.1992.,
7. Mgr. Lévai Attila, PhD – ThDr. Somogyi Alfréd, PhD A Szlovákiai Református Keresztyén Egyház története 1918–1938. – 1., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar Komárom, 2015
8. Popély Gyula: Ellenszélben. A felvidéki magyar kisebbség első éve a Csehszlovák Köztársaságban, Kalligram, Pozsony, 1995.
9. Popély Gyula: Felvidék 1918-1928. Első évtized csehszlovák uralom alatt, Kárpátia Stúdió, Bp. 2014.
10. Sárospataki Református Lapok, 1919. május 19-26.,
11. Tömösközi Ferenc (szerk.): Hit és közösség szolgálatában. SJE RTK, 2018, ISBN 978-80-8122-273-3

A SZORONGÁS ÉS FÉLELEM PASZTORÁL-TEOLÓGIAI VONATKOZÁSAI

István PÓCZE¹ - Zsolt NÉGYESI²

ABSTRACT

Anxiety is a basic feeling and experience that compasses man's existence, something that especially prevails in our day and age. From our birth we experience this reality, when having struggled through the strait of the birth channel we reach the freedom of birth. So the experience of fear is implanted within us through this process of pain and suffering, which then becomes a defining factor for the whole of our lives. At the same time not only is our birth defined by anxiety but so is the process of dying. This process's main feeling is the fear caused by the reality of entering the unknown. Between both terminus's birth and death, existence is permeated with an inabsolvable sense of anxiety caused by the transitory nature and mortality of life. We can think of our lives as being hemmed between birth and death whose every moment is defined by life's transitory nature. The present study, of course, does not attempt to explain the possible complex aspects of both anxiety and fear. Our purpose is to point to those basic psychological correlations which are relevant with regards to pastoral care. We seek to show that anxiety and fear have a defining role in the development of personality and can have a positive influence on the maturing of the persona.

KEYWORDS: *anxiety; fear; development of personality; pastoral care*

„A szeretetben nincs félelem, sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet” – 1Jn. 4,18

BEVEZETÉS

Az emberi lét egészén átívelő alapvető élmény és elválaszthatatlan érzés a szorongás, mely korunkat különösen is jellemzi. Már a születésünkkel átéljük ennek valóságát, mikor a szülőcsatorna szorosságán átküzdve jutunk el a kiszabadító megszületésig. E fájdalommal és szenvedéssel terhelt folyamat egyben a félelem megtapasztalását is belénk plántálja, mely aztán az egész életre kiterjedően meghatározóvá válik.

Ugyanakkor nem csak a születésre, hanem a halál folyamatára is jellemző a szorongás, melyben meghatározó érzés az ismeretlenbe való távozás okozta félelem. A két végpontot, a születés és halál közti létet, szintén átjárja a feloldhatatlan szorongás, melyet a múlandóság, a létezés végessége teremt meg. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az emberi élet beszorított a születés és a halál közé, melynek minden pillanatát átjárja a múlandóság életvalósága.

Jelen tanulmányunk természetesen nem vállalkozhat arra, hogy a szorongás és félelem összetett és több aspektusból lehetséges értelmezését adja. Célunk, hogy érzékeltessük azokat az alapvető lélektani összefüggéseket, melyek a lelkigondozás szempontjából relevanciával

---

¹ Dr. Pócze István Ph.D., MATheol. evangélikus lelkész
Email cím: poecze@gmail.com

² Dr. Négyesi Zsolt Ph.D., MD., MSc., MATheol. orvos-teológus
Email cím: negyesizsolt@yahoo.com

bírnak, rámutatva arra, hogy *a szorongás és félelem jelentős módon befolyásolja a személyiség alakulását és pozitív módon hozzájárulhat annak érlelődéséhez.*

Fogalmi tisztázás

Søren Kierkegaard³ már a 19. században megfogalmazta a félelem és szorongás fogalmak tartalmi különbségét. „Alig látni, hogy a szorongás fogalmával foglalkoznának a pszichológiában, épp ezért föl kell hívnom a figyelmet arra, hogy e fogalom teljességgel különbözik a félelemtől és más hasonló fogalmaktól, amelyek egy meghatározott dologra vonatkoznak, míg a szorongás a szabadságnak, mint a lehetőség számára való lehetőségnek a valósága.”⁴ Tehát a szorongásnak nincs konkrétan megfogalmazható tárgya, míg a félelemnél az beazonosítható. Egyszerűbben fogalmazva, ha nem tudjuk, hogy mitől félünk, akkor szorongunk. Vagyis míg a félelem valamire (vagy valakire) irányul, addig a szorongásnak nincs tárgya.

A félelem és szorongás kifejezések általánosságban ma is váltófogalmakként szerepelnek a közbeszédben, mint ahogy a Szentírás sem tesz különbséget e fogalmak között. ami annyiban feltétlenül indokolt, hogy a félelem magában hordozza a szorongást, a szorongás pedig a félelmet. A különbségtétel tehát inkább elméleti és kevésbé életszerű megközelítés.⁵

„Könyvemben kerültem, hogy taglaljam az irodalomban többnyire jól artikulált különbséget a szorongás és a félelem között. (...) A gyakori különbségtételnek, miszerint a félelem valami meghatározottra, konkrétan vonatkozik, míg a szorongás valami bizonytalanra, inkább irracionálisra, van jogosultsága, de a két fogalom nemegyszer összemosódik. Én mindenesetre lemondtam arról, hogy különbséget tegyek köztük”⁶ írja Fritz Riemann „A szorongás alapformái” című közismert, tanulmányunk tekintetében mindmáig megkerülhetetlen könyvében, melynek megállapításával egyetértve, mi sem kívánjuk külön taglálni a két fogalmat.

Szorongás és félelem tapasztalatok a Szentírásban

Az Ószövetség megannyi élethelyzettel kapcsolatban beszél a félelemről. Ebben a tekintetben nagyon életszerű szituációk sorakoznak. Olyan félelemformák ezek, melyek korunk embere számára is érthetőek, hiszen ezek a történetek a fenyegetettségnek, a hiánynak vagy éppen a veszélyhelyzetben levésnek a valóságát tárják fel, melyekben az egyes ember félelme éppúgy megjelenik, mint egy törzsnek vagy akár az egész népnek a félelme. Jellemző a háborútól való félelem megjelenése, mint olyan helyzeté, melynek a kimenetele bizonytalan. De általában is elmondható, hogy *mindaz, aminek a következményét az ember nem tudja befolyásolni illetve uralni, félelemmel tölti el az ószövetség emberét is.* „Az életnek, életternek, és mindannak ami az élet értelmét adja, valamilyen veszélyeztetettsége félelmet okoz.”⁷

Az Újszövetség vonatkozásában vizsgálva a szorongás és félelem fogalmát és jelenségét, teológiai alapvetésünk, - amint azt az újszövetségi szerzők is deklarálják -, hogy az Újszövetségben kinyilatkozó és Jézus Krisztusban emberré lett Isten azonos az Ószövetségben önmagát kinyilatkoztató Istennel, - Ábrahám, Izsák és Jákob Istenével. „Az Újszövetséggel foglalkozva az egész Ószövetséget mindig szem előtt kell tartani. Ha mindaz, ami az Újszövetségben, mint Isten üdvösségének az utolsó időkben való beteljesülése Krisztusban meghirdetett és teológiailag átgondolt, akkor még mélyebb értelművé teszi annak a magától értetődőségét, hogy az Újszövetség Istene Izrael Istenével megegyezik”⁸ Isten jelenvalósága az Új-

---

³ Søren A. Kierkegaard, dán evangélikus teológus és filozófus (1813-1855)

⁴ Søren A. Kierkegaard, *A szorongás fogalma*, Budapest, 1993. 52. o.

⁵ Scharfenberg J. *Das problem der Angst im Grenzgebiet von Theologie und Psychologie.* in: *Wege zum Menschen.* Monatsschrift für Arzt und Seelsorger. Göttingen 1969/20,7/8 316. o.

⁶ Fritz Riemann: *A szorongás alapformái* 22-23

⁷ Csoma Judit Margit: *A szorongás jelenségének...*, Debrecen 2012. 20. o.

⁸ Wilckens, U., *Theologie des Neuen Testaments. Geschichte derurchristlichen Theologie, Band 1. Geschichte des Wirkens Jesu in Galiläa, Teilband 1.* Neukirchen – Vluyn, 2002,12. o.

szövetségben is nyilvánvalóvá válik,⁹ ahol önmagát Krisztusban jeleníti meg, és úgy mutatja be, ahogyan az Ószövetségben kijelentette magát.¹⁰ Ha ez így van, akkor ennek minden konzekvenciája érvényes nem csupán az újszövetségi kor emberére, hanem a Jézusban, mint Krisztusban Istennel új-szövetséget hordozó és valló minden ember számára. Érvényes ez az élet teljességét tekintve a szorongás és félelem vonatkozásában is.

Istenélmény a szorongás és félelem kontextusában

Az emberben biztonság iránti vágy él és szorongás fogja el, ha az ebben való támaszát elveszti vagy fenyegetve érzi. Ugyanakkor ez a fenyegetettség nem csupán külső forrásból fakad, hanem emberi *egzisztenciájának a teremtményi állapotból fakadó következménye*. Ha az ember elveszíti a teremtőjével való kapcsolatát, akkor veszélyeztetve érzi magát és megtapasztalja a teremtményi létből fakadó kiszolgáltatottságát. Isten nélkül az ember magára hagyottságot él meg akkor is, ha ez egyébként nem tudatosul benne. Ebben az egyensúlyvesztésben megjelennek azok a kompenzációs folyamatok, melyek a szorongásos neurózis jeleit mutatják.

„*Mit jelent élni, mint Isten teremtménye a Teremtő nélkül?*”¹¹ - kérdezi E. Drewermann, aki többekhez hasonlóan az Isten iránti bizalom-kapcsolat meglétében látja elhordozhatónak és megélhetőnek ezt az emberlétet alapjaiban meghatározó, a teremtettségből fakadó szorongást.

Amikor a témánk tekintetében jelentős relevanciával bíró szavakat idézzük János evangélistától, - miszerint a „*szeretet kiűzi a félelmet*”¹²-, akkor teológiai szempontból fontos megjegyeznünk, hogy itt a félelem nem a mindennapok általában véve vett félelmére utal, hanem az Isten ítéletének következményeként megjelenő büntetéstől való félelemre, mely nagyon erősen benne élt az ószövetségi emberben. Ez a félelem egyfajta Isten előtti tiszteletteljes megilletődöttséget jelentett, amely nem alkalmankénti érzésként, hanem *folymatos Isten előtti állapotként, mondhatni habitusként jelentkezett*. Ebbe az állapotba „kiáltja bele” az idézett igevers, hogy az ítélettől való félelmet legyőzi az Isten szeretete, mely szembe állítódik azzal a büntetéssel, amitől az embernek egyébként joggal kellene félnie. Mindebben természetesen Isten a kezdeményező, Általa válik mindez megtapasztalhatóvá, amit a „*szeretet*” kifejezéseként használt „*ἀγάπη*” is nyomatékosítja az idézett szövegben. Megjegyezzük, hogy az Újszövetség egészének üzenete többek között, hogy *az ember a Jézus Krisztushoz való tartozás által szabaddá válhat az ítélettől való szorongató félelemtől*.

Témánk kapcsán megkerülhetetlenül szólnunk kell a Zsoltárokról, mint az istenélmény olyan imádságkaraktert hordozó formáiról, amelyekben az Istennel való személyes kapcsolat legbensőbb érzései, - így a szorongás és szenvedés is megszólalnak és kifejezésre jutnak. A Zsoltárokból a szorongást és félelmet okozó életérzésnek egész tárháza megjelenik. Az úgynevezett *panasz-zsoltárok* olyan szorongattatásban szólalnak meg, melyek az emberi létet fenyegetik. Pasztorál-teológiaiilag jelentős és a lelkigondozás számára hasznos, hogy ezek a zsoltárok megfogalmazzák mindazt, amit a ma embere nem tud szavakba önteni, de belülről feszíti és terheli. Példaként említjük a 6. Zsoltárt, melynek szavaiban kifejeződik a szabadulás keresése, melyet mély bizalommal remél az imádkozó. „*Kegyelmezz Uram, mert elcsüggedtem, gyógyíts meg, Uram, mert reszketnek tagjaim! Lelkem is csupa reszketés, és te, Uram, meddig késelek?*” Ebben test és lélek a legtermészetesebb módon összetartoznak és hatnak egymásra, mikor a lélek fájdalma a fizikai test szintjén is megjelenik. Ebben a helyzetben Isten az egyetlen remény, az egyetlen fogódzó, akibe kapaszkodhat az ember. A Zsoltárokból

---

⁹ „Istent soha senki sem látta: az egyszerűen Istent, aki az Atya kebelén van, az jelentette ki őt.” – Jn.1,18

¹⁰ „... aki engem lát, az azt látja, aki elküldött engem” – Jn.12,45

¹¹ Drewermann, E., Und legte ihnen di Hände auf. Predigten über die Wunder Jesu, Düsseldorf 1993, 90. o.

¹² „A szeretetben nincs félelem, sőt a teljes szeretet kiűzi a félelmet” 1Jn.4,18

kifejeződik az „*annak ellenére*” reménység, mely az adott életállapot és élethelyzet reménytelen volta ellenére egyfajta „*mégis reménység*” szavakként tör elő a zsoltárosból és törhet fel korunk emberének lelkéből is. „A zsoltárok a mai napig igen hatásos nyelvi kulcsát adják a depresszív életszorongás feloldásának”¹³ Pasztorális szempontból pedig tudjuk, hogy *minden kimondás magában hordozza a feloldás lehetőségét, az elfojtás oldását.*

Korunk szorongás és félelem tapasztalatai

Korunk emberét, a posztmodernnek¹⁴ aposztrofált embert, immár nem a félelemből táplálkozó kényszer, hanem a *minden elvet, és normarendszert megkérdőjelező relativizmus* határoz meg. Ez egyrészt azt jelenti, hogy bizonyos, korábban megkérdőjelezhetetlennek tartott értékrendszerek mára nem az „egyetlen”, hanem az „egy a sok közül” szituációjába kerültek. A korábban iránytűnek tartott társadalmi normák elvesztették „egyeduralmukat” és a sokszínű *pluralizmusban* egyáltalán nincs magától értődő elfogadottságuk. Ez alól az egyház sem jelent kivételt. A vallási sokszínűségben megszólaló kereszténység ma már nem egy magától értődő tekintély, hanem a színeknek csupán egyike a spiritualitás sokszínű palettáján.¹⁵

Témánkhöz illeszkedve ez többek között azt is jelent, hogy az európai kultúrában élő posztmodern kor emberének kezéből lassan kicsúsznak a viselkedését alátámasztó és annak keretet adó kapaszkodók, melyeket korábban a hagyományok, szokások, vallási rítusok és a közösségi lét különböző formái jelentettek. Ma semmilyen hagyomány nem mondja meg, hogy mit kell tennie és az ember egyre inkább még azzal sem lesz tisztában, hogy ő maga mit akar tenni. Ehelyett vagy azt akarja tenni, amit a többi ember tesz (konformizmus), vagy azt teszi, amit más emberek akarnak, hogy tegyen (totalitáriánizmus). Az ebből fakadó szorongást megannyi pótcselekvéssel és póttérzéssel kompenzálja korunk embere, a legtöbb esetben beállva ezzel a fogyasztói társadalom által propagált rendszerbe, mely a birtoklás és vásárlás bővületébe hajtja.

„A szorongás elkerülhetetlenül hozzátartozik az életünkhöz, újabb és újabb változatokban elkísér bennünket születésünktől a halálunkig”¹⁶ írja Fritz Riemann „A szorongás alapformái” című, fentebb már idézett művében. Napjainkban megannyi tudományos valamint ismeretterjesztő könyv lát napvilágot témánk tárgyában, mely mindmáig megbélyegzettséget hordoz, mint egyfajta alacsonyabb rendű és differenciálatlanabb személyiségjegyet, amit illik eltitkolni és elfojtani. Vagyis egyrészt megjelenik egyfajta vágy a szorongás nélküli életre, ugyanakkor tény, hogy *a szorongás impulzusokat ad*, melyek nélküli a személyiség fejlődése meglehetősen deficites maradna. Ezért *a szorongás fontos üzenetet hordoz az emberi lét egészére nézve*, mely által megéljük emberlétünknek korlátait és határait, vagyis a teremtményi állapotot, melyben kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy nem vagyunk urai az életünknek. Nevezhetjük ezt az Istenre szorultság állapotának is, melyben realizálódnak Augustinus gondolatai, miszerint „*nyugtalan a mi szívünk, míg benned meg nem nyugszik Urunk*”¹⁷

Szorongás mindig ott lép föl, ahol olyan szituációban találjuk magunkat, amivel szemben nem, vagy még nem álljuk meg a helyünket.¹⁸ Riemann összefüggéseket állapít meg a szorongás és a személyiségtípusok között. Ebből fakadóan minden ember a saját, személyes

---

¹³ Herman Imre: Az ember ősi ösztönei 244. o.

¹⁴ A posztmodern kifejezi azt az életérzést, kultúrát és létértelmezést, amely szakít a korábbi hagyományokkal, *nemet* mond a hierarchiára, megkérdőjelezi az abszolút érvényű, egységes (világmagyarázó) elvek létét és elvet mindennemű fejlődélméletet. Az autoritásokon alapuló nagy kijelentések helyett az igazság „többszólamúságát” hirdeti, melynek *kommunikációs módszere a párbeszéd*. A posztmodern egyfajta viszonyulási mód melynek egyik attitűdje az önellentmondásosság.

¹⁵ Pócze István: A szenvedés teológiai megközelítése 196. o.

¹⁶ Fritz Riemann: A szorongás alapformái 7. o.

¹⁷ Augustinus, Aurelius: Vallomások, 23. o.

¹⁸ Fritz Riemann: A szorongás alapformái 10. o.

egyedi szorongás-formáját éli meg. „Ez a mi személyes szorongásunk összefügg az egyéni életkörülményekkel, adottságunkkal és környezetünkkel; van fejlődéstörténete, ami gyakorlatilag a születésünkkel kezdődik.”¹⁹ Riemann a szorongás négy alapformáját a következőképpen határozza meg:

- Félelem önmagunk odaadásától
- Félelem az önmegvalósításától
- Félelem a változástól
- Félelem az állandóságtól

Miután összefüggés figyelhető meg bizonyos szorongásformák és személyiségtípusok között, ezeket összekapcsolja az alábbiak szerint:

- az ön-odaadástól való szorongás a szkizoid személyiségre jellemző, amit függőségként és én-vesztésként él meg
- az önmegvalósítástól (individuációtól) való szorongás a depresszív személyiségre jellemző, amit védtelenségként és izolációként él meg
- a változástól való szorongás a kényszeres személyiséget jellemzi, amit bizonytalanságként és múlandóságként él meg
- az állandóságtól (szükségyszerűségtől) való szorongás a hisztérikus személyiséget jellemzi, amit kötöttségnek él meg

Tanulmányunknak nem célja, hogy a különböző szorongásformák és struktúrák elemzését megtegye. A pasztorális teológia kontextusába helyezve azt azonban fontos kérdésnek tartjuk és kiemeljük, hogy a szakmailag felkészült lelkigondozástól feltétlenül elvárható, hogy tisztában legyen önmaga kompetenciahatáraival. Látnia kell, hogy hol van a határ a pszichiátriai kezelés illetve a lelkigondozói támogatás és kísérés igénye között. Képesnek kell lennie arra, hogy felismerje azokat a szorongásjeleket, melyek alapján más kompetenciát igényel, és más szakterülethez utalódik egy-egy eset.

A lelkigondozás dilemmái és lehetőségei

A lelkigondozás egyik kihívása, hogy *felismerje kompetenciája határait*. Ez azt jelenti, hogy ne keverje a teológiát és a természettudományt, ne tegye kizárólagossá és ne használja fel egyiket a másikkal szemben, ill. egyiket se alkalmazza valamiféle pótléknak²⁰ Míg korábban jelentős teret nyert és gyökeret vert az úgynevezett „bizonyított orvoslás”, mely alapvetően a betegségre koncentrált, addig napjainkban egyre inkább előtérbe kerül a holisztikus látáson alapuló gyógyítás. Ez a *szemlélet* feltételezi a *test - szellem - lélek szétválaszthatatlan és egymásra kölcsönösen ható egységét*. A *holisztikus*²¹ szemléletű gyógyítás nem a betegséget, a megbetegedett szervet, vagy testrészt, hanem az „egész” beteget gyógyítja, *kinek az egészségét, az egészségét kívánja helyreállítani*.

A holisztikus szemlélet az egészségtudományban a lélek és test görög kifejezéseiből megalkotta a *pszichoszomatikus megközelítést*.²² *Ehhez hozzájárult az a felismerés miszerint a betegség-tünetek jelentős részének háttérében pszichés, lelki (érzelmi) okok rejtőznek. A pszichoszomatikus betegségértelmezés segítette újraéledni azt a látásmódot, mely szerint a beteg-*

---

¹⁹ Fritz Riemann: A szorongás alapformái 9. o.

²⁰ A lelkigondozás elmélete és gyakorlata 10. o.

²¹ „Holosz”(gör.) teljesség

²² Georg Groddeck (1866-1934) és Franz Alexander (1891-1964) nevéhez fűződik a modern pszichoszomatika szerinti betegségértelmezés. Feltételezésük szerint a migrén, magas vérnyomás, asztma, porckorong-károsodás, bőrbetegségek, nagyothallás, szív-infarktus nem tekinthetők izolált organikus betegségfolyamatoknak, hanem *szoros összefüggésben vannak az adott személy pszichés állapotával*.

ség az egész embert érinti, s ezért a gyógyulásnak, a gyógyításnak is az egész emberre kell irányulnia. A pszichoszomatikus megközelítésben a *betegség-központúság helyett újra a beteg ember került a gyógyítás középpontjába*, az ő testi, lelki, spirituális, szociális összetettségében. Ugyan a „*bizonyított orvoslás*” mindmáig nem fogadja el maradéktalanul a pszichés állapot és a betegségek közötti szoros összefüggés meglétét, a holisztikus szemléletű orvoslás számára ez már túlhaladott kérdés és kétséget kizáróan vallja az egyértelmű összefüggéseket.

Témánk tekintetében a leírtak azáltal nyernek relevanciát, hogy a *szorongás-toleranciát* meghaladó *szorongás-ingerek* is indukálhatnak szomatizációs folyamatokat és betegségtüneteket. Ebből pedig az következik, hogy a holisztikus szemlélet és emberkép a lelkigondozást sem hagyhatja érintetlenül és ezen a területen is megjelenik, mintegy *bevonódva az ember egészségének helyreállításáért való törekvésben*. A *holisztikus szemléletre vonatkozóan kiemeljük, hogy az a testi, - szomatikus - állapotot komolyabban veszi a lelkigondozás során, hiszen e szemlélet értelmezése szerint a testi betegségek - ha nem is mindegyike, de jelentős része -, a lélek szomatizálódott megnyilvánulásai*.

A szenvedők és betegek lelkigondozásának céljával kapcsolatban, idézzük fel Hézser Gábor szavait: „A pásztori lélektan aspektusából a cél összefoglalva így fogalmazható: *az élet úrrá létele, az életet fenyegető veszély felett. Mit jelent ez? (...)* segíteni a betegség rabságába került embert abban, hogy beszűkült élethelyzetében megtalálja a maga számára, a mindig tovább létező *élet-szabadságot*. Ez nem kapitulációt jelent, hanem a betegség tényének és valóságának olyan hordozását, amelyet feltétlenül és kontinuálisan az élet-lehetőség keresése irányít.”²³ Ezzel a beszűkült élethelyzettel a lelkigondozásnak találkozása és dolga van. Feladata, hogy segítsen a beszorított és ezért szorongást okozó élethelyzetet megszelídíteni és élhetővé tenni.

Témánk kapcsán is valljuk, hogy a pásztorál-teológia a „*megélt teológia*”, azaz *egzisztenciánk krisztológiai interpretálása az „itt és most”-ban, mely a megérteni – lefordítani – továbbadni*²⁴ *három folyamatában valósul meg*.²⁵ Ebben a kontextusban a jelenleginél sokkal nyomatékosabb helyet és szerepet kell vállalnia és kapnia a lelkigondozásnak az egyház életében és a lelkipásztori szolgálatban.

Sokszor feltett kérdés, hogy van-e és ha igen milyen módon van, illetve lehet szerepe a vallásosságnak a lelki egészségre? Meglátásunk szerint a hit semmiképpen nem eszközszerűsíthető. A hit nem értelmezhető úgy, mint valami „csodaszer” ami azonnal segít és megoldást ad a bajban és nem is varázsszer, ami távol tartaná a szorongásra és félelemre okot adó élethelyzeteket.

„Attól, hogy valaki keresztény, nem mentesül a betegségekől, még ha egyébként a hit-élete teljesen rendben is van. A vallás nem terápia. Más kérdés, és ezt a mai kutatások bizonyítják, hogy a hívő embernek a hit gyakorlása, az ima többletsegítséget jelent. Kimutatták, hogy *akikért imádkoznak, azok jobban gyógyulnak, még akkor is, ha nem tudnak róla*. - Pillanatnyilag nem tudjuk, milyen mechanizmusok zajlanak le ilyen esetekben, de valamit észre vettünk ezen a területen”²⁶ – fogalmazza meg Tringer László a pszichológia és a transzcendens világ lehetséges kapcsolatát. Ebbe a kontextusba helyezve *valljuk, hogy a szorongató halál-tudatot nem kiirtani kell, hanem beépíteni világ- és énképünkbe*.

A halál tudása teszi az embert szabaddá a világ „önabszolútizáló” valóságától. „A végzet és a halál miatti szorongás a legalapvetőbb, a legáltalánosabb és elkerülhetetlen. Semmit

---

²³ Hézser Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Budapest: Kálvin Kiadó, 1995. 158. o.

²⁴ Ez a „*hermeneutikus lelkigondozás*” (pásztoráció) lényege, mely mintegy válasz a „*terapeutikus*” szemléletű lelkigondozásra. Jeles nemzetközi képviselői Jaap Fret és Heitink Gerben.

²⁵ Kocsev Miklós: *Lelkigondozás és lelkivezetés teológiai, bölcséleti és lélektani szempontból*. In: Studia Univesitatis Babes-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica. 2010/2. 112. o.

²⁶ Z. Tóth Csaba: *Vallás és terápia*. Képmás, 2007. január.

sem érnek azok az érvek, melyek ennek szétosztására sorakoznak fel. S bármilyen hatásosak is legyenek az érvek a lélek halhatatlanságáról, egzisztenciális szempontból nem tudnak meggyőzni. Hiszen egzisztenciálisan mindenki tudatában van annak, hogy énjét teljesen elveszíti a biológiai halállal.”²⁷

Meg lehet-e szabadulni a szorongásoktól és félelmektől, ha az ilyen alapvetően hozzátartozik emberlétünk, teremtményi létünk létállapotához? Meggyőződésünk, hogy a lelkipozás feladata, az elfogadás és az integrálás segítségével van. Nem a szorongás legyőzését, megsemmisítését tűzzük ki célul, - ami egyébként sem lehetséges -, hanem annak integrálását és szolgálatba állítását az ember személyiségének fejlődése, gazdagítása és mindinkább koherenssé válása érdekében. Tegyük fel a kérdést, hogy „vajon jót tenne-e nekünk a szorongás nélküli élet?”²⁸ Vajon nem válnánk-e embertelenné elveszítve létünk gátjait és szorításait?

Az ember, szorongásaival és félelmeivel együtt is „olyan ígéretek részeseként tekinthet önmagára, a létezés nagy kérdéseivel és az elmúlás valóságával együtt, mely ígéretek kiveszik a horizontális keretből és „tekintetét” lelki értelemben egy vertikális dimenzióba emelik.”²⁹ „Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívtalak téged, enyém vagy” - hangzik az isteni ígélet.

Összetett és sok szempontból körüljárható témánkat a cselekvő egyház lelkipozásának aspektusából, a gyakorlati teológia szempontjait figyelembe véve értelmezzük. Ezen aspektust pedig alapvetően a lelkipozás feladata határozza meg, miszerint: „... a lelkipozás legsajátosabb feladata az, hogy segítsen a különböző élethelyzeteket és a hozzájuk kapcsolódó átéléseket Isten felől nézve, illetve Istenre tekintettel értelmezni, vagy újraértelmezni.”³⁰

A hiteles és eredményes lelkipozás egyik alapkövetelménye az őszinteség, amely nem kelt és nem táplál illúziókat. Teológiánk és az azon tájékozódó egyházi gyakorlatunk nem léphet arra a képmutató és álságos útra, mely híveinek egy szenvedés és szorongásmentes világot és félelem nélküli életet ígér,³¹ hanem Jézus szavait ma is és mindenkor aktuálisnak tartva, - miszerint: „aki utánam akar jönni, tagadja meg magát és naponta vegye fel az ő keresztyét” - valljuk, hogy a szorongás elválaszthatatlan az élettől.

Ugyanakkor az egyháznak, mely küldetéséből fakadóan felelősséget hordoz az emberért egyértelműen és a kortárs ember számára is érthetően kell artikulálnia és hirdetnie azt a reménységet, mely segíti a szorongásaiban és félelmeiben megbéklyózott életet is élhetőbbé tenni. Ennek a segítségnek az első lépése a lelkipozói beszélgetés általi meghallgatás biztosítása, melyben a kimondás által a szorongó ember szembesülni tud a félelmeivel. Sajnos az egyház gyakorlatában hosszú időn át jellemző volt, hogy a szorongást és félelmet a kishitűséggel kapcsolta össze, ezzel sok esetben még egy lelkiismereti terhet is téve a szorongóra.

---

²⁷ Tillich Paul: *Létbátorság*, Budapest 2000, 51. o.

²⁸ Csoma Judit Margit: *A szorongás jelenségének...*, Debrecen 2012. 6. o.

²⁹ Pöcze István: *Vallás és lelki egészség* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2014. 329. o.

³⁰ Németh Dávid: *Pasztorálanropológia*. Budapest: KGRE-L'Harmattan Kiadó, 2012. 474. o.

³¹ Pöcze István: *A szenvedés teológiai megközelítése...* 228.o.

BEFEJEZÉS

Korunk pasztorál-teológiai gondolkodásának és lelkigondozói gyakorlatának szükséges szembenéznie a szorongással, nem racionalizálva és nem bagatellizálva azt. A lelkigondozásnak alapvetése, hogy úgy tekintsen a bármilyen hiátussal hozzáfordlóra, mint Istennek Jézus Krisztusban megváltott gyermekére. Ezt pedig előítéletek és minősítések nélküli teljes elfogadással kell tennie.

A szorongás és félelem, - amint arra munkánkban többször rámutattunk - minden idők emberének valóságos tapasztalata. Ha pedig idő feletti, akkor *a problémára adható válasz keresése is az időfelettiségből várható*. A keresztény bizonyágtétel sajátja, hogy az evangéliumról, mint idő feletti üzenetről beszél. Ebben az üzenetben fontos mozzanatként jelenik meg a bármilyen okból terhet hordozó ember felé való segítő odafordulás, az erre való biztatás is. Jézus reális és mindenkor aktuális szavai nem adnak illúziót „*A világon nyomorúságotok van*”, azonban folytatásaként megszólalnak a biztatás szavai „*de bízzatok: én legyőztem a világot.*” (Jn.16,33). Ez kifejezi Isten üdvtervének beteljesedését, biztatva a mindenkori tanítványokat, hogy a szorongással terhelt nyomorúság és megpróbáltatás ellenére is tartsanak ki. A lelkigondozásnak fontos szerepe van abban, hogy ezt a kitartást segítse és a saját eszköztárával ösztönözze.

IRODALOM

- [1] Sávai János: *A lelkigondozás elmélete és gyakorlata* Szeged, 2007
- [2] Augustinus: *Vallomások* Budapest, 1982 ISBN: 963-281-148-8
- [3] Csoma Judit Margit: *A szorongás jelenségének teológiai és pasztorálpszichológiai szemlélete a 20. században*. Doktori értekezés - Debreceni Ref. Hittudományi Egyetem 2012.
- [4] Drewermann, Eugen: *Und legte ihnen die Hände auf. Predigten über die Wunder Jesu*, Düsseldorf 1993 ISBN: 3491722926
- [5] Riemann, Fritz: *A szorongás alapformái* ISBN: 9639365076
- [6] Herman Imre: *Az ember ősi ösztönei* Magvető, Budapest, 1984. ISBN: 963271931x
- [7] Hézsér Gábor: *A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve*. Budapest: Kálvin Kiadó, 1995. ISBN 963 300 930 8.
- [8] Kierkegaard, Søren A. *A szorongás fogalma*, Budapest, 1993. ISBN: 963-7875-55-7
- [9] Kocsev Miklós: *Lelkigondozás és lelkivezetés teológiai, bölcseleti és lélektani szempontból*. In: Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Reformata Transylvanica. 2010/2.
- [10] Németh Dávid: *Pasztorálanthropológia*. Budapest: KGRE-L'Harmattan Kiadó, 2012 ISBN 978 963 236 636
- [11] Pöcze István: In: Zila, Gábor (szerk.) *Hitetek mellé tudományt. Vallás és lelki egészség* Budapest, L'Harmattan Kiadó, 316-331. 2014
- [12] Scharfenberg, Joachim: *Das problem der Angst im Grenzgebiet von Theologie und Psychologie*. in: *Wege zum Menschen. Monatsschrift für Arzt und Seelsorger*. Göttingen 1969/20,7/8
- [13] Tillich, Paul: *Létbátorság*, Budapest 2000, 51. o. ISBN: 963-03-9496-0
- [14] Wilckens, Ulrich, *Theologie des Neuen Testaments. Geschichte der urchristlichen Theologie*, Band 1. Geschichte des Wirkens Jesu in Galiläa, Teilband 1. Neukirchen – Vluyn 2002 ISBN: 9783788718947
- [15] Z. Tóth Csaba: *Vallás és terápia*. Képmás, 2007. január.

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM A ZSIDÓ SAJTÓBAN

Péter RÓBERT

ABSTRACT

After the lost world war there was a riot followed by a dictatorship of the proletariat modelled on the Soviet Union. When the the revolution collapsed the counter revolution defined the political system in Hungary. All these changes affected the Hungarian Jews strongly. Among the leaders of the revolutions there was a great number of Jewish intellectuals whose participation was highly overrepresented compared to their rate within the population. When the previous system were reconstructed the antisemitism flashed. All of these were reflected in the Jewish press of the era though they tried to favour the power. They welcomed the Council Republic though it pursued the Jewish religion, as well. The Jewish press referred to this issue when the Council Republic fell. The study cited from the Jewish publications (Equality, Jewish Review, Past and Future) to demonstrate their attitude in this changing and interesting era.

KEYWORDS: Council Republic, Dictatorship of the proletariat, Synagog, „Wakers”, Censorship, Counter revolution, White terror

Az emancipáció hamar fellendítette a zsidó sajtót¹ Magyarországon. A kultúra iránt érdeklődő kisebbség igényelte, hogy saját lapjai legyenek, de zsidó publicisták nagyon sokan más újságokba dolgoztak. Általában a hivatalos zsidó sajtó a mindenkori kormánypolitikához igyekezett idomulni. Így volt ez az első világháború alatt, de a forradalmak idején is.

Egyenlőség²

Az Őszirózsás Forradalmat a zsidó sajtó, köztük az Egyenlőség üdvözölte és megpróbált a Tanácsköztársasághoz is alkalmazkodni, de az utóbbiak világnézeti okokból ezt nem fogadták el.

Szabolcsi Lajos ugyan ellene volt a változásoknak és nem adta nevét a proletárdiktatúra támogatásához és az Egyenlőség 1919.március 29, április 5, és 12-es számai a szerkesztő neve nélkül jelentek meg, de az első hetekben úgy látszott megmarad a zsidó sajtó. Szabolcsi Lajos az 1919 szeptember 11-i számban így irt ezekről: „A proletárdiktatúra idején, a terror nyomása alatt láttak napvilágot: ...semiféle felelősséget nem vállal.” Hát igen. A március 29-i vezércikk „Az új Magyarország” címmel köszöntötte a Tanácsköztársaságot. „A proletárdiktatúrát, a szegények és elnyomottak diadalát ki tudná jobban és átélőbben üdvözölni, mint az évezredek elnyomotta, a zsidóság? ...ebben az országban eddig minden osztályban képviselve volt a zsidóság. A kapitalista rendszer és az osztályuralom megteremtette a kapitalista munkás és kifosztott zsidókat. Elég volt ebből a középkori állapotból.”

---

¹ Zsidó sajtón a korabeli szóhasználattal ellentétben a felekezeti és cionista lapokat értem. Sajnos ekkoriban a zsidó újságírók által írt és nagyrészt zsidók által olvasott polgári újságokat (pl.Est, az Újság) is így nevezték, némi antiszemita ízzel..

¹ A legelterjedtebb felekezeti újság, a kongresszusi irányzatú zsidóság szócsöve (1881-1939)

A Tanácsköztársaság bukása után sokan a zsidókat tették felelőssé. Napirenden voltak az utcai atrocitások, augusztus 5-én az ébredő magyarok még a zsidó diákok menzáját is megtámadták. 12-en megsebesültek (1919. szeptember 11. 10 pn)

A nemzetiségek által lakott és a most az Antant által megszállt területekről zsidóellenes támadásokról számol be. Igyekszik a zsidó történelemből forradalmi jellegű momentumokat felhozni. Például cikket ír az esszénusokról, akik valóban vagyonszűkörségben éltek. Szerinte ez tulajdonképpen „zsidó kommunizmus kétezer év ezelőtt”, amelynek előírásaiban már meg van „a közvagyon fejlettebb, állami gondolata”. Belső hír: a Budai Hitközség vezetőségválasztásáról írva „direktórium” kifejezést alkalmaz. Ezekről a dolgokról írva a következő (1919. április 5. 38. évfolyam) héten kénytelen megjegyezni „sajnos hitközségeinkben és felekezeti testületeinkben a legnagyobb fejvesztettség és bizonytalanság uralkodik”. Április 12-i száma teljesen a Tanácsköztársaságot támogatja. A címlapon Somlyó Zoltán Rabszolgák című verse, az egyiptomi piramisépítésekre emlékeztet, a „zsidó páriák” szenvedéseit ecseteli. A vezércikk Molnár Jenő tollából: Strófák Mózesről, a rabszolga vezérről szól, felhasználva a közelgő Peszach-ot, hogy felszólítsa a zsidókat a szabadság ünneplésére. „Szabadság! Szabadság! És ez a szó az élet, a szétmorzsolts rablánc, a fölgújtott járom, napfény és levegő, boldogság, egészség, tisztaság és jószág. Gyárak és műhelyek, bányák és vasutak, termőföld rögének, hivatal szobáknak, munkában törődött tisztas szegény népe: emlékezzél mostan! Emlékezzél első szolgatestvérekre dölyfös Fáraóknak kényére görnyedő, korbáccsal kergetett, vérben agyonhajszolt, rongyos söpredéknél is rongyosabb sorsú zsidó proletárok mártír életére.” Hiába próbált azonban a közelgő Peszach-nak némi marxista értelmet adni, ez volt a Tanácsköztársaság alatt a lap utolsó száma, utána betiltották. Így jártak a hitközségi szervezetek is, még a Chevra Kadisát is megszüntették.

Következő száma csak 1919. szeptember 11-én jelent meg, de a lapszám folyamatos 17. szám. Fejlécén a román megszállás jele Censurat: Statioicu. Címoldalán a Pesti Izraelita Hitközség augusztus 28-i ülésén elfogadott nyilatkozat, amely hat pontban elítéli a proletárdiktatúrát. Ekkor már a lap kénytelen beszámolni a zsidó ellenes atrocitásokról, amelyekben a különítményesek jártak az élen. Települések szerint ismétli a felháborító eseményeket, amelyek az orosz pogromok mintájára bántalmazással, fosztogatással jártak. Szeptember 25-i száma is bővelkedik a szörnyű részletekben. A cím már őszinte: Dunántúli zsidó üldözések. Ha a keresztény lakosok megpróbálják² menteni zsidó polgártársaikat őket is bántalmazzák, esetleg meg is ölik.

November 2-i száma első oldalán pontokba szedve ismerteti Friedrich István kormányának röpiratát a zsidó ellen. Bemutatja hatását is: pogrom, gyilkosságok, terror. Helyek és nevek felsorolása, a fehérterror megnyilvánulásai augusztustól kezdve. Volt pl. egy fővárosi ügyvéd, aki még a kommunisták elől menekült Nagyhantásra és „két fehér tiszt” meggyilkolta. Meglepő bátorsággal támadja a Friedrich-kormányt, azután már ismét lojális. Következő héten a hazatért Vázsonyi Vilmos írja a vezércikket: „A zsidó-kérdés”. Tiltakozik a „külön zsidó rendszabályok” terve ellen. Nov. 15-i száma már a másnap bevonuló Nemzeti Hadsereget köszönti. A hitközség vezetői az utcán várják őket, a főbbik este az operai díszelőadásra is meg lettek hívva. Szörnyű hírek a pogromok, külföldre való hivatkozással próbál hatni, az ország jó hírének árt az antiszemitizmus. Székely Ferenc a pesti hitközség elnöke így ír: „A Nemzeti Hadsereg és annak fővezérlet éppoly kevésbé felelős egyes hitvány emberek gáztetteiért, mint a magyar zsidóság a proletárdiktatúra bűneiért”. Kéri a zsidó lakosságot, hogy ne hallgasson a „rémhírekre”. Ennek ellenére rohamosan nő a kitértek száma, erről részletesen ír.

Reménykedik a rend helyreállításában, még később is idézi tiszasülyi Polnay Jenő hitközségi vezető annak idején Siófokon Horthynak mondott szavait, amikor is a különítmények

véres tevékenységének beszüntetését kérte és cserében a zsidóság támogatását ajánlotta: „Amint az egész világháború alatt, bajban, veszedelemben, nyomorúságban, együtt szenvedett és küzdött a zsidó magyar a keresztény magyarral, úgy hisszük és úgy reméljük, hogy Magyarország újjáépítésében épp így vállvetve fogunk keresztény polgártársainkkal együtt dolgozni.” (Ezt a felajánlkozást a hitközség 100 ezer koronás alapítványa is alátámasztotta).

December 6-án, az általa köszöntött Horthy nevenapján a 28.sz. arról számol be, hogy Kemény Zsigmond végzett joghallgató doktornak avatását milyen brutálisan akadályozta meg az un. „kapuórság”. A kitüntetett volt frontharcost nem engedték a terembe! 4.lapon az Izraelita Országos Iroda elnöke. Mezey Ferenc beadványának részleteit olvashatjuk „Vallásügyi likvidáció” cím alatt, amelyben keserűen visszaemlékezik a pár hónappal azelőtti eseményekre, a Tanácsköztársaság egyházpolitikájára. Fáber Oszkár volt kegyesrendi szerzetesből lett elvtárs vezetésével öttagú bizottság szállt ki a Síp utcába. Nagy erkölcsi és anyagi károkat okoztak, még a Chevra Kadisát is feloszlatták. Agyonlövetéssel fenyegetőztek az ellenkezés esetére (nem volt szükség rá!)Működésük eredménye „belső és külső szenny” volt. Viszont megjegyzi, hogy a rabbi- és tanítóképző diákjainak ösztöndíját havi 300 koronára emelték!

December 23. 30-31.sz.-ban jegyzőkönyvszerű részletességgel ír a fehérek gyilkosságairól. „Alföldi zsidó mártírok” címmel Izsák, Orgovány, Lajosmizse áldozatait sorolja fel. Nem hallgatja el gyilkosaik neveit sem, Francia Kiss Mihályról megjegyzi: „volt orgoványi vörös csendőr”. Azért kiemeli egyes áldozatok antibolsevista cselekedeteit –amelyek nem mentették meg őket. Végig lényeges védekezés a forradalomban való zsidó részvétel vádjá ellen! Irodalmi vitát indít a levél Herceg Ferenchez. Oka: a jeles író megváltoztatta A hét sváb című könyvének színdarabváltozatát. Az új cím Fekete zászló, de ennél lényegesebb, hogy hatra fogyatkozott a hősök száma. A kimaradt hetedik ugyanis zsidó volt...

Még a hirdetésekben is megjelenik a hivatalos irányvonal. Állást keres „menekült zsidó tanító, aki nemzetiségi vidéken a magyar állameszméért küzdött”. Szomorúan igaz az 1920-as év első számában a vezércikk címe: „A rettenetes év”. Szóhasználata azonosul a hivatalos irányvonallal: „Károlyi Mihály és hazaáruló bandája...”. Jan.10-i számának első oldalán „Zsidóság és bolsevizmus” a cím, a következő szám is folytatja a témát: „Bolsevizmus és zsidóság”. Mindkét vezércikk mélyen elítéli, a zsidósággal összeegyeztethetetlennek minősíti a kommunizmust. A békeszerződés közeledtével egyre erősebb a lapban az irredentizmus.

Zsidó Szemle.³ 1919 március

Néhány szám más cím alatt jelent meg, de ez nem jelenti a lap megszűnését, hiszen a március 30-án megjelenő 12-13-as szám fejlécén zárójelben közli: „Zsidó szemle XIV. évfolyama”. Érdekes módon ez a szám vasárnap jelent meg, a többi már ismét pénteken, mintegy szombati olvasmányként. „Olvasóinkhoz” címen a duplaszám első oldalán indokolja a változást, üdvözölve a proletárdiktatúrát. A cionizmust hosszú cikkben, kommunistának jellemzi. „Mi három okból is köszöntjük örömmel a proletárdiktatúrát. Először azért, mert biztos hitünk az, hogy az előbbi kormány alatt országszerte ismétlődött üldöztetéseknek és pogromoknak a proletárdiktatúra erős keze egyszer és mindenkorra véget fog vetni. De azért is, mert a mi mozgalmunk kezdettől fogva a szintiszta kommunizmus jegyében működött. „A mi ősállamunkban, a kommunisztikus berendezés őállamában, a zsidó Palesztinában nem volt és nem lesz magánföldbirtok, minden a köz és a köz gondoskodik a dolgozó egyénekről...” Következő oldalon Simon Lajos: A Tanácsköztársaság és a zsidóság címen lojalitást jelent be és általában elítéli a kapitalista rendet. Április 4-i 14.szám vezércikke azért kritikusan vizsgál-

---

³ Irodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat (1911-1944). Szerkesztője Patai József a kultúrcionizmus népszerűsítője, később alijázott.

ja az új intézkedéseket, például a zsidó felekezeti iskolás megszüntetését és követeli „a zsidó nép számára nemzeti ünnepnapját: a szombatot”. Április 15-i 15-16-i duplaszáma a hitközségek „valóságos néphitközségekké” alakítását szeretné elérni és felszólít a Palesztinába kivándorlásra. Addig is őszinte módon adományokat kér „lapunknak fokozottabb feladatai vannak, fokozottabb támogatást igényel. Pénzt! Minden mennyiségben és minden címen! Adjatok – hiszen magatoknak adjátok!” Hangsúlyozott lojalitása ellenére a lapot betiltják, a következő szám 1919. szeptember 12-én már a román cenzor engedélyezésével a fejlécen jelenik meg. Egyébként az alcím már nem is hetilap, hanem csak Cionista röpirat. Az első oldalon ismét Olvasóinkhoz! felhívás, de ez a néhány hónappal előbbivel szemben már a cionista szervezettel felszámoló „vörös terror” méltatlan lépéseit panaszolja, de már kénytelen utalni a fehér terrorra is. „A vörös terror teljes súlyával és gonoszkodásával terpeszkedett rá szervezetünkre... Nem volt nyilvánosság, ahová a sérelmeinket apellálhattuk volna: azok, akik mostan olyan komiszan lezsidóznak minden boltat és pogromokat hirdetnek és csinálnak retorzió képpen azért a kommunizmusért, amely bennünket sújtott legjobban, azért a proletárdiktatúráért, amely zsidó értékeket, zsidó intézményeket pusztított el leginkább, azok derék urak nagyon is békésen viselkedtek akkor, szótlanul húzták meg magukat és alázatos láthatatlanná zsugorodtak a hatalom előtt.” Hivatkozik a lap szerkesztőjének letartóztatására. Közvetlen ezután Magyar dolgokról címen már a Dunántúli pogromokról kénytelen írni. Sajátságos módon az október 31-i szám 22. számot viselt, ami lehetetlen, mert három hét alatt nem jelenhetett meg 16 szám. Az alcím már Cionista Röpirat, hanem Zsidó Hetilap, amely minden pénteken megjelenik. A román cenzor neve Solomanescu esetleges zsidó származásra utal, de ő sem liberálisabb elődeinél, már az első oldalon nagy fehér foltok tanúskodnak a kényszerű kihagyásokról. Vezércikke már a tervezett Numerus clausus ellen tiltakozik. Szomorúan ír a zsidó köztisztviselők elbocsátásáról. Cikken kívül rövid közlés követeli az utolsó három hónap 4000 kikeresztelkedettje névsorának megszegyenítő közlését. Nem szolidáris az elfogott kommunistákkal, de azért cikkben támadja Chevra Chadisát, Pogány József népbiztos apjának elbocsátása miatt (*Chilul cha-Sém*). November 28-án Jövönk címen utoljára jelenik meg, egy hét múlva már ismét Zsidó Szemle a lap neve.

Igen hamar támadások érik hivatalos oldalról is a zsidóságot. A Friedrich-kormány röpirata nyíltan zsidóellenes jellegű szóhasználatában is. Hiába ajánlanak augusztus végén a zsidók támogatást nekik, egy későbbi Egyenlőség (1919. november 2.) közli is a röpiratot, amelyben ilyen kifejezések fordulnak elő: „gaz vörös zsidó, becstelen zsidó, hazaáruló zsidó himpellér, stb.”. Befejezése is fenyegető: „A leszámolás nem fog elmaradni, ami késik, az nem múlik.”

1920-as első szám vezércikke a zsidó sajtó feladatait összegzi, megfogadja: „Mi pedig ígérjük nektek, hogy népünk érdekeinek megalkuvást nem ismerő harcosai leszünk és minden igyekvésünk az lesz, hogy becsülést szerezzünk a zsidó népnek kifelé éppúgy, mint a magunk táborában.” Ezekben az években ez elég nehéz feladat volt. Sokat vitatkozik az antiszemizmussal, hivatkozva a zsidók háborús áldozataira. Februártól kezdve több cikkben tiltakozik a Numerus clausus közelgő bevezetése ellen. Úgy látszik ezt a hivatalos szervek nem veszik jó néven, mert a cikkben több sor ki van ikszelve a cenzúra által (*február 13. 7.szám*). Az apró hírek riasztóak, a budapesti utcákon az „ébredő magyarok” verik a zsidó külsejű járókelőket. Gróf Eszterházy Móricot szakállá miatt bántalmazták. (Halló Khon Úr!) Érdekes, hogy az egyes lapszámokat lezáró gyűjtési jelentéseknél megkülönbözteti a korona és az értékeesebb kék pénzadományt. Sajnálkozik a brutálisan kiutasított galliciaiak sorsán. A május 7-i 18-as szám teljes egészében Palesztinával foglalkozik, a telepítés támogatására szólít fel. A következő számokban már többet foglalkozik hazai ügyekkel. Védekezik a rágalmak ellen, utalva a zsidók alacsony arányszámára a bűnözők között. Szinte testvérlapjának tekinti a *Remény* című ifjúsági lapot, gyakran ajánlja. Nagyon barátságosan ír Apponyi Albert grófról, aki kiáll a

zsidóság mellett. Később a békekonferencián volt neki nagy szerepe, amellyel a lap zsidó szempontból is foglalkozik, mivel a magyar zsidóság több, mint fele elkerült Magyarországtól. Az év második fele eseménydús volt a mozgalom számára. A cenzúra továbbra is erős, például a június 30-i, 30. szám egész vezércikke kimarad, az olvasók csak az üres oldalt láthatják. Még verseket is töröltek. Ősz közeledtével egyre nagyobb teret kapnak az egyetemi zavargások, zsidóverések. Érdekesen fogalmaz a szeptember 24-i 38-39-i szám vezércikke, amely Prohászka Ottokár püspök alapvetően zsidóellenes beszédjén cionizmusra kedvező részleteit közli és kommentálja. Viszont kirohan „az Ojság” című „ízléstelen és szellemtelen” vicclap ellen, mert kigúnyolja a zsidókat. November 19-i 46.szám vezércikke a Trianoni béke ratifikálásának zsidó vonatkozásait taglalja. Zárómondata: „Szemet hunyunk a támadások, a bántalmazások felett, fájdalomunkat magunkba fojtva fogjuk teljesíteni zsidó és magyar kötelességeinket.” December 17-i 50.szám vezércikke Királykérdés és a zsidóság címen azt tanácsolja, hogy a zsidóságnak ebben az ügyben „a legteljesebb passzivitással és semlegességgel kell viseltetnie.” Az eredményt mindenképpen el kell majd fogadni. A polgári év utolsó számának vezércikkkel felteszi a kérdést: Kikeresztelkedünk-e? Válasza természetesen tagadó.⁴

Múlt és jövő.⁵

Halálának centenáriumán különösen érdemes elolvasni Lukács Zoltánnak az 1919.februári számban megjelent tanulmányát: „Ady Endre a zsidóságról.” Kiemeli, hogy a közismerten filozemita költő még családjában sem szerette az előítéleteket. Édesapjához írott levelében helytelenítve jegyzi meg : „...kezditek a zsidót nagyon nem szeretni”. Ugyanebben a számban a Tollhegyről rovat „Cionizmus és pogrom” címmel tiltakozik a vád ellen, hogy a cionisták tehetnek az antiszemitizmusról.

1918. április-májusi szám Ekstein Wolf: Jegyzetek az orosz fogságból című cikksorozatának egyik tagja barátságos a szovjethatalom iránt. („A zsidóság az orosz szovjethatalom alatt”) Objektíven megállapítja, hogy a forradalom kezdetén „...mindkét oldalon szinte egyenlő arányban állottak a zsidó tömegek is”. A zsidó munkásság „tudta, hogy céljai egyik a világ összes proletárjának céljaival és közös ellenségük a mai társadalmi rendszer”. Lelkesen ír a moszkvai május elsejéről, amikor a számukra hajdan tilos város utcái megtelnek zsidó tömegekkel. Örömmel látja, hogy „új, mozgalmas zsidó közélet keletkezett, amely nagyrészt a kommunista eszmék szolgálatába állott, amellet azonban nem feledkezik meg a zsidó nép kultúrájáról sem”. Még a főszerkesztő Patai Józsefnek is ez a véleménye: „Elkövetkezhet éppen ebben az időben a vallásnak és a zsidó kultúrának új reneszánsza.” (Messiási idők)

1919. okt. 3. Néhány hónap után ismét megjelenő száma első oldalán felteszi a kérdést: „Miért nem jelenhet meg a Múlt és Jövő?”, pedig a tanácsköztársaság betiltó végzése már nincs⁵ érvényben. Az ok az eddig vállaló Hornyánszky-nyomda hirtelen politikai irányváltásában keresendő. Nem adják ki a lap már lekötött és kifizetett papíryanagát, mondván hogy azt egy „keresztény” lap kapta meg. Ezért nincs a lapban illusztráció!

Október 14-én azért némi elégtétellel közli: „Kint az utcán” van a Múlt és Jövő. Védekezik a rágalmak ellen, vitatkozik Sz.D. állításaival, a monogram Szabó Dezsőt rejti. Gúnyosan írnak a tömeges kikeresztelkedésről, a „keresztvíz-zajlás” főleg a vagyonosabb réteget érinti. November elsejei száma idézi Horthy kijelentését a József főherceggel folytatott tárgyalásokon a zsidókkal szembeni atrocitásokról: „ünnepélyesen kijelentem, hogy a zsidóüldö-

---

⁴ Az előző hónapokban rengetegen megkeresztelkedtek, a huszonhét zsidó bárói családból néhány nap alatt huszonhárom lett keresztény, csak a fővárosban több, mint tízezren hagyták el őseik vallását.

⁵ Szépirodalmi, művészeti és társadalmi folyóirat 1911.-1944. Kultúrcionista irányzatú. Kiadója és szerkesztője Patai József, aki később alijázott.

zések ügyében, melyek felelőtlen elemeknek a bűnei, a legszigorúbb vizsgálatot indítottam, a bűnösöket a tetteseket és uszítókat egyaránt, amennyiben a hadsereghez tartoznak haditörvényszék elé állítom és őket a Magyar Nemzeti Hadsereg kebeléből örökre kizárom, egyébként magától érthetőnek tartom, hogy mindenféle pogromot, felekezeti üldözést és egyéni akciót kérlelhetetlen szigorral kell elnyomni. November 7-i szám eseteket sorol fel zsidó gyerekek iskolai sérelmeiről. Amikor október 6-án előírás szerint nemzeti kokárdával jelentek meg leszedették velük, mondván hogy ők nem magyarok, méltatlanok rá. Erre kék-fehéret tűztek fel, de azt se volt szabad. Konkrétan említi a Práter utcai leányiskolát és fiúkat más-honnan. Tanáraikról megjegyzi: "akik a legvörösebbek voltak a proletárdiktatúra alatt a kedvező konjunktúrában megféléredtek." Teljesen egyeznek a hivatalos zsidó állásponttal a többi cikkek is. "Szegedi ellenforradalom és a zsidóság" címmel (később sokszor ismételt!) statisztikákat közöl a szerveződő Nemzeti Hadsereg összetételéről. Az első jelentkezők között a zsidó tartalékos tiszt aránya 38%, a toborzott legénység között 17% volt a zsidó! Ugyanezt folytatja a következő szám, ahol az első oldal legszembeütőbb írásának címe egyetlen szó: Horthy. Hát igen, akkor még nem volt kormányzó, admirálist pedig a tengerét éppen elvesztő országban nem írhattak. Szóhasználata, jelzői felsőfokúak:

„Világító szilárd pont... a háború, a forradalmak és a bolsevizmus borzalmai után... a pártatlan igazságosság korszakának ígéretét jelzi Horthy neve.”

Kénytelen célozni a fehérterrorra: "A tömegszenvedély fellobbantotta dunántúli atrocitásoknak az ő megjelenése vetett véget". Végül a zsidóság nevében lelkesen köszönti a november 16-án Budapestre bevonult Nemzeti Hadseregét és a fővezért! Két hét múlva beszámol a zsidó küldöttség látogatásáról a Nemzeti Hadsereg siófoki főhadiszállásán. Polónyi a küldöttség vezetője beszédében felajánlotta a magyar zsidók támogatását Horthynak, aki barátságos szavakkal ezt elfogadta, bár megjegyezte, hogy „a bolsevista vezérek legnagyobb része az ő felekezetükből került ki.” Jellemző a cikk hangvételére, annak hangsúlyozása, hogy Horthy „sorra cigarettával kínálja a küldöttség tagjait”. Ezt jelentős gesztusnak, biztató előjelnek tartja! A közhangulat változatlanul nyomasztó, már az utcakép is kellemetlen az antiszemita plakátok miatt. Igyekszik vitatkozni, állításaikat cáfolni, de kevés sikerrel. Pedig még Prohászkaival is vitába száll. Az 1920-as év is rosszul kezdődik. A kommün emléke nem megy feledésbe és változatlanul a zsidókat okolják az akkoriban gyakori jogsértésekért, gyilkosságokért. Ennek ellensúlyozására a Tollhegyről rovat felsorolja a Gyöngyösön a vörösök által kivégzett zsidókat. Már folynak a bukott proletárdiktatúra vezetői, részesei elleni perek (sokkal többet intéztek el a különítményesek minden törvényes formáság nélkül!). Valósággal ujjong, ha a vádlottak között keresztényeket talál, ennek cikket is szentel: "Kommunisták és zsidók". Bizonygatja, hogy a hatágú és az ötágú csillag azért nem ugyanaz! Még nem született meg a rosszemlékű Numerus clausus törvény, de a zsidó hallgatókat már kiverik az egyetemről. Felmerül megoldásnak egy külön zsidó egyetem terve. Amerikai pénz, tudós zsidó tanárok és máshová fel nem vett szorgalmas zsidó diákok lett volna hozzá! Sajnos később Haller István kultuszminiszter megvétózta a kezdeményezést. Kijelentette, hogy amíg ő miniszter nem lesz zsidó egyetem Budapesten. Remélhetőleg forog a sírjában! Támadások miatt nagyon ajánlja az egységet, a több irányzatot magában foglaló Magyar Zsidók Országos Szövetségét jó eszüknek tartja ennek érdekében. 1920-ban sem változik a hangnem. Védekezik a proletárdiktatúrával kapcsolatos vádak és általánosítások ellen, de a nem szűnő új támadásokra is megpróbál válaszolni. Utóbbiak leleményesek új formák és módszerek alkalmazásában, antiszemita képeslevelezőlapok terjednek, a szerkesztőség bőven kap ilyeneket amire szellemesen válaszol. Tollhegyről rovatában állandó lesz a Kommunisták és zsidók cím, amely valóságos rovattá válik a rovatban. Többször idézi Halmos Pál vörös funkcionárius tavalyi beszédét: "...ha 200.000 zsidógyerek és 200.000 zsidóasszony megdöglik mégis fenn kell tartani a diktatúrát". Külföldi jelentései eszerint válogatnak, pl. "Bolsevik pogrom" címmel számol a Kurszk

városában történt kivégzésekről amelyeknek sok zsidó értelmiségi áldozata volt.(7.sz.febr.13) Ennek ellenére hivatalos szervek gátolják a lap terjesztését, a Kalocsán előfizetéseket gyűjtő megbízottat 17 órára letartóztatják majd kitoloncoltatja a városparancsnok. Az utcákon uralkodó helyzetre jellemző az „Eszterházy Móríc z balesete” jelentés, amely beszámol arról, hogy a volt miniszterelnök grófot az ébredők szakálla és keresztnéve miatt zsidónak nézték és megverték.(Más lap azon sajnálkozott, hogy egy szintén szakállas urat, aki éppen antiszemita cikke kéziratát vitte be hozzájuk is bántalmazták. Két héttel később az első oldalon „A zsidók és az ellenforradalom” arra hivatkozik, hogy „...köztudomású, hogy a zsidóság az ellenforradalomban éppen úgy részt vett, mint hazánk bármely más társadalmi csoportja sőt számárányát messze felülmúló mértékben dolgozott a nemzeti gondolatért”. Jellemző a cenzúrára, hogy még ebből is kihúztak, nagy a fehér folt! Következő szám címlapon folytatja Horthy dicsőítését. (A kormányzó) Stílszerűen hasonlatai a tengerészetre utalnak: „...kezébe vette az ország hányaveti hajójának kormányát”. Elítéli azokat, akik e hajóból kidobnák a zsidót, aki pedig az evezőlapátok után nyúl, mert „Segíteni, menteni, dolgozni akar”. „Remény és bizalom” a jelszava, pedig egyikre sincs ok! Valamivel önérzetesebb a március 6-i 13.sz. cikke: „A bibliai átok”. Tudósít a kávéházak sorozatos megtámadásáról. 5-6 fiatal bottal, boxerrel kiver néha többszáz zsidó vendéget, akik ellenállás nélkül megfutamodnak. Szomorúan idézi a biblia szavait: „Egy megfutamít közületek ezreket és kettő tízezreket”. Mivel egyre inkább bizonyossá válik, a területek elvesztése sokat foglalkozik az ottani zsidó lakossággal, kiemelve a magyarsághoz ragaszkodás jeleit. Később már a Numerus clausus kerül előtérbe, küzd ellene és általában az értelmiségi antiszemitizmus ellen.

Remény⁶

Ez a zsidó ifjúsági folyóirat eszmeiségét tekintve a Múlt és Jövő testvérlapjának tekinthető. 1918.november 15-i sz. vezércikkében dr. Molnár Ernő Forradalom címmel lelkesen üdvözli a változást. Párhuzamot von 1848. márciusa és 1918. októbere között.”Népköztársaság! Béke!” Nagyon örül, hogy diákok is részt vesznek a védőrségekben ezekben a „történelmi napokban”. Ugyanígy üdvözli dec.1-én a Kadima zsidó cserkészcsapat tagjait, akik az alkoholtilalom betartását ellenőrzik és a hazatérő katonákat fogadó bizottságot segítik. Az irodán a leányoknak is jut munka. Furesán aktualizál Székely ⁶Nándor:A fekete sereg című kis színdarabja. Mátyás király feltámad és harcra buzdít a délen megjelenő francia gyarmati katonaság ellen. Tükrözi a balratolódást az 1919.febr.1-i sz. amelyben Szabó Géza: Világok forradalma című írása magyarázza tárgyilagosan külön-külön fejezetekben a magántulajdon, szocializmus és kommunizmus fogalmát. Mózes eszméinek forradalmisága is megjelenik a lapban. 11. lapon Billes Ármin Nem!Nem!Soha! jelszó alatt térképpel tiltakozik a tervezett új határok ellen. Viszont a 15. lapon már héber szótár jelenik meg - először e lapon.1919.ápr-máj. összevont szám első oldalán naqy Lenin kép mellett teszi fel a kérdést:”Mi a proletárdiktatúra?” Támogatja, utalva Spartacus, Dózsa György és Marx szerepére. Érdekes, hogy nem említi utóbbi zsidó származását, a Lassallenál (akinek képét is közli) sem, pedig a róla elnevezett kaszárnyát igen. 9.lap: Palesztina-térkép, felirata szerint „betelepítése kommunista alapon történik: a föld magántulajdon tárgya nem lehet...” Morris Rosenfeld: Az én kis fiam című jiddisből fordított verse is Proletárdal alcímet kap – mégis betiltja a lapot a közoktatásügyi népbiztos.

1920.jan-febr-i számmal indul újra. Így emlékezik a vezércikk: ”Irgalmatlan kezek még a múlt tavasszal lehetlenné tették a megjelenést... A nyár rablásai és az ősz szomorú izgalmai...” Feladat „a Ma rettentő romjainak eltakarítása”. Egyre erősebb az irredenta szellem a

⁶ Hosszú ideig a zsidó ifjúság egyetlen lapja, havonta jelent meg

lapban.”A gyászoló Magyarország”. Figyelmeztet, hogy a zsidóság fele is átkerülhet a határon.Máj.15.9.sz.Ismét Billes Ármin figyelmeztet Nagy Magyarország vesztrére, figyelemmel a nemzetiségek sorsára is. Ez a téma uralja a szépirodalmat is, Zsoldos László: A kis Bocsánci című műve a Felvidéken játszódik.

Áttekintve ezeknek az eseménydús éveknél zsidó sajtóját megállapíthatjuk, hogy a sajnos nagyon is érezhető külső körülmények, gyakran korlátok ellenére igyekeztek tükrözni a magyar zsidóság hangulatát, irányultságuktól függően különböző válaszokat próbáltak adni a kérdésekre, problémákra. Nem rajtuk múlt, hogy ez gyakran nem sikerült. Több évtizedes beidegzettségük alapján igyekeztek megfelelni a mindenkori hatalom elvárásainak, nem ki-hívni haragját. Mai szemmel nézve ez néha túlzásnak tünik, nem is mindig vált be, visszássá-gokat is eredményezhetett.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Korabeli zsidó sajtó
2. Szabolcsi Lajos: Két emberöltő
3. Az Egyenlőség évtizedei 1881-1931.
4. MTA Judaisztikai Kutatócsoport 1993.
5. Komoróczy Géza: A zsidók története Magyarországon II. kötet Kalligram Pozsony, 2012
6. Gonda László: A zsidóság Magyarországon 1526-1945
7. Századvég Kiadó 1992
8. Róbert Péter: Herzl követőinek lapjai
9. A cionista sajtó története Magyarországon 1904-1919
10. Budapest, Bethlen téri füzetek
11. Róbert Péter: Két háború között...
12. A cionista sajtó története Magyarországon 1920-1940
13. Budapest, Bethlen téri füzetek

EINE ANDERE ART PÄDAGOGISCHER WIRKSAMKEIT MELANCHTHON – BEZOG SICH AUF DAS SCHULWESEN

István Dániel SANDA¹

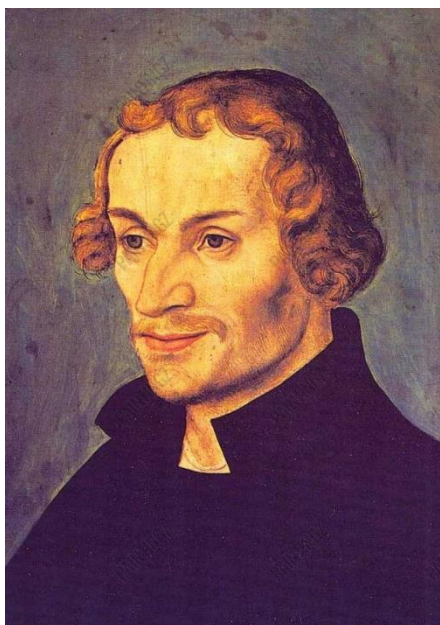
ABSTRACT

22-year-old Melancthon started his activity as a Biblical scholar, professor of theology exactly 500 years ago, in the autumn of 1519, giving lectures upon exegesis at the Theological Faculty of the University of Wittenberg. In this paper, due to space limitation, we focus on his work done for the promotion of education. We present his commitment to teaching and schools, his concept of education, his methodological innovations as well as his textbook writing activity.

For his merits earned in education, Melancthon was named *Praeceptor Germaniae* as early as in the 1590s. Based on the latest research, today he is often called the teacher of Europe, as his influence was not limited to the German-speaking countries but spread all over the continent and he shaped the history of the church, education and culture with a long-term effect.

KEYWORDS: education, church education, educational concept, university reform, piety and culture.

EINLEITUNG

1. ábra Lucas Cranach (1537) Philipp Melancthon, Ölgemälde

Der Anlass unserer derzeitigen Arbeit ist, dass der 22 Jahre alte Melancthon gerade vor 500 Jahren, im Herbst 1519 – als Bibliker – mit seiner Tätigkeit als theologischer Professor angefangen hat. Er hat an der Theologischen Fakultät der Universität Wittenberg exegetische Vor-

Anlässlich der fünfhundertsten Jahreswende der Geburt von Melancthon, im Jahre 1997 sind zahlreiche Festschriften erschienen, von denen die Abhandlung A „majdnem elfelejtett“ Melancthon von János Itzész in der Zeitschrift *Keresztény igazság* hervorragend war. [7] Die Schrift des nachmaligen evangelischen Bischofs richtet die Aufmerksamkeit einerseits auf seine zentrale Rolle in der lutherischen Reformation, weist andererseits auf die Vergessenheit seiner Person – zumindest in Ungarn – hin.

Aus dem Anlass der Jahresfeier hat György Mikonya mit seiner hervorragenden Studie „Philipp Melancthon, a tanító” in der Zeitschrift „Magyar Pedagógia” die alte Schuld der Erziehungsgeschichte abgestoßen. [11]

In den letzten zwanzig Jahren hat die Melancthon-Forschung – dank einer internationalen Wanderausstellung – einen neuen Aufschwung genommen. [3] Zugleich

wenn man den Themenkomplex im ganzen Umfang überblickt, erfährt man noch immer ernste Hiatus.

¹ Dr. Sanda István Dániel adjunktus, Óbudai Egyetem TMPK E-mail: sanda.daniel@tmpk.uni-obuda.hu

lesungen gehalten. Im Rahmen dieser Studie – wegen des beschränkten Umfangs – beschäftigen wir uns nur mit seiner Tätigkeit im Schulwesen.

Die Herkunft von Melanchthon und seine Jugend

Philipp Melanchthon ist 1497 in der Stadt Bretten geboren. Sein Vater arbeitete als kurpfälzischer Waffenmeister. Der junge Philipp lernte von ihm die Gebete, weil er nachts wie ein Mönch seinen Schlaf unterbrach, niederkniete und betete.

Er hieß ursprünglich Philipp Schwartzerd. Sein entfernter Verwandte, der beutende humanistische Gelehrte Johannes Reuchlin gab Schwartzerd den neuen Nachnamen Melanchthon, in dem er Schwartzerd (schwarze Erde) ins Griechische übersetzte.²

Er studierte in Pforzheim, in Heidelberg und in Tübingen. Zu dieser Zeit schrieb er mehrere Lehrbücher. Sein Griechischlehrbuch erschien 1518, hundert Jahre lang im Gebrauch blieb und über vierzig Auflagen erlebte. [8] Das Geheimnis des Erfolgs war die geschickte methodische Anlage des Werks, dem es nicht einfach um das Erlernen einer Sprache, sondern um die Heranführung an die klassische Literatur und mit ihr um sittlichen Nutzen und umfassende Persönlichkeitsbildung ging.

Sein Weg zur Professur

In Wittenberg war im Jahre 1502 eine Universität gegründet worden. An ihr sollten – so wollte es der Landesherr Friedrich der Weise, Kurfürst der Sachsen – Bildungsgrundsätze der Humanisten umgesetzt werden. Dazu gehörte, dass die Studenten nicht nur wie zuvor schon immer die lateinische, sondern auch die griechische und die hebräische Sprache zu lernen hatten. Sie sollten befähigt werden, alle Texte der Antike, philosophische ebenso wie biblische, in der Originalsprache zu lesen und auf dieser Grundlage zu interpretieren. Für Wittenberg wurde nun ein Griechischlehrer gesucht. Der Kurfürst trat an Reuchlin heran, doch dieser winkte ab und verwies auf seinen Neffen Melanchthon. Luther hatte einen anderen Kandidaten im Blick, doch der Kurfürst setzte sich durch und Melanchthon wurde berufen. Mit zwanzig Jahren wurde er Professor an einer humanistischen Reformuniversität, die zur Spitzenuniversität der Reformation werden sollte. [8]

Als er zu seiner Antrittsvorlesung antrat, dozierte er über die „Studienreform an der Leucorea“ im humanistischen Sinne. Das 1518 vorgetragene Programm basierte auf der Bildungskonzeption des jungen Professoren.

„...Die Schulbildung, die sogenannte Grundausbildung in Grammatik, Dialektik und Rhetorik, muß man sich so weit aneignen, daß man im Reden und im Denken geschult ist und nicht unvorbereitet den Höhen der Wissenschaft zusterbt. Zum Lateinischen muß die Kenntnis des Griechischen treten, damit man bei Lektüre der Historiker, Redner und Dichter überall auf den Kern der Sache selber trifft und nicht auf ihr Schattenbild wie Ixion, der die Juno umarmen wollte und an eine Wolke geriet. Hast du dir gleichsam diese Wegzehrung verschafft, im abgekürzten Verfahren und ohne Beschwerde, wie Plato sagt, dann gehe an die Philosophie heran. Denn ich bin durchaus der Auffassung, daß einer, der etwas Bedeutendes in der Theologie oder in der Öffentlichkeit leisten will, wenig erreichen wird, wenn er nicht seinen Geist zuvor in den Geisteswissenschaften – denn das meine ich mit Philosophie – mit Überlegung und in gehörigem Maße gesucht hat...

...Ich umfasse also mit der Bezeichnung Philosophie die Naturwissenschaft, die Sittenlehre und die Geschichte. Wer darin richtig ausgebildet worden ist, hat sich den Weg zum Gipfel geebnet. Will er Rechtssachen vertreten, dann weiß er, wie er eine inhaltsreiche,

---

² Humanisten liebten jedoch keine deutschen Namen und legten sich griechische oder lateinische Gelehrtennamen zu.

glänzende Rede halte kann, will er ein Staatswesen leiten, weißer, wo er die Normen für Billigkeit, Sitte und Recht erahren kann...

...Wenn könnte die große Not unseres Jahrhunderts nicht rüren, das durch die Sorglosigkeit unserer Landsleute die alten Autoren vermissen muß und obendrein den Gewinn einbüßt, den auch die Heutigen aus den Schätzen der Alten gezogen hätten, wenn diese nicht verlorengegangen wären?..." (anhand Plöse und Vogler, 1989, 167-168. zitiert: Mikonya, 1998.)

Sein Engagement für den Unterricht und für die Schulen

Nach dem Prinzip *Sola scriptura* war der Grundgedanke der Reformation die Umgestaltung des Unterrichts. Luther hat gefordert, dass die Benachteiligten und die Mädchen auch unterrichtet werden. Als leidenschaftlicher Lehrer hat Melanchthon diese Forderung verwirklicht. Im Jahre 1530 hat er in Wittenberg für die Mädchen eine Schule gegründet. [3] Nicht nur an der Universität bemühte er sich um die Bildung der Jugend, sondern sogar in seinem eigenen Haus richtete der junge Professor eine Schule ein. Von 1521/22 bis 1529/30 hatte sie Bestand.³ Melanchthons Schüler lernten nicht nur Lesen, Schreiben, Rechnen und Latein, sondern auch Beten. Am Abend und am Morgen sowie zu Tisch wurde im Hause Melanchthons gebetet. Er verfasste sogar eigens Gebetstexte für seine Privatschüler. [15]

Melanchthon erstellte gerne und häufig persönliche Lehrpläne für einzelne Studenten. Die Studenten kamen seinetwegen nach Wittenberg, nicht unbedingt wegen Luther. Bereits 1520 saßen in Melanchthons Vorlesungen 500-600 Hörer, bei Luther waren es „kaum“ 400. [8]

Seine pädagogische Konzeption

Für Melanchthon war Pädagogik noch keine selbstständige Wissenschaft, deshalb hat er auch kein Lehrbuch der Pädagogik geschrieben.⁴ Er hat aber Reden zu pädagogischen Themen gehalten und behandelte pädagogische Fragen ansonsten im Rahmen der Rhetorik, der Ethik und der Psychologie. Bildung war für Melanchthon kein Selbstzweck. Die Bildungspolitik war für Melanchthon ein Gradmesser für das Niveau einer Gesellschaft. [15]

Melanchthon beglückwünschte die Lehrer zu ihrem Beruf. Keine Daseinsform bringe mehr Freude als das schulische Leben. Jedem geistig Gesunden bereite die Erkenntnis der Wahrheit unsagbare Lust. Denn sie zu erblicken sei der höchste Zweck, zu dem die Menschen geschaffen sind.⁵ (Matthäus 5:6), (Joh. 17:17).

Seine pädagogischen Ansichten und Prinzipien

Die pädagogischen Grundbegriffe Melanchthons lauten: Eloquentia, Lectio, Imitatio und Declamatio. Der oberste Leitbegriff ist die Eloquentia, die Beredsamkeit. Es geht bei der Bildung um das Verstehen der Worte und der Sachen, um grammatische Einsicht und um Realkennntnis, verbunden mit der Fähigkeit der klaren Darstellung. Ein Verständnis, das nicht den entsprechenden sprachlichen Ausdruck findet, ist kein wirkliches Verständnis. Begreifen und Sprechen sind unzertrennlich. Der Weg zur Eloquentia führt über die Lectio, die Lektüre: durch das Lesen der Klassiker sind Sprache und Inhalte zugleich zu lernen. Auch die Bibellektüre ist selbstverständlich wichtig und ist eine tägliche Aufgabe. Auf die Lectio folgt die Imitatio, die Nachahmung der klassischen Autoren, insbesondere Ciceros. So geschult erwirbt man die Fähigkeit, eine eigene lateinische Rede anfertigen und vortragen zu können. In Wit-

---

³ Dieses Haus steht bis noch heute, man kann es in der Collegienstraße 60 besichtigen.

⁴ Solche hat er 100 Jahre später, während der letzte Bischof der böhmisch-mährischen Brüderunität in Sárospatak gewirkt hatte, geschrieben.

⁵ Selig sind, die da hungert und dürstet nach der Gerechtigkeit. Matthäus 5:6 Wort dein Wahrheit ist. Joh. 17:17.

tenberg hat Melanchthon 1524 die Sitte der Deklamationen in das Studium eingeführt und damit den Stil der Universitäten nachhaltig, bis heute geprägt. [5]

Seine pädagogische Praxis und seine didaktisch-methodische Reform

Auch ganz praktische methodische Regeln für das Lernen und Lehren hat Melanchthon aufgestellt. Exempel sind für ihn wirksamer als Regeln. Er hält viel vom häufigen Wiederholen. Wenige Dinge gründlich zu machen sei sinnvoller als vieles nur oberflächlich. Wichtig sei, nicht nur zu hören, sondern selbst zu üben. Und Abwechslung erhalte die Lust am Lernen, Langweile dagegen sei ein gefährlicher Feind erfolgreichen Lernens. [8]

Melanchthon als Lehrbuchverfasser

Wie bereits oben ausgeführt wurde, Melanchthon verfasste eine große Zahl von Lehrbüchern. Sein breites Interesse und seine große Leistungsfähigkeit kamen auch auf diesem Gebiet zum Ausdruck. Außer Griechisch schrieb er Lehrbücher für Latein, Dialektik, Dogmatik, Ethik, Rhetorik, Geschichte und Naturkunde. Mehrere dieser Lehrbücher wurden auch in katholischen Schulen - mit schwarzem Umschlag und mit der Verheimlichung des Verfassers – gebraucht. Die Universalgeschichte von Melanchthon wurde in damaligen Oberungarn 18 Mal herausgegeben und im Schulunterricht überall gebraucht. [3]

Sein Bildungsbegriff

Zur Bildung gehörte für Melanchthon immer die religiöse Bildung. Frömmigkeit (pietas) und Bildung (eruditio) sah er schon bei seiner Antrittsrede in einem engen Zusammenhang. Es gibt für ihn zwar Bildung auch ohne Frömmigkeit, aber die wahre und hoch stehende Bildung bedarf der Frömmigkeit. Und umgekehrt gehört für Melanchthon zu wahrer Frömmigkeit immer auch Bildung. Von einem ungebildeten Frommsein hält er nichts. [5]

Seine Schulreform

Bei seinen Visitationsreisen besuchte und reformierte Melanchthon zahlreiche deutsche Schulen. Er brachte die Gründung dreiklassiger Lateinschulen, so genannter Trivialschulen, voran. Hierfür schaffte er auch eine Schulordnung, die in den „Unterricht der Visitatoren“⁶ aufgenommen wurde. Er machte in dem Kurfürstentum Sachsen, [10] dann 1559 in Württemberg neue Schulordnungen, die eine epochale Bedeutung haben, weil sie die Idee einer einheitlichen, für alle Gemeinden verbindlichen Landesschulordnung zum Ausdruck brachten. Als sein Lehrplansystem in 56 deutschen Städten obligatorisch eingeführt wurde, begannen die Anfangsschritte einer höheren, bewussten Lehrstoffregelung. [17]

Der Schulbesuch sei notwendig, weil die Kirche und die Gesellschaft Menschen mit Schulbildung brauchten. Die Lateinschule wird nach Melanchthons Vorstellung in drei Klassen gegliedert. In der ersten Klasse lernen die Schüler Lesen, u.a. mit Hilfe des Vaterunser. In der zweiten beschäftigen sie sich mit Latein. Die religiöse Unterweisung findet in ihr anhand der Bibel, des Katechismus und der Psalmen statt, die für Melanchthon eine „Summa eines christlichen Lebens“ darstellen. Dabei wird viel auswendig gelernt. In der dritten Klasse findet ein fortgeschrittener Lateinunterricht mit Cicero, Vergil und Ovid statt, hinzu kommen Stilübungen und die Beschäftigung mit Dialektik und Rhetorik. Selbstverständlich müssen die fortgeschrittenen Schüler nun ständig lateinisch sprechen. [2]

Melanchthon hat auch höhere Humanistenschulen, so genannte Oberschulen, gegründet, am berühmtesten war seine Gründung in Nürnberg, die zum Vorbild des modernen humanistischen Gymnasiums wurde. In Nürnberg hatte 1524 der Rat beschlossen, eine höhere Schule

---

⁶ Es wurde mit der offiziellen Genehmigung von Luther im Jahre 1528 ausgedruckt.

zu gründen, und Melanchthon als Rektor benannt. Das Amt lehnte der Wittenberger Professor natürlich ab, kam aber persönlich zur Vorbereitung der Schulgründung und 1526 zur Eröffnung. [8] In dieser Oberschule unterrichteten vier Lehrer: der Erste Rhetorik und Dialektik, der Zweite lateinische Literatur, der Dritte Mathematik, der Vierte Griechisch. Die Studenten erlernten den größten Teil der „freien Künste“, die zum Studium unentbehrlich waren.⁷

Sein Einfluss auf das Hochschulwesen

Melanchthon schaffte 1502 die Satzungen der Universität Wittenberg, eine Studienordnung, die nicht nur den Vorlesungsbeginn und die Vorlesungsinhalte regelte, sondern auch Anweisungen für das Verhalten der Studenten erteilte. (Siehe ausführlicher noch: *Friedensberg*, 1917.)

Außerdem wirkte Melanchthon bei der Gründung und Reform der Hochschulen ebenfalls mit. Er hatte auf Tübingen, Frankfurt an der Oder, Leipzig, Rostock, Heidelberg, Marburg an der Lahn, Königsberg und Jena Einfluss. Um bei Gründungen und Reformierungen mitzuwirken, war nicht unbedingt seine Anwesenheit nötig. Häufig schrieb er Briefe und erteilte Ratschläge. Indirekten Einfluss hatte er durch Schüler, die vor Ort wirkten.⁸

Beispielhaft lassen sich Melanchthons Beiträge zur Universitätsreform in Tübingen schildern, einer Stadt, mit der er infolge seines Werdegangs in einer ganz besonderen Verbindung stand. Das Herzogtum Württemberg war 1534 evangelisch geworden. Schon im gleichen Jahr forderten der württembergische Reformator Erhard Schnepf und der Universitätskanzler Johannes Knoder Melanchthon brieflich im Auftrag des Herzogs dazu auf, nach Württemberg zu kommen. Interessant ist, dass auch die altgläubigen Professoren Tübingens Melanchthons Kommen wünschten, weil er „nicht bissig und neidisch, sondern sittig, freundlich und friedsam“ sei, wie sie meinten. Melanchthon reizte die Aufgabe, stellte die Entscheidung aber seinem Kurfürsten anheim. Dieder beschloss, Melanchthon müsse in Wittenberg bleiben. 1535 kam aber ein enger Vertrauter Melanchthons Joachim Camerarius nach Tübingen.⁹ Bis 1541 blieb er in der Stadt und übernahm dann eine Professur in Leipzig.

1536 erfolgte eine erneute Einladung Melanchthons nach Tübingen. Achtzehn Jahre, nachdem er die Universitätsstadt verlassen hatte, reiste er wieder dorthin, wo einst seine akademische Karriere begonnen hatte, und wirkte bei Berufungen mit.¹⁰ Mit hundert Gulden reich beschenkt kehrte er nach Wittenberg zurück. Später mehrmals erhielt Melanchthon einen Ruf auf eine Tübinger Professur, doch er lehnte ab. Er blieb aber weiter an der Ausgestaltung der Tübinger Universität beteiligt.

Unter dem Einfluss Melanchthons wurde in Tübingen das Sprachstudium intensiviert. Die Studenten sollten sowohl Aristoteles als auch die Bibel in den Originaltexten lesen. Professoren, die sich den Reformen widersetzen, wurden entlassen. Die Studenten wurden zur Beteiligung am Gottesdienst und auf ein sittliches Leben verpflichtet. [8]

Zusammenfassung

Melanchthon wurde schon in den 90-er Jahren des XVI. Jahrhunderts wegen seiner Verdienste um das Bildungswesen der Ehrentitel Praeceptor Germaniae¹¹, beigelegt. Heute wird er gerne als Lehrer Europas bezeichnet, denn die neuere Forschung hat erkannt, dass Melan-

---

⁷ Die Nürnberger Oberschule war das erste humanistische Gymnasium in Deutschland. Der Rechtsnachfolger der Institution heißt heute Melanchthon-Gymnasium.

⁸ Die Sammlung von Melanchthons Werken befindet sich in Corpus Reformatorum. Er führte einen riesigen Briefwechsel, eine Vielzahl seiner Briefe (9600) ist bis heute lesbar.

⁹ Joachim Camerarius war sein nächster Freund.

¹⁰ In Tübingen legte Melanchthon 1514, im Alter von noch nicht einmal sechzehn Jahren, das Examen ab und war dabei unter allen Kandidaten der Beste, wurde als primus omnium zum Magister befördert.

¹¹ Seine Bedeutung: Lehrer Deutschlands

chthon nicht nur auf Deutschland, sondern auf viele Länder Europas gewirkt und ihre Kirchen- und Bildungsgeschichte nachhaltig geprägt hat.

Stolz hat Melanchthon davon berichtet, beim Mittagessen seien an seinem Tisch zu Hause einmal elf verschiedene Sprachen erklingen. Sein Einfluss reichte nach Island, Dänemark, Norwegen, Schweden, England, Frankreich, Italien, Spanien, Böhmen, Pommern und Polen.

Für uns ist seine Sympathie gegenüber den ungarischen und siebenbürgischen Schülern besonders wichtig. Die Ursache dafür ist die schnelle und eigenartige Verbreitung der einheimischen Reformation. Zwischen 1522 und 1560 peregrinierten 422 ungarische Schüler für eine längere oder kürzere Zeit nach Wittenberg. Viele haben mit dem persönlichen Empfehlungsbrief von Melanchthon nach Hause gekehrt. Sie wurden zuerst Schulmeister, später die verpflichteten Kämpfer der Reformation. [14]

Der katholische Theologe und Melanchthonpreisträger Siegfried Wiedenhofer bezeichnete Melanchthon anlässlich der Festsitzung zu Melanchthons 500. Geburtstag als „die größte ökumenische Gestalt der Reformationszeit“. (Zitiert: *Dauth und Zwickl*, 1997. 59.)

LITERATUR

- [1] Asztalos Miklós (1932): A wittenbergi egyetem és a magyar kálvinizmus. In: A bécsi magyar történelmi intézet évkönyve. II. Budapest.
- [2] Bavinck, H. (1923): A keresztyén pedagógia alapelvei. Budapest.
- [3] Dauth, M und Zwickl, A. (1997, Hrsg.): Philipp Melanchthon Briefe für Europa. Dauth, K. & Partner GmbH. Karlsruhe.
- [4] Fraknói Vilmos (1873): Hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. Budapest.
- [5] Friedensberg, W. (1917): Geschichte der Universität Wittenberg. Halle.
- [6] Friedenthal, R. (1983): Luther élete és kora. Gondolat Kiadó, Budapest.
- [7] Ittész János (1997): A „majdnem elfelejtett” Melanchthon. 500 éve született az Ágostai Hitvallás írója. *Keresztyén igazság*. 3-4.
- [8] Jung, M. H. (2010): *Philipp Melanchthon und seine Zeit*. Vandenhoeck & Ruprecht GmbH & Co. KG.
- [9] Luther, M. (1983): *Asztali beszélgetések*. Helikon Kiadó, Budapest.
- [10] Mészáros István (1981): *XVI. századi városi iskoláink és a »studia humanitatis«*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- [11] Mikonya György (1998): Philipp Melanchthon, a tanító. *Magyar Pedagógia*. 1998. 231-237.
- [12] Plöse, D. und Vogler, G. (1989, szerk.): *Buch der Reformation*. Union Verlag, Berlin.
- [13] Reble, A. (1989): *Geschichte der Pädagogik*. Klett, Cotta.
- [14] Sanda István Dániel (2013): A protestantizmus hatása a XVI. század nevelés- és oktatásügyére. *Neveléstörténet*.
- [15] Schairer, M. (1914): *Das religiöse Volksleben am Ausgang des Mittelalters*. Verlag Teubner. Leipzig.
- [16] Sólyom Jenő (1933): Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig. Budapest.
- [17] Veszprémi László (2000): Didaktika – áttekintő alap a felsőoktatás és a pedagógus-továbbképzés számára. APC-Stúdió, Gyula.

MI VAN AZ ÁTOK MÖGÖTT? *Az anathema kifejezés nyomában*

János SEBŐK¹

ABSTRACT

In this paper I examined the background of the Greek term ἀνάθεμα. The first impulse gave me the studying of The Letter of Paul to the Galatians. In this letter the apostle uses two different words to express malediction. One of them, the anathema, captured my attention with its various shades of meaning and with the fact that it was previously used related to the cult too.

First of all I explored the way how does the holiness of the Old Testament remain in Apostle Paul's idiom maledictis. On the other hand I researched the phenomenal evolution of the term – how did the profane idiom anathema become the symbol of the church anathema or rather the symbol of the fulmination unto the late antiquity.

In order to clear the questions connected to the term I used beyond the Bible other Greek and Latin sources as well.

KEYWORDS: curse, cult, holiness, etymology, exegesis

1. BEVEZETÉS

Mindennapi jelenségnek számít, hogy profán, hétköznapi értelemben vagy akár káromkodás céljából használunk olyan szavakat, amelyek korábban komoly, sok esetben vallásos, kultikus töltettel bírtak. Ez történt az átok kifejezések használatával is.

Jelen munkám ötlete a Galata levél tanulmányozása során merült fel bennem, amelynek két szakaszában is ír átokról Pál apostol, ráadásul két különböző kifejezést használva. A Galata 1,8-9-ben² az ἀνάθεμα (*anathema*), míg a Galata 3,10-13-ban³ az ἐπικατάρατος (*maledictus*) szót alkalmazza Pál.

Ebben a tanulmányban *anathema* kifejezés vizsgálatával kívánok foglalkozni, elsősorban annak bibliai előfordulásai kapcsán. Abból a célból, hogy a jelzett szó jelentésének árnyalatait, illetve annak változásait még érzékletesebben szemléltessem, néhány olyan példát is kiemelnék, amikor az antik irodalomban, valamint a jogban (az *anathema* kultikus jelentőségére tekintettel elsősorban az egyházjogban) találkozhatunk a vizsgált fogalommal.

---

¹ A Selye János Egyetem Református Teológiai Karának ötödéves hallgatója

² »De ha még mi magunk vagy egy mennyből való angyal hirdetne is nektek evangéliumot azon kívül, amelyet mi hirdettünk, átkozott legyen! Amint már korábban is megmondtuk, most ismét mondom: ha valaki nektek más evangéliumot hirdet azon kívül, amelyet elfogadtatok, átkozott legyen!» Gal 1,8-9
A bibliai idézeteknél a Magyar Bibliatársulat újfordítású Bibliájának szövegét használom. (RÚF 2014)

³ »Mert a törvény cselekedeteiben bízők átok alatt vannak, amint meg van írva: „Átkozott mindenki, aki nem marad meg abban, amiről meg van írva a törvény könyvében, hogy azt kell cselekedni.” Az pedig nyilvánvaló, hogy törvény által senki sem igazul meg Isten előtt, mert „az igaz ember hitből fog élni”. A törvény pedig nem hitből van, hanem „aki cselekszi, az fog élni általa”. Krisztus megváltott minket a törvény átkától úgy, hogy átokká lett értünk – mert meg van írva: „Átkozott, aki fán függ”. Gal 3,10-13

2. A SZÓ A BIBLIÁBAN

2.1. Ószövetség

Az ἀνάθεμα főnév az ἀνατίθημι igéből származik, mely elsősorban feltesz, rátesz, felajánl értelemmel bír.⁴ Azt jelölték így, amit Istennek ajánlottak oda, mint például az elsőszülötteket⁵, vagy, ahogy egy kommentár írja, azt, „ami az oltárra van helyezve”.⁶ Varga Zsigmond szótárában a következőt írja: „A Septuaginta a héber chäräm fordítására használja: „ami Istennek van szentelve (a zsákmányból)”, ezért lehet áldott vagy áldozott, attól függően, hogy milyen szemszögből nézzük, mindenesetre: az embernek érinthetetlen. Az Újszövetségben a negatív mozzanat lesz döntővé és kizárólagossá.”⁷ Ahhoz, hogy a szó jelentésének folyamatos változásáról tisztább képet kapjunk, először az Ószövetségben, majd az Újszövetségben vizsgálom meg, hogy milyen szövegekben találkozhatunk a kifejezéssel.⁸

Az ἀνάθεμα főnév húsz alkalommal fordul elő az Ószövetségben, ebből tizennyolcszor az ún. Hexateuchosban, még közelebbről pedig előfordulásainak több mint a felét Józsué könyvében láthatjuk. További két esetben egyetlen hangzónyi változással (ἀνάθημα)⁹ szerepel a szó az 5Móz 7,26-ban, illetve ugyanezen formában a deuterokanonikus könyvekben is fellelhető háromszor.¹⁰

Arra a kérdésre, hogy létezik-e értelmezésbeli különbség az ἀνάθεμα és az ἀνάθημα között, Richard C. Trench Synonyms of the New Testament című művében két különböző nézőponttal is szolgál. Az egyik szerint a klasszikus (attikai) görög nyelvben az étával írt verziót használták; a hellenisztikus görögben – mely a Septuagintára is jellemző – pedig a másikat, néhol keverten. A másik elméletét arra építi, hogy kétféleképpen lehetett valamit az Úrnak szentelni. „*Izrael népe az Úrnak volt szentelve, és ő megdicsőítette magát bennük/közöttük; míg a gonosz kánaániták az Úrnak voltak szentelve, és ő megdicsőítette magát rajtuk/felettük.*”¹¹ Így a kétféle használat kétféle odaszentelődést fejez ki, ennek megfelelően az ἀνάθημα megszentelődésre, az ἀνάθεμα pedig átokra utal.¹² Az én véleményem szerint az első felvetés az elfogadhatóbb, mivel a két szó előfordulásait vizsgálva nem lehet megállapítani éles különbséget azok jelentésében. Ezt támasztja alá továbbá az is, hogy az attikai dialektusban írott szövegekben szinte kizárólag az ἀνάθημα forma fordul elő.

⁴ ἀνάθεμα (szócikk). In: Liddel-Scott-Jones: English-Greek Dictionary. Clarendon, Oxford. 1940.

⁵ Cserhádi Sándor: Pál apostolnak a galáciabeliekhez írt levele. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Bp. 1982, 35.p

⁶ Varga Zsigmond J.: A galatákhoz írt levél. Kálvin, Bp. 1998, 29.p. Az Edward Robinson-féle A Greek and English lexicon of the New Testament ellenben mindössze ennyit tesz hozzá: ἀνάθεμα minden, ami visszavonhatatlanul halálra, elpusztításra van ítélve.

⁷ Varga Zsigmond J.: Újszövetségi görög-magyar szótár. Kálvin, Bp. 1996, 50.p.

⁸ Érdemes még megemlíteni Almási Tibor magyarázatát is, aki Vargához hasonlóan felhívja a figyelmet a szó jelentésének eltérésére az Ó- ill. Újszövetség között. „Az ἀνατίθημι azt jelenti, hogy „felhelyezek valamit valahova”, és az ἀνάθεμα eredetileg a templomnak az ajtajára vagy falára fölhelyezett áldozati hús, amit onnan leemelve helyeztek az oltárra. Tehát úgy indul a jelentéstartalom, hogy: felhelyezett, vagyis elkülönített, másra már föl nem használható, csak az adott célra. Innentől kezdve aztán a pozitív tartalom elindul a negatív irányba, és a pozitív elkülönítettség és a negatív elkülönítettség közül a negatív elkülönítettség kezd egyszer csak előtérbe kerülni, és itt aztán Pálnál már ez a jelentéstartalom jelentkezik.” Almási Tibor: Válogatott szakaszok exegézise. Szerzői kiadás, Bp. 2013, 194.p.

⁹ Ben Witherington véleménye szerint a kétféle jelölés magyarázata abban rejlik, hogy az epszilonnal írt verzió a koinéban, míg az étával előforduló alak a klasszikus görögben volt elterjedtebb. Witherington, Ben III: Grace in Galatia. T & T Clark International, London, 2004, 83.p. Vele ellentétben Richard C. Trench egy bonyolultabb magyarázattal is előáll. (Ld. 10. lábjegyzet!)

¹⁰ Morrish, George: A concordance of the Septuagint. Zondervan Publishing Company, Gran Rapids, Michigan, 1976, 16.p.

¹¹ Trench, Richard C.: Synonyms of the New Testament. Cosimo Classics, New York, 2007, 16.p.

¹² Uo.

Az *ἀνάθεμα* alkalmazásának első típusába az Istennek ajánlott fogadalmi ajándék esete sorolható.¹³ Legelőször a 3Mózes 27,28¹⁴-ban találkozhatunk a kifejezéssel, mely itt még teljes mértékben pozitív töltettel bír. A magyar fordítások többnyire Istennek szentelt tulajdonnak fordítják, a 2014-es új fordítású Biblia tovább növelve jelentőségét *esküvel* szentelt tulajdonról ír. Hieronymus, a Vulgata szerzője szintén eltér az addigi gyakorlattól, és nem az *anathema* latin alakot használja, hanem a *consecro* (megszentel) ige alakjait használja.¹⁵ Mindenesetre a következő versben mégis megjelenik a negatív felhang, amikor az Istennek ajánlott emberekről ír: „*az ilyen ember halállal lakoljon*”.¹⁶ Tehát megállapítható, hogy bár maga az *ἀνάθεμα* kifejezés még pozitív tartalmat hordoz, de mintegy záradékként már itt is megjelenik mellette a fenyegető üzenet.

Az *ἀνάθεμα* a Septuagintában leggyakrabban a zsidó nép honfoglalásával – és ezzel párhuzamosan az ellenséges városok elpusztításával – kapcsolatosan jelenik meg. Ha egy város felett kimondták az átkot, mindenestől el kellett azt pusztítani, és nem zsákmányolhattak belőle.¹⁷ Ehhez hasonló, de mégis speciális helyzetet láthatunk az 5Mózes 7,26¹⁸-ban is. Itt csak a zsákmányszerzés egy bizonyos formája esik átok alá: a bálvány (*βδέλυγμα* = utálat, undor tárgya) megtartása. Tehát az átok nem az egész elpusztítandó városra, hanem a bálványimádásra korlátozódik.¹⁹ Jutta Hausmann szerint ennek az oka abban keresendő, hogy „*a szöveg szerint az idegen népek vallásgyakorlásával szemben meg kell kísérelni a kizárólagos JHVH-tisztelet megvalósítását, méghozzá Izrael jövőjének biztosítása érdekében.*”²⁰ Ezt alátámasztja az 5Mózes 7, mely az Ígéret földjén élő különböző népekről ír, és megtiltja, hogy Izrael fiai házasság útján keveredjenek velük.

Mint már említettem, leggyakrabban Józsué könyvében szerepel az *ἀνάθεμα* kifejezés, ezen belül is Aj város ostromának leírásakor. Isten megtiltotta a zsákmányszerzést Izrael népének, átok (*ἀνάθεμα*) alá helyezve azt. Ákán²¹ azonban megszegte ezt a parancsot, ezért meg kellett halnia. Így átokként értelmezhetjük a halálbüntetést is, ha az az *ἀνάθεμα* eltulajdonításával van összefüggésben.²²

E rövid áttekintés után is jól látható, hogy már az ószövetségi előfordulásaiban is különböző árnyalatokkal jelenik meg a tárgyalt kifejezés. Míg a 3Móz 27,28-ban annak pozitív tartalma volt hangsúlyos, a későbbi iratokban mindig valamiféle pusztítás, büntetés vált a szó elsődleges üzenetévé. Éppen ezért meglepő, hogy a Krisztus előtti második évszázad eseményeiről tudósító Makkabeusok könyvében²³ újfent áldozat jelentéssel jelenik meg.²⁴

¹³ Hausmann, Jutta: Ennyire kegyetlen az Isten? Megjegyzések az ószövetségi átok-fogalomhoz. (In: Ókor 2006/3-4 96-99.pp.), 96.p.

¹⁴ „De amit esküvel szentelt (*ἀνάθεμα*) valaki tulajdonából az Úrnak, akár ember, akár állat, akár ősi birtok az, azt nem adhatja el, és nem válthatja vissza. Minden esküvel odaszentelt dolog (*ἀνάθεμα*) igen szent tulajdona az Úrnak.” 3Móz 27,28

¹⁵ „Omne quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, Sanctum sanctorum erit Domino.”

¹⁶ 3Móz 27,29b.

¹⁷ Cserháti Sándor: i.m. 35.p.

¹⁸ „Ne vigyél tehát semmit se házadba a bálványból, hogy átkozottá (*ἀνάθημα*) ne légy, amilyen az; undokságként vesd meg, fürtelemként és szennyként utáld, mert átkozott (*ἀνάθημα*).” 5Mózes 7,26

¹⁹ Cserháti Sándor: i.m. 35.p.

²⁰ Hausmann, Jutta: i.m. 97.p.

²¹ Az *ἀνάθημα* szót a Krónikák első könyve is Ákán bűne kapcsán említi: „Karmí fia volt Ákán, aki szerencsétlenséget hozott Izraelre, mivel hűtlenül bánt a kiirtásra rendelt dolgokkal (*ἀνάθεμα*)” 1Krón 2,7

²² Hausmann, Jutta: i.m. 96.p.

²³ „A szent templomot, amelyet azelőtt kifosztott, a legjelesebb ajándékokkal (*ἀναθήμασιν*) ékesíti fel, a szent edényeket megsokasítja, az áldozatokkal járó költségeket pedig a saját jövedelmeiből fedezi.” 2Makk 9,16 (A Káldi-Neovulgáta alapján)

Említésre méltó még, hogy tizenhárom esetben igeként (*ἀναθεματίζω/anathematizo*) is szerepel ez az „átokkifejezés” az Ószövetségben. Tartalmilag, illetve jelentés alapján ezek az igék is többnyire a már tárgyalt kategóriákba sorolhatóak be. Kiemelendő viszont a 4Móz 18,14, mely az áldozatok papságnak jutó részéről nyilatkozik: „*Tied (Lévi törzséé) legyen mindaz, amit esküvel szenteltek oda Izráelben.*” Amint a Jubileumi kommentár is írja: „*Az említett szó általában a könyörtelenül elpusztításra ítélt személyekre, állatokra, vagy tárgyra vonatkozik. Itt a kifejezésnek szintén kizárólagos értelme van ugyan, de nem az elpusztításnak, hanem az igénybevételnek az értelmében.*”²⁵ Ehhez hasonló „elkobzás” jelenik meg az Ezsd10,8²⁶-ban is, ahol az Ezsdrás által meghirdetett gyűlésről távol maradókat büntetik vagyonuk elvételével. Ennél a szakasznál a Vulgatában az *auferetur universa substantia* szókapcsolat található, mely véleményem szerint szintén arra utal, hogy itt nem pusztán szimbolikus vagy kultikus vonatkozás jelenik meg, hanem sokkal inkább politikai döntésről van szó. Aki nem jelenik meg az újrászervezés szempontjából mérvadó összejövetelem, retorzióra számíthat.

2.2. ÚJSZÖVETSÉG

2.2.1. Lukács

Az *ἀνάθεμα* újszövetségi előfordulásának vizsgálatakor könnyebb a feladatunk, ugyanis az Újszövetségben a gyakoribb alakban mindösszesen hat alkalommal szerepel a szó. Pál apostolon kívül egyedül Lukács evangélista használja a fogalmat, az Apostolok Cselekedeteiben.²⁷

A Lk 21,5²⁸-ben azonban az *ἀνάθημα* alak található, egyszersmind ez az egyetlen újszövetségi szakasz, ahol kizárólag fogadalmi ajándék jelentéssel bír. A korábbiakban utaltam rá, hogy az *ἀνάθεμα* jelentéstartalma az Újszövetség idejére negatívvá vált,²⁹ ennek viszont ellentmondani látszik ez a lukácsi igeszakasz. Ha azonban jobban megvizsgáljuk a megelőző, ill. következő verseket, láthatjuk, hogy a tanítványok a jeruzsálemi Templom nagyszerűségéről áradoznak Jézusnak, aki azt válaszolja, hogy az épületet le fogják rombolni. Meglátásom szerint szimbolikus jelentősége van e szóhasználatnak³⁰, mivel a Templom a zsidóság és a régi szövetség egyik legfontosabb jelképe. Így egyszerre jelenik meg a múlt, az „ó” szövetség a fogadalmi ajándékokkal; a jelen, az „új” szövetség Jézus önkéntes áldozatával és a jövő, az ítélettel.³¹ Richard Trench szerint az, hogy Lukács és Pál eltérően használja a szót, arra utal, hogy az evangélista azt szeretné kifejezni, hogy amit Istennek ajánlottak, az az Ő dicsőségére

---

²⁴ Zárójelben még meg kell említenünk a Mal 3,23-t (Vulgata alapján Mal 4,6), ahol bár a görög szövegben nincs szó átokról, a latinban megjelenik az *anathema*.

²⁵ Jubileumi Kommentár: A Szentírás magyarázata. I. kötet. Kálvin, Bp. 1998, 25.p.

²⁶ „Ha pedig valaki nem jön el három napon belül, annak a jószágát a vezetők és a vének határozata értelmében ki kell irtani (*ἀναθεματισθήσεται*), őt magát pedig ki kell zárni a hazatértek gyülekezetéből.” Káldi a kiirtás helyett ezt írja: „...annak elkobozzák egész vagyonát” Ezsd 10,8

²⁷ Schmoller, Alfred: Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament. German Bible Society, Münster/Westfalen, 1995, 30.p.

²⁸ „...néhányan megjegyzték a templomról, hogy milyen szép kövekkel és fogadalmi ajándékokkal (*ἀναθήμασιν*) van díszítve...” Lk 21,5

²⁹ Ld. 8., 10. lábjegyzet!

³⁰ Érdekesség, hogy sem Máté, sem Márk nem használja ezt a kifejezést ennek a történetnek a leírásában.

³¹ „William Barclay ezen ígevers magyarázatánál – bár más megközelítéssel - szintén a zsidók által elképzelt korszakokra hívja fel a figyelmet: „A jelen korszak az egyik, ami rossz és gonosz a bűn miatt. Lehetetlen a megjavítása, csupán pusztulásra való. A másik az eljövendő aranykorszak, a zsidók világuralmának a megvalósulása. A kettő között azonban ott van az Úr napja, ami kozmikus katasztrófák és felfordulások rettenetes ideje, az új korszak keserves vajúdása.” Barclay, William: The gospel of Luke. Westminster John Knox Press, Louisville, 2001, 303.p.

van, míg az apostol használatában az *ἀνάθεμα* úgy jelenik meg, mint az ősi kánaánitáknál, tehát egyrészt magában hordozza Isten dicsőségét, másrészt a pusztulást is.³²

Még problémásabb az ApCsel 23,14 exegetálása.³³ A Károli- illetve az újfordítás itt már egyöntetűen átoknak fordítja az *ἀνάθεμα*-t, viszont Káldi fogadalomként interpretálja. Hieronymus a 3Móz 27,28-hoz hasonlóan itt is eltér a szó szerinti fordítástól, viszont jelen esetben nem a *consecro* ige valamely alakját, hanem a *devotio* (felszentelés, feláldozás, fogadás) főnevet hozza, mely megjelölés már a római jogban is előfordul. A *devotio* jogi szövegekben való megjelenéseit figyelve megállapíthatjuk, hogy hasonlóképpen fejlődött és alakult a szó tartalma, mint azt fentebb az *ἀνάθεμα* esetében is láthattuk. Adolf Berg a *devotio* 3 fajtáját ismerteti: a.) magas rangú személyek méltóságjelzője (pl. megszólításnál elterjedt *devotio tua*), b.) a késő Római Birodalomban az adózással összefüggésben alkalmazták. Számunkra a c.) verzió a legérdekesebb: „*Ez egy – egy mágikus formulán keresztül – az alvilági istenekhez címzett átok, melyben arra kéri őket, hogy pusztítsanak el egy meghatározott személyt.*”³⁴

Tehát ebben a szituációban is egy valláshoz, kultuszhoz szorosan kapcsolódó fogalomról beszélhetünk. Ez még jobban rávilágít arra, hogy akár zsidó, akár keresztyén, akár pedig klasszikus források alapján beszélünk átokról, az sohasem profán, hanem mindig vallásos kötődésű.

Az Újszövetségben egyedül Lukács használja az *ἀναθεματίζω* igét, az imént említett ApCsel 23-ban. Egymás után háromszor is alkalmazza ezt, annak leírása kapcsán, amikor a zsidók Pál megöletését tervezik.

2.2.2. Páli levelek

Azt vizsgálva, hogy Pál apostol miképpen alkalmazza az *ἀνάθεμα*-t, az eddigiekhez képest egy újdonságra figyelhetünk fel. Pálnál ez a szó nincs közvetlen kapcsolatban fogadalmi ajándékkal vagy fogadalommal, de nem is egy város elpusztítása, valamilyen zsákmány vagy bálvány eltulajdonításával kapcsolatosan jelenik meg ez a fajta átok, hanem mindig személyre irányul. A Rm 9,3³⁵-ban feltételes módban önmagára, az 1Kor 12,3³⁶-ban tagadó szerkezetben Jézusra, az 1Kor 16,22³⁷-ben az Urat nem szeretőkre, a Galata 1,8-9³⁸-ben pedig a más evangéliumot hirdetőkre.

Az apostol több különböző görög kifejezést is használ leveleiben az átok leírására; egyaránt használja az *ἀράομαι*, *κατάράομαι*, valamint a *λοιδορέω* igék alakjait. Legtöbbször mégis az *ἀνάθεμα*-t alkalmazza. A Rm 9,3 mellett magyarázatként szolgálhat, hogy Pál a saját népéről ír, illetve hogy a római gyülekezet többségét a zsidókeresztyének adták, akik számára az *ἀνάθεμα* a korábban említettek miatt különleges többlettel bírt. „*Mert azt kívánom, hogy inkább én magam legyek átok alatt, Krisztustól elszakítva, az én testvéreim, az én test szerinti rokonaim helyett.*” – írja az apostol. Bizonyos feltevések szerint ennek a kijelentésnek személyes háttere lehetett. Egyes teológusok arra következtetnek ugyanis, hogy a zsidók kiközösí-

³² Trench, Richard C.: i.m. 16.p.

³³ „Ezek elmentek a főpapokhoz és a vénekhez, és így szóltak: Súlyos átokkal (Ἀναθέματα) köteleztük magunkat, hogy semmit sem veszünk magunkhoz, amíg meg nem öljük Pált.” ApCsel 23,14

³⁴ „A malediction addressed through a magic formula to the infernal gods requesting them to destroy a certain person.” Berger, Adolf: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. American Philosophical Society, Philadelphia, 1991, 434.p.

³⁵ „Mert azt kívánom, hogy inkább én magam legyek átok alatt (ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ), Krisztustól elszakítva, az én testvéreim, az én test szerinti rokonaim helyett.” Rm 9,3

³⁶ „Ezért tudtotokra adom, hogy senki sem mondja: „Jézus átkozott”(Ἀνάθεμα Ἰησοῦς), aki Isten Lelke által szól; és senki sem mondhatja: „Jézus Úr”, csakis a Szentlélek által.” 1Kor 12,3

³⁷ „Ha valaki nem szereti az Urat, legyen átkozott! Marana tha!” 1Kor 16,22

³⁸ Ld. 1. l. lábjegyzet!

tették, sőt talán ki is átkozták Pált, azzal vádolva, hogy eretnokségbe viszi a zsidóságot.³⁹ Érdekes párhuzam – és megerősíti ezt az elméletet –, hogy a zsidók is „átokkal kötelezték magukat” (ἀνεθεμάτισαν) Pál megölésére.⁴⁰

A Korinthusiakhoz írott első levélben kétszer is megtalálható az ἀνάθεμα forma, most azonban csak az 1Kor 12,3-ra térek ki röviden. Az ezt megelőző és követő igeversekben a kegyelmi ajándékokról és a Lélekről esik szó. Itt egy párhuzamot vehetünk észre. Senki nem mondhatja Jézust Úrnak, csak a Szentlélek által, és így magától értetődik, hogy a Szentlélek által senki se mondhatja átkozottnak Jézust. A reformátorok ezt a szakaszt Isten- ill. Krisztus káromlásával hozták összefüggésbe. Amint az alábbi Bullingernek tulajdonított idézet is kifejti: „Átkozottnak mondja Jézust, aki Krisztus tanítását és magát az Úr Krisztus káromolja.”⁴¹ Kálvin még tovább megy, és gyakorlatilag egyenlőségjelet tesz az *anathema* és a *blasphemia* (istenkáromlás) között: „Dicere anathema Iesum est blasphemiam adversus eum proferre.”⁴² Ezzel megállapíthatjuk a szó egy újabb jelentésárnyalatát, mely ismételtelen jelzi annak nagyon gazdag tartalmát.

Végül Pál apostol a Gal 1,8-9-ben megduplázva használja az „átkozott legyen” (ἀνάθεμα ἔστω/*anathema sit*) metódust mindazokra, akik más evangéliumot hirdetnek. Tudniillik „tévtanítók” érkeztek a galata gyülekezetbe, elsősorban olyan zsidókeresztyének, akik a körülmetélés szükségességét hirdették.⁴³ Pált ez indítja arra, hogy kiálljon az egyetlen evangélium mellett, átkokkal sújtva még akár az angyalokat is, ha ettől eltérően tanítanak. Mit kell érteni az „átkozott legyen” alatt ebben a konkrét szituációban? Almási Tibor négy lehetőséget is felsorol, melyek, úgy gondolom, egyformán helytállóak lehetnek: a.) kárhozzon el, b.) a gyülekezet ne engedje magát befolyásolni általa c.) legyen kivonva a forgalomból, d.) legyen használhatatlan közöttük az az eszme, amit hirdetnek ezek a „tévtanítók”.⁴⁴ Az átok szigorúsága mellett meglátásom szerint az ἀνάθεμα másik jelentése is megbújik ebben a szakaszban. Ugyanis az evangélium hasonlóan szent és az Úrhoz tartozó, mint a fogadalmi ajándék. Hasonlóképpen érvel Balla Péter is a Galata levélhez írott kommentárjában: „Pál apostol az evangélium ügyének szent voltát, Istenhez tartozását akarta kifejezni az ellenpólus felvillantásával: aki nem akar az egyetlen evangélium szerint tartozni Istenhez, az ne legyen embereké sem (így a galatáké sem), azaz elpusztítandó”.⁴⁵

Mindent összevetve úgy látom, hogy Pál az ἀνάθεμα kifejezést többnyire olyan helyzetekben használja, amikor azzal a hallgatósága számára jobban ki tudja emelni az üzenet komolyságát. A szigorúság mellett a szentség is egyértelműen megjelenik a szó páli alkalmazásában. Az Ószövetséghez képest új motívum az is, hogy valamilyen módon az istenkáromlással is kapcsolatba kerül a szó. Ami viszont a leglényegesebb, hogy Pál célzottan használja az átkot, így az sokkal mélyebb értelmű, és nem fordulhat elő, hogy az elmélet síkján maradjon.

³⁹ Karner Károly: Isten igazsága. Pál apostol levele a rómabeliekhez. A „Keresztyén Igazság” kiadása. Győr, 1942, 64.p. Colette Kesler véleménye szerint a zsidó olvasókat zavarba ejtették és elijesztették Pál szavai, és ennek köszönhető, hogy „számos, különböző irányzathoz tartozó zsidó gondolkodó, aki Jézust Izrael hiteles fiaként reintegrálni akarta a judaizmusba, Pállal kapcsolatban sokkal tartózkodóbb, sőt ellenséges.” Kessler, Colette: Szent Pál – Zsidó szemszögből. In: Mérleg, (34.) 1998/1. 53-67.pp.

⁴⁰ Ld. fentebb! ApCsel 23; 12, 14, 21

⁴¹ Tőkés István: A Korinthusbeliekhez írt első levél magyarázata. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadása. Nagyvárad, 1995, 317.p.

⁴² Kálvin János: Commentarius ad Corinthios I. 12,3. In: Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia Vol. XLIX. = In: Corpus Reformatorum Vol. LXXVII.

⁴³ Pl. Gal 5,2; 6,12

⁴⁴ Almási Tibor: i.m. 194.p. Kálvin amellel érvel, hogy az átok itt nem örök kárhozzatra, hanem a zsinagógából való kiközösítésre utal. Kálvin János: Commentarius ad Galatas 1,8. In: Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia Vol. L. = In: Corpus Reformatorum Vol. LXXVIII.

⁴⁵ Balla Péter: Pál Apostol levele a Galáciabeliekhez. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány. Bp. 2009, 52.p.

2.2.3. Az „átkok átka”

Mindenképpen említésre méltó, hogy az Újszövetségben megjelenik az ἀνάθεμα egy „fokozott” alakja is: κατα(νά)θεμα, κατα(να)θεματίζω. Egyes fordítók ezt a kifejezést egy nagyobb, még komolyabb átokként értelmezik. További különlegessége ennek az alaknak, hogy profán szerzőknél egyáltalán nem fordul elő, sőt az Újszövetségben is mindössze két alkalommal.⁴⁶ A Mt 26,74-ben⁴⁷ a καταθεματίζω ige jelöli azt, miképpen tagadta meg Péter Jézust. Ez a történet is jelzi, hogy itt a lehető legsúlyosabb átokról van szó, melyhez az 1Kor 12,3-hoz hasonlóan szorosban kapcsolódik az istenkáromlás, sőt, mi több, jelen helyzetben Krisztus megtagadása is.

Szimbolikus jelentőségű, hogy a κατα(να)θεμα főnév a Biblia utolsó könyvének utolsó fejezetében jelenik meg. Egyszersmind ez az igevers arról tesz bizonyosságot, hogy eljön az idő, amikor a Bárány fog uralkodni, és a legnagyobb átoknak is vége lesz: „*És semmi elátkozott nem lesz többé; és az Istennek és a Báránynak királyi széke benne lesz; és ő szolgálójának néki*”.⁴⁸

Végigtekintve az ἀνάθεμα szó bibliai előfordulásain, két fontos megállapítást tehetünk. Egyfelől láthatjuk, hogy az eredetileg teljesen pozitív jelentéstartalommal bíró szó miképp módosult folyamatosan negatív, vészjósló kifejezéssé. Másfelől lényeges, hogy jelentésének változása ellenére mindvégig megmaradt az eredeti, szentségre, Úrnak való odaszentelődésre utaló tartalma.

3. ANATHEMA A BIBLIÁN KÍVÜL

3.1. Görög forrásokban

Amint már korábban említésre került, a klasszikus görög irodalomban – a Bibliával ellentétesen – többnyire az ἀνάθημα alak fordul elő. Szintén lényeges pont, hogy ezeknél az eseteknél nem beszélhetünk olyan jelentéstartalomról, amely valamiféle átokra utalhatna.

Az ἀνάθημα, mint fogadalmi ajándék már a történetírás atyjánál, Hérodotosnál is megjelenik. A következőket olvashatjuk Históriájában: „*Miután Gygés uralomra jutott, nem kevés fogadalmi ajándékot (ἀναθήματα) küldött Delphoiba.*”⁴⁹ A továbbiakban konkretizálja is, miszerint arany-, ill. ezüst ajándékokról van szó.

Ez alapján első látásra azt a következtetést is levonhatnánk, hogy párhuzam vonható az *anathema* ószövetségi valamint antik irodalomban való használata között. Azonban észre kell vennünk egy sarkalatos különbséget! Az Ószövetségben egyértelműen érződik az áldozati vagy fogadalmi ajándék szentsége; olyan dologról van szó, amely az Úré, és ha ezt mások eltulajdonítják, akkor sok esetben büntetést, retorziót von maga után (ld. Ákán esete). Ezzel szemben itt sokkal inkább a „*do ut des*” (adok, hogy adj) elve érvényesül.⁵⁰ A fenti példán is

⁴⁶ ἀνάθεμα (szócikk): Robinson, Edward: A Greek and English lexicon of the New Testament. BiblioLife, 2009.

⁴⁷ »Akkor átkozódni és esküdözni kezdett: Nem ismerem azt az embert. És nyomban megszólalt a kakas.» Mt 26,74

⁴⁸ Jel 22,3. Ennél az igeversél az 1908-as Károli fordítást használtam, a kevésbé kifejező Újfordítás helyett. Meglepő az is, hogy a Vulgata meglehetősen gyengén adja vissza ezt a „nagy átkot”. A Mt 26,74 fordítása során a *coepi detestari et iurare*, míg a Jel 22,3-nál az *omne maledictum non erit* fordítások szerepelnek.

⁴⁹ Γύγης δὲ τυραννεύσας ἀπέπεμψε ἀναθήματα ἐς Δελφοῦς οὐκ ὀλίγα. Hérodotos. A görög-perzsa háború I. 14.

⁵⁰ Theodora Suk Fong Jim egy tanulmányában amellet érvel, hogy a görög vallásban ugyanakkor a *do quia dedisti* (adok, mert adtál) elv is fellelhető. Ezt alátámasztandó hosszasan mutatja be a különböző hálaáldozat fajtákat. Jim, Theodora Suk Fong: Naming a Gift: the Vocabulary and Purposes of Greek Religious Offerings. In: Greek, Roman and Byzantine Studies 52 (2012) 310-337. pp. Luigi Giussani szerint azonban ez utóbbi elv sokkal inkább jellemző a keleti vallásokra, mint például az iszlámra vagy éppen az egyiptomi

jól láthatjuk ezt: Gygés nyilvánvalóan azért visz adományt Apollónak uralma kezdetén, mert az isten segítségét reméli ettől. Tehát nem jelenik meg a szó háttérében az a fenyítő isteni hatalom, mely az ἀνάθημα bibliai megjelenésénél egyértelműen jellemző. Ezt támasztja alá az is, hogy többször az ἄγαλμα (dísz, ékesség⁵¹) szó szinonimájaként alkalmazza. Ennek egy ékes példáját láthatjuk az Odysseiában is: „...énékszó és tánc, mely a víg lakomák koronája (ἀναθήματα δαιτός).”⁵² Itt tehát teljes mértékben hétköznapi szóként jelenik meg, mindenféle szent, kultikus utalást nélkülözve.

A Kr. e. 5. században élt görög drámaíró, Euripidész Ión című tragédiájában az ἀνάθημα egy eddig még nem tárgyalt jelentéssel fordul elő. A mű alaptörténete, hogy Apollón isten megbecstelenített egy Kreúsa nevű nőt. Így született Ión, akit anyja kitett egy barlangba. Apollón fivére, Hermész azonban megmentette a gyermeket és elvitte Apollón delphoi szentélyébe. A dolgozatomban szempontjából érdekes szakaszban Kreúsa Delphoiba érkezik férjével, hogy jóslatot kérjen, és itt beszélgetésbe elegyedik tulajdon fiával, akit természetesen nem ismer fel:

„KREÚSA

S ki vagy te? Mert áldottnak mondom azt, ki szült!

IÓN

Az isten szolgájának hívnak, az vagyok.

KREÚSA

*Vásár kínált, vagy város ajánlott (ἀνάθημα πόλεως) föl neki?”*⁵³

Ión fel lett ajánlva Apollón istennek, így annak szolgája lett. A görög mitológiában bevett szokásnak számított, hogy egy-egy város alapításánál embereket ajánlottak fel egy templomnak anathémaként. Az is alátámasztja e helyzet gyakoriságát, hogy Kreúsa nem lepődik meg Ión válaszain.⁵⁴

Ezzel tehát az ἀνάθημα mint áldozati/fogadalmi ajándék egy új jelentésárnyalattal is felruházódik. Itt nem anyagi, tárgyi ajándékról van szó, hanem egy személy felajánlásáról, aki így az isten szolgájává (δούλος του Θεού) válik.

3.2. Latin forrásokban

Az előző fejezetben szembesülhettünk azzal, hogy a Biblián kívüli görög forrásokat vizsgálva további tartalommal gazdagodik az ἀνάθημα kifejezés. Nincs ez másképp a latin szövegek esetében sem. Itt különösen egy dologra szeretném felhívni a figyelmet néhány példával, még pedig arra, hogy az egyházatyák korától kezdődően az *anathema* gyakorlatilag egyházi kifejezéssé válik. Nem csupán spirituális, lelki átokról van szó, hanem már jogi következmények is járulnak mellé.

Az *anathema* kifejezést alkalmazzuk az 1054-es ortodox és katolikus egyház között létrejött *schizma* kapcsán,⁵⁵ de a későókori egyház egyik legnagyobb alakja, Augustinus is többször alkalmazta az *anathemát*. Ennek egyik legékezebb példája a *De catholica fide* című

---

kultuszokra. Giussani, Luigi: At the Origin of the Christian Claim. McGill–Queen's University Press. Montreal & Kingston, 1998, 16.p.

⁵¹ Meg kell jegyezni, hogy az ἄγαλμα továbbá előfordulhat „isteneknek adott ajándék” vagy „istenszobor” jelentéssel is. A Liddell-Scott-Jones English-Greek Dictionary szócikke alapján.

⁵² Homéros: Odysseia. I.152. Ford. Devecseri Gábor.

⁵³ Euripidész: Ión. 308-310. Ford. Devecseri Gábor.

⁵⁴ Andújar, Rosa; Coward, Thomas R. P., Hadjimichael, Theodora A.: Paths of Songs: The Lyric Dimension of Greek Tragedy. 2018. De Gruyter, Berlin/Boston, 296.p.

⁵⁵ Boleratzky Lóránd: Az ökumenikus kérdés egyházi jogi vonatkozásai. In: Iustum Aequum Salutare III. 2007/1. 65–73.pp. 70.p.

viselő prédikációja, amit tudatosan e köré épített fel. Több mint 20 téves felfogást⁵⁶ sorol fel, melyek híveire egyenként kimondja az átkot (*anathema sit*).⁵⁷

Szintén az *anathematizo* igével utasítják el a palesztin püspökök Hieronymusszal az élen az órigenista és apollinarista tanításokat.⁵⁸

Augustinus nagy ellenfelének, Pelagiusnak is az átok ezen fajtáját kellett alkalmazni Caelestius tanításaival szemben: „*Mint bolondokat, és nem mint eretnekeket átkozom meg őket.*”⁵⁹

E példák jól szemléltetik annak a folyamatnak a végét, hogyan vált egy kultikus használatban levő szóból olyan fogalom, mely az eretnekekkel való harc és a kiközösítés eszköze lett. Másrészt arra is világosan rámutat ez a levezetés, hogy egyszerűnek látszó szavak mögött micsoda hatalom húzódhat meg.

4. ÖSSZEGRZÉS

Munkámban annak felderítésére tettem kísérletet, hogy mi rejtőzik az Újszövetségben átokként használt ἀνάθεμα kifejezés háttérében. Abból a célból, hogy a szó minél több jelentésárnyalatát sikerüljön felszínre hozni, az Újszövetség mellett az ἀνάθεμα Ószövetségben, ill. néhány görög és latin forrásban megjelenő formáit is vizsgálat alá vontam. Ezek alapján két észrevételt tartok különösen fontosnak.

Először is a szó rendkívül izgalmas fejlődéstörténetéről szükséges néhány szót ejteni. Ez a fejlődés főképp a jelentés tekintetében lényeges, de emellett a dolgozat folyamán többször említett alaktani változás is megemlíthető.⁶⁰ Azonban sokkal érdekesebb és jelentősebb, hogy tartalmában hogyan és miképpen változott a kifejezés. A legkorábbinak tekinthető előfordulásánál (Kr. e. 8.sz.) dísz jelentő *anathema* a Kr.e. 4-5. századra már nem pusztán profán jelentéssel bírt, hanem használata egyre inkább összefüggésbe került különféle kultikus cselekedetekkel, áldozati ajándékokkal. Valószínűleg ennek köszönhető, hogy a Septuaginta készítői ezt használták fel a héber *chärām* kifejezés fordítására. Már az Ószövetségben elkezdődik egy folyamat, ami az Újszövetségre csúcsosodik ki, s így az ἀνάθεμα jelentésében a negatív, fenyegető üzenet válik hangsúlyossá. Ez a tendencia tovább ível a következő századok keresztyén kultúrájában is, s már a későókor, ill. korai középkor idején tovább „szigorodik” a szó értelme, oly módon, hogy az átok mellett ekkor már egyértelműen kiközösítéssel is fenyeget.

Másodszor, ha az ἀνάθεμα szó háttérét vizsgáljuk, a leglényegesebb felfedezés, amit tehetünk, hogy szembesülünk annak szentséget hordozó jelentéstartalmával. Ez a megállapítás mindenekelőtt a szó Szentírásban való használatára igaz. Ezekben az esetekben, akár áldozati ajándékként, akár átokként próbáljuk visszaadni az eredeti kifejezés értelmét, tudatosítanunk kell Isten jelenlétét a szó árnyékában. Az áldozati ajándékok tekintetében ez talán egyértelműbben látszik. Az eredetileg pozitív jelentésű *anathema* azonban átokká válhat abban az esetben, ha az ember eltulajdonítja azt, ami Isten tulajdona (ennek legszemléletesebb

---

⁵⁶ Ide tartoznak többek között, akik nem hiszik a Szentháromságot, a test feltámadását, vagy éppen az azt állítókat, hogy a világot egy másik isten teremtette.

⁵⁷ Augustinus: Sermones 233.

⁵⁸ Hieronymus: Epistola 93.

⁵⁹ „*Anathematizo quasi stultos, non quasi haereticos.*” Augustinus: De gestis Pelagii. 6.16. Az igazsághoz hozzá tartozik, hogy bár Pelagius tulajdonképpen követőire mondott átkot, azonban kihasználva bírái csekély latin nyelvtudását, nem mint eretnekeket, hanem mint bolondokat átkozta meg őket.

⁶⁰ ἀνάθεμα > ἀνάθεμα

példájaként ismételtén Ákánra gondolhatunk), vagy ha elferdíti, félremagyarázza azt (pl. Gal 1,8-9).

Mindent egybevetve kijelenthetjük, hogy érdemes a dolgok mélyebb értelmét kutatni, mint azt a jelen dolgozatban vázolt ἀνάθεμα szó története is hűen bizonyítja.

Jelen munkát Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Almási Tibor*: Válogatott szakaszok exegézise. Szerzői kiadás, Bp. 2013.
- Andújar, Rosa; Coward, Thomas R. P., Hadjimichael, Theodora A.*: Paths of Songs: The Lyric Dimension of Greek Tragedy. De Gruyter, Berlin/Boston, 2018.
- Balla Péter*: Pál Apostol levele a Galáciabeliekhez. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány. Budapest, 2009.
- Barclay, William*: The gospel of Luke. Westminster John Knox Press, Louisville 2001.
- Berger, Adolf*: Encyclopedic Dictionary of Roman Law. American Philosophical Society, Philadelphia 1991.
- Boleratzky Lóránd*: Az ökumenikus kérdés egyházzjogi vonatkozásai. In: Iustum Aequum Salutare III. 2007/1. 65–73.pp.
- Cserháti Sándor*: Pál apostolnak a galáciabeliekhez írt levele. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya. Bp. 1982.
- Giussani, Luigi*: At the Origin of the Christian Claim. McGill–Queen's University Press. Montreal & Kingston, 1998
- Hausmann, Jutta*: Ennyire kegyetlen az Isten? Megjegyzések az ószövetségi átokfogalomhoz. In: Ókor 2006/3-4 96-99.pp.
- Jim, Theodora Suk Fong*: Naming a Gift: the Vocabulary and Purposes of Greek Religious Offerings. In: Greek, Roman and Byzantine Studies 52 (2012) 310-337.pp.
- Jubileumi Kommentár*: A Szentírás magyarázata. I. kötet. Kálvin, Bp. 1998.
- Karner Károly*: Isten igazsága. Pál apostol levele a rómabeliekhez. A „Keresztyén Igazság” kiadása. Győr, 1942.
- Kálvin János*: Commentarius ad Corinthios I. 12,3. In: Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia Vol. XLIX. = In: Corpus Reformatorum Vol. LXXVII.
- Kálvin János*: Commentarius ad Galatas 1,8. In: Ioannis Calvini opera quae supersunt omnia Vol. L.. = In: Corpus Reformatorum Vol. LXXVIII.
- Kessler, Colette*: Szent Pál – Zsidó szemszögből. In: MÉRLEG, (34.) 1998/1. 53-67.pp.
- Liddell-Scott-Jones*: English-Greek Dictionary. Clarendon, Oxford, 1940.
- Morrish, George*: A concordance of the Septuagint. Zondervan Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1976.
- Robinson, Edward*: A Greek and English lexicon of the New Testament. BiblioLife, 2009.
- Schmoller, Alfred*: Handkonkordanz zum griechischen Neuen Testament. German Bible Society, Münster/Westfalen, 1995.
- Tőkés István*: A Korinthusbeliekhez írt első levél magyarázata. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület kiadása. Nagyvárad, 1995.
- Trench, Richard C.*: Synonyms of the New Testament. Cosimo Classics, New York. 2007
- Varga Zsigmond J.*: A galátákhoz írt levél. Kálvin, Bp. 1998.
- Varga Zsigmond J.*: Újszövetségi görög-magyar szótár. Kálvin, Bp. 1996.
- Witherington, Ben III*: Grace in Galatia. T & T Clark International, London, 2004.
- A latin forrásokot a Documenta Catholica Omnia oldalán megtalálhatóak.
<http://www.documentacatholicaomnia.eu/>

SPIRITUALITY AND THEOLOGY **- the Place for Personal Faith Experience in Theological Education**

Balázs SIBA

ABSTRACT

There is a duality to theological education: on the one hand, some consider it to be a scholarly think tank which is supposed to be operating according to academic standards. Others, on the other hand, see it as a spiritual centre whose mission is to protect the faith. This dilemma is nothing new since, in the history of Christianity, universities have been playing a part in educating priests and pastors for more than 9 centuries. The discussion whether it is a place for academic work and/or spiritual formation has been going on from the very beginning, even at the foundation of these theological courses. The double need for a university (based on scholastic traditions) and a monastic-like seminary has now been complimented with the spiritual “revolution” of our age.

After analysing some theological concepts from a sociological, historical, and organisational point of view, I will briefly present a new curriculum of the Faculty of Theology at Károli Gáspár Reformed University which will focus on personal faith experience.

KEYWORDS: reformed theology, spirituality, theological education, university

A student of mine who intended to write his thesis about the topic of spirituality came up to me and asked indignantly: “Why is it that Reformed pastors go to the Jesuits in secret to learn spiritual leadership? Why isn’t there a Protestant institution dedicated to spirituality?” We may answer the question with a question: “Why do we need to engage with the topic of spirituality separately? Is it not what seminary is dedicated to teach anyhow?” In this paper, seeking answers to these questions, I will introduce a number of aspects of personal spiritual experience within theological education. [1]

There is a duality to theological education: on the one hand, some consider it to be a scholarly think tank which is supposed to be operating according to academic standards. Others, on the other hand, see it as a spiritual centre whose mission is to protect the faith. This dilemma is nothing new since, in the history of Christianity, universities have been playing a part in educating priests and pastors for more than 9 centuries. The discussion whether it is a place for academic work and/or spiritual formation has been going on from the very beginning, even at the foundation of these theological courses. [2] The double need for a university (based on scholastic traditions) and a monastic-like seminary has now been complimented with the spiritual “revolution” of our age. [3]

After analysing some theological concepts from a sociological, historical, and organisational point of view, I will briefly present a new curriculum of the Faculty of Theology at Károli Gáspár Reformed University which will focus on personal faith experience.

Cultural change as a challenge

Compared to the modern age, culture changes in the 21st century more quickly, in a more complex way, with a different attitude to spirituality. This challenges theological education as well.

The interpretation of the word “spirituality” has broadened and changed together with Christian religion, so today there is no monolithic definition to this term. [4] Christian spirituality is, in essence, the daily experience of God’s presence. If God speaks to the individual, it has an effect on him/her and his/her environment, not only on a cognitive but also on an emotional level. In order for an encounter with the Word of God to become an experience, and in order for individual and community experiences to transform into Reformed spirituality, sound Biblical knowledge and living faith are both indispensable. [5] Individual spiritual experience, as such, has always been an integral part of religion. While this personal encounter with the grace of God is the core, religious tradition is only the means by which these encounters can be shared and multiplied. [6] There is much fear even within the church regarding spirituality. This derives from at least two sources. One is that spirituality is, as it were, highly individual, personal, and this kind of excessive subjectivity has long been dreaded. The other extreme, regarding spirituality, is the spiritual openness and receptiveness which thoroughly permeates our age and society. And on a spiritual market where all is blurred it is difficult to find what is genuinely ours, and what will constitute the faith experience of our community. There is a concern that the world might mingle into our religious experiences. Besides the openness, however, there is also a growing need for spirituality both within and without church culture. These social trends will influence the lives of theology students as well. [7] There are indeed numerous worries and potential pitfalls, however, this should not mean that we can stop trying to find the right balance between individual, community and social spiritual needs and their manifestations. One of the missions of theological education is precisely this kind of mezzo level reflection, which may help the believer experience their relationship with God, and guides the Reformed believer amongst these social trends, in order that they “henceforth be no more children, tossed to and fro, and carried about with every wind of doctrine” (Eph 4:14) One’s own experience has always had a place in theological education, and rightly so, as theology is bilingual. Dietrich Ritschl, Professor in Heidelberg claims that theology has two modes of language: one is ascriptive, the other is descriptive. [8]

The former is apt to tell stories of faith, the latter is doxological, apt to worship God. Ascriptive language is used whenever God speaks to me or I speak to God, in prayer, in singing, in silence. Descriptive language is used whenever I hear testimonies or read scriptures about religious experiences and encounters of others, and thus I gain perspective and patterns as for how to attain the right knowledge of God. While descriptive language is an all-important element of theological education, ascriptive language can by no means be omitted, either. During their student years, it is crucial that theologians do not solely take part in an academic workshop, but their faith will also grow.

There are many vocations, many professions, but it is probably pastors who most need to actually live what they preach. They are professional believers who draw on their own experience, too. He or she gives a testimony, and thereby helps others to be able to reflect upon their lives in light of the Bible and our creeds, and address God. But for this, personal experience is indispensable. Reformed Christians, we must rediscover the significance of a faith that is more struggle and commitment, inner drive and conviction than trying to find a balance between different views. This kind of rediscovery would enable us to gain equilibrium between emotions and thoughts, and it would result in a spirituality that is not afraid of sentiments. [9]

Historical Background

The place of personal piety in theological education has been debated ever since the foundation of the first universities, as the purpose of these institutions has always been manifold.

Since the 5-6 th centuries, there have been hundreds of episcopal and monastic schools throughout Europe. [10] Universities were beginning to be founded at the end of the 11th, beginning of the 12th century. By the 1300s, as many as 29 universities had been established in Europe. [11]

Jean Leclercq claims that, as a result of this, two separate models of doing theology has arisen: monastic and scholastic theology. [12] In his assessment, life communities have withdrawn to the cloisters and monasteries, therefore, pious literature in the monastic tradition has taken a completely different pathway, as scholastic theology in academic education. [13]

1. Figure [14]

At the very first university in Bologna (founded in 1088), law and medicine were taught independent of clerical or episcopal authority. This organisational principle has served as a model mostly for South-European universities, primarily for legal and medical studies. [15] The second university (Paris, 1150), in contrast, has grown out of an episcopal school into a vast educational institution. [16] Theology was an integral part of the University of Paris which was the forerunner of Sorbonne. The academic work of the university in Paris was organised around certain theological principles. [17] Monks and seminarists studied theology so that they would not rely solely on personal experience, but they would acquire structured, scholastic knowledge. Dominicans, Franciscans, Cistercians, Benedictines, Premonstratensians, and Augustinians all had congregations near the campus. A monk who studied at a university lived his community life in his congregation: morning prayers, meals and everything else that encompassed spirituality. Meanwhile, he would attend university in order to add knowledge to his faith. Reasoning did not appear despite of Christian spirituality, but as a result of it. [18] Universities could remain the house of scientific, intellectual work as long as, in the life of the monastic congregation, community and personal experience was kept in focus. The University of Paris served as an example for other universities North of the Alps, thus, faculties of theology were established in such a way that they were separate from Humanities. (E.g. In Vienna, Heidelberg, or Leiden.) [19]

The Reformation was the heyday of universities and so they had a great impact on the whole of Europe. [20] They also played a crucial part in spreading Reformation ideas, which is borne out by the fact that up until the Synod of Dordrecht in 1619, as many as 88 Reformers were professors at a university as well. [21] For Calvin and Luther, it was important to construct a scholastic system, out of which a Protestant Scholasticism was later developed. [22] Luther believed that no-one can be a theologian without Aristotle. On the other hand, he criticised a scholastic approach, since he considered theology to be more than intellectual endeavour: for him, it must be an existential discipline, too. [23] The Reformers saw the need for integrating personal piety with scholastic learning in classical university education. Luther emphasised that the subject of *theologia ascetica* should be created within practical theology in order to help students practice their faith. [24] He maintained that we can only become theologians through experience. He advocated a unity of the three practices of *oratio*, *meditatio*, and *tentatio*. The first is prayer in which we speak to God and God speaks to us. The second is scholarly reflection in which scholasticism plays a part. It is knowledge that can ripen the fruits of prayer. We may add that the third aspect, “putting to practice” is what can mature all these into a sweet fruit. Prayer, knowledge, and practice. He applied this threefold unity to the role of professors as well. Luther argued that some professors should live together with the students. [25] Calvin highlights their function likewise, since being a teacher and a spiritual leader go together, and a teacher is supposed to show good example. [26] Although the Reformation and later piety movements attempted to turn academic theological education into a place of spiritual growth for students, from the 17-18th century, spiritual experience could no longer incorporate itself into the academy. Graham Cheesman describes this process in the following manner:

“The term Theological Education harbours radical mis-conceptions because both the words, theology and education, have unhappily narrowed down their field of meaning in the 20th century. Theology has become for use group of scientific disciplines which can exist without the love and experience of God. Education is usually taken as synonymous with study and scholarship rather than a maturing of the person assisted by learning.” [27]

It needs to be pointed out, however, that the last century saw numerous theoretical as well as practical attempts to create a unity, and that ever since the 1960s, more and more campaigned for a *theologia ascetica* in theological education (e.g. Rudolf Bohren, Manfred Josuttis, and Jürgen Moltmann). [28] In Europe in Erlangen, Heidelberg, and Leipzig, several think tanks were formed to make spirituality a priority on its own right in theological education. [29]

A Concept for Organising Theological Training

How could spirituality as an organisational principle be integrated into the current theological education?

The training concept of Robert W. Pazmiño is relevant for a new curriculum, therefore, it is necessary to unpack some aspects of his views at this point.

Academic training may have more than one goal, but according to Pazmiño, educational institutions prioritise one of the following three focal points:

- The first is content focussed education which, above all, strives to transfer knowledge. Its goal is to impart maximal information to the student, in order that they become as knowledgeable in their expertise as possible.
- The second possible educational aim takes into account community needs, and demands. This kind of educational trend encourages social action among students, so that they would become responsible and active members of society, with the ability to transform their environment.

- The third possible focus prefers the personal needs of the individual: whatever is of interest, of concern, relevance, and importance for the student. In this case, education depends mostly on the capacity and motivation of the student. [30]

Pazmiño claims that all three focal points are important, but he suggests that church education be, first and foremost, God-centered. A God-centered educational focus will interpret all training areas with respect to a relationship with God. In other words, what this approach introduces to spirituality is not a new subdiscipline, but an integrating process in which theory and practice are being formed in unity. [31] In church education and training, these dimensions should emerge together, in harmony with the experience of a dialogue with God. One-sided tradition in and of itself can turn into empty religiosity, or humanism without spirituality. An unbalanced focus on “systematic doctrine”, which disregards the other two, can result in rigid compliance, and a legalistic version of the truth. A biased focus on spirituality, on the other hand, can lead to a mysticism out of touch with the world, even with the community of the church.

A curriculum to train spiritual helpers

In 2019, we at Károli Reformed University, Faculty of Theology intend to launch a new course for those who already have a BA in Theology. “Spirituality and Mission in the Church” is intended to be a 4-semester-long specialisation in which personal formation would be emphatic, while it would focus on how this individual experience can be translated into a Reformed, community experience in the process of learning together. Our idea is that a “spiritual helper” is supposed to offer a different kind of support than a counselor. Whereas in counseling, with the tools of psychology, the relationship between the counselee and the counselor is primary, in this new training approach we return to the conviction that the helper should understand her task, first and foremost, as supporting the relationship between the counselee and God. This is no spiritual mentoring, in the strict meaning of the word, since it does not necessitate a more advanced state of spirituality for the helper. Rather, it stresses the importance of eye level encouragement in a helping relationship.

The main modules will be the following:

Module	Subjects	Semester/credits			
		1	2	3	4
Module I: Foundational studies (30 credits)	Biblical and Theological Foundations (th.)	6 cr			
	Movements and Individuals I. (th.)	6 cr			
	Movements and Individuals II. (elm.)			6 cr	
	Texts I. (prac.)		6 cr		
	Texts II. (prac.)				6 cr
Module II: Personal Formation (44 credits)	Individual Process I. (prac..)	4 cr			
	Individual Process II. (prac..)		4 cr		
	Individual Process III. (prac..)			4 cr	
	Individual Process IV. (prac..)				4 cr
	Prayer (th.)	4 cr			
	Spiritual Temptation I. (th.)	6 cr			
	Spiritual Temptation II. (prac.)		6 cr		
	Spiritual Temptation III. (prac.)			6 cr	
	Spiritual Temptation IV. (prac.)				6 cr

Module III: Missional Approach and Practice (12 credits)	Mission and Spirituality (th.)	6 cr			
	Building Church and Community Life (th.)			6 cr	
Modul IV: Everyday Spirituality (24 credits)	Arts and Spirituality I. (th.)		6 cr		
	Arts and Spirituality II. (gyak.)				6 cr
	Work, Family, and Public Life I. (th.)		6 cr		
	Work, Family, and Public Life II. (th.)			6 cr	
	Thesis Consultation		2 cr		
	Thesis				8 cr
	Final Exams				0 cr
	Total (credit):	32	30	28	30

The chart reveals a strong focus on personal formation, while it is also important to understand how individual experience can be translated into a Reformed, community experience in the process of learning together. The aim of this specialisation course is that graduates would be able to integrate their knowledge of God into self-knowledge in reflection, while they are also able to help others in this, in line with the Holy Scripture and Reformed Tradition.

Looking ahead

We believe that constant renewal is necessary for the church. What is most needed here, is trust in God that God will bring into completion the required change in us (Phil 1,6) Even though learning the Christ in today's world entails the hardships, temptations, and failures of discipleship, we must know that a practice formed by God is not a vain undertaking. Standing before God first: that is the fruit. Learning theology: that is what can ripen the fruit. Taking it to the real world, and proclaiming the Gospel: that is what can make the fruit of our faith really sweet for others.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Dr. habil. Balázs Siba Balázs, Associate professor at the Department of Religion Education and Pastoral-psychology at Károli Gáspár University of the Reformed Church in Hungary. E-mail: siba.balazs@kre.hu; sibabalazs.com
- [2] MIHÁLYFI Ákos: *A papnevelés története és elmélete*, I. kötet. Budapest, Szent István társulat, 1896, 54.
- [3] HEELAS, P. - Woodhead, L.: *The Spiritual Revolution - Why Religion Is Giving Way to Spirituality*, Oxford, Blackwell Publishing, 2005.
- [4] PÁNGYÁNSZKY Ágnes: *Tanítás és tanulás felnőttkorban - Szemléletváltás a felnőttképzésben*, Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem, 2015, 67.
- [5] RICE, H. L.: *Reformed Spirituality – An Introduction for Believers*, Louisville, Westminster John Knox Press, 1991, 58.
- [6] GERKIN, C. V.: *Prophetic Pastoral Practice - A Christian Vision of Life Together*, Nashville, Abingdon Press, 1991, 59.
- [7] GORDON, L.: *The New Spirituality: An Introduction to Progressive Belief in the Twenty-First Century*, New York, I.B. Tauris, 2007.; Woodhead, L.: *Spirituality and*

- Christianity: the unfolding of a tangled relationship*, in: G. Giordan, W. H. Swatos: *Religion, spirituality and everyday practice*, Springer, Dordrecht, 2011, 3-21.
- [8] RITSCHL, D.: *Zur Logik der Theologie - Kurze Darstellung der Zusammenhänge theologischer Grundgedanken*, München, Chr. Kaiser Verlag, 1984, 181.
- [9] RICE, H. L.: *Reformed Spirituality*, 58.
- [10] MIHÁLYFI Á.: *A papnevelés története és elmélete*, 28-52.
- [11] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, in: *Renaissance Quarterly*, Chicago, University of Chicago Press, Vol. 57. No. 1., 2004, 1-42, 2.
- [12] LECLERCQ, Jean: *The Love of Learning and the Desire for God - A Study of Monastic Culture*, New York, Fordham University Press, 3rd ed, 1982, 192. lásd még: Hermisson, S.: *Spirituelle Kompetenz*, Göttingen, V&R unipress, 2016, 33.
- [13] WIKSTRÖM, O.: *A kápráztató sötétség – Szempontok a lelkipavezetéshez*, Budapest, Luther Kiadó, 2013, 35.
- [14] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, in: *Renaissance Quarterly*, Chicago, University of Chicago Press, Vol. 57. No. 1., 2004, 1-42, 5.
- [15] RASHDALL, Hastings: *The Universities of Europe in the Middle Ages: Volume 1, Salerno, Bologna, Paris*, New York, Cambridge University Press, 2010, 151.
- [16] MIHÁLYFI Á.: *A papnevelés története és elmélete*, 54.
- [17] HIGTON, M.: *A Theology of Higher Education*, Oxford, Oxford University Press, 2012, 41.
- [18] HIGTON, M.: *A Theology of Higher Education*, 13.
- [19] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, 3-7.
- [20] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, 1.
- [21] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, 28.
- [22] SPIJKER, W. van't: *Early Reformation and Scholasticism*, in: *Dutch Review of Church History*, Vol. 81. No. 3, Leiden, Brill, 2001, 290-305.
- [23] SPIJKER, W. van't: *Early Reformation and Scholasticism*, 296.
- [24] ZIMMERLING, P.: *Plädoyer für eine neue Einheit von Theologie und Spiritualität*, Antrittsvorlesung an der Universität Leipzig vom 2.12.2005.; ZIMMERLING, P.: *Evangelische Spiritualität - Wurzeln und Zugänge*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003, 19.
- [25] GRENDLER, P. F.: *The Universities of the Renaissance and Reformation*, 10.
- [26] ZABILKA, I. L.: *Calvin's Contribution to Universal Education*, in: *The Asbury Theological Journal*, Vol. 44. No. 1. 1989, 77-96. 79.
- [27] CHEESMAN, G.: *Competing Paradigms in Theological Education Today*, In *ERT*, Vol.17, No.4, (1993), 484-499. 484-485
- [28] HOUSE, Paul R.: *Bonhoeffer's Seminary Vision: A Case for Costly Discipleship and Life Together*, Crossway Books, 2015.
- [29] ZIMMERLING, P.: *Plädoyer für eine neue Einheit von Theologie und Spiritualität*, Antrittsvorlesung an der Universität Leipzig vom 2.12.2005.
- [30] PAZMIÑO, W. R.: *Principles and Practices of Christian Education - An Evangelical Perspective*, Eugene, Oregon, Wipf and Stock Publishers, 2002, 22.
- [31] OTT, Bernhard: *Handbuch theologische Ausbildung: Grundlagen - Programmentwicklung - Leitungsfragen*, Schwarzenfeld, Neufeld, 2013, 179.

BOŽIE SLOVO AKO MOC A VÝZVA

Štefan ŠROBÁR¹

ABSTRACT

God's Word – Power and Challenge. For an Israelite, every word is filled with certain energy, creative power, so it can intervene into the sequence of events. The Bible most of all witnesses that the word was a tool or power, through which the world was created and is still recreated and maintained. In addition to this creative word, we can read in the Bible about the God's word preached to prophets. There is also another use of the term "God's word" in the New Testament, when the news of Apostles' is mentioned. But we can also read something else, more ceremonial about the God's word in the Bible. In the prologue to the Gospel from John we learn that the eternal God's son, the Word has become flesh, it means that it has become a man and made his dwelling among us and with us in the world as a part of our world, our reality. This is the key message of the Bible; it is the core of what the Bible means by the God's word. The embodied God's word is Jesus Christ, our Lord. The Bible itself is not the God's word, however, it becomes the God's word, when the God in the Holy Spirit speaks through it or keeps quiet. In fact, it is not the teaching "about the Bible", rather the teaching about the God speaking to Biblical witnesses and the God, who wants to speak to us through their testimony. Through their testimony, but it is always the God himself. The Bible speaks about events that the God says at a given place, but always on Earth to a man. The word comes to people in the fullness of their existence, it comes as an event. Just as the act of the God is the act of salvation and makes history, the God's word is also the word of salvation.

KEYWORDS: word, power, news, Word embodied, salvation

VÝZNAM SLOVA

Ak si máme vysvetliť aký základ a aký zmysel má výrok, že Písmo sväté je *slovom Božím* musíme najprv zistiť čo o slove Božom hovorí *Písmo samo*, v akom význame užíva tento výraz Biblia. [1] Miesto, ktoré *slovo* zaujíma vo vzťahoch medzi Bohom a svetom, Bohom a človekom a medzi ľuďmi samostatnými je tak významné, že zaberá celú oblasť *zjavenia*. Slovo sa netýka len toho, alebo onoho hľadiska Božieho diela, nevyjadruje len jeho prvky rozumové, zdeliteľné a postihnuteľné, ale je základnou *formou Božích zásahov* vo svete. Skrze svoje Slovo *stvoril* Boh nebo a zem (Gn 1), vo svojom Slove sa *zjavuje* ľuďom (Jn 1) a *zvestovaním* jeho Slova sa naplňajú a rozvíjajú dejiny cirkvi (Sk 4,29.31). Mimo slova nemožno očakávať inú formu zjavenia, napríklad intuitívnejšiu, bezprostrednejšie vnímateľnú. Ani *Duch svätý* nevytvára nič nové, *len osvetľuje* Slovo a umožňuje jeho *počutie a zvestovanie* (Jn 14,26). Nemožno podstatne rozlišovať čo je v Starom zákone a Novom zákone *slovom*, totiž artikulovaným výrokom a medzi *činom*. Historický úkon, *zázrak*, *znamenanie*, prejavy kráľovstva, všetky tieto skutočnosti sú výrečné aj keď nevyslovené. „*Celé dejiny spásy, ako o nich svedčí Písmo, sú Slovom, ktoré Boh adresuje svetu.*“ [2] Pre Izraelitu je každé slovo naplnené určitou *energiou*, *tvorivou silou*, takže je schopné zasahovať do behu uda-

---

¹ Mgr. Ing. Štefan Šrobár, CSc., Laurinská 12, 811 01 Bratislava, email: stefan.srobar@gmail.com

lostí. Preto je možné množné číslo slova *debárim* preložiť v zmysle *udalosti, dejiny* (Gn 15,1; 22,1). Keď je ľudské slovo naplnené energiou platí to tým viac o slove Božom. [3]

BIBLICKÝ POJEM SLOVO

Na jednej strane nemožno biblický pojem slova *intelektualizovať*, na druhej strane ho nemožno ani obmedzovať na jednoduché *slovné vyjadrenie*. Veľkým pokušením je prevedenie biblického chápania slova na *filozofický pojem* na rozumové vyjadrenie večnej pravdy, ako to je u slova „*logos*“ a miešať biblickú perspektívu s perspektívou *gréckeho myslenia*. Do biblického jazyku boli síce zavedené cudzie výrazy, ale bolo to preto, aby bol do nich vnesený *nový, celkom originálny obsah*. Zatiaľčo alexandrijským filozofom *logos* pripomínal rozum, nadčasový poriadok, vpisujúci sa do večného behu vecí, Biblia spájala *slovo* s jedinečným *historickým javom*. Slovo sa stávalo priamou a osobnou *výzvou Boha* k človeku, sprostredkujúcou *skutočnosťou* nielen nástrojom zdelenia rozumovej pravdy. Z tohto hľadiska je významné, že pre Bibliu je Slovo niečo, čo možno *zvestovať*, čo je témou kázania (Sk 8,4; 2 Tim 4,2). Slovo neodkazuje k nejakej skutočnosti tým, že by bolo len jej rozumovým vyjadrením. Je *samotnou skutočnosťou*. Je *udalosťou*. Je to *čin*, nie rozumové vysvetlenie. Je zřejmé, že skutočnosť Slova nie je vyčerpaná jej verbálnym vyjadrením. Zásluha reformovanej teológie spočíva v znovuobjavení nepopierateľne centrálnemu významu Božieho Slova. „*Zjavenie je predovšetkým udalosť a táto udalosť vo svojej plnosti je Slovo. Božie Slovo je viac než Božie prehovorenie. Je to Boží čin, lebo Boh koná skrze svoje Slovo a hovorí svojim konaním.*“ [4] Pohaniam sa búria proti mlčiacemu Osudu. V Biblii ide o to, čo Boh vtedy a vtedy, tam a tam, ale vždy na tejto zemi a k človeku hovoril. Slovo prichádza *k ľudom* v ich *plnej existencii*, prichádza ako *udalosť* (Iz 9,7). Tak ako Boží čin je činom spásy a tvorí dejiny, tak je Božie slovo *slovom spásy*. Tak ako poznanie Boha v Izraeli vychádzalo z činu vyvolenia a vracalo sa ku stvoreniu ako činu, tak bude aj poznanie slova zjavenia Božieho výroku *dôsledne* vzťahnuté až k slovu stvorenia. Boh hovoril k človeku, k Abrahámovi, prorokom a to prinieslo *spásu*, otvorilo kráľovstvo pokoja, spečatilo zmysel vyvoleného života a preto *odtiaľ* musí prorocký duch pochopiť stvorenie ako vzišlé z toho istého pôvodu, zo *Slova*. Boh povedal: „*Si môj,*“ a preto viem, že tiež povedal: „*Bud' svetlo.*“ Slovo je *vyslovené* slovo, hlas smerujúci k tomu, kto je *oslovený*. Preto sa tak často v celom Písme objavuje *datív* a to zvlášť v súvislostiach so Slovom. Pád, ktorý vyjadruje darovanie, zdieľanie, hľadanie *spoločenstva* a ktoré sa na ľudskej strane zrkadlí ako vďaka, odovzdanie, túžobná snaha. Bytie stvorenia netkvie v ňom samom, ale *vo vzťahu* k tomu, ktorý ho svojím *Slovom* stvoril a udržuje. Toto tvorivé slovo je kontinuum, *dianie*, ktoré pokračuje, nesie nás, zahrňuje nás, berie so sebou do nepopísateľnej budúcnosti a to aj keď to nepoznávame, alebo nemôžeme uznať. Čo človeka robí človekom nie je to, že je rozumom obdarovanou bytosťou, ale to, že *má slovo*. Človek hovorí, pretože je *oslovený*. *Odpovedá*, vzyva Boha. [5]

VÝZVA SA DEJE SLOVOM

Stvoriteľská výzva sa deje *Slovom*. Toto Slovo (DABAR) nie je nejaký princíp, samostatne fungujúca a konajúca veličina sprostredkovateľského charakteru v zmysle mýtickom, gnosticom či filozofickom. DABAR je oslovenie-dianie-konanie-skutkovanie. S tvoriacou Pravdou sa stretávam tak, že ma zastaví, vyzýva tým, že ma Pravda *osloví*. Skôr by sme mali povedať „*rozbehne ma výzva*“. *Oslovenie Výzvou* sa deje tak, že som odhalený vo svojej *anonymite*, že si uvedomím, že som len „anonym“, človek *bez mena*, bez vlasti, bez domova. Oslovenie ma

teda *vytrháva* z bezmennosti, z bezdomovia. Stará vlasť sa mi ukáže ako cudzina. Vlasť sa mi otvára „vpredu“ v *budúcnosti*. To je zmysel Abrahámových príbehov. *Oslovenie* ma vytrháva z pasivity, v ktorej sa nachádzam, v status quo, ktorého charakterom je *Nihil*. *Oslovenie* ma odhaľuje ako beznádejne *súkromnú bytosť*, izolovanú od iných ľudí aj od všetkého mimoludského stvorenia a orientuje ma na *Budúcnosť*. Oslovený stávam sa kvasom v ceste svojho okolia (porov. Mt 13,33). [6] V Abrahámových príbehoch je výzva: *vyjdi* (hebr. *jása*), opusti to vlastné, rodné, prirodzené, jednoducho *dané*. *Chod'* (hebr. *halách*) *inde*. Neviaž sa ani na „hviezdne nebo nad tebou“ ani na nábožensko-kultové cítenie svojho srdca. Aj keby „nebo nad tebou“ bolo plné hviezd žiarivých a tajomných, aj keby si bol opletený magickými pavučinami astrologických výpočtov, vydaj sa na cestu *mimo* svoj dom, rodisko, kultový a náboženský priestor. *Tvoja vlasť je inde*. To je to *budúce*, o ktorom si možno doteraz ani nepočul. Riad' sa len oným *vajjomer jhvh* = povedal Pán *Hlas*, nie *zrak*. Nie videnie, ale predvídanie, pred-vedenie, istotné tušenie Budúceho (Hebr. 11). Nie veštenie, opieranie sa o evidovateľné znamenia, ale *viera*, orientácia na Pravdu, nie na to čo je, ale na to, čo *bude*, na to, čo sa *stáva*, čo prichádza k nám a pozýva nás tam a do toho, čo ešte nevidíme, ba čo *ešte nie sme* (porov. Ž 113,2). Milovaní, teraz sme Božie deti a *ešte sa neukázalo čím budeme*. [7] Biblické príbehy sa javia biblistom ako *živé organizmy*. Vernosť tomu, ako to „v skutočnosti bolo“ (*historica veritas*) ustúpila *aktuálnej potrebe* spoločenstva Božieho ľudu. Týka sa to zvlášť ľudských komunít v dobe exilnej a poexilnej. Vždy znovu sa presadil nový nárok Boží na *slobodnú poslušnosť* Božieho ľudu. Charakter biblických príbehov a správ, ich *dynamickosť*, otvorenosť a „pozitívna expanzivita“, schopnosť *absorbovať* nové udalosti a integrovať skúsenosti predtým neznáme (skúsenosti s Bohom i so svetom) nepripúšťa také ponímanie kanonizácie biblických textov, ktoré by znamenalo „posledné slovo“. Z organickej zvesti by sa tak stal anorganický monument, pamätník histórie. Nie je naše zvestovanie a načúvanie príliš *statické*, pasívne a servilné? Reformačnú zásadu neprijímať *bez vlastnej zodpovednej úvahy* svojej viery všetko čo sa nám k vereniu predkladá by sme mali aplikovať aj na Písmo. Prečo *nekonfrontujeme* biblické príbehy so skutočnosťami, ktoré sme prežili a ktoré sme práve pod tlakom *živej* biblickej zvesti získali? Prečo nepodstupujeme jakubovský noetický (myšlienkový) zápas s *biblickým posolstvom*? Prečo nekladíme biblickým postulátom *existenciálne jóbovské otázky*? Žiadny zvestný text nie je hermeticky uzavretý, nepreniknuteľný. Každá dielčia biblická tradícia *implikuje* „voľný priestor“ ku svojmu *dotváraniu a pretváraniu*. Biblické zvesti napozývajú k mechanickému prijímaniu, ale k triezvemu a odvážnemu *dialógu s niekdajšími svedkami*. [8]

SLOVO AKO MOC A POZNANIE

Tvorivé slovo

Predovšetkým nám Biblia svedčí, že slovo bolo *nástrojom* či *mocou*, skrze ktorú bol svet stvorený a je stále znovu *tvorený a udržiavaný*. Na prvej stránke Biblie sa hovorí, že keď na počiatku stvoril Boh nebo a zem, dialo sa to tak, že *povedal* Boh: *Buď svetlo*. Boh tiež *povedal*: *Buď obloha uprostred vôd*; Boh tiež *povedal*: *zhromaždite sa vody (...)*, potom Boh *povedal*: *Vydaj zem, trávu a byliny, (...)* atď. Boh povie, *vysloví slovo* a tým samým sa stane to, čo On povie. „*Lebo on povedal a stalo sa, on prikázal a povstalo*“ (Ž 33,9). Božie slovo je *mocné*, je *všemohúce*. Nikde niet ani stopy toho, že by splnenie Božieho príkazu Boha stálo nejakú námahu, že by musel *prekonávať* nejaký *odpor hmoty*, že by tvoril z nejakého materiálu. Všetko, hmota sama vďačí za svoju existenciu len všemohúcemu prikazujúcemu a tvorivému slovu Božiemu. A toto slovo, ktoré všetko *stvorilo* aj všetko *udržiuje*. „*Nielen chlebom žije človek, ale každým slovom, ktoré vychádza z úst Božích*“ (Mt 4,4). [9] Jedinečnú

zvrchovanosť Boha nad všetkým možno sotva vymedziť zreteľnejšie než tým, že *pri stvorení* nehovoril imperatívne v obsahovom zmysle, že nerozkazoval niekomu druhému, kto by tu stál vedľa neho či proti nemu a teda neprípúšťal možnosť, že tu bol niekto pred Bohom, že nepútal slovom, nezariekaval, ale hovoril takpovediac *indikatívne*, to znamená povedal si: Buď svetlo a bolo svetlo. Božie *m – r* – hovorenie tu pripomína viac *vnútorné uvažovanie* a *prianie* ako navonok vyslovený príkaz. Boh tu *vyslovuje* svoje myšlienky. Nejde ani o plodenie ani o premáhanie ničoty bojom, ale nejde ani o čarovanie, zariekavanie a prikazovanie. Boh si svet *praje* a svet Božie stvorenie *je tu*. Nie je potrebné žiadne krčovité podmaňovanie bojujúceho chaosu a moralizovanie, žiadne zákonnícke „Musíš“, ale ide o *voľné rozvažovanie* a *slobodné prianie* zvrchovanej *Božej lásky*, ktoré stojí na počiatku bytia celého kozmu aj každého z nás. [10] Hebrejská Biblia *začína* správou *o stvorení*. Hebrejské sloveso *bárá* je špecifický teologický pojem, pretože má ako subjekt *len Boha* (C. Wesmann). Spojenie medzi *stvorením* a *počiatkom* (*berešit bárá* – Gn 1,1). Nie je len asociačné, ale ide o výraz podstatnej súvislosti. Stvorenie znamená vždy *počiatok* a počiatok je vyhlásením *stvorenia*. Veľmi dobre to pochopil Druhý Izaiáš (Iz 40nn). Stvorenie je podľa tohto exilného mysliteľa niečo *celkom nové*, čo tu ešte nebolo a čo Boh prekvapujúcim, dalo by sa povedať až šokujúcim spôsobom vytvára v konkrétnych *dejínach* svojho ľudu, v priestore *svetových dejín*, v tajomnom dianí *celého kozmu*. Ide o celkom *nové veci* (hebr. *chadúšót*) a toto nové je totožné s *budúcim* (Iz 41,21-29, zvl. v. 22). Objavuje sa niečo *bezkontinuitného*, niečo, čo „počiatkuje“, niečo bezanalogické, niečo čo radikálne končí so starým, akokoľvek za dobré sme to považovali. Zjavuje sa to, čo vymaňuje z úzkosti, z uzavretia do „daného stavu“, z existovania, ktoré nedokáže *vyjsť samo zo seba a vykročiť k Pravde*. Nejaké „urobenie niečoho z ničoho“ tu nehrá žiadnu podstatnú rolu. Je to teda len špekulatívne domyslenie biologicko-materiálnych dôsledkov stvorenia ako *prevratnej duchovnej udalosti*. Zmyslom toho, že Boh stvoril *pred* človekom celú zem a celé nebo je *oslobodzujúcou zvesťou* o tom, že celý vesmír je stvorený, to znamená *pripravený*, aby mohol nastúpiť na cestu radostnej pravdy. [11] Myšlienka stvorenia zahrňuje radikálne *rozlíšenie* medzi Stvoriteľom a stvoreným a zároveň aj transcenciu Stvoriteľa. Len hebrejská tradícia stavia stvorenie skutočnosti tak energicky. A len ona rozhodne vyhlasuje skvelosť skutočnosti zmyslového sveta a tvorstva slovami „Veľmi dobré“. [12]

Prorocké Slovo

V Biblii sa hovorí o Božom slove, ktoré zaznelo *prorokom* (Iz 2,1; Jer 2,1; Ez 1,1). Inokedy čítame, že Amos slovo Božie *videl* (Am 1,1), inokedy o *prorockých videniach* (Iz 6,1; Ez 1,1) a ešte inokedy čítame prorocké výroky uvedené formulou „*Toto hovorí Pán*“ (Am 1,6.9.11). Všade tu ide o určité *výroky*, určité *zvesti*, o ktorých proroci majú *istotu*, že nie sú to len ich vlastné myšlienky, ale že sú to Božie odkazy, ktoré proroci tu oznamujú. *Slovo Božie* je tu názvom pre to, čo nazývame *Božie zjavenie* a to zjavenie presné, slovne formulované. Slovo Božie tu označuje *Božie prehovorenie* a to prehovorenie v určitej chvíli a situácii a skrze určitých prostredníkov, *prorokov*. Toto Božie slovo sa podľa ponímania prorokov zreteľne *odlišovalo* od ich ostatného myslenia a hovorenia. A bolo aj *formálne* od ostatného prehovorenia prorokov *odlíšené*. Toto „slovo Božie“ tvorí jadro, nosnú kostru prorockých spisov. [13]

Apoštolské slovo

Ešte iné použitie výrazu „*slovo Božie*“ nachádzame v Novom zákone, keď sa hovorí o *apoštolskej zvesti*, ktorá založila a udržiava cirkev. Apoštoli chcú byť plní *modlitby* a *služby* slova (Sk 6,4). A keď ich zvestovanie má úspech nie je to úspech ľudskej reči, ale je to *slovo Božie*, ktoré rastie a vzmáha sa (Sk 6,7; 12,24). Je výslovne povedané, že zvestovanie apoštolov je *hovorením Božieho slova* (Sk 13,46; 17,11). V Prvom liste Petra (1Pt 1,25) výslovne sa

píše, že to *slovo Božie*, ktoré zostáva na veky, o ktorom hovorí starozákonný prorok, je *totožné* s tým slovom, ktoré bolo zvestované „vám“, to znamená kresťanskému spoločenstvu. A zvlášť zaujímavé miesto sa nachádza v Prvom liste Solúnčanom (1Sol 2,13). Tu je jasne vyslovené zvláštne napätie medzi tou skutočnosťou, že toto slovo hovorili apoštoli. Teda ľudia z mäsa a krvi a že ono predsa len nebolo prijaté len ako slovo ľudské, ale ako slovo Božie a to právom, lebo ono slovom Božím je. [14]

Slovo sa stalo telom

V Prológu Jánovho evanjelia čítame *o večnom Slove*, skrze ktoré bolo všetko stvorené, teda *o všemohúcom Slove*, o ktorom sa dozvedáme z prvej strany Biblie. V Jánovom evanjeliu sa dozvedáme, že toto Slovo nebol len Boží výrok, ale že toto Slovo bolo na počiatku *u Boha* a dokonca, že bolo samo *Boh*. Slovo tu je zvláštnym spôsobom *Božieho bytia*, nielen jeho výrokom a príkazom. Je nutné pripomenúť, že tá skutočnosť, ktorá sa v Prológu Jánovho evanjelia a tiež v 1Jn 1,1; Zjv 19,13; Lk 1,2 nazýva *Slovom* sa inde a častejšie v Novom zákone nazýva *Synom* (Jn 1,34; 3,16). Je tu mienený *večný Syn Boží*, pravý Syn Boží, nielen titul vynikajúceho človeka. Je tu mienený Syn Boží, ktorý je druhou osobou trojjediného Boha. A tento večný Syn Boží, toto Slovo sa stalo *telom* (Jn 1,14). Slovo sa stalo *človekom*. To je *ústredná zvesť* Biblie, je to jadro toho, čo Biblia mieni *slovom Božím*. Božie slovo vtelené, *Ježiš Kristus*, náš Pán. [15]

BIBLIA SA BOŽÍM SLOVOM STÁVA

Biblia slovom Božím *sama o sebe* nie je. Stáva sa ním, keď *Boh* v Duchu svätom skrze ňu *prehovorí*. Stred našej pozornosti a nádeje má byť *hovoriaci Boh*. Hovorí v Biblii a nie niekde inde a to preto, že v Biblii sú pred nami *prvotní, základní svedkovia*. Ale hovorí *On*, kde a kedy *On* chce, alebo Biblia mlčí. Je vždy nesprávne, keď si ľudia myslia, že tento odkaz a toto očakávanie na *slobodnú milosť* a slobodu Božiu nestačí, že je nutné si Božiu prítomnosť nejako „zaistiť“ a nejako znázorniť, nejako sa zmocniť ľudsky prístupného kľúča k nej. Tu sa človek stavia vedľa Boha a chce byť aj nad Ním. To sa deje vtedy, keď sa celá pozornosť sústreďuje na *Bibliu samu* o sebe. Keď náš zrak stále a vytrvale neprenikne *skrze* Bibliu, nie okolo nej, ale skrze ňu k jej *Pánovi*, tam je vždy nebezpečie, že nám unikne to najpodstatnejšie, *Boh* a jeho slovo: „*Nejde teda vlastne o učenie 'o Biblii', ale o učenie o hovoriacom Bohu (...)* o poukázanie na *milostivého Boha*, ktorý *prehovoril k biblickým svedkom* a *skrze ich svedectvo chce prehovoriť aj k nám*.“ [16]

LITERATÚRA

- [1] SOUČEK, J. B., *Slovo-člověk-svět*. Praha: Kalich 1982, s. 7. ISBN nemá.
- [2] VON ALLMEN, J. J. (a kol.), *Biblický slovník*. Praha: Kalich 1987, s. 234. ISBN nemá.
- [3] NOVOTNÝ, A., *Biblický slovník*. Praha: Kalich 1956, s. 905. ISBN nemá.
- [4] VON ALLMEN, J. J. (a kol.), *Biblický slovník*. Praha: Kalich 1987, s. 234-235. ISBN nemá.
- [5] MISKOTTE, K. H., *Biblická abeceda*. Heřšpice: EMAN 1996, s. 112-117. ISBN 80-901-854-1-X.
- [6] BALABÁN, M., *Hebrejské člověkosloví*. Praha: Herrmann & synové 1996, s. 103-104. ISBN nemá.
- [7] BALABÁN, M., TYDLITÁTOVÁ, V., *Tázání po budoucím*. Praha: Herrmann & synové 1998, s. 22-23. ISBN nemá.

- [8] BALABÁN, M., *Kvete li vinný kmen*. Praha: Kalich 2002, s. 112-113. ISBN 80-7017-829-9.
- [9] SOUČEK, J. B., *Slovo-člověk-svět*. Praha: Kalich 1982, s. 7. ISBN nemá.
- [10] HELLER, J., *Hlubinné vrty. Rozbory biblických statí a pojmů*. Praha: Kalich 2008. s. 129. ISBN 978-80-7017-083-3.
- [11] BALABÁN, M., TYDLITÁTOVÁ, V., *Tázání po budoucím*. Praha: Herrmann & synové 1998, s. 60-62. ISBN nemá.
- [12] TRESMONTANT, C., *Bible a antická tradice*. Praha: Vyšehrad 1970, s. 15. ISBN 80-7021-270-5.
- [13] SOUČEK, J. B., *Slovo-člověk-svět*. Praha: Kalich 1982, s. 8. ISBN nemá.
- [14] Tamže, s. 8-9.
- [15] Tamže, s. 9-10.
- [16] Tamže, s. 20-21.

BACH JÁNOS PASSIÓJÁNAK TEOLÓGIÁJA

Kinga SÜLL¹

ABSTRACT

Johann Sebastian Bach's Passion of John is one of the composer's most significant works, but if we deal only with his musically site, we won't grasp the essence. The lyrics and music of the work are closely related. As a faithful Lutheran, Bach confesses his faith, which he incorporates into the passion (both, lyrics and music): what means for him the incarnate Christ, the Son of God, death and resurrection, the follow of Christ! In this study we try to highlight these important formulations and messages. In the description first we deal with the biblical Gospel of John and its historical background, and then we examine the history of the creation of the Bach's Passion of John. In the main part, we look at Bach's theological views: we compare the individual parts and put them in to the parallel.

KEYWORDS: Passion, Johann Sebastian Bach, Theology, Creed

BEVEZETŐ

Személyes kötődés a János passióhoz

A műhez való személyes kötődés a németországi hallei egyházzenei tanulmányi évek alatt kezdődött, amikor mint kötelező tananyagként jelen volt Johann Sebastian Bach több jelentősebb műve, így a János passió is. Az iskolai kórus és a hozzá tartozó zenekar és szólisták interpretálásában is elhangzott a mű, mely akkor nagy hatással volt a sorok írójára. A mű partitúráját lapozgatva, azt hallgatva azóta is mindig új és új kép jelenik meg, mely más és más momentumot világít meg a történetből. Egy koncertszervező felkérésére a jövő esztendőben lehetőségünk lesz a művel komolyabban foglalkozni, azt közönség elé állítani, ezért kézenfekvő volt, hogy a jelen tanulmányban a János passióval behatóbban foglalkozzunk, és annak teológiai vonatkozásait vizsgáljuk.

A János evangéliuma vizsgálata

Az evangélium keletkezését vizsgálva az egyházi hagyomány János apostolt tartja a mű szerzőjének, aki a tizenkettő közül egy, aki Efézusban él, és Jakabbal, bátyjával együtt lett tanítvány. János, a szeretett tanítvány egy egészen új szemszögből írja le Jézus életét, halálát, feltámadását. Számára Jézus, az öröktől fogva létező, aki születéstörténetének leírását a szerző nem tarja indokoltnak. Annál fontosabb számára, hogy leírja Jézus csodatételeit. Jellegzetesek az evangéliumban az „én vagyok” jézusi kezdőmondatok, ill. a hosszú jézusi beszédek. Az mű summájaként a Jn 3,16 igét említik, melyben Isten szeretete az ő Fiában ölt testet, és kiterjed minden hívőre. Jézus útja a kereszt irányába megy, mint Isten Fia, a testet öltött. Pontius Pilatussal való párbeszédéből mégis egyértelműen kiderül, hogy ő Király, még ha az országa nem ebből a világból való. A királyi töviskorona és a bíborpalást sem tudják eltakarni a vérző

---

¹ Süll Kinga, PhD., Selye János Egyetem adjunktusa, sullkinga@gmail.com

sebeket. Isten Fiának meg kell halni – Isten ezáltal önmagát alázza és ítéli el. Jézus végig járja ezt az utat, melynek végén utolsó szava: Elvégeztetett! A Királyok Királya a keresztre megy mindazokért, akik őbenne hisznek. Az evangélium nyelvezete nagyon egyszerű és közérthető, keletkezését Kr. u. 80-90. között datálják.ⁱ

Természetesen vannak kutatások, melyek arról számolnak be, hogy az evangélium szerzője nem közvetlen szemtanú, hanem az elbeszéléseket összegyűjtve egy sajátos nézőpontot, evangéliumot, teológiát alakít ki. Ez a teológia Jézus beszédeire és magára a kereszttörténetre fókuszál, ahol kimondottan nagy jelentősége van az ő szenvedésének, halálának és feltámadásának. Tudjuk, hogy a négy evangélista mind más nézőpontból mutatja be a történeteket, másra fókuszál, más üzenetet kerekít ki a műben. Ezáltal egészíti ki egyik a másikat és nem mond ellent egymásnak. Talán ebből a meglátásból született később az az egyházi tradíció, hogy a Nagyhét folyamán mind a négy evangélium szenvedéstörténetének elolvasására sor kerül. Kezdődik virágvasárnap, Jézus bevonulásával. Hétfőn a Máté evangéliumának, kedden Márk, szerdán Lukács evangéliumának szenvedéstörténetére kerül sor. Nagycsütörtökön az utolsó vacsora hangzik, Nagypénteken pedig János evangéliumából hangzik a passiótörténet. Maga Martin Luther is „főevangéliumnak” nevezi a művet Újszövetségének előszavában.ⁱⁱ

A János passió BWV 245 háttere

A lejegyzésekből tudjuk, hogy Bach több passiót is írt, a feltételezések szerint összesen ötöt. Mégis csupán a Máté- és a János passió maradt meg teljesen egészében. Fő műve a Máté passió, mely terjedelmében, megszólalásában sokkal jelentősebb, monumentálisabb, mégis egyszerű és világos zenetörténeti háttérrel rendelkezik. Ezzel szemben a János passió születése körül igencsak sok kérdés vetődik fel. A mű szerkezete mégis sokkal tömörebb, olykor heves és drámai. Zenetudósok megállapítják, hogy a passió egyes részei már Bach weimari idejében keletkeztek, további részek csak később születnek. Mindenesetre tudható, hogy a mű 1723-ban Lipszében szólal meg először Bach vezetése alatt, majd ezt követi további bemutató, miközben Bach még módosít a passión: bizonyos részeket felcserél, ill. átír, módosít. A mű végleges formáját 1746-49 között nyeri el, Bach utolsó éveiben.ⁱⁱⁱ

A mű szöveggönyvének alapját maga a bibliai János evangéliuma képezi, annak a 18-19. fejezete. A Máté evangéliumából két történés kerül bele: Péter tagadása (Máté 26,75) és Jézus halála utáni földrengés, ill. a templom kárpitjának szétszakadása (Máté 27, 51-52). Bach szóról szóra ragaszkodik a bibliai szöveghez. A műben az evangélista (narrátor) a tenor hangján mutatja be a történeteket lépésről lépésre. Ahogy a bibliai szövegben is megszemélyesedik Jézus (basszus), Pilátus (basszus), továbbá Pilátus felesége, a szolga, Péter, a passióban is megszólalnak ezek a szereplők. A népet, a katonákat, a tanítványokat, a főpapokat minden esetben a kórus énekli meg. A kórus feladat még az egyes ún. korálok eléneklése, mely a mindenkori gyülekezetet jeleníti meg. Ezekben hangzik el sokszor a legfontosabb hitvallás, reflektálás az előtte elhangzó szövegekre. Ezek a korálok az akkori lutheránus hagyomány népénekei, melyek a mai napig is megmaradtak a protestáns énekeskönyvekben. Ezek által a korálok által maga a gyülekezet, a hallgatóság is részese a passiónak. A műben az áriák, ariózók egy-egy életérzést, bizonyosságot, aggodalmat, fájdalmat, diadalt, örömet hivatottak kifejezni. Ezek a szólók a mindenkori hívő keresztyén ember személyes, emberi megszólalása. Ezeknek szövegszerzői S. Heyden, M. Luther, J. Hermann, P. Gerhardt, C. H. Postel.^{iv}

A János passió teológiai elemzése

A lutheránus Johann Sebastian Bachra nagy befolyással volt Luther teológiája. Halála után fennmaradt hatalmas könyvtára is azt bizonyítja, hogy Bach nem csak hithű lutheránus keresztyén, de lutheránus teológus is volt. Számára a kereszti teológiája különösen kihangsúlyo-

zott, nem véletlenül ragadja meg a János evangéliumát és annak szövegét, üzenetét. „Bach zenéjének legrejtettebb és egyben legdrágább kincse, Jézus Krisztus jelenléte. A Krisztushoz vezető utat Bach számára a lutheri tanításhoz való tántoríthatatlan ragaszkodás – mely az évek során egyéni, személyes felismerésévé vált – nyitotta meg.”^v Akár kimondhatjuk azt is, hogy aki Bach János passióját hallgatja, az nem csak egy zeneművet hallgat, hanem érintkezik Luther teológiájával. Mindjárt a bevezető tétel, mely a kórus és a teljes zenekar bevonásával indul, megszólal:

*Herr, Herr, Herr,
unser Herrscher, dessen Ruhm
In allen Landen herrlich ist!*

*Urunk, Urunk, Urunk,
mi Uralkodónk, kinek dicsősége
uralkodik az egész földet!*

A háromszori „Herr” megszólalásban Bach egyértelműen kiábrázolja a Szentháromság Istenbe vetett hitét. Ez a hármas szimbólum megjelenik még az első tételben úgy, hogy maga az első tétel is három részre tagolódik. A tétel elején hosszan kitartott orgonapont, és az a fölött cirkáló gyors hegedűjáték egyfajta feszültséget hordoz. Az előbbi jelezheti a földet, mely „egész”, azaz végtelen. Az utóbbi pedig maga a dicsőség, mely megjelenik mindenütt (a vonósok játékában), oly virtuóz módon, mely ember számára alig lejátszható, alig kivehető, mégis gyönyörűsége.

*Zeig uns durch deine Passion,
Dass du, der wahre Gottessohn zu aller Zeit,
Auch in der größten Niedrigkeit,
Verherrlicht worden bist!*

*Mutasd meg nekünk a Te szenvedésed által,
Hogy Te, az igaz Istenfiú minden időkben,
A legnagyobb mélységekben is
megdicsőülsz!*

Folytatódik az első tétel második részének szövege: mely értelmet és célt ad Jézus szenvedésének, s biztosítja a hallgatót, hogy a „történet” jól végződik!

Ahogy majdnem minden nagyobb kompozícióban az első és az utolsó tétel szorosan egybe tartozik, ill. keretet és medret biztosít a műnek, ez a János passiónál is így van. Az utolsó retitativó után két kórustétel követi egymást: a Nr. 67. Kórus és a Nr. 68. Korál. Az előbbi egy ún. Grabeslied (a sírnál elhangzó ének), mely egész szokatlan módon egy felütéses, taktusában $\frac{3}{4}$ -es zene, melynek karaktere sokkal inkább egy középkori táncra hasonlít. Bach egyértelműen jelzi, hogy ezzel a halállal, a sírral még nem ér véget a történet. Ez az út egészen az Mennyig vezet. A sír és a menny feszültségét belekomponálja a kórusba, ahol egy-egy szólam hangterjedelme szinte két oktávot is elér: az egészen mélytől a nagyon magasig.

*Ruht wohl, ihr heiligen Gebeine,
Die ich nun weiter nicht beweine,
Ruht wohl und bringt auch mich zur Ruh!*

*Das Grab, so euch bestimmet ist
Und ferner keine Not umschließt,*

*Macht mir den Himmel auf
und schließt die Hölle zu.*

*Nyugodjatok ti szent hamvak,
kiket én többé már nem siratlak,
Nyugodjatok, és hozzatok nekem is
nyugalmat!*

*A sír, mely neked ki van jelölve
És többé nem zár magába szenvedést,*

*Megnyitja nekem az Eget
És a poklot bezárja.*

A passió záródhatna akár ezzel a tétellel is, de Bach szokásához híven mégis egy korállal zárja. Ezzel mindenkor biztosítani szeretné, hogy ez a zene is megmarad a gyülekezet egyszerűségében. Üzenete a mindenkori embernek, hívőnek szól. Ez a korál a gyülekezet záró imája,

mely a megfeszített, de feltámadott Úr előtt hangzik. Bár a passió, mint zenei mű tudatosan nem megy tovább János evangéliumának 20. részére, ahol a feltámadástörténet hangzik, mivel ez egy nagypénteki zene, utolsó két tételében tagadhatatlanul ott a feltámadásba vetett hit, öröm és bizalom – akár Jézus feltámadásába, de a hívő ember feltámadásába. A passió tehát nem marad a szenvedéstörténet elmesélésénél, hanem bizonyosságot tesz a Jézus Krisztusba vetett hitéről és a feltámadás valóságáról.

*Ach Herr, lass dein lieb Engelein
Am letzten End die Seele mein
In Abrahams Schoß tragen,
Den Leib in seim Schlafkämmerlein
Gar sanft ohn einge Qual und Pein
Ruhn bis am jüngsten Tage!
Als denn vom Tod erwecke mich,
Dass meine Augen sehen dich
In aller Freud, o Gottes Sohn,
Mein Heiland und Genadenthron!
Herr Jesu Christ, erhöre mich,
Ich will dich preisen ewiglich!*

*Ó Uram, küld a te kedves angyalaidat,
Ha majd az életemnek vége van,
Ábrahám ölébe vinni.
A test, mely nyugszik,
Többé már nem gyötrődik és szenved
Az utolsó napig!
Majd akkor a halálból támassz fel engem,
Hogy az én szemeim meglássonak Téged
Teljes boldogságban, Ó Istennek Fia,
én Megváltóm, Kegyelemtrónusa!
Uram Jézus Krisztus, hallgass meg engem,
Én Téged örökké dicsérni akarlak!*

A mű vázát a folyamatos narrátori szöveg hordozza, mely szó szerinti bibliai idézet János evangéliumának 18-19. részéből. A szövegeket recitativo, azaz énekbeszéd formájában egy tenor szóló szólaltatja meg continuo, azaz basszusvonal kísérettel, mely a barokk zenében a csembelló, ill. orgona harmóniajátékát és a hozzá tartozó mély vonós hangszer (eredetileg Viola da Gamba, a modern kíséretnél violoncelló) basszusjátékát jelenti.

A cselekmény a Gecsemáné kertbéli történettel indul, ahol párbeszéd kerekedik Jézus (basszus szóló) és a katonák (kórus) között. A 8. bibliai vers után beékelődik egy korál, ahol már felsejlik, mi is fog történni, és mi várható: *a Szeretet, mely Isten Fiát erre a gyötrelmes útra viszi, melyben szenvedni fog.* Majd folytatódik Péter heves tiltakozásával és Jézus aláztos kérdésével-válaszával: *avagy nem kell-e kiinnom a poharat, amelyet az Atya adott nekem?* Ezt követi egy újabb korál, melynek szövege az Úri imádság egy részét hordozza: *és legyen meg a Te akaratod, ahogy a földön, úgy az égben...* Ezután megkötözték Jézust, majd elvitték.

Mivel eredetileg a passiózene valójában az istentisztelet részeként jelenik meg, ezért Bach arra törekszik, hogy a történet elbeszélése mellett mindig kiragadjon egy-egy üzenetet, akár egy szót, melyet aztán értelmez, a híveknek megmagyaráz. Ez következik a következő beékelte alt áriában, amikor Bach kiragadja és jelentőséget tulajdonít a *megkötözés* szónak, mozdulatnak, de nem, mint a megkötözött Jézust értelmezi - mert Isten Fiát valójában nem lehet megkötözni. Sokkal inkább az ember megkötözöttségéről, a bűnök kötelékéről beszél:

*Von den Stricken meiner Sünden
Mich zu entbinden,
Wird mein Heil gebunden.*

*Mich von allen Lasterbeulen
Völlig zu heilen, Läßt er sich verwunden.*

*Az én bűneim kötelékéből
Engem megszabadítva,
Az én Gyógyítóm (Megváltóm) megkötöz-
tetett,
Hogy engem minden terhemtől
Teljesen meggyógyítson, hagyta, hogy
megsebezzék Őt.*

A történet tovább folytatódik: Péter és egy másik tanítvány követi Jézust. Egy újabb kiragadott szó: *a követés*, melyet egy szoprán áriával fejez ki. A zene is imitálja ezt a mozdulatot: a

fuvola gyorsan lépegető hangjában, melyet majd az énekes is fűgaszerűen átvesz. A barokk zenében a fűga azt jelenti, hogy az első követi a másikat, olykor zeneileg eltérhet, de alapjában véve ugyanazokat a lépéseket teszi. Jézus követése Bach teológiájában annyit jelent, hogy a hívő ember hasonlóan lépked, mint Jézus, de ez az út nem egyezik meg Krisztus útjával, mégis Ő mutatja az utat, példát ad, merre kell menni! A tétel dinamikáját jelöli a gyors 3/8-os lüktetés, mely nem egy sétatempót, sokkal inkább egy izgatott, sietős, szinte futással megegyező mozgást jelent. Krisztus követése mindig aktív, mindig mozgásban van.

*Ich folge dir gleichfalls mit freudigen Schritten
Und lasse dich nicht, Mein Leben, mein Licht.*

*Én is követlek Téged vidám léptekkel,
És el nem hagylak, én Életem, én Fényes-
ségem.*

*Befördre den Lauf Und höre nicht auf,
Selbst an mir zu ziehen, zu schieben, zu bitten.*

*Támogasd (mozdítsd) ezt a futást mindig,
és engem húzzál, toljál, hívjál szüntelen.*

Érdekes még elidőznünk az ária utolsó mondatánál, miről Kamp így ír: „ez megint specifikusan a lutheránus tanítás egyik sarkalatos tételét fogalmazza meg. *Selbst an mir zu ziehen, zu schieben, zu bitten*. A *sola gratia* (egyedül kegyelem által) gondolata nyer itt kifejezést. Mert a követés sohasem saját erőből történik, Krisztus az, aki kegyelme által engem magához vonz.^{vi}

A történet tovább folytatódik a főpap palotájának udvara előtt, ahol elhangzik a párbeszéd a szolgálta (szoprán) és Péter (egy másik basszus) között, amikor Péter először megtagadja Jézust. Majd egy másik párbeszéd Jézus és a főpap, ill. annak szolgálta között, ahol arcul ütök Jézust. Egy újabb mozdulat:

... was schlägest du mich?

... miért ütsz engem?

Az *ütés, verés* szót újra kiragadja Bach, és a következő korálban „elmélkedik” a gyülekezet hangjával, hogy vajon ki üti, veri a Megváltót, hisz ő bűnt nem követett el! Miért éri mégis ilyen megcsúfolás? Hisz *én, és az én vétkem* érdemelne sokkal inkább ilyen megaláztatást. A beékelt korál után követve a bibliai szöveget elviszik Jézust Kajafáshoz, miközben Péter újra megtagadja Jézust kétszer egymást követően. Csak egy rövid érdekességet megemlítve az utolsó tagadásnál Péter dallama együtt egy irányba mozdul a continuo kísérettel, mely a barokk kor zenéjében tiltott lépésnek számított. Bach ezzel a tudatos lépéssel szeretné kifejezni, hogy Péter valóban hazudik, nem mond igazat, tagad! Hogy Bach fokozza a drámai hangulatot, még beszúrja Máté evangéliumából a 26,75 verset, és ezt a sírást zeneileg is erősen kihangsúlyozza a tenor recitativo részében. Ezt követi egy tenor ária, melyben a kétségbeesés hangja szólal meg. Vergődik a tanítvány, aki megtagadta Urát! A zene alátámasztja ezt az életérzést: az élesen nyújtott ritmus tépkedésre, szaggatásra utal, mint amikor valaki megszaggatja ruháját. A János passió első részét egy korál zárja, melynek témája: Péter tagadása, az Atya tekintete, és Jézus gyógyító ereje.

A mű második részében a drámai jelenetek fokozódása jellemző: Pilátus, Jézus és a zsidó nép párbeszédében zajló heves indulatok, melyeket tovább fokoz Bach az ismétlődő turbákkal (nép hangja), melyek csupán némileg (szövegében, hangnemében) térnek el egymástól, fokozva ezzel is a „hangulatot”. A „kreuzige” (keresztre) motívum zakatolása a nép ajkán egyre nagyobb visszhangot nyer, melyben benne van Bach a hangok által megkomponált keresztmotívuma is. Miután elhangzik az ítélet, megszólal a kétségbe esett basszus ária, mely megtestesíti nem csak a tizenegy reszkető tanítványt, de a mindenkori embert, aki a kereszt nélkül nem láthatja meg az igazi szabadulást. A kórus hangjában ott a kétségbeesett „wohin?”, azaz „merre, hova?”, amire érkezik a válasz „nach Golgatha!”, a Golgotára: Ő oda ment, hogy én rátekinthessek! Ezután lassan lecsitulnak az érzelmek, a részt egy korál zárja:

*In meines Herzens Grunde,
dein Nam und Kreuz allein...*

*Az én szívem legmélyén,
a Te neved és kereszted...^{vii}*

A harmadik rész elején még a katonák veszekedése töri meg a csendet, de mindez már csak a távolból hangzik. Minden a keresztre koncentrál, és az azon függő Jézusra, az Ő szavaira, melyben az utolsó: Elvégeztetett! (Bach a fisz hangon, vagyis a Kereszten zárja le!). Jézus szavait egy alt ária visszhangozza, mely dallamában és szövegében is ismétli a Megváltó szavát. Az ária második részében mégis Júda hősét emlegeti, aki végül hatalommal győz!

Számszimbolika a műben

Már az antik korból ismeretes, hogy a művészetben a számoknak különleges jelentőségük van. Bach egész komoly hangsúlyt fektet műveiben a számszimbolikára, és ezt olyan könnyedén és játékosan teszi, hogy ezeknek felfedezése részünkről egy komolyabb utánajarást igényel. Úgy tűnik a 11-es számnak különös jelentősége van a János passióban: tizenegy korál szólal meg benne, mely a mű vázát képezi, tizenegy tanítvány (ha az árulót nem számítjuk bele). Több kórustétel tizenegy taktusból, vagy annak szorzójából áll: "Sei gegrüßet" és a "Schreibe nicht" (11 taktus); "Wir haben ein Gesetz" (22 taktus), "Lässest du diesen los" (33 taktus), "Lasset uns den nicht zerteilen" (55 taktus), és a záró kórustételben a "Ruht wohl" összesen 55-ször hanzik el.

BEFEJEZÉS

Lapozgatva a János passió partitúráját kétség kívül a zeneirodalom egyik legnagyobb egyházzenei művét forgathatjuk kezünkben. A mű megértése nem egyszerű, nehezíti a közel háromszáz esztendő, amikor a passió megszületett: a maitól egészen eltérő történelmi háttér, egyházi élet, vallási gyakorlat. Nehezíti a mű megértését maga a német szöveg is, mely elég jártasságot kíván a hallgatótól – olykor előbukkanó archaikus kifejezésekkel. Bár találni magyar fordításokat, mégis ismerve az eredetét, össze sem hasonlítható. Nyilván készülnek további fordítások, de Bach zenéje az eredeti nyelven világos és érthető a leginkább. Tovább segítheti viszont a szöveg megértését az, hogy Bach mennyire ragaszkodott a bibliai szöveghez!

Lapozgatva Bach János passióját valóban el lehet hinnünk, hogy Bach nem csupán zenész, orgonista, komponista, karmester, kántor volt, de mélyen hívő lutheránus, akinek minden alkotása, zenéje Istenről tett tanúságot, komponálta azt akár szöveggel vagy nélküle. Elhíhetjük, hogy Bach Isten üzenetének hordozója és továbbadója, az ő zenéje is igehirdetés, így súlyos és hasznos üzeneteket hordoz a ma emberének is.

IRODALOMJEGYZÉK

- ⁱ BÁNDY, György Bevezetés az Üjszövetségbe. Komárom : 2008. 57-65 o. ISBN 978-80-89234-50-9.
- ⁱⁱ FILITZ, Martin Der Held aus Juda siegt mit Macht – Johann Sebastian Bachs Johannespassion ihre Quellen – ihre Geschichte – ihre Theologie. Vortrag im „Loccumer Kreis” am 24. März 2011 in der Kirche St. Willehadi Schembeck 3-4 o. <https://www.reformiert-info.de/daten/File/Upload/doc-8731-1.pdf>
- ⁱⁱⁱ BACH, Johann Sebastian Johannes passion Edition Peters, Leipzig : 1925 „Einführung”-ból
- ^{iv} FILITZ, Martin Der Held aus Juda siegt mit Macht – Johann Sebastian Bachs Johannespassion ihre Quellen – ihre Geschichte – ihre Theologie. Vortrag im „Loccumer Kreis” am 24. März 2011 in der Kirche St. Willehadi Schembeck 5-11 o. <https://www.reformiert-info.de/daten/File/Upload/doc-8731-1.pdf>
- ^v KAMP, Salamon Johann Sebastian Bach zenéjének teológiai aspektusai. Bach-tanulmányok 9,1-14. Magyar Bach Társaság, 2006. 1 o. https://www.parlando.hu/2016/2016-5/Bach_tanulmanyok_09_1_Salamon.pdf
- ^{vi} KAMP, Salamon Johann Sebastian Bach zenéjének teológiai aspektusai. Bach-tanulmányok 9,1-14. Magyar Bach Társaság, 2006. 6 o. https://www.parlando.hu/2016/2016-5/Bach_tanulmanyok_09_1_Salamon.pdf
- ^{vii} Saját fordítás.

A GAMIFIKÁCIÓ LEHETSÉGES FORMÁI AZ ISKOLAI KATECHÉZISBEN

Lilla SZÉNÁSI¹

ABSTRAKT

We can consider gamification as a new opportunity to motivate the members of the Z and the Alpha generation in religious as well. In my work I would like to briefly summarize the types and mechanisms of motivation, and then introduce the concept of gamification. I give a general introduction to the use of gamification in different areas of education, and I would like to show some concrete examples of how to apply it to catechesis.

KEYWORDS: motivacion, gamification, catechesis

BEVEZETŐ

Az ember fejlődésével foglalkozó szakemberek úgy látják, hogy a játék elengedhetetlenül fontos a gyermekek egészséges fejlődéséhez. Hiszen játék közben kísérletezik, felfedez, utánoz. Az első évek alatt játék közben megfigyelhető, hogy miként igyekeznek egyre nehezebb feladatok megoldására. Gondoljunk csak arra, milyen sikerként éli meg a kisgyermek, amikor két-három kockát képes egymásra helyezni, s azok nem dőlnek le. A játékra azonban nem csupán úgy tekinthetünk, mint a gyermek viselkedési sajátosságára, hanem beemelhetjük azt, mint pedagógiai eszközt, vagy módszert a katechézisbe is. A gamifikációra is egyfajta új lehetőségként tekinthetünk, amellyel motiválhatjuk a Z és az Alfa generáció tagjait a hittan órákon is. Munkámban szeretném röviden összefoglalni a motiváció típusait és mechanizmusát, majd ismertetni a gamifikáció fogalmát. Általános ismertetést nyújtok a gamifikáció felhasználásáról az oktatás különböző területein, majd néhány konkrét példával szeretném bemutatni, miként alkalmazhatjuk a katechézisben is.

Néhány gondolat a motivációról

A motiváció tulajdonképpen egy általános gyűjtőfogalom, amellyel az ember cselekedeteinek a hátterét és a mozgatórugóit jelölik. „Felelős a viselkedés beindításáért, irányítja és fenntartja azt egészen addig, míg a célirányos viselkedés a motiváció kielégülését nem eredményezi.” [1] Az embernek, mint biológiai lénynek vannak alapvető motivációi, mint az önfenntartás, a kíváncsiság és a fajfenntartás motivációja, ugyanakkor az állatvilágtól megkülönböztetik őt az ún. humánspecifikus motivációk. A humánspecifikus motivációnak két alapvető típusát különböztetik meg:

Extrinzik motiváció – amelynél szerepet játszik valamilyen külső tényező. Ebben az esetben a motiváció hajtóereje, célja valamilyen kézzelfogható cél, nyereség elérése, illetve valamilyen kár elkerülése.

Intrinzik motiváció – amelyben a cél maga a cselekvés és az az öröm, amelyet ez kivált. Ebben az esetben tulajdonképpen önjutalmazásról beszélhetünk. [2]

---

¹ ThDr. Szénási Lilla, PhD., Selye János Egyetem Református Teológiai Kar, szenasililla@gmail.com

A klasszikus megközelítés nagyon sokáig úgy tartotta, hogy egy cselekedetnek a háttérben csak az egyik motiváció állhat. Harry F. Harlow és Edward Deci kutatásai rámutattak arra, hogy a külső motiváció, amely csupán a jutalmazásra és a büntetésre koncentrál, hosszútávon nem biztosítja az érdeklődés fennmaradását, tehát nem működőképes. Deci kutatásai azt igazolták, hogy a jutalmazás csupán rövid ideig hat pozitív ösztönzéssel, így „csökkenti az egyén hosszú távú motivációját a tevékenység folytatására és intenzitására.” [3] Mindezek következtében ma már sokkal differenciáltabban látják ezt a kérdést: A két motivációtípus ötvöződhet és többféle módon kombinálódhat.²

Az emberi motivációs mechanizmusok fejlődéstörténeti elemzése Daniel H. Pink nevéhez fűződik, aki a társadalmakat a számítógépekhez hasonlította. Meglátása szerint a társadalmaknak is van motivációs rendszerük, s a motivációnak eddig 2 fő korszakáról beszélhetünk, ugyanakkor már eljött a 3. korszak ideje.

Motiváció 1.0 – Tulajdonképpen a fentebb már említett alapmotivációkat foglalja magába, amelyek a túléléshez szükségesek.

Motiváció 2.0 – A humánspecifikus extrinzi motiváció a legfőbb jellemzője, ugyanis a jutalmazásra és a büntetésre épít. Pink nézete szerint azért volt működőképes ez a motiváció a XX. századig, mivel rutinszerű feladatokat kellett ellátni. „A motiváció 2.0 korszakában ki-termelt ún. *X típusú magatartást* – a belső hajtóerők leépülésével párhuzamosan – elsősorban a jutalmazó-büntető rendszerre épülő „külső” vágyak és félelmek motívumai jellemzik, és nem a végzett tevékenység örömét figyeli, hanem a vele járó lehetséges – negatív vagy pozitív – *következményeket*.” [4] A XXI. század fogyasztói társadalmában éppen ebből az okból kifolyólag nem állja meg a helyét, mivel a jelen kor embere arra törekszik, hogy örömet találjanak abban a tevékenységben, amelyet végezniük kell.

Motiváció 3.0 – Legfontosabb jellemzői az intrinzi motiváció, valamint a flow élmény³ elérésére való törekvés. A motiváció 3.0 ún. I típusú magatartást igényel, amely azt jelenti, hogy már nem a külső végeredmény és a hozzá kapcsolódó jutalom elérése vagy büntetés elkerülése a motivációs ereje, hanem maga a tevékenység az, ami az örömet okozza. Az I típusú magatartás tehát nem más, mint az új dolgok megismerésének a vágya, a tanulás, a környezet jobbá tétele, amely ösztönösen bennünk van. Fromann felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy mivel a tevékenység örömét tartalmazó belső hajtóerőkre épülő munkavégzés lényegesen hatékonyabb és tartósabb, ezért lassan a pedagógia is kezdi felfedezni úgy a Motiváció 3.0, mind az I típusú magatartás jelentőségét. [6]

Mi a gamifikáció?

A gamifikáció kifejezés az angol gamification szóból származik. A kifejezést először Nick Pelling használta 2002-ben. [7] Magyar szövegekörnyezetben játékosításként, eljátékosításként vagy gemifikációként is találkozhatunk vele. [8] A legáltalánosabb és legismertebb meghatározása Deterding és munkatársai nevéhez köthető: Játékok elemeinek alkalmazása nem játékos környezetben.⁴ Ugyanakkor több definíció is született a meghatározására:

---

² A kitűzött jutalom (például jó érdemjegy) vagy elismerés sokat segít egy monoton vagy unalmas feladat elvégzésékor. Ebben az esetben az extrinzi motiváció a magasabb. Amikor belső késztetésből fakad a tevékenység, akkor intrinzi motivációról beszélhetünk. Előfordul olyan eset is, amikor mindkét motiváció magas szintű.

Ilyenkor pl. a tanulót egyaránt motiválja a kilátásba helyezett jó érdemjegy és a tudásvágy.

³ Csíkszentmihályi Mihály a FLOW Az áramlat A tökéletes élmény pszichológiája című könyvében a következőket írja erről: „Flow” (áramlat) az a jelenség, amikor tudatunk harmonikusan rendezett, és magának a tevékenységnek a kedvéért szeretnénk folytatni, amit éppen csinálunk. Néhány olyan tevékenységi formára gondolva, melyekben az áramlat-élmény gyakorta jelentkezik – ilyen például a sport, a játék, a művészet és a különböző hobbik gyakorlása –, könnyebben megértjük, mi teszi boldoggá az embereket.” [5]

⁴ A gamifikáció mellett a szakirodalomban megjelentek a következő fogalmak is: komoly játék (serious game), szórakozva tanítás (edutainment), játék alapú tanulás (game-based learning).

- „A gamifikáció az a folyamat, amelyben a közönség elköteleződik a hűségprogramok, a játékvezetés és a viselkedési közgazdaságtan legjobb eszközeinek felhasználása révén.” [9]
- „A gamifikáció a játékélményhez szükséges játékelemek, játékmechanizmusok és játékdinamikák alkalmazását jelenti az élet – játékon kívüli – területein azzal a céllal, hogy az adott folyamatokat érdekesebbé és hatékonyabbá tegye.” [10]
- „A gamifikáció nem más, mint az átadni kívánt információk játékos formában történő tárlása az élet játékon kívüli területein a fogyasztók felé. A játék ösztönös magatartás, mely segíti az információk feldolgozását, s az átélt élményen keresztül azok tartós tárolását.” [11]

A gamifikáció tehát azt jelenti, hogy az adott információ megszerzéséhez különböző feladatokat kell teljesíteni. Ez által a játékélményre épít. Fromann felteszi a kérdést, hogy miben rejlik a játék ilyen mértékű vonzereje, amely a játékos egyént arra készíti, hogy minden mást (tanulás, munka) feladja ezért a tevékenységért? Úgy látja, hogy korunk egyik igencsak jelentős kérdéséről van szó, amelyre egyelőre még csak keresik a választ. Ugyanakkor véleménye szerint, ha a számítógépes- és videójátékok immerzív hatásának az okait vizsgáljuk, akkor a következő fontos tényezők fedezhetőek fel:

1. *Optimális terhelés* – Akár iskolai, akár munkahelyi feladatról beszélünk, az azt megoldók szembesülhetnek azzal a ténnyel, hogy az adott feladat, túl nehéz, vagy éppen ellenkezőleg, túl egyszerű és könnyű számukra. Az optimális terhelés esetén a gamifikációnak köszönhetően megtalálható az az ideális pont, amelyben a kihívások és a feladatok egyensúlyban vannak a játékos képességeivel, kompetenciáival és a játék adta eszköztárral, mozgástérrel. Mivel a feladatokban a könnyen teljesíthetőektől az egyre nehezebb kihívásokig haladnak, reális lehetőség van a sikerélmény biztosítására, vagyis a flow élmény elérésére.
2. *Ideális beszíntezés* – Az ideális beszíntezésnek köszönhetően a célok rendszere ideális struktúrát követ, amely azt jelenti, hogy az elérendő, végső *Nagy Célt* lebontja kisebb, szintekhez kapcsolható és elérhető célokhoz. Ezek arra szolgálnak, hogy a nagy cél távoliséga miatt közeli célokra bontják a megvalósítandó feladatot, és így a gyakori pozitív élményeknek köszönhetően a játékos nem hagyja abba a játékot.
3. *Ideális jutalomrendszer* – Az ideális jutalomrendszer tulajdonképpen azt jelenti, hogy minden apró teljesítés után pozitív visszacsatolás, vagyis azonnal jutalomban részesül a játékos. Fontos kiemelni, hogy ezek a jutalmak mindig arányosak a teljesítménnyel, nincsenek asszimetriák, tehát biztosítva van a játékos igazságérzete is. [12]
4. *Valós tét hiánya* – Mivel nem jár a játékért külső jutalom vagy büntetés, így tulajdonképpen nincs valós tétje a játéknak, ezért bátran kipróbálják azt. Az esetleges kudarcok után van lehetőség az újrakezdésre. A játékos önmagának tűzi ki a célt, majd annak elérése után a következőt. Ez által oly módon bevonódik a játékba, hogy az teljesen magával ragadja, és szinte képtelen abbahagyni. Mindez Flow élményt indikál számukra.
5. *Elemi motívumok kielégítése* – A gamifikáció lehetőséget teremt a felfedezésre, kalandra, amely által az intrinzik motivációra van hatással. A társas, szociális motívumok megjelenésére is lehetőséget kínál az által, hogy lehetőséget teremt az egymással való kommunikációra is. [13]

A gamifikáció szerkezetét olyan, a számítógépes és videójátékokból átvett elemek képezik, amelyek által a benne részt vevők jól motiválhatóak, így játékban tarthatóak:

- *Pontok, pontrendszerek (Points)* – Az elvégzett feladat sikeres megoldásáért kapható, egyúttal visszajelzést adnak a játékban részt vevő számára. Ezek a játék során össze-

adódnak, tehát folyamatosan gyarapodnak. Ugyanakkor az azonnali visszajelzésnek köszönhetően a játékosnak lehetősége van a hibái korrigálására is.

- *Szintek (Levels)* – Bizonyos számú pont összegyűjtésekor a játékban részt vevők szintet léphetnek, fejlődik a karakterük, amely szintén visszajelzést ad a teljesítményről.
- *Rangsorok, ranglisták (Leaderboards)* - Funkciójukat tekintve az összehasonlításra szolgálnak, amely által a játékban részt vevő nyomon tudja követni, hogy a többi játékoshoz viszonyítva milyen helyet foglal el.
- *Jelvények (Badges)* – Egyrészt kifejezhetnek rangot, másrészt a folyamatos előrehaladást is szimbolizálja. Egyes esetekben a szintek is kiválthatóak velük.
- *Beavatás (Onboarding)* – A játékos az első néhány percben történő benyomása döntő jelentőséggel bír a továbbiakra nézve, ezért fontos a játékban, hogy érdekes és szórakoztató legyen számára a kezdet. Ennek érdekében nem célszerű sok információval terhelni.
- *Kihívások és küldetések (Challenges and Quests)* – Megmutatják a játékosnak, hogy mit kell tennie a játékban, ugyanakkor a nagyobb célt is felvillantják előtte. A legnagyobb motiváló erővel általában a rövid távú és közepes nehézségű kihívások bírnak.
- *Virtuális javak/vagyon és ajándékok* – A problémák megoldása által szerezhetőek meg. Ezek különbözőek lehetnek: Kiemelhetik a játékost a többiek közül, vagy később elajándékozhatóak, továbbadhatóak a játékos társaknak.
- *Személyre szabás (Customization)* – A játékban választhatóak avatárok, megválasztható a háttér, szerkeszthető a felhasználói profil. Mindez annak érdekében lehetséges, hogy a játékos jól érezze magát, így elköteleződik a játék iránt.
- *Visszajelzés (Feedback)* – A visszajelzés ciklusokban jelenik meg, amely arra szolgál, hogy a játékos tudja, milyen pozíciót foglal el az adott pillanatban.[14]

A gamifikáció során természetesen nem szükséges valamennyi elemet beépíteni.

Gamifikáció az oktatásban

Amikor a gamifikáció oktatásban megjelenéséről beszélünk, akkor „a játékosítás nem a játékok alkalmazását jelenti (az iskolai gyakorlatban eddig is alkalmaztak játékokat), hanem játékmechanizmusok beépítését a hétköznapi gyakorlatába, a munkahelyi folyamatokba, esetünkben a tanórák szervezésébe.” [15] Ugyanakkor, mivel az oktatásban történő alkalmazása még csupán néhány éve kezdődött, így viszonylagosan kevés számú hatásvizsgálat készült még csak. Az alkalmazását illetően a pedagógusok körében is találkozunk ellenállással, félreértésekkel. Prievara Tibor, a digitális oktatás és a gamifikáció egyik gyakorlati magyar úttörője igyekezett a legfontosabb tévhiteket összegyűjteni és megcáfolni. [16] Teljes mértékben egyetérthetünk azzal a megállapítással, mely szerint meg kell találni azokat a területeket, ahol a gamifikációnak köszönhetően sikeresebb lehet a tanulás anélkül, hogy az oktatási rendszer egészében értékvesztést okozna. [17] Hiszen a piacon ma már találhatóak a játékfejlesztőknek köszönhetően olyan iskolai alkalmazásban használható játékok és rendszerek, amelyek akár a konkrét tananyagok átadását is segítik. Ilyenek például a ClassDojo,⁵ Classcraft,⁶ MinecraftEdu,⁷ Okosdoboz,⁸ Versike,⁹ stb.

Az oktatásban megjelenő gamifikáció magába foglalhatja tehát a tananyag játékba ágyazott oktatását, a tanterem virtuális kiterjesztését, valamint a gamifikált értékelést.

A gamifikáció használata a katechézisben

---

⁵ <https://www.classdojo.com/>

⁶ <https://www.classcraft.com/> magyar verzió: <https://www.classcraft.com/hu/>

⁷ <https://education.minecraft.net/>

⁸ <https://www.okosdoboz.hu/> (magyar nyelvű)

⁹ <http://www.versike.hu/> (magyar nyelvű)

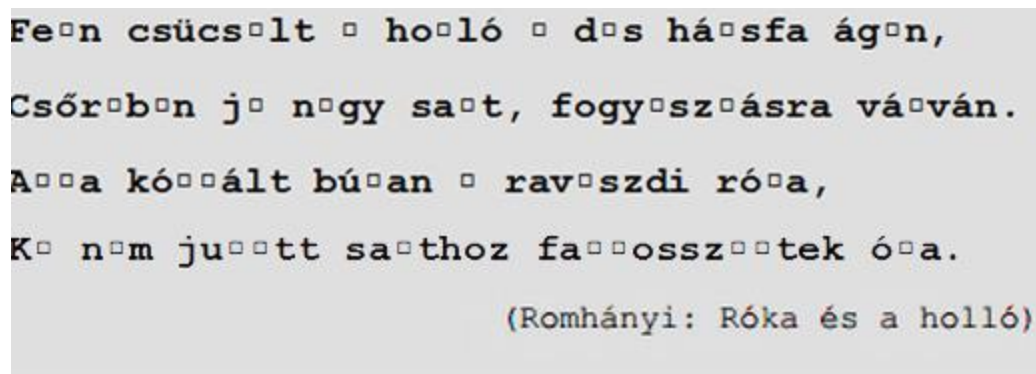
Ahogy más oktatási területen, úgy a katechézis tekintetében is joggal merül fel a kérdés, be kell-e emelnünk a gamifikációt a hittan órák keretei közé? Biztosan jó megoldás-e, hogy az egyébként is számítógép előtt szocializálódott fiatalokat ilyen módon próbáljuk meg motiválni? Hiszem, hogy ebben a helyzetben is érvényes Pál apostol intése: „Mindent megpróbáljatok; a mi jó, azt megtartsátok!” (1 Thessz 5,21) Az alábbiakban néhány jó gyakorlatot szeretnék bemutatni, mint a ma digitális generációjának motiváló és megszólító talán lehetséges jó eszközét.

Versike.hu oktató játék

Az oktatóprogram ötletgazdája M. Haba Anikó, aki édesanyaként és tanárként sem szerette a számítógépes játékokat. Bevallása szerint féltékeny volt rájuk, hiszen ezeknek a játékoknak mindig sikerült elérniük azt, amit neki csupán ritkán sikerült – órákig lekötni a figyelmüket, miközben örömet látni az arcukon. A játékokról szóló kutatások tanulmányozása adta számára az ötletet, hogy olyan iskolai tananyaghoz kapcsolódó játékprogramot tervezzen, amelyben alkalmazni tudja a játékipar bevált alapelveit és módszereit. Így született meg a Versike oktatóprogram, amely

- Flow-élményt biztosít különböző nehézségi szintekkel és folyamatos visszajelzéssel.
- Állandó segítségadást nyújt. Megakadás esetén, segítségkérésre megjelenik a hiánytalan szöveg is.
- Érvényesül benne a „három életed” elv, ugyanis nem a hibázás-mentesség a fontos, hanem a lankadatlan próbálkozás.

A játék magját egy fejtörő képezi: az egyre fogyó szöveget látva kell kiegészíteni és kimondani a verset, így a játékos észre sem veszi, és megtanulja a verset. A felhasználó négy nehézségi fok közül választhat a tanulás során, így önmaga határozza meg, hogy milyen gyorsan tűnjenek el a betűk a szövegből, illetve hány képernyőt kell átolvasnia. Tapasztalataik azt mutatják, hogy az utolsó képernyőhöz érve a felhasználók zöme már tudja a verset. [18]

1. számú ábra: A Versike.hu képernyőképe verstanulás közben

Az oktatóprogram nézetem szerint kiválóan alkalmazható lenne a konfirmációs oktatásban. Több éves tapasztalatom, hogy a konfirmandusok számára gyakran okoz nehézséget a Heidelbergi Káté kérdés feleleteinek szó szerinti megtanulása. Ezzel a módszerrel valószínűleg szívesebben tanulnák a bonyolultabb szóösszetételű vagy archaikusabb megfogalmazású kérdéseket, mint hogy a kátékönyvből magolják be. Így nagyobb esély lenne arra, hogy nem szükséges kényszerként, hanem pozitív kihívásként tekintenek a nehezebb kérdések megtanulására.

Ugyancsak alkalmazható lehet pl. alsótagozaton a hosszabb aranymondások megtanulására, továbbá egyháztörténelem oktatásánál.

Gamifikált iskolai értékelés

Fentebb már találkoztunk a gamifikáció általános definíciójával, mely szerint az nem más, mint a játékok elemeinek alkalmazása nem játékos környezetben. Ebben az esetben az iskolai értékelésnél maga az iskola jelenti a nem játékos környezetet, amelyen belül a visszajelzés és értékelés során játékelemeket használnak, amelyek nagyon sokfélék lehetnek. Prievara Tibor A 21. századi tanár című könyvében 3 fejezetet is szentel a pontrendszer alapú értékelésnek. Az elsőben a pontrendszer evolúciójáról ír, a másodikban egy gyakorlati útmutatót találunk, a harmadikban pedig a pontrendszert adaptáló tanárok tapasztalatai olvashatóak. [19]

Az iskolai katechézis szempontjából hasznos műhelymunka született Szászi Andrea tollából Gamifikált értékelés lehetősége a katechézisben címmel. [20] Mivel gyakorló hitoktatóként számára is kihívást jelent a hittanórai értékelés, ezért próbálta ki ő is a gamifikáció nyújtotta lehetőségeket. Jól átlátható és a tanulók számára izgalmas rendszer megalkotására törekedett, amely segít kidomborítani azok egyéni képességeit, ugyanakkor nem időigényesebb, mint az eddig használt rendszere.

Pontok helyett pecsét nyomatokat gyűjtenek a hitoktatásban résztvevők. Ezek mindegyikéhez valamilyen feladattípus társul.

Pecsétnyomó	Pont értéke	A feladat, amivel el lehet érni
Béka	1 pont	Felszerelése ott van az órán. Aktívan bekapcsolódik a közös órai munkába. Nincs komoly fegyelmezési gond.
Arany napocska	2 pont	Előző órai aranymondás megtanulása és felmondása. A hittanórához kapcsolhatóan hoz egy könyvet, amit röviden bemutat és ismertet a csoporttársakkal. Olyasmit tesz, ami példamutató lehet a többiek számára is. Pl. szünetben segít rendet rakni, stb.
Virág	3 pont	Hibátlanul elkészít min. 2-4 órai munkafüzet feladatot. Tudáspróba (összefoglaló és számonkérő) óránál max. 3-5 hibája van a tudáspróba feladatsorban. Ha volt házi feladat, hibátlanul elkészítette.
Smiley	4 pont	Extra feladat lehetőség: szorgalmi házi feladat elkészítése. Egy témához kapcsolódóan kiselőadás tartása. A tanult témához kitalál és a saját képességeire alapozva önállóan készít egy kapcsolódó anyagot, amit a következő órán bead (pl. rajzot, fogalmazást, önálló vélemény megfogalmazását, stb.).

2. számú ábra: A feladatokhoz társuló pecsétnyomók és azok pontértéke

A pontokkal különböző fokozatokat lehet elérni, amelyek megnevezésére a bibliai tisztségeket választott: próféta-tanítvány, lévita, próféta, főpap. A fokozatoknak is meghatározta a jegyértékét.

Gyűjtött pontszám	Fokozat	Jegy érték
0-1	---	1
2-3	próféta- tanítvány	2
4-5	lévita	3
6-8	próféta	4
9-	főpap	5

3. számú ábra: Az összegyűjtött pontszámokkal elérhető fokozat és azok jegyértéke

A gamifikált értékelési rendszere pozitívaként értékelte többek között, hogy sokkal több egyéni visszajelzést tud adni a részfeladatoknak köszönhetően, amelyek során külön-külön is kiemelhető a diákok fejlődése.

BEFEJEZÉS

Nyilvánvaló, hogy a gamifikáció nem csodaszer, és nem kell feltétlenül átvenni a rendszer minden elemét. Meg kell találni a katechézisben való alkalmazása során is a helyes arányokat. Mint ahogyan más IKT alkalmazás esetében, itt is szem előtt kell tartanunk, hogy a gamifikáció nem a cél, csupán egy lehetséges eszköz a hittanoktatásban, amellyel játékos módon tudjuk a tanulókat Isten megismerésére hívogatni.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva (szerk): Pszichológia Pedagógusoknak, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 170. p., ISBN 963 389 672 X, ISSN 1218-9855
- [2] N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva (szerk): Pszichológia Pedagógusoknak, Budapest, Osiris Kiadó, 2004, 179-183. p., ISBN 963 389 672 X, ISSN 1218-9855
- [3] FROMANN Richárd: Gamification, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 61. p., ISSN 2061-179X
- [4] FROMANN Richárd: Gamification, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 61. p., ISSN 2061-179X
- [5] CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: FLOW Az áramlat A tökéletes élmény pszichológiája, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001, 12. p., ISBN 963 05 7770 4
- [6] PACSI Diána, SZABÓ Zoltán: A gamifikáció fejlődése és a magyar gamifikációs trend alakulása, [online] <http://studia.mundi.gtk.szie.hu/gamifikacio-fejlodesese-es-magyar-gamifikacios-trend-alakulasa> és FROMANN Richárd: Gamification, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 61-62. p., ISSN 2061-179X
- [7] BAGÓ Sarolta: Egy nemzetközi ifjúsági rendezvény játékosítása, In: TURÓCZI Levente (szerk.): Játsszunk helyesen! A játékpedagógus helye a fiatal segítők társadalmi felelős-

- ségvállalásában, Budapest, Rogers Személyközpontú Oktatásért Alapítvány, 2016, 133. p., ISBN 978-963-12-5961-2
- [8] BARBARICS Márta: Iskolai értékelés gamification alapokon, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 43. p., ISSN 2061-179X
- [9] PACSI Diána, SZABÓ Zoltán: A gamifikáció fejlődése és a magyar gamifikációs trend alakulása, [online] <http://studia.mundi.gtk.szie.hu/gamifikacio-fejlodesese-es-magyar-gamifikacios-trend-alakulasa>
- [10] Digitális család: A gamifikáció átrajzolja az egész életünket? [online] <https://www.digitaliscsalad.hu/tanulas/a-gamifikacio-atrajzolja-az-egesz-eletunket>
- [11] PACSI Diána, SZABÓ Zoltán: A gamifikáció fejlődése és a magyar gamifikációs trend alakulása, [online] <http://studia.mundi.gtk.szie.hu/gamifikacio-fejlodesese-es-magyar-gamifikacios-trend-alakulasa>
- [12] FROMANN Richárd: Gamification, In: Oktatás-Informatika, Digitális nemzedék konferencia 2014, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 65-66. p., ISSN 2061-179X
- [13] BARABÁSI Tünde: Új módszertani ígéret? Gamifikáció a XXI. századi oktatásban, In: Magiszter, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata, Csíkszereda, Magiszter Kiadó, 2018, XVI. évfolyam 1. szám, 18. p., ISSN 1583-6436
- [14] BARABÁSI Tünde: Új módszertani ígéret? Gamifikáció a XXI. századi oktatásban, In: Magiszter, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata, Csíkszereda, Magiszter Kiadó, 2018, XVI. évfolyam 1. szám, 19-20. p., ISSN 1583-6436
- [15] Fromann Richárd, DAMSA Andrei: A gamifikáció (játékosítás) motivációs eszköztára az oktatásban, [online] <https://folyoiratok.ofi.hu/uj-pedagogiai-szemle/a-gamifikacio-jatekositas-motivacios-eszkoztara-az-oktatasban>
- [16] PRIEVARA Tibor: Gamification – tananyag, [online] <http://tanarblog.hu/letoelthet-tananyagok/3010-gamification-tananyag>
- [17] BARABÁSI Tünde: Új módszertani ígéret? Gamifikáció a XXI. századi oktatásban, In: Magiszter, a Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének szakmai-módszertani folyóirata, Csíkszereda, Magiszter Kiadó, 2018, XVI. évfolyam 1. szám, 23. p., ISSN 1583-6436
- [18] M. HABA Anikó: Versike.hu oktató játék – egy gamification-próbálkozás tapasztalatai, [online] http://www.eltereader.hu/media/2015/07/Okt_inf_DNK_0714_READER.pdf
- [19] PRIEVARA Tibor: A 21. századi tanár, Egy pedagógiai szemléletváltás személyes története, Budapest, Neteducatio Kft., 2015, 85-94; 145-178. p., ISBN 978-615-80328-0-3
- [20] SZÁSZI Andrea: Gamifikált értékelés lehetősége a katechézisben, [online] <http://refpedi.hu/mrn2017/04/#page=56>

AZ ÚJSZÖVETSÉGI ESZKHATOLÓGIA FŐBB TERÜLETEI

Péter TANÍTÓ¹

ABSTRAKT

Paul uses apocalyptic elements differently than the synoptic tradition. Some of the researchers say Paul is looking back at the Old Testament because of the analogy between Paul and the Old Testament in the prophet's advertisement. The old aion is not simply a dark time, but the time of the Lord's word. Very important elements in Paul's letters are the resurrection of the dead. To this fact Paul puts great emphasis. First, the dead Christians are attacked and then taken to heaven with those who are still alive (cf. 1 Thess. 4:16). Later he talks about the changes of the living and the overcoming of the hostile powers. The New Testament does not disclose any data about when the end of time comes. At the end of the world, every human being resurrects and will be the last judgment, we have to understand that the eternal life of Christ has a church and cosmic dimension. As long as everyone does not receive or excludes himself from the glory of the resurrected, and the whole cosmos will be new, the resurrection from death is not perfect.

KEYWORDS: Eschatology, end time, Christianity, preaching, end sign

BEVEZETÉS

A végső időkről szóló híradást megtaláljuk az Ó – és Újszövetségben egyaránt. Míg az Ószövetségben a próféták által nyilvánította ki Isten az akaratát és szándékát, vagy Ő maga is szólt az emberhez, az Újszövetségben pedig Isten Jézus által jelentette ki elgondolását és örök tervét ezzel a világgal. Nagyon sokféle híradást kapunk Jézus tanításaiból, példázataiból, hogy miknek kell megtörténnie, míg eljön a vég.

A szinoptikus hagyományokban főleg Máténál nagyon sok példázatot találunk, amelyekkel Jézus az Őt követőket tanította a végső időkről. A példázatokban Jézus rámutat Isten országának a képeire és arra, mik a feltételek, hogy Isten országába bemenetelt kapjunk. Rámutat arra, hogy az utolsó napon Jézus különválasztja az embereket, mint ahogy a búzát elválasztják a konkolytól. A búza a mennyek országának fiait jelenti, a konkoly pedig az ördög fiait. Jézus figyelmeztet, hogy a végső nap előtt lesznek látható jelek az égen és a földön. Ezek a jelek figyelmeztetik az embereket arra, hogy közel van a vég, az utolsó óra.

Az újszövetségi irodalom szerinti osztás

A végső időkről szóló híradást megtaláljuk az Ó – és Újszövetségben egyaránt. Míg az Ószövetségben a próféták által nyilvánította ki Isten az akaratát és szándékát, vagy Ő maga is szólt az emberhez, az Újszövetségben pedig Isten Jézus által jelentette ki elgondolását és örök tervét ezzel a világgal. Nagyon sokféle híradást kapunk Jézus tanításaiból, példázataiból, hogy miknek kell megtörténnie, míg eljön a vég.

A szinoptikus hagyományokban főleg Máténál nagyon sok példázatot találunk, amelyekkel Jézus az Őt követőket tanította a végső időkről. A példázatokban Jézus rámutat Isten

---

¹ Mgr. Tanító Péter PhD, Selye János Egyetem, tanito.peti@gmail.com

országának a képeire és arra, mik a feltételek, hogy Isten országába bemenetelt kapjunk. Rámutat arra, hogy az utolsó napon Jézus különválasztja az embereket, mint ahogy a búzát elválasztják a konkolytól. A búza a mennyek országának fiait jelenti, a konkoly pedig az ördög fiait. Jézus figyelmeztet, hogy a végső nap előtt lesznek látható jelek az égen és a földön. Ezek a jelek figyelmeztetik az embereket arra, hogy közel van a vég, az utolsó óra.

Pál maga is foglalkozik az eszkhatológiával, de az ő tanítását az akkori idők felfogása szerint és a zsidó apokaliptikus tradíciók szerint kell értelmezni. Pál apostol két eszkhatológikus időbeli korszakra mutat, a jelenre és a jövőre. Az egyik oldalon úgy értelmezi az eschatológiai üdvöt, mint jelenvalóságot, a másik oldalon úgy beszél róla, mint egy nagy várakozásról, amely a jövőben lesz teljessé. Pál leveleiben, amelyeket az egyes gyülekezeteknek szánta, óvja a keresztyéneket a hamis tanítóktól, akik jönnek majd, hogy tanítsanak, és csodákat tegyenek az emberek előtt.

Eszkhatológiai témával találkozunk a katolikus levelekben is. Ezek a levelek is foglalkoznak az Úr napjával, vagyis Krisztus visszajövetelével. Hirdetik a végső ítéletet, főképpen az Antikrisztus megjelenésével foglalkoznak.

A Jelenések könyve, mint az Újszövetség egyetlen prófétai könyve, foglalkozik leginkább a végső időkkel. Ez a levél nyújt a legtöbb ismeretet az utolsó időkről. Ezeket az ismereteket János írja le, aki patmosz szigetén volt száműzetésben, mint egy látomásként írja le az utolsó napot. Vagyis Krisztus eljövételét. János leírja nem csak az utolsó nap bekövetkeztét, hanem Jézus uralmát, a halottak feltámadását, az ítéletet, sőt leírja azt is, hogy az Úr új eget és új földet ad.

Bármennyire is kutatjuk a végidők jeleit, amelyek bár sok mindent nyújtanak az ember számára, de azt az időt, amikor mind ez bekövetkezik, senki sem tudja. Sem az angyalok, sem a Fiú, csak maga az Isten.

Teológiai tartalom szerinti osztás

Az újszövetség úgy beszél Krisztus eljövételéről, mint valóságról, amelynek minden képen be kell következnie. Ezt az időt várakozás előzi meg. Mindenek előtt vannak olyan események, amelyek még nem következtek be. Az utolsó nap nem csak az ítéletvárással, hanem az Ember Fia megjelenésével van összekapcsolva. Jézus Isten megjelenésének idői közelségét hirdette. Jézus nagyon sok példázatot mond el az utolsó nap közelségéről. Ez a közelségről való híradás arra figyelmeztet, hogy éber várakozásban éljenek a hívó emberek. „Jézus kétségtelenül intenzív futurikus eszkhatológiát fejleszt ki: Isten királysága és Isten ítélete kiszámíthatatlanul közel jött, és ez mégis egy olyan napnak lesz az időbeli jövője, amely még nem ma van”.²

A METAFORIKUS BESZÉD JELENTŐSÉGE AZ ESZKHATOLÓGIÁBAN

Eszkhatológiai metaforák nyelvezete az Újszövetségben

Jézus nagyon sokszor beszélt a tanítványokhoz és a körülötte állókhoz példázatokban. Ezek a példázatok mindig az elkövetkezendő időszakra utaltak, vagyis Isten országának a közeledését hirdette. Bultmann szerint Jézus egy olyan próféta volt, aki hasonlóan Keresztelő Jánoshoz a közeli véget hirdette. Jézus arra adott lehetőséget, hogy a szavára meghozott döntés az emberek végső döntése legyen Isten mellett és a világ ellen. Ennek a döntésnek az órája határidőhöz van kötve, mert a világ számára a döntés órája itt van.³ Isten országa Jézus számára olyan közel van, hogy árnyékát előre vetíti. Isten országának a jövendölésének az a sajátossága,

---

[2] L. Goppelt: *Az Újszövetség teológiája I.* Budapest 1992. 85.o. ISBN: 9633005159

[3] L. Goppelt: *Az Újszövetség teológiája I.* Budapest 1992. 79.o. ISBN: 9633005159

hogy az elkövetkező időszak, vagyis a vég, nem a jelentől való távolságban nyer elképzelést, hanem Jézus ezt a jövőt nagyon közelinek látja. A jövő nem a jelenen kívül áll, hanem belenyúlik ebbe az időbe. Ez akképpen lehetséges, mint ahogy Jézus szeretete már nyilvánvalóvá lett ebben a világban.

Jézus az eljövendő világról a fügefa példázatában beszél.(Mt.24,32-kk.) Azt mondja Jézus a körülötte állóknak, hogy amikor látják, hogy rügyeznek az ágak és a fa leveleket kezd hajtani, erről tudják, hogy közel van a nyár. Amikor pedig bekövetkeznek az előre kinyilatkoztatott jelek, azok azt jelentik, hogy közel van a végső idő. Közel van az az idő, amikor az Ember Fia megjelenik, mert közel van Ő az ajtó előtt. Ez a képes beszéd ébresztő kiáltás, mely az idők jeleire mégpedig Jézus munkájára tesz figyelmessé.⁴ Jézus a példázatos beszéd által abban az értelemben beszél a tanítványok előtt, hogy Isten országának titkait megnyissa előttük.⁵ Jézus munkásságában vetés megy végbe. Ezt a vetést a magvetőről szóló példázatban mondja el. Ez a vetés sikertelensége ellenére gyümölcsöt fog hozni. Jézus esetében a vetés nem csupán Jézus szava, hanem az Ő egész munkája. Ez a példázat áthatol a világias szemléleten, nem csak magyarázat lesz, hanem ígéret is egyúttal. Jézus munkája után az ország olyan biztosan eljön, mint ahogy a vetés után eljön az aratás. Az, aki Isten országát elhozza hasonló a földműveshez, aki elválasztja a pelyvát a búzától. Jézus munkájában ebből a szétválasztásból semmi sem vehető észre. Jézus tanítványi körében is dolgozik a kísértő. A példázat azt mutatja, hogy Isten királysága a vetés által és a gyűjtés által jön. A szükséges szétválasztás mind kettőt követni

fogja. Mindenki, aki egyszer Jézustól hallotta „a hited megtartott téged”, megérti, hogy csak ezen a módon jöhet és fog Isten országa eljönni. A tanítványoknak el kell viselni a búzának és a konkolynek egymás melletti létezését. Jézus az üdvöt hozza, melyet ítélet fog követni. Jézus láthatatlan munkáján keresztül jön el az Isten országa, mely által minden új lesz. A példázatok ma is megváltoztatás nélkül érvényesek. A keresztyénség kétezere éves története után az új emberből és az új világból nem láthatunk semmi mást, mint a mustármagot. Ha az Isten országa ilyen módon érkezik el, akkor az emberek által nem kényszeríthető sem a farizeusok teljesítése által, sem az esszénusok szigorúsága által, sem a zélóták aktivitása által. Isten országát csak megtalálni lehet, mint a kincset a szántóföldben és az értékes gyöngyöt. Aki megtalálta, az mindent el ad azért az egyért, önként és örömmel. Isten országa a példázatok által nem úgy fog eljönni, mint azt Keresztelő János várta láthatóan, hanem elrejtve a magvető emberi munkáján keresztül. Nem bírói szétválasztás által érkezik el, hanem vetés és gyűjtés által. Nem egyetemesen, hanem mustármagként. Nagyon jó képet fest az Isten országáról és Jézus eljövételéről a tíz szűz példázata.(Mt.25,1-13). Ez arra enged következtetni, hogy készenlétben kell élnie az embernek, mivel nem tudjuk mikor érkezik meg a vőlegény. Kell, hogy a lámpásban mindig legyen elegendő olaj, ne hogy amikor Jézus visszajön az ember bezárt ajtó előtt találja magát, mint ahogy az öt balga szűzzel történt. A tízes számnak itt külön jelentősége van, mert ez a szám teljességet jelent, amit Isten Tízparancsolatához hasonlítják. Tíz ujjat számolunk meg a kezünkön, a hárfának is tíz húrja van.⁶ Ez a példázat rámutat arra, hogy mindig készenlétben és várakozásban kell lennünk életünk minden percében, mert nem tudjuk melyik pillanatban jön el Krisztus. Vigyázni kell arra, hogy ne a balgák közé soroltassunk, hanem az okosak közé. Mert az Ember Fia úgy fog eljönni, mint éjjel a tolvaj.

A példázatok azt magyarázzák, amiknek Jézus által meg kell történniük. A hallgatókat meggyőzi a képek ereje, de ezeket a képeket csak akkor értik meg, ha Jézust követni fogják. Ezek a példázatok mindenkihez szólnak. De csak a Jézus követésére indulók ragadják meg ezt. „Mert nektek megadatott, hogy megértsétek a mennyek országának titkait” (Mt.13,11).

---

[4] L.Goppelt: *Az Újszövetség teológiája I.* Budapest 1992. 81.o. ISBN: 9633005159

[5] J.D. Pentecost: *Bibel und Zukunft*, Wuppertal 1993. 163.o. ISBN 3-89436-053-4

[6] Fritz Rienecker: *Wuppertaler Studienbibel*, Wuppertal 1989. 327.o. ISBN: [9783417002522](https://www.isbn-international.org/product/9783417002522)

Egyetlen Újszövetségi könyvben sem találunk annyi és annyi féle képet, metaforát és szimbólumokat, mint János Apokalipszisében. Jelenések könyve az üdvtörténet egészét próbálja megértetni és ezért Jézus megváltó művét és választottainak sorsát a végső idők szemszögéből vizsgálja. Stílusát a bibliai szimbólumok olyan fokú halmozása jellemzi, hogy az olvasó az utalások, álnevek, jelképek, jelképes számok útvesztőiben nem egyszer úgy érzi magát, hogy a könyvhöz nem annyira, magyarázatra, mint inkább megfejtésre volna szüksége.⁷ Az apokaliptikus könyv a múlt és a jövő eseményeit nem elbeszélő módon adják elő, hanem teológiai jelentésű képekkel magyarázzák. A végső időket a keresztyén kinyilatkoztatás keretein belül szemlélteti. A szimbólumok jó része Ószövetségi eredetű, de a Jelenések könyvében már keresztyénértelmezésben szerepelnek. Csak a legfontosabb szimbólumokat említjük: a feláldozott bárány, akinek vére megváltást hoz, a szentek, akik minden népből és nemzetből vannak összegyűjtve, a földi Babilon és mennyei Jeruzsálem, a napba öltözött asszony alakja, a szüret és az aratás, mint az ítélet jelképei, valamint az Isten országának leírása számtalan képben (menyegző, lakoma, égi Jeruzsálem). Ezek a képek csak az evangéliumok és az apostoli hagyományok tükrében válnak érthetővé. János mint látnok magyarázza az ő látomásait. Ezeket a képeket maga János sem tudja teljesen felfogni és megmagyarázni, mivel ezek meghaladják az emberi értelmet. Nagyon sokszor használja a „mint ha” kifejezést az események és a tárgyak leírásánál. Ez a kifejezés azt jelenti, hogy János csak körvonalakban és hasonlatokban tudja elmondani mind azt, amiben része volt. A szimbólumoknak és metaforáknak az volt a feladatuk, hogy az eseményeknek és a dolgoknak a jellemvonásait kiemeljék.⁸ A metafora jelentősége az volt, hogy közelebb hozza és megértesse az egyes képek által az események sorozatát. János Krisztust báránynak nevezi. Ahogyan a bárányt levágyják áldozatként és vére által menekült meg Izrael, úgy Jézus is áldozatként adta magát, hogy vére által megváltssa a világot. Ez a bárány áll majd az utolsó napon Isten királyi széke mellett. Azért szükséges éppen az apokaliptika esetében beszélni képekben, mivel ezeknek a dolgoknak a java része titok és nyelvezete ezért nehézkes.

János látomásai közt beszél egy hét pecsétetes könyvről. A trónus amelyet lát, Istennek hatalmát és erejét ábrázolja. Ezt a könyvet Isten tartja kezében, aki a trónon ül. A látnok később lát egy angyalt aki nagy hanggal szólt, hogy ki méltó arra, hogy felnyissa ezt a könyvet. De nem találtak senki sem, aki méltó lenne, hogy feltörje a pecsétet. János ekkor sírni kezdett, hogy nincs senki sem az égben sem a földön sőt még a föld alatt sem, aki méltó lenne, hogy felnyissa a könyvet. Ekkor Jánoshoz egy a vének közül szólt, aki azt mondta, hogy győzött az oroszlán a Júda törzséből, Dávid utódjából, aki méltó arra, hogy ezt a hét pecsétet feltörje, ez pedig a Messiás, aki mintegy bárány ott állt Isten trónja előtt. Ő olyan volt, mint akit megölték. Ő vette át az életnek könyvét. Jézus győzelme által a kereszten megadatott neki Istentől ez a tisztség, hogy ezt a könyvet átvegye.

A Jelenések könyvében fontos szerep jut a számszimbolikának is, pl. a hetes szám, amely a teljességet szimbolizálja, mivel hét nap alatt teremtette meg Isten a földet és benne minden élőlényt. A hetedik napot, a Vasárnapot megünnepelték. A látnok hét nyitott levelet ír hét ázsiai egyház számára.⁹ Ezek a levelek tartalmazzak dicséretet, de fenyítést is. Kifejezi Isten haragját az egyes gyülekezetek felett. A tizenkettes szám Izrael népét jelentette, az egy-

---

[7] Farkasfalvy Dénes: *Bevezetés az Újszövetségi Szentírás könyveihez*, Budapest 386.o.
ISBN: 963-360-769-8

[8] Heins Giesen: *Metaphorik und Mythos im Neuen Testament*, Germany 1990. 255.o.

[9] Peter Trümmer: *Einige Aspekte zur Bildersprache der Johannesapokalypse*, Graz 280.o.

házat a 144 (12x12) teljességet. A képek és a szimbólumok arra készítetik az olvasót, hogy a prófétai látomások tükrében a dolgok értelmét maga is kutassa, mérlegelje és megítélje.

Az eszkhatológiai végidők egyes jeleinek ismertetése

Nagyon sok eszkhatológiai elemet találunk már az Ószövetségben is. Egyrészt az izraeli kultuszi liturgiai élet, vagy némely mitológiai motívum részben meghatározzák az Újszövetségi eszkhatológia fejlődését. Nagyon nehéz ezeket az eszkhatológiai eseményeket besorakoztatni egy harmonikus egységbe. Egy részét ezeknek az eszkhatológiai fázisoknak a feltámadás, a parúzia képezi. Ezeket megelőzik vagy kísérik jelek, amelyek érdekesek és titokzatosak. Nem lehet egy tökéletes képet nyújtani az eszkhatológia eseményekről. A keresztyének a Krisztus második visszajövetelét várják, vagyis Jézus Krisztus napját. A hellenista világban a parúzia Isten látogatását jelenti. Krisztus parúziája viszont a názáreti Jézus eljövetele, aki felment a mennyekbe. Krisztus legyőzi az Antikrisztust, előállítja az Ő népét élőket és holtakat, és megítéli az egész földet. A keresztyének, akik meghaltak Krisztus eljövetelének feltámadnak, azok pedig, akik még éltnél vannak elválnak. Krisztus eljövetele egy apokalipszis lesz, amikor a világ előtt nyilvánvaló lesz az Ő hatalma és dicsősége, mivel Isten jobbján ül. A maig nem látott valóság, hogy Krisztus uralkodik az egész világon, nyilvánvaló lesz az Ő megjelenésekor.

Az Újszövetségben többféle jelekről olvashatunk: a nap és a hold elsötétedik, a csillagok lehullnak az égből, az Ember Fia eljövetele felhőkön, vér, tűz és felhőfüst a földön, vagy éppen Isten kürtje. Mind ezek a titokzatos képek a parúzia kísérői és meg van az ő jelentésük a feltámadásnál is egyúttal tartalmaznak mély kerygmátikus jelentést az egyéni eszkhatológiai reménységre a ma élő hívő keresztyén számára.¹⁰

Az Újszövetségben többféle hagyomány adja elénk a végidők jeleit, amit különféle módon jegyeztek fel az egyes könyv szerzői. Mindenki a saját meggyőződése alapján és az akkori kor gondolkodását követve próbálta összefoglalni és megértetni az utolsó nap közelségét.

Végidők jelei a páli levelekben

Pál más-más módon használja fel az apokaliptikus elemeket, mint a szinoptikus hagyomány. A kutatók egy része azt mondja, hogy Pál visszatekint az Ószövetségre, mert analógia van Pál és az Ószövetség között a próféta hirdetésben. A régi aion nem egyszerűen sötét idő, hanem az Úr szavának az ideje.¹¹ Pál leveleiben nagyon fontos elemek közé tartozik a halottak feltámadása. Erre a tényre Pál nagyon nagy hangsúlyt helyez. Először a halott keresztyének támadnak fel, majd ezt követően a mennybe vitetnek a még élőkkel együtt (v.ö. 1Tesz.4,16k.). Később beszél az élők elváltozásáról és az ellenséges hatalmak legyőzéséről. Az Újszövetség semmiféle adatot nem közöl arról, hogy mikor következik be az idők vége. Azon, hogy a világ végén minden ember feltámad és lesz utolsó ítélet, azt kell értenünk, hogy a Krisztus által szerzett örök életnek van egy egyházi és kozmikus dimenziója.¹² Amíg mindenki nem részesül, vagy magát ki nem zárja a feltámadott dicsőségéből és az egész kozmosz Újjá nem lesz, addig a halálból való feltámadás nem tökéletes. Az Újszövetség több részéből is kivillan annak reménye, hogy az ember a halál után a feltámadottal egy közösségbe kerül. Pál félreérthetetlenül fogalmaz a 2 Kor.5,1-10-ben: „tudjuk pedig, hogy ha földi sátorunk össze omlik van Istentől készített hajlékunk, nem kézzel csinált, hanem örökkévaló”. Tehát az a gondolat, hogy a világ vége előtt a halottak feltámadnak Jézus és az apostolok korában nem volt annyira idegen. A keresztyén, mint „feltámadott” már most hálát adhat Istennek életéért, amely mint örök élet már itt a földön birtoka, a halálban pedig végérvényesen osztályrészévé válik. Pál

---

[10] Teologický Zborník, Banská Bystrica 1995. 70.o. ISBN 80-88825-22-9

[11] Ulrich Luz: *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, München 1968. 108.o. ISBN: [9783460040113](#)

[12] Jacob Kremer: *A halottak jövője*, Budapest 1991. 31.o. ISBN: 9633606101

apostol jól tudja, hogy ez így fog bekövetkezni az utolsó napon, de vannak titkok, amelyek el vannak rejtve előlünk. Pál apostol ezt már tudja és valamit elárul, valakik meghalnak, valakik azonban nem. De mindenki belép az Isten eszkhatológiai történéseibe. A halottak és az élők elválnak, bekövetkezik a feltámadás. Minden egy pillanat műve lesz, amikor megszólal a harsona. Ez egy eszkhatológiai szignál-jel, amikor bekövetkezik a győzelem a halál felett. Jézus és Pál ebben az esetben a farizeusok oldalán áll, a szaddúceusok ellen, akik a feltámadást elvetették. A feltámadás alapja a keresztyének számára Jézus feltámadása, mely szerint Isten feltámasztja a halottakat. Ő az, aki élő, halott volt és íme él örökkön örökké és nála van a halál kulcsa. Krisztus feltámadása nem csupán a test újra élesztése, hanem a feltámadás belépés az eszkhatológiai életbe. Jézus a kezdete ennek az eszkhatológiai feltámadásnak. Krisztus feltámadásának valósága garanciát ad a keresztyének feltámadására Jézus eljövetelekor.¹³ A keresztyének elváltozását a megdicsőült Krisztus képére a Szent Lélek munkálja, de ez a mostani időben nem lehet teljes, mert még testünk halandó. Ez csak feltámadáskor valósulhat meg. A feltámadott test nem hús és vér, hanem „lelki test”, amelyet Jézus feltámadott lelke éleszt újjá. Feltámadáskor nem veszítjük el „énünket”, csak független marad a fizikai identitástól. Az Újszövetség a halhatatlanságot Istennel kapcsolja össze, mivel minden ember Ádám által halandó. Az örök élet ajándék, amit Isten ad az embernek Krisztus feltámadása által. Csak Krisztus feltámadása miatt kapják az emberek az eszkhatológikus életet, amelyik halál nélküli. A keresztyén reménység a halál utáni életre nem abban áll, hogy az ember egy része átéli a halált. Minden ember Ádám esete óta halandó. A halhatatlanság Isten ajándéka, amit az ember feltámadásakor kapja. Ezért a Biblia komolyan veszi a halált. Ez nem illúzió, hanem a bűn következménye. A halál Isten és ember ellensége, a feltámadás a halál feletti győzelmet jelenti. A halál az utolsó ellenség, amely le lesz győzve. A keresztyéneknek nem kell félni a haláltól. A halál olyan, mint az álom, amelyből felébredünk. Az Ószövetség úgy ábrázolja a halottak állapotát, mint a Seolban való létezését. A Seolban nincs élet, csak sötétség és Istentől senki meg sem emlékezik. Az Újszövetségben a seol ekvivalense a Hádesz.¹⁴ A zsidó elképzelések szerint ez az a hely, ahol a bűnös halála után szenved. Az Újszövetség reménysége szerint a keresztyének ezt az állapotot mint egy „átmeneti” állapotnak fogják fel. A halottak Krisztussal vannak.

Pál apostol a Tesszalonika beliekhez írott levelében úgy beszél Krisztus második eljövételéről, mint valóságról, amelyik nagyon közeli időben fog bekövetkezni, sőt még maga Pál is úgy számította, hogy ő maga is megéli. Pál szerint az a generáció parúzia várásban élt. Úgy hitte, hogy azok akik élnek, maga Pál is az Úr eljövetelelég, nem fogják megelőzni azokat, akik már meghaltak. Pál szerint először előállnak azok, akik halottak amikor megszólal a fő angyal szava és az Isten harsonája. Azután azok, akik élnek elragadtatnak az Úr fogadására.¹⁵ Pál apostol említést tesz az eszkhatológiai közösségről. A látható egyházzal, amelynek tagjai a hívők és hitetlenek egyaránt és a láthatatlan egyházzal, amelynek tagjai csak az igazán hívők gyülekezete. Arról beszél, hogy az egyház hogyan vesz részt az elragadtatásban. A Kol.1,18 arról beszél, hogy „Ő a feje a testnek, az egyháznak is, Ő a kezdet, az elsősülött a halottak közül, hogy minden tekintetben Ő legyen az első”. Később az efézusi levélben arról szól, hogy Krisztus a maga testébe fogja egyesíteni Isten új népét. A gyülekezet, vagyis Krisztus teste a zsidókból és pogányokból tevődik össze, tehát Isten két nemzetséget eggyé tesz.¹⁶ Pál fontosnak látta foglalkozni a „bűn emberének, a kárhozat fiának” megjelenéséről, aki megfogja előzni Krisztus visszatérését. Ez magyarázatot ad arra, hogy a parúziát szenvedés és üldöz-

---

[13] R.J. Bauckham: *Nový Biblický slovník*, Praha 1996. 223.o. ISBN 8085495651

[14] R.J. Bauckham: *Nový Biblický slovník*, Praha 1996. 224.o. ISBN 8085495651

[15] Kurt Erleman: *Nahenwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel 1995. 193.o. ISBN: [9783772018688](https://www.isbn-international.org/product/9783772018688)

[16] Arnod G. Fruchtenbaum: *Handbuch der biblischen Prophetie*, 1993. 129-130 o. ISBN: [3894372664](https://www.isbn-international.org/product/3894372664)

tetés előzi meg. A bűn embere, mint Isten ellensége és az Antikrisztusnak az apokaliptikus irodalomból ismert képe jelzi a Krisztus ellenes hatalmak személyes sikerét és átmeneti győzelmét Krisztus népe felett. A szemfényvesztő csoda és hamis jel említése az evangéliumok eszkatológikus beszédére emlékeztet. Pál az evangéliumi hagyományt tükrözte, de a végső idők katasztrofális és megtévesztő jellegzetességeit nem felejtette ki. Pál mindenek előtt imára buzdít, a parúzia várók és nyugtalanok kerülésére int és buzdít nyugodt munkás életre. Pál a filippi levélben is a parúzia elközelítéséről tesz említést. A közelség térbeli közelséget is jelenthet.¹⁷ Az Úr közel van. A Parúzia bekövetkezése előtt megromlanak az állapotok. Megváltoznak az emberek, lesznek majd ámitók, önzők, pénzsóvárgók, Isten káromlók, hálátlanok, szentségtelenek, árulók, vakmerők, de ezek a kegyesség látszatát megőrzik, de annak erejét megtagadják. Pál apostol int, hogy az ilyen emberektől el kell fordulni és nem szabad engedni, hogy belopakodjanak a házukba. Mivel az idő nagyon közel van ezt az időt Istenfélelemben és várakozásban kell eltölteni felkészülve, hogy Krisztus visszajövele ne érjen váratlanul.

Isten ítélete a halál mellett egyik szükséges része az ember jövőjének. Minden ember egyszer meghal és aztán lesz az ítélet. Isten előtt kell megállni minden népnek és felelőséget vállalni tetteiért. Isten megítéli a népet, kettéválasztja jókat a gonoszoktól. Isten ítél az Ő eszkatológikus helyettese által, Jézus által. Jézus Isten igazsága szerint megítéli az embert tettei által, de reményt nyújt azoknak, akik töreksenek. Az ember, aki Krisztusba vetette hitét, nem lesz elítélve. Az ítélet tehát az ember Krisztussal való kapcsolatán alapszik. A hívő ember számára van reménység, hogy az utolsó ítéletkor nem csak megszabadul, de megkapja az igazság koronáját. Az Istennel való közös életről sokféle képet találunk az Újszövetségben: pl. lakodalmi vendégség, paradicsom új Jeruzsálem.

A végidők jeleinek Újszövetségi sajátosságai

Az Újszövetség eszkatológia jellemző vonása, hogy Isten eszkatológiai döntése alapján küldte Fiát a földre még akkor is, ha a kicsúcsosodás csak a jövőben fog befejeződni. Az Újszövetségi eszkatológia tartalmaz jelen és jövő aspektusokat. Az eszkatológiai beteljesedés, amely most van folyamatban azt jelenti, hogy az Ószövetségi eszkatológia valamely mértékben jelenvaló realitás lett. Próféta utolsó napok most vannak, mert Krisztus eljött az idők végén. „Ő ugyan a világ teremtése előtt kiválasztatott, de az idők végén jelent meg tiérettetek” (1Pét.1,20). Isten az utolsó időben szólt hozzánk Fia által, beállt az utolsó óra. A másik oldalon az Újszövetség nem egyezik meg azzal az elképzeléssel, hogy a teljesség már eljött. „Akik az igazság kérdésében eltévelyedtek amikor azt mondják, hogy a feltámadás már megtörtént és ezzel feldúlják egyesek hitét” (2Tim.2,18). Az Újszövetség szerint az utolsó napok akkor következtek be, amikor Jézus magára vállalta a szolgálatot. Krisztus műve biztosít afelel, hogy Isten országa bekövetkezik, és Ő ehhez vezet. Jelenvaló eszkatológiát találunk Jézus híradásaiban az Isten országáról. Jézus azzal, hogy hirdette az Ő elközelítését, modifikálta a zsidó apokaliptikát, amely kizárólag a jövőre orientálódott.¹⁸ Ennek a hatalma megmutatkozott Jézus csodáiban: „Ha viszont én Isten Lelkével űzöm ki az ördögöket, akkor bizony elérkezett hozzátok az Isten országa” (Mt.12,28). Isten országa jelen van Jézus személyében és az Ő küldetésében. Eszkatológiai jellemvonása Jézus küldetésének a feltámadás. A feltámadás eszkatológiai esemény, amely az Ószövetségi várakozáshoz tartozik és amely minden ember végső sorsa. Jézus feltámadása mivel ez hamarabb következett be, mint az egész nép feltáma-

---

[17] Kurt Erleman: *Nahenwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel 1995. 199.o.
ISBN: [9783772018688](#)

[18] R.J. Bauckham: *Nový Biblický Slovník*, Praha 1996. 221.o. ISBN 8085495651

dása, elvezette az egyházat arra a felismerésre, hogy a vég már bekövetkezett. Jézus feltámadt a halottak közül, mint a halottak zsengeje (v.ö. 1Kor.15,20). Pál terminológiája szerint Jézus az utolsó Ádám, mint eszkhatológiai ember.

BEFEJEZÉS

A keresztyén ember a „már” és „még nem” közti időben él Jézus feltámadása és Jézus második eljövetele között. Ez egy különös Struktúrát állít fel a keresztyén existenciában, amely Jézus elvégzett művében, a múltban alapszik és élte a reménységet a jövőben. A Szent Lélek által él az egyház ebben a rossz időben az elkövetkezendő idő életével. Bizonyos értelemben az új és a régi idők összeszövődnek. Nem csak az egyház vagy a világ, hanem az egyéni ember is az ó és az új fordulója felé halad. Meg vagyunk váltva és mégis a megváltást várjuk. Ebben az időben kell a keresztyén embernek hordozni Krisztus szenvedésének egy részét, hogy az elkövetkezendő időben részesedjen a dicsőségben. Tehát a dicsőség a „még meg nem történtekhez” tartozik. Ez azért van, mert még ebben a testben élünk és az egyház ezen a földön létezik a Sátán birodalmában.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] L. Goppelt: az Újszöv. *Teológiája I.* Budapest 1992 ISBN: 9633005159
- [2] R.J. Bauckham: *Nový Biblický Slovník*, Praha 1996 ISBN 8085495651
- [3] Kurt Erleman: *Nahenwartung und Parusieversögerung im Neuen Testament*, Basel 1995 ISBN: 9783772018688
- [4] Arnod G. Fruchtenbaum: *Handbuch der biblischen Prophetie*, 1993 ISBN: 3894372664
- [5] Teologický Zborník, Banská Bystrica 1995 ISBN 80-88825-22-9
- [6] Ulrich Luz: *Das Geschichtsverständnis des Paulus*, München 1968 ISBN: 9783460040113
- [7] Jacob Kremer: *A halottak jövője*, Budapest 1991 ISBN: 9633606101
- [8] Peter Trümmer: *Einige Aspekte zur Bildersprache der Johannesapokalypse*, Graz
- [9] Fritz Rienecker: *Wuppertaler Studienbibel*, Wuppertal 1989 ISBN: 9783417002522
- [10] Farkasfalvy Dénes: *Bevezetés az Újszövetségi Szentírás könyveihez*, Budapest ISBN: 963-360-769-8
- [11] Heins Giesen: *Metaphorik und Mythos im Neuen Testament*, Germany 1990
- [12] J.D. Pentecost: *Bibel und Zukunft*, Wuppertal 1993 ISBN 3-89436-053-4

A KONFERENCIA KERETPROGRAMJA - RÁMCOVÝ PROGRAM KONFERENCIE		
2019. szeptember 10. 10. september 2019	08.30 – 09.30	A résztvevők regisztrálása - Registrácia účastníkov
	09.30 – 09.45	A SJE rektorának üdvözlő beszéde - Prihovor rektora UJS
	09.45 – 11.15	Plenáris szekció - Plenárna sekcia
		Ormos Mihály - Kockázat és kockázati mértékek a tőkepiacon
	11.30 – 13.00	Ebéd - Obed
	13.00 – 17.40	Szekcióülések- Rokovanie v sekciách
	18:00 – 20:00	Vacsora - Večera
2019. szeptember 11. 11. september 2019	08:20 – 08:40	A résztvevők regisztrálása - Registrácia účastníkov
	08:20 – 17:40	Szekcióülések- Rokovanie v sekciách
	12:00 – 13:00	Ebéd - Obed
	13:00 – 17:40	Szekcióülések- Rokovanie v sekciách
	14:00 – 15:00	Erődlátogatás - Návšteva pevnosti

Teológiai szekció Teologická sekcia		
Szekció program- Program sekcie		
2019. szeptember 10. - 10. september 2019		
13:00 - 13:20	Pócze István – Négyesi Zsolt	A szorongás és félelem pasztorál-teológiai vonatkozásai/ A lelkipozíció jelentősége az életvégi döntések kialakításában

13:20 - 13:40	Szűcs Zsolt László	A gender mainstreaming program antropológiája és annak teológiai vizsgálata
13:40 - 14:00	Siba Balázs	Spirituality and Theology - the Place for Personal Faith Experience in the Theological Education
14:00 - 14:20	Sanda István Dániel	Eine andere Art pädagogischer Wirksamkeit Melanchthons – bezog sich auf das Schulwesen
14:20 - 14:40	Pángyánszky Ágnes	A hittudományi képzés kompetencia-alapú megközelítésének kontextuális
14:40 - 15:00	Szénási Lilla,	A gamifikáció lehetséges formái a katechézisben
15:00 - 15:20	Kávészünet - Prestávka	
15:20 - 15:40	Czagány Gábor	A párhuzamos egyház dilemmája - a református egyház és a megújulás
15:40 - 16:00	Gyurcsó Júlia	Adatok a pozsonyi evangélikus Lyceum könyvtárainak történetéhez Bericht, Tudósítványok és Értesítők alapján
16:00 - 16:20	Petheő Attila	A református iskolaügyben tapasztalt sérelmek a Trianon utáni Csehszlovákia-
16:20 -16:40	Albert András	ius advocatiae és a ius supremae inspectionis I. Apafi Mihály fejedelemsége idején.
16:40 - 17:00	Bándy György, ifj.	A japán szívek megindítója a protestáns teológia irányába: James Curtis Hepburn
17:00 - 17:20	Róbert Péter	1919: Forradalom, ellenforradalom és a zsidó sajtó
17:20 - 17:40	Süll Kinga	Bach János passiójának teológiája

Teológiai szekció Teologická sekcia		
Szekció program- Program sekcie		
2019. szeptember 11. - 11. szeptember 2019		
08:20 - 08:40	Görözdí Zsolt	A Jelenések könyve 4. és 5. részének homiletikuma
08:40 - 09:00	Bohács Béla	Akaisztosz Régi forma-új tartalom
09:00 - 09:20	Sebők János	Mi van az átok mögött? Az ἀνάθεμα kifejezés nyomában
09:20 - 9:40	Tóth Márta Dóra	Izráel és Edóm kapcsolatának alakulása
09:40 - 10:00	Lukács Olga.	„Régi ugyan egyházi alkotmányunk épülete...ha javítani akarunk, kezdjük az alsó emeleten...” Adatok az Erdélyi Református Egyházkerület 1860-as években
10:00 - 10:20	Péter István	Az etnikai és vallási tér változásai Kolozsvár vonzáskörzetében a 19 sz végétől kezdődően.
10:20 - 10:40	Kávészünet - Prestávka	
10:40 - 11:00	Jurík Milan	Lutherove katechizmové piesne a ich recepcia v slovenských evanjelických spevníkoch. Piesne o modlitbe Otče náš
11:00 - 11:20	Šrobár Štefan	Božie slovo ako moc a výzva
11:20 - 11:40	Kónya Annamária	Az eperjesi református gyülekezet újjáalapítása
11:40 - 12:00	Kónya Péter	Az uralkodó felekezettől a túrt religió-ig - Eperjes evangélikus egyháza a 17. - 18. században,
12:00 - 13:00	Ebédészünet - Obed	

**SELYE JÁNOS EGYETEM
UNIVERZITA J. SELYEHO
Komárom – Komárno**

PROGRAM

**A Selye János Egyetem
XI. Nemzetközi Tudományos Konferenciája
Komárom, 2019. szeptember 10 –11.**

**XI. Medzinárodná vedecká konferencia
Univerzity J. Selyeho
Komárno, 10.– 11. september 2019**

Szekció - Sekcia

**Teológiai szekció
Teologická sekcia**